

78
С48

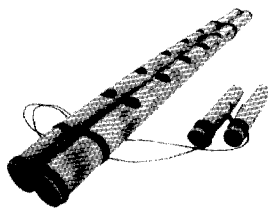
УДК

СЛОВНИК МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Видавець
Вадим Карпенко

СЛОВНИК МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ

КИЇВ
Видат Карпенко
2017

**Цю книгу видано в рамках проекту «Український простір»
за підтримки Івано-Франківської обласної філармонії**

Словник містить основні терміни, що стосуються музики, співу, танцю, хореографії, та концертної діяльності, а також назви музичних інструментів, їх основних частин та деталей. Видання включає значну кількість ілюстрацій, дібраних на основі різних, вітчизняних та зарубіжних джерел.

Призначений для широкого кола читачів.

Словник музичних термінів. К.: Видавець Карпенко В.М.,
2017 р., 312 с., іл.

Укладачі:

Василь ТИМКІВ
Олена ПОДРУЧНА

Рецензенти:

Мирон ЧЕРЕПАНИН
доктор мистецтвознавства,
професор, заслужений артист України

Петро ДАЦЕНКО
генеральний директор Житомирської
обласної філармонії ім. С.Ріхтера,
кандидат мистецтвознавства

Музичні редактори-консультанти:

Володимир ПАВЛІКОВСЬКИЙ
заслужений діяч мистецтв України
Володимир КУЧИНСЬКИЙ
фронтмен гурту "Ворождень"

Редактори:

Вадим КАРПЕНКО
Роман ДЗУНДЗА
Владислав ТАРАНЮК
Петро ДЕНИСКО

Макетування та коректура:

Вікторія РОЖКО

Художній редактор:

Олексій КАРПЕНКО

© Карпенко В.М., 2017

ISBN 978-617-7071-50-0

ПЕРЕДМОВА

Українська музична традиція сягає пізнього палеоліту. Знайдені на Мізинській стоянці первісної людини (Чернігівська область) розписані вохрою сім кісток археологи потрактували як перший у світі ансамбль самозвучних музичних інструментів вік якого близько 20 тис. років. Маємо підстави стверджувати, що українці, як корінний народ, впродовж десятків тисячоліть на своїй землі творили свою автохтонну музичну культуру.

Сучасна українська термінологія своїми витокami сягає XVI століття. Унікальними для її усталення були 1922-32 роки які стали «золотим десятиріччям» для українського мовознавства загалом і для музичної термінології зокрема.

У 1930 році в місті Києві виходить «Словник музичної термінології» (проект). У передмові до нього вказувалося, що швидкому темпові розвитку й потужному розгортанню українського музичного життя надзвичайно перешкоджає брак української музичної термінології, потреба у якій тим гостріша, чим більше у музичне життя втягуються широкі маси.

У місті Стрию Зиновій Лисько в 1933 році видав «Музичний словник». Він зазначав, що брак музичних підручників українською мовою є причиною «неустійненості української музичної термінології». Ще одну із її проблем автор бачив у оперті на німецьку і польську мову на західних і на російську на східних теренах України. Минуло понад вісімдесят років, а вищенаведені причини і надалі залишаються актуальними. За 60 років, що минули відтоді, українською мовою було видано всього три словники.

У 1965 році вийшов перекладений з російської словник «Музиканту-любителю: короткий словник-довідник» Павлюченка С. У 1971 році побачив світ «Словник музичних термінів» Юцевича Ю., перевиданий у 1977 році.

За 25 років відновлення державності України було видано п'ять словників: словник «Естрада. Рок-музика. Джаз. Термінологічний словник.» (Суми, 1993); Юцевич Ю. видав нове, розширене і доповнене видання «Музика. Словник-довідник» (Тернопіль, 2003); Павленко В. випустив словник іноземних музичних термінів та виразів (Вінниця, 2005), а під редакцією Хабаль Ж. вийшов словник іноземних музичних термінів (Хмельницький, 2006) та «Словник-довідник з інструментознавства», автор Лебедев В.К. (Вінниця, 2010).

У 2004 р. захищено першу дисертацію щодо проблеми системного вивчення процесу становлення української музичної термінології. (м. Львів).

Сучасна українська музична термінологія налічує понад п'ять тисяч одиниць. Це відкрита система яка постійно поповнюється новими термінами, а окремі з них переходять у розряд історизмів. Найбільше термінів є запозиченими з італійської мови, разом з тим є багато власне національних термінів. Популярність і поширеність музики зумовила перехід багатьох музичних термінів у загальнолітературну мову та втрати ними власне термінологічного значення. Поряд з цим існують вузько-спеціальні терміни сфера застосування яких наукова.

Пропоноване видання є довідковим і охоплює різноманітні сторони української музичної культури та містить терміни як різних галузей музикознавства так і поточного музичного життя суспільства.

Розрахований на учнів музичних шкіл, студентів та викладачів вищих навчальних мистецьких закладів, музикантів-аматорів та професіоналів, відвідувачів філармоній і концертних заходів, тих хто складає та розв'язує кросворди чи займається музичною самоосвітою і просто поціновувачів музичного мистецтва. Його практичне використання сприятиме не лише систематизації індивідуальної музичної культури, але й допоможе у подальшому формуванні цілісної української музичної традиції семантичною основою якої є українська музична термінологія.

Ми наперед вдячні за надіслані виправлення, уточнення, доповнення та роз'яснення і будемо раді їх опрацювати та донести до користувача.

Василь Тимків

директор Івано-Франківської обласної філармонії, доктор філософії Phd в галузі публічного управління

*Видавництво висловлює щирю подяку всім, хто своєю
безпосередньою участю допоміг створити цю книгу та
випустити її у світ*

Наші головні партнери:

Івано-Франківська обласна філармонія

та

ТОВ "Кода мюзік"

Наші партнери:

Школа естрадної майстерності "Talant Production"

Танцювальний клуб "Fidelio"

Студія старовинного танцю "La Raverie"

Дитяча музична школа №10 Печерського району м. Києва

Київська дитяча музична школа №7 ім. І. Н. Шамо

**Дитяча музична школа №13 ім. М.І.Глінки Дніпровського
району м. Києва**

Наші інформаційні партнери:

"Ух-радіо"

"Яскраве радіо"

Постійні партнери проекту "Український простір":

Головне управління по роботі з особовим складом ЗСУ

"5-й канал"

Газета "Народна армія"

Благодійний центр КОНТЕОС "КІ-ЯН'ІН"

Інтернет-книгарня на korekta-vk.com

Гурт "Ворождень"

Запрошуємо!

Заняття
бальними танцями
для дорослих
Заняття
сучасними клубними танцями
запальний Хастл

Потанцюємо?

контемп
стретчинг
боді-балет
екзотичні східні танці

*Набридли сірі будні?
Тоді ТАНЦЬ - те, що Вам потрібно!
Піднімуть настрій і приведуть тіло в тонус!
Відриньте на час від суєти
Побалуйте себе Танцями!*

Запис за тел. : (098) 119-57-04

Танцювальний клуб <http://fidelio.ua/>
Fidelio <https://www.facebook.com/fidelio.club>

Цей текст може бути краще в колірній версії. Будь ласка, зверніться до адміністрації за додатковою інформацією.

"Ух-радіо" - перша 100% україномовна комерційна
радіостанція в Україні
у будь-якому куточку світу слухай онлайн справді
українську хвилю на www.uhradio.fm
м.Тернопіль, вул.Руська, 52, 3-й пов.
тел.студії прямого ефіру: +38(0352)24-101-1
тел.для замовлення реклами: +38(0352)522070

вул. Академіка
Богомольця, 4
+380975661302

talantschool.com.ua
+380991990551

- уроки вокалу, хореографії, акторської майстерності, гри на муз. інструментах, сольфеджіо та теорії музики;
- створюємо авторський репертуар;
- готуємо артистів для наймасштабніших проєктів країни:
Х-фактор, Голос.Діти, Голос країни, Євробачення
- займаємося постановкою вокально-танцювальних шоу-номерів;
- співпрацюємо з професійними сесійними музикантами;
- організуємо професійний запис пісень у найкращих студіях звукозапису;
- виготовляємо пісні та відеокліпи («Тід Ключ»);
- забезпечуємо професійні фотосесії і фото-портфоліо від найкращих фотографів та візажистів України;
- представляємо інтереси наших артистів в ЗМІ;
- співпрацюємо з рекламними і PR-агенствами;
- готуємо та розробляємо стратегію розвитку артиста як медійного проєкту;
- співпрацюємо з іміджмейкерами, стилістами та візажистами.

Подорожі в часі! Станцювати казку? Так!

Вирушаймо на бал разом! В програмі - танці 1789-1914 років, що звеселяли Європу та США, відновлені за книжками епохи. Звісно ж, ми вас навчилимо! Прочитані та побачені сюжети різних творів оживають за вашої участі...

Якщо ж історія для вас засерйозна - на вас чекає казковий бал, яскравий та барвистий!

Мріймо разом!

<http://olddance.org>, vk.com/la_reverie,
www.facebook.com/La.Reverie.Kyiv/
Викладач початкової групи Оксана:
+38050-57-51-002

Дитяча музична школа №10 Печерського району міста Києва

Навчання на музичних інструментах:
фортепіано, скрипка, віолончель,
гітара, бас-гітара, арфа, бандура, баян,
акордеон, сопілка, блок-флейта,
флейта, кларнет, саксофон, труба,
тромбон, ударні інструменти,
синтезатор, сольний спів.

Додаткові заняття з предметів:
композиція,
музичний театр,
дошкільна підготовка.

Адреса школи: м. Київ,
вул. Велика Васильківська, 75.

Телефон: (044) 528 9172

Сторінка в інтернеті:
<http://www.dmsH-10.kiev.ua>

Київська дитяча музична школа №7 ім.І.Н.Шамо

03087 м.Київ,

Чоколівський бульвар, 25
тел.(044)243-29-32 директор

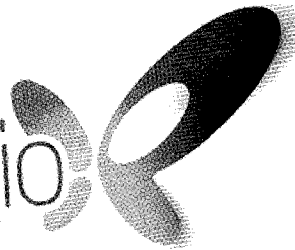
(044) 243-22-60 черговий
(044) 243-69-05 заст.директора
(044)243-69-75

адреса електронної пошти:
KDMSH7SHAMO@ukr.net

Дитяча музична школа №13 ім. М.І.Глінки Дніпровського району міста Києва

02139 м. Київ, вул. Едуарда Вільде, 5.
тел. 510-06-72 - директор, секретар
510-42-02 - заступник директора з
навчальної роботи
510-52-92 - черговий
ел. пошта - muzika13@i.ua

яскраве радіо

НАРОД ПРО МУЗИКУ, СПІВ, ТАНЦІ

Аби умів танцювати, а робити — лихо з ним.
Або грай, або гроші вертай.
Грай ти, Матвію, бо я не вмюю.
Де немає співця, послухаєш й горобця.
Де праця, там і пісня.
Дудка знає, нащо грає.
Дякую не за те, що грали, а за те, що перестали.
Заграйте мені, цимбали, щоби ніженьки дримбали.
Коли б не скрипки та не бас, то музика б свині пас.
Корбу крутить, ліра грає, баба кричить, дід гуляє.
Мені тепер не до солі, коли грають на басолі.
Музика без басів, як гість без грошей.
Музика без'язика, а людей збирає.
На вулиці — скрипка й бас, пусти, мамо, хоч на час.
На словах, як на цимбалах, а на ділі, як на балалайці.
Не кожен музика, хто в дудку дме.
Не кожний веселий, хто співає.
Не тобі грають — не танцюй!
Пісня складами славна.
Сам собі граю, сам танцюю, сам собі й чоботи пуцюю.
Скрипка плаче, а сліз не має.
Сопілка — вівчареві втіха.
Танець не робота, а хто не вміє то срамота.
Танцював би, так музики нема.
Танцювали, танцювали та й не вклонилися.
То не штука грати. Штука — перестати.
Хіба ж мені не можна у своїй хаті пісні співати?
Хто любить музику, той не може не любити життя.
Хто співає, той журбу проганяє.
Швидко пісня співається, та не швидко складається.
Як заспіває, то аж плакати смачно.
Як знаю, так граю.
Як умієм, так і пієм.

Для тих, хто користуватиметься словником:

Словникові статті розміщені у словнику
за ключовими словами в алфавітному порядку.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ
А Б В Г Г Д Е Ж З І І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я

Ключові слова набрані на початку кожної статті **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ ТА ЖИРНИМ ШРИФТОМ**

Слова після ключового слова, набрані великими літерами в дужках та виділені (**ЯК І КЛЮЧОВЕ СЛОВО**) жирним шрифтом, це — його синоніми.

Слова набрані **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ НЕ ЖИРНИМ ШРИФТОМ** по ходу словникової статті це — посилання на іншу словникову статтю.

Слова, набрані після ключового слова — **через тире** — іноземною мовою це — його іноземні відповідники.

Знак / розділяє окремі смислові групи словникової статті.

Курсив та **жирний шрифт** по тексту словникової статті, а також нумерація — **I, (1)** — вживається у словнику просто для зручності сприйняття.

У додатках для практичного застосування наведено короткі словнички іноземних термінів.

У словнику зустрічаються такі скорочення:

англ. — англійська

гр. — грецька

див. — дивись

і т. д. — і так далі

і т. ін. — і таке інше

ісп. — іспанська

іт. — італійська

лат. — латинська

напр. — наприклад

нім. — німецька

пол. — польська

порт. — португальська

фр. — французька

чеськ. — чеська

А

А КАПЕЛА — див. АКАПЕЛА.

АБРЕВІАТУРА — знаки скорочення, вживані в нотному письмі (*лат. abbrevio* — скорочую); до таких знаків, які спрощують музичний запис відносяться: **(1)** пере-

нос звуків на октаву вгору чи вниз (для скорочення числа додаткових лінійок); **(2)** знак подвоєння звуків; **(3)** знаки повторення всієї п'єси чи її уривків; **(4)** знак повторення одного такту; **(5)** знак повторення двох тактів; **(6)** знак повторення групи нот.

АБСОЛЮТНА ВИСОТА ЗВУКУ — висота звуку, залежна від частоти акустичних коливань, які його викликають; у нотописі позначається за допомогою нотних ліній, ключів та знаків альтерацій.

АБСОЛЮТНА ТРИВАЛІСТЬ ЗВУКІВ — тривалість звучання; конкретно може бути передана кількістю секунд або інших мір часу; в музиці абсолютна тривалість долі такту або цілого такту визначається з допомогою спеціального приладу (див. МЕТРОНОМ).

АБСОЛЮТНИЙ МУЗИЧНИЙ СЛУХ — здібність запам'ятовувати і без попереднього допоміжного слухового настроювання визначати абсолютну висоту звуку як ступеня музичного звукоряду (див. МУЗИЧНИЙ СЛУХ).

АБСОЛЮТНИЙ СЛУХ — див. МУЗИЧНИЙ СЛУХ.

АВАНГАРДИЗМ — узагальнююча назва течій сучасного музичного мистецтва, якому притаманний розрив з традиціями класичної музики, пошук нових форм та виражальних засобів, який інколи перетворюється на самоціль.

АВАНГАРДНИЙ ДЖАЗ — умовна назва стилів та напрямків джазу, спрямованих на модернізацію музичної мови, оволодіння новими, нетрадиційними виражальними засобами та технічними прийомами; до нього відносять такі види джазу як **(1) фрі джаз**, **(2) третя течія**, **(3) електронний джаз**, а також деякі експериментальні форми *хард-бопу, кул-джазу, модального джазу* тощо.

АВАНГАРДНИЙ РОК — умовна назва стилів і напрямків року, які увібрали все, що набуло розвитку у рок-музиці під впливом синтезу року, джазу, фолку тощо; так називають також нетрадиційні музичні форми сучасної молодіжної культури.

АВЛЕТІКА

АВЛЕТІКА — мистецтво гри на АВЛОСІ.

АВЛОДІЯ — спів у супроводі АВЛОСА.

АВЛОС — різновид флейти; давньогрецький духовий музичний інструмент з подвійною тростиною, який мав від 4 до 15 бічних отворів; його діапазон — від *ре* малої октави до *мі* другої октави; застосовувався в античній трагедії, військовій музиці.

АВТЕНТИЧНИЙ — самостійний, певний, справжній; у музиці — вислів застосовується при визначенні виду *ладу* або *каденції*.

АВТОР — людина, що створює літературний, музичний, науковий, художній або інший твір; автор музичного твору — *композитор*, автор літературного (поетичного) тексту — *поет*.

АВТОРСЬКА ПІСНЯ — умовна назва музично-поетичного твору, до якого автор сам створює художній текст і музику та який зазвичай сам виконує.

АВТОРСЬКИЙ КОНЦЕРТ — прилюдне виконання концертної програми, складеної з творів одного композитора; в такому концерті автори самі часто виступають як виконавці, в якості диригентів або солістів.

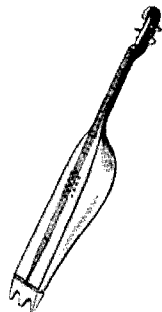
АВТОФОНІЯ — у вокальній методиці: слухання співаком власного голосу; його звучання для співака суттєво відрізняється від того, яке сприймають слухачі, оскільки, крім віддзеркалених ззовні акустичних якостей звуку, співак сприймає також вібраційні та інші відчуття; щоб наблизити сприйняття свого голосу до його реального звучання, співаки звертаються до різноманітних прийомів, а також спеціальних акустичних пристроїв.

АГАЧ-КОМУЗ (АГАЧ-КУМУЗ) — дагестанський триструнний щипковий інструмент з видовбаним корпусом совковоподібної форми; використовується для супроводу чоловічого сольного та ансамблевого співу кумиками, даргинцями гірського та середнього Дагестану, а також аварцями; рідше на агач-комузі супроводжують свій спів жінки; зустрічається і двострунний варіант цього інструменту.

АГНУС ДЕЇ — католицький піснеспів лірично-скорботного характеру; заключний розділ меси.

АГОГІКА — відхилення (уповільнення чи прискорення) від основного темпу для посилення художньої виразності; може визначатися автором або виникати залежно від художнього задуму та інтуїції виконавця.

АДАЖІО — *ит.* «спокійно», «повільно»; **(1) у музиці** означає частину крупного твору для симфонічного оркестру, **(2) у балеті** — ліричний дует головних героїв; музика балетних адажіо вирізняється спокоєм, глибиною та романтичністю.

Агач-комуз

АДАПТАЦІЯ СЛУХУ — здатність слуху підсвідомо пристосовуватися до сприйняття звуку різної сили; якщо нижній поріг адаптації слуху практично не обмежений, то верхнім порогом є сила в межах 140-150 *дб*; перевищення цього порогу може викликати в слуховому апараті людини незворотні зміни, аж до повної або часткової глухоти.

АЕД — давньогрецький співець, виконавець епічних пісень про богів та героїв, які він виконував у власному супроводі на музичному інструменті.

АЕРОФОНИ — духові музичні інструменти; в такому інструменті джерелом звуку є стовп повітря, що знаходиться в каналі його ствола (корпусу інструмента); поділяються на (1) **флейтові**, (2) **язичкові** та (3) **мундштукові**.

АЗМАРІ — ефіопський співець-оповідач, який виконує прославлення, сатири та історичні пісні, імпровізуючи текст за давніми канонами; спів — гортанний, носовий, який азмарі супроводжують грою на однострунному смичковому інструменті — МЕСИНКО.

АЙТИС — змагання казахських *акинів*, одна з форм казахського фольклору.

АКАДЕМІЧНИЙ СТИЛЬ — у мистецтві: стиль, що відповідає традиціям, стійким правилам та встановленим зразкам, які пройшли випробування часом.

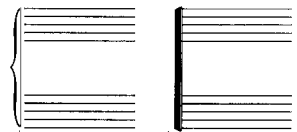
АКАДЕМІЯ — назва різного роду спільнот, закладів, які виникли в Італії та інших європейських країнах в епоху Відродження і об'єднували філософів, поетів, вчених, музикантів з метою розвитку мистецтва та науки; в XVI-XVIII ст. провадили свою діяльність у формах диспутів, поетичних та музичних змагань, концертів.

АКАПЕЛА (А КАПЕЛА) — *итал. a cappella* — хоровий спів без інструментального супроводу. / Міцно утвердившись ще в епоху середньовіччя, цей стиль в подальшому поширився в творчості багатьох композиторів; характерний для народної музичної творчості.

АКАФІСТ — урочистий піснеспів православної церкви на честь Христа і святих, що виконується стоячи.

АКИН — поет, оповідач у казахського, киргизького та ін. народів; також співці-імпровізатори, виконавці (*жирші, оленші*), композитори-мелодисти; мелодекламування віршів вони супроводжують грою на народному музичному інструменті ДОМБРІ, КОБИЗИ, КОМУЗИ.

АКОЛАДА (АККОЛАДА) — дужка (пряма чи фігурна), яка об'єднує декілька нотних станів і вказує, що ноти, які записані на них, виконуються одночасно. Акколада застосовується в нотах для фортепіано, органа, арфи, а також в партитурах.

Аколада

АКОМПАНеМЕНТ

АКОМПАНеМЕНТ — музичний супровід; **(1)** супровід соліста, коли мелодичний фон створює один інструмент (рояль, гітара, баян та ін.), або ж невеликий ансамбль, оркестр чи хор; **(2)** сукупність різного роду допоміжних голосів, акордів чи фігурацій, які супроводжують головну мелодичну лінію в музичному творі.

АКОРД — *итал. accordo* — суголосне, одночасне поєднання кількох звуків (не менше трьох) різної висоти. / В музичній практиці найчастіше використовуються акорди, звуки яких розташовуються (чи можуть бути розташовані) по терціях; акорди такого поєднання розділяються на тризвук (3 звуки), септакорд (4 звуки), нонакорд (5 звуків), ундецимакорд (6 звуків); нижній звук в цих акордах називається *основним тоном*, наступні за ним звуки відповідно — *терцією, квінтою, септимою, ноною акорда* (чи *терцовим тоном, квантовим тоном* і т.д.). / Кожний звук акорду має свою назву: нижній — *основний тон*, або прима позначається цифрою 1; решта звуків розташовуються терціями вгору і зветься — *терцевий тон* (терція) — (3), *квінтовий тон* (квінта) — (5), *септимовий тон* (септима) — (7), *ноновий тон* (нона) — (9). / Кожний звук акорду можна перенести в іншу октаву, подвоїти, потроїти і т. ін., при цьому акорд зберігає свою назву, крім тих випадків, коли основний тон переходить в середній або верхній голос (ОБЕРНЕННЯ АКОРДУ); *акорд терцевої будови* є основним складником гармонії.

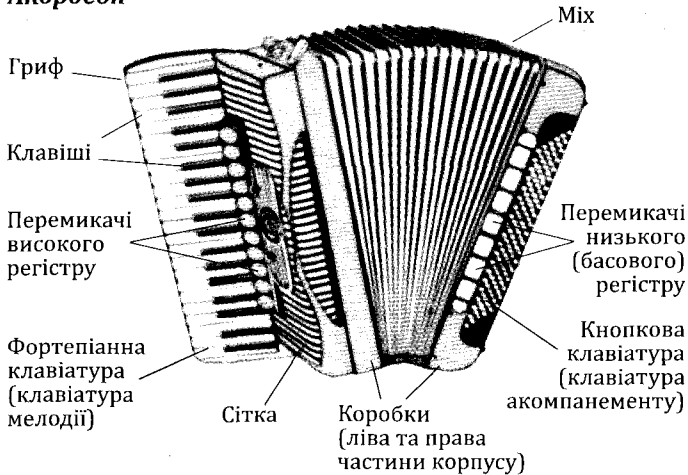
АКОРД СТРУН — повний набір струн для якого-небудь музичного інструменту.

Акорди терцевої будови

АКОРДЕОН — клавішний духовий інструмент, вдосконалений різновид хроматичної гармоніки, винайдений на початку XIX ст. у Відні. / Корпус акордеона складається із двох коробок, з'єднувального повітряного міха та двох клавіатур — кнопкової для лівої руки та клавіатури фортепіанного типу для правої; подібно до баяна цей інструмент володіє широким темборовими та динамічними можливостями; кнопкова клавіатура має 6 інколи навіть 7 рядів: в першому та другому — окремі басові звуки, в інших — готові акорди (звідси і назва інструменту): мажорні та мінорні тризвуки, доміант септакорди та зменшені септакорди. / Фортепіанна клавіатура для правої руки — характерна ознака акордеона, яка відрізняє його від інших типів гармоніки, в тому числі і від баяна має діапазон у 3 октави. / Акордеон оснащений також рядом регістрів-перемикачів, які змінюють тембр інструменту чи подвоюють звуки в октаву. / На відміну від баяна тембр акордеону густіший, протяжний; використовується як сольний та акомпануючий інструмент; партія акордеона запису-

Акордеон

ється на двох нотоносцях, причому під час запису басів використовуються ті ж самі буквенні й цифрові позначення, що і у баяна.

АКОРДИ НЕТЕРЦЕВОЇ ПОБУДОВИ — сукупність з трьох (або більше) звуків, які неможливо розташувати за терціями; до таких акордів належать ті, звуки яких розташовані за квартами або акорди мішаної побудови.

АКОРДИ ТЕРЦЕВОЇ ПОБУДОВИ — див. АКОРД.

АКОРДОВИЙ ДИСОНАНС — тон, що не увіходить до складу даного акорду і утворює несуголосне звучання — ДИСОНАНС відносно тонів, які входять до складу цього акорду.

АКОРДОВИЙ ЗВУК — звук, що входить до складу акорду; так називають звуки будь-якого співзвуччя, які можна розташувати терціями, а в акордах нетерцевої побудови (наприклад, квартової) — у визначеному порядку; в разі відсутності чіткої системи побудови акордів різниці між акордовими і позаакордовими звуками немає.

АКСЕЛЕРАЦІЯ — відзначене у другій половині ХХ століття загальне прискорення індивідуального розвитку людини в дитячі та юнацькі роки, яке окрім зміни темпів її росту викликає також і прискорення формування голосу.

АКТ — дія; окрема дія в опері, балеті або в драматичному творі; закінчена частина театрального твору відділена від попередньої та наступної частин перервою.

АКУСТИКА — I. Наука про фізичні властивості звуків і закономірності звукових коливань; *музична акустика* вивчає природу музичного звучання, а також музичні системи. II. Відносно побудови концерт-

ного або театрального залу – термін, що характеризує особливості поширення звукових коливань у даному приміщенні, які роблять його більш або менш придатними для виконання і слухання музики; ці особливості вивчає окрема галузь науки, що зветься *архітектурною акустикою*.

АКУСТИКА МУЗИЧНА – розділ АКУСТИКИ, що вивчає природу музичних звуків та співзвуч, а також музичні системи та фізичні закономірності музики у зв'язку з її сприйманням та відтворенням; зокрема вивчає такі явища, як висота, сила, тембр і тривалість музичних звуків, консонанс і дисонанс, музичні системи, музичний слух, співацький голос, музичні інструменти, електронну музику тощо.

АКУСТИЧНА ГІТАРА – ГІТАРА, в якій звукові коливання струн підсилюються за допомогою корпусу, який виконує функцію акустичного резонатора.

АКУСТИЧНА МУЗИКА – умовний термін зі сфери так званої *молодіжної музики*, який означає виконання твору співаками й інструменталістами в *живому звучанні*, без використання ФОНОГРАМИ.

АКЦЕНТ – у музиці: силове виділення окремого звука (або акорду), найчастіше сильної долі такту, шляхом його динамічного посилення; у нотопису може зазначатися графічно (>, Λ), або скороченням італійського слова *sforzando* – *sf*; ці знаки ставляться над (під) тією нотою чи акордом, до яких вони відносяться; *див.* СИНКОПА; ТАКТОВИЙ, АБО МЕТРИЧНИЙ АКЦЕНТ.

АЛЕАТОРИКА – напрямок у музиці, заснований на твердженні, що тільки випадковість є першоджерелом творчості та виконавства; випадковість вноситься різними засобами – жеребом, шаховими ходами, цифровими комбінаціями, тасуванням нотних аркушів, киданням гральних костей, розбризуванням кольорових чорнил на нотному аркуші; абсолютна або тотальна алеаторика – коли роль композитора, який дає твору назву та своє ім'я, обмежена організацією звукового номера – призводить до розпаду традиційної музичної форми, непідвладного свідомому контролю звукового хаосу. / Засновниками алеаторики були П. Булез та К. Штокгаузен.

АЛЕГРЕТО – *ит. allegretto* – помірно швидкий темп.

АЛЕГРО – італійською означає *швидко, радісно, жваво*; музичний темп, що відповідає дуже швидкому кроку; композитори XVIII-XIX століть часто використовували цей темп у перших частинах сонат та симфоній.

АЛЕГРО МОДЕРАТО – *ит. allegro moderato* – помірно швидкий темп.

АЛЕМАНДА – танець, який користувався популярністю в XVI-XVIII столітті, можливо німецького походження, на що вказує його назва (французькою *allemande* – німецький). Припускалося, що цей танець

походить від вітальної музики, що виконувалась трубачами коли князі вступали на територію міста чи замку; згодом подібні зустрічі замінювалися урочистими виходом та танцем придворних у замковому залі.

АЛКВОТНІ СТРУНИ – *див.* РЕЗОНАНСНІ СТРУНИ.

АЛІЛУЯ – прославний, урочистий релігійний піснеспів з характерним розспівом на окремих складах слова.

АЛФАВІТ МУЗИЧНИЙ (АБЕТКА МУЗИЧНА) – літерна система позначення звуків різної висоти, яка виникла в Давній Греції не пізніше III ст. до Р.Х.; на початку Середньовіччя поряд з давньогрецькою літерною нотацією застосовувались літери латинської абетки, після введення у практику лінійної системи запису нот алфавіт втратив своє значення і зараз використовується як додатковий засіб позначення окремих звуків, акордів та тональностей.

АЛЬБА – ранкова пісня, музично-поетичний жанр трубадурів та мінезингерів.

АЛЬБЕРТІЄВІ БАСИ – виклад партії лівої руки у фортепіанній п'єсі у вигляді ритмічно розкладених за звуками акордів; назва пов'язана з ім'ям італійського композитора Д. Альберті, який нібито винайшов цей прийом.

АЛЬБОМ – в практиці запису естрадної музики – довгограюча платівка, компакт-диск, аудіокасета, де записано концертну програму виконавця або групи; *подвійний альбом* складають дві платівки; *золотий альбом* – назва, яка залежить від тиражу (Англія - 150 тис., Німеччина – 250 тис., Франція – 1200 тис); альбом з тиражем понад 1 млн. називають *платиновим*.

АЛЬБОРАДА – ранкова пісня іспанських пастухів на честь сходу сонця (іспанською **alborada** – *світанок*); альборадою також називають невелику інструментальну п'єсу імпровізаційного характеру, яка виконується в ранковий час на відкритому повітрі (аналогічно вечірній п'єсі – СЕРЕНАДІ).

АЛЬПІЙСЬКИЙ РІГ – дерев'яний духовий інструмент басово-тенорового регістру, що протягом століть використовувався у більшості гірських районів Європи; в довжину сягає 5 метрів; виготовляється з піхти – обирається пряме дерево без сучків, діаметр стовбура має бути 7 см з одного кінця та 3 см з іншого; розтруб вирізається окремо і приклеюється до верхньої частини. / Звукова гама інструменту приблизно така ж як і у натуральній трубі; звуки ясні та чисті, зо виключенням фа, що звучить як фа-дієз; на думку фахівців саме

Альпійський ріг

цей інструмент спричинив наявність фальцету у тридиційних піснях альпійських пастухів. / Альпійський ріг — це повноцінний духовий інструмент, що може грати і сольно і у складі симфонічного та духового оркестрів.

АЛЬТ — буквально: високий; **(1)** низький дитячий голос, а також низький жіночий голос (інакше називається «контральто»), названий так через те, що його партія в хоровій партитурі розміщувалася вище за партію тенора, якому надавалося ведення основного мотиву у середньовічних хорах; **(2)** 4-струнний смичковий інструмент з родини скрипок; за розмірами трохи більший за скрипку та у порівнянні з нею — менш жвавий, з глухуватим, проте м'яким і виразним тембром; з давніх часів використовувався в струнному квартеті та симфонічному оркестрі для заповнення середніх мелодійно нейтральних голосів в загальній звуковій гармонії; стрій струн — *до*, *соль* малої октави, *ре*, *ля* першої октави, на квінту нижче строю скрипки, діапазон від *до* малої октави до *мі* третьої октави; **(3)** різновид духового інструмента з родини САКСГОРНІВ (БЮГЕЛЬГОРНІВ).

АЛЬТГОРН (АЛЬТ) — мідний духовий музичний інструмент сімейства саксгорнів; діапазон альта від А до b1 (ля великої октави сі-бемоль першої); через досить тьмянний і невиразний звук сфера його застосування обмежується духовими оркестрами, де він виконує, як правило, середні голоси.

АЛЬТЕРАЦІЯ — буквально: змінення; у музиці: хроматичне підвищення чи пониження на $\frac{1}{2}$ тону будь-яких ступенів ладу; *див.* ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ.

АЛЬТЕРОВАНІ АКОРДИ — акорди, які включають альтеровані ступені ладу.

АЛЬТОВИЙ ГОБОЙ — те саме, що АНГЛІЙСЬКИЙ РІЖОК.

АЛЬТОВИЙ КЛЮЧ — ключ, який використовується в нотному письмі; відноситься до групи ключів «до», оскільки вказує на місце розташування *до* 1-ї октави на нотному стані; в альтовому ключі ця нота записується на 3-ій лінійці. / Альтовий ключ використовується при записах партій альту, тромбона та деяких інших інструментів; *див. також* КЛЮЧІ.

АМАТОР — поціновувач, шанувальник музики.

АМБУШЮР — I. Способи складання музикантом губ та язика для видобування звуку під час гри на духових інструментах. II. Частина духового музичного інструмента. *Див.* МУНДШТУК.

АМВРОСІАНСЬКИЙ ГІМН — назва поширеного церковного гімну 'Te Deum' (Тебе, Бога, хвалимо), авторство якого помилково приписувалось єпископу Амвросію (IV ст.).

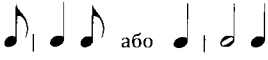
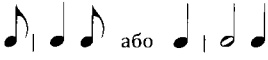
АМВРОСІАНСЬКИЙ СПІВ — старовинні співи римсько-католицької церкви, запроваджені міланським єпископом Амвросієм в IV ст.; мова

гімнів барвіста, образи яскраві та виразні, основу музики складають народні наспіви міланців. / Після впровадження *григоріанського співу* (VI ст.) *амвросіанський спів* зберігся лише в церквах Мілана.

АМПЛІТУДА — обсяг, величина; в акустиці — величина відхилень тіла, що коливається (струни, маятника), від положення рівноваги.

АМПЛУА — в музичному театрі: ролі та партії певного характеру залежно від вокальних та сценічних можливостей співака, а також його положення в театрі.

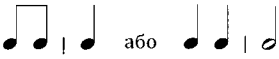
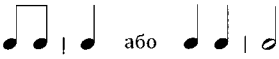
АМУЗІЯ — втрата здатності виконувати твори вокальної або інструментальної музики і вміння писати та читати ноти; спостерігається при деяких нервово-психічних захворюваннях, головним чином при органічних ураженнях мозку; як ізольований симптом зустрічається рідко, частіше комбінується з розладом мови та процесів упізнання, здатністю до лічби тощо.

АМФІБРАХІЙ — буквально: з обох боків короткий; назва поетичної метроритмічної фігури, створеної ненаголошеним, наголошеним і ненаголошеним або (у античному віршуванні) коротким, довгим і коротким складами (в музиці — долями). або

Амфібрахій

АНАЛІЗ — буквально: розкладення цілого на частини; у музиці, в широкому розумінні — розгляд музичного твору з боку його стилю, форми, ідейно — емоціонального змісту, музичної мови тощо і відповідних до цього прийомів композиційної побудови. Науковий аналіз вимагає не тільки дослідження окремих складових частин і виражальних засобів музичного твору, а передбачає насамперед розуміння його як єдиного художнього цілого.

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ — (1) наукове дослідження музичних творів — їх змісту, стилю, форми, музичної мови та її елементів тощо як єдиного цілого; (2) назва предмету в навчальних планах спеціальних закладів, введеного замість аналізу музичних форм.

АНАПЕСТ — буквально: відбитий назад (тобто повторений у зворотньому порядку); назва поетичної метроритмічної фігури, створеної трьома складами з наголосом на останньому чи (в античному віршуванні) двома короткими і довгими складами (у музиці — долями). або

Анапест

АНГЕМІТОННИЙ ЗВУКОРЯД — безпівтоновий звукоряд, інші безпівтонові утворення.

АНГКЛУНГ — давньоіндонезійський ударний музичний інструментз родини ідіофонів; складається з бамбукових трубок, закріплених на прямокутній рамі, звук видобувається паличками.

АНГЛЕЗ — загальна назва народних танців англійського походження — дво- та чотиридольних контрдансів, три- та дводольних хорнпайпів; за музикою близький до екосезу, за формою — до ригодону.

АНГЛІЙСЬКИЙ РІЖОК (АЛЬТОВИЙ ГОБОЙ) — духовий дерев'яний інструмент з родини *гобоїв*, виник в першій половині XVIII ст. із мисливського гобоя, який мав форму ріжка; має звукоряд, настроєний квінтою нижче від звукоряду гобою, в діапазоні від *фа* малої октави до *сі-бемоль* другої октави; партії англійського ріжка нотуються у скрипичному ключі квінтою вище дійсного звучання. / Корпус інструмента оснащений системою клапанів, завершується грушеподібним розтрубом; сам інструмент має приємний, меланхолійний тембр, через що багато композиторів використовувало його для передачі в музиці східного колориту.

АНДАНТЕ — один з найпоширеніших у музиці темпів, що відповідає спокійному кроку; в цьому темпі композиторами створено багато середніх частин симфонічних циклів, сонат та кuartетів.

АНДАНТИНО — *ит. andantino* — помірний темп, швидший, ніж АНДАНТЕ.

АНДЕРГРАУНД (АНДЕГ'РАУНД) — сильний соціально-політичний рух в мистецькому (переважно рок-музичному) середовищі, що ґрунтується на субкультурі хіпі другої половини 60-х років і виник на півдні Західного узбережжя США; узагальнивши філософію хіпі та різні мистецькі течії, його прихильники експериментували з виразними засобами, виступаючи для вузького кола людей і принципово відмовляючись від комерційного успіху.

АНДЕРГРАУНД-РОК — напрямок року, що виник у другій половині 60-х років XX ст.; його послідовники намагались віднайти нетрадиційні шляхи, експериментували з текстами та звуком і демонстрували свої композиції вузькому колу шанувальників, не сподіваючись на комерційний успіх; ситуація змінилася з 1969 року, коли у світ вийшла серія платівок «*Це андерграунд*».

АНОТАЦІЯ — короткий виклад змісту музичного твору, який включає: повну назву твору; відомості про авторів музики та літературного тексту; жанр, форму, фактуру, тональність, темп, метр, ритмічні особливості, динаміку, звуковедення та голосоведення, склад виконавців, діапазон, теситуру тощо.

АНСАМБЛЬ — I. Поєднання двох чи більше співаків або інструменталістів для спільного виконання музичних творів; за кількістю виконавців розрізняють: *дует, тріо, кuartет, квінтет* тощо; ОРКЕСТР також є одним з видів ансамблю. II. Камерний твір (вокальний чи інструментальний), який призначається для невеликого складу виконавців. III. Злагодженість виконання музичних творів під час спільної гри або співу.

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ — великий виконавський колектив до складу якого входять хорова, танцювальна група та ОРКЕСТР.

АНТИФОН — буквально — протиголосся; у церковному співі: позмінний спів священика і парафіян, або священика й церковного хору, або двох хорів.

АНТИФОНАРІЙ — співацька книга римсько-католицької церкви, яка включає репертуар григоріанського хоралу, зібрання антифонів, респонсоріїв та псалмів, які виконуються поза месою.

АНТИЧНА МУЗИКА — музика Давньої Греції та Давнього Риму.

АНТИЧНІ ЛАДИ — *див.* ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ЛАДИ.

АНТРАКТ — перерва між актами, діями сценічної вистави або відділами концерту; музична інструментальна п'єса, що виконується поміж двома актами оперної, балетної чи драматичної вистави, яка є іноді вступом до наступної дії.

АНТРЕПРИЗА — форма організації театральної справи, у якій приватний підприємець збирає акторів для участі в спектаклі (на відміну від репертуарного театру з постійною трупю).

АНТУРАЖ — оточення музиканта-виконавця під час спектаклю, вистави, концерту тощо (солісти, оркестр, хор, балет, концертмейстер, ансамбль тощо).

АНШІ — казахський народний професійний музикант-співак.

АНШЛАГ — оголошення (повідомлення) про те, що всі квитки на даний концерт або виставу повністю продані.

АПАСІОНАТА — у перекладі з італійської «пристрасна»; назва 23-ї фортепіанної сонати Л. Бетховена, створеної композитором 1804 р.

АПЕРЦЕПЦІЯ — залежність сприйняття музики від попереднього індивідуального досвіду людини, її знань, інтересів, потреб тощо.

АПЛІКАТУРА — у перекладі з італійської «прикладання»; у техніці гри на музичних інструментах — порядок розподілу і чергування пальців та позначення їх за допомогою арабських цифр у нотах; при грі на струнних інструментах та дворядній гармоніці цифрами 1, 2, 3, 4 позначаються відповідно вказівний, середній, безіменний палець та мізинець — великий палець не бере участь у грі і застосовується тільки для опори на корпус інструмента.

АПОДЖІАТУРА (АПОДЖАТУРА) — довгий ФОРШЛАГ, одна з музичних прикрас.

АПОФЕОЗ — освята, присвята, ушлявлення; у музичному театрі — урочисте завершення твору, яке прославляє народ, героя або суспільну подію тощо.

АРАБЕСКА — п'єса з багато прикрашеним мелодійним малюнком; назва утворена за аналогією з візерунчастими орнаментами, характерними для арабського мистецтва.

АРАНЖУВАННЯ — порядок, будова; у музиці — **(1)** перекладення музичного твору для іншого виконавського складу, ніж той, який передбачав автор; **(2)** змінений, здебільшого полегшений, виклад музичного твору.

АРГУЛЬ — єгипетська поздовжня флейта (*див.* малюнок на титулі).

АРЗИС — в музиці: слабка частина такту на противагу сильній, акцентованій (ТЕЗИС); при диригуванні арзис означають підніманням руки; коли текст поєднують з музикою, треба стежити, щоб склад з наголосом припадав на *тезис*, а без наголосу — на *арзис*, інакше буде порушено правильну вимову слів.

АРІЄТА — невеличка арія; від АРІОЗО відрізняється більш пісенним складом мелодії та простотою викладу; характерна для французької комічної опери XVIII-XIX ст.

АРІОЗО — закінчений епізод для голосу *solo*, введений звичайно до речитативної оперної сцени та близький своїм значенням до арії, як правило, характеризує дану дійову особу.

АРІЯ — один з найважливіших видів оперної музики, який характеризується широкоузагальненою мелодією і дає в композиційно завершеній (замкненій) формі оперного номера зосереджену, відповідну до сценічної ситуації, характеристику героя; арії бувають також в ораторіях, кантатах, інколи вони зустрічаються як твори для інструментальної творчості, але й тоді цей вид музичної творчості зберігає вокально-співучий характер.

АРКАН — український (гуцульський) народний чоловічий танець у розмірі 2/4.

АРКІЧЕМБАЛО — старовинний клавішний інструмент, різновид клавесина; мав три системи струн, що відповідали діатонічному, хроматичному або енгармонічному старовинним ладам, в октаві нараховувалось 19 звуків; мав також шість мануалів (клавіатур); використовувався в XVI-XVII ст. для наслідування давньогрецької музиці, а також для гри в тональностях з багатьма знаками альтерації.

АРКТОП — акустична або напівакустична ГІТАРА з опуклою передньою декою та f-подібними резонаторними отворами (ефами), розміщеними на краях деки; корпус такої гітари нагадує збільшену скрипку, розроблений у 20-х роках XX ст. фірмою Gibson.

АРПЕДЖІОНЕ (АРПЕДЖОНЕ) — смичковий інструмент, схожий на невелику віолончель з гітароподібним корпусом та ладами на грифі з 6 струнами.

АРПЕДЖО (АРПЕДЖІО) — буквально: схоже до арфи; спосіб виконання будь-якого акорду, коли звуки, що увіходять до його складу, беруться не одночасно, а один за одним у висхідному або низхідному русі.

АРПСИХОРД — англійський різновид КЛАВЕСИНУ.

АРС НОВА — напрям у музичній творчості та музичній теорії Проторенесансу (XIV ст.) з такими характерними жанрами — мотет, балада, мадригал, кача, рондо, шасі т.д.

АРТИКУЛЯЦІЯ — буквально: членованість, виразність; у співі та декламації (читанні вголос) — спосіб виразного правильного вимовляння слів та окремих складів.

АРТИСТ — з французької буквально перекладається як «митець»; в українській мові має два значення: **(1)** актор кіно і театру; **(2)** той, що виступає на сцені перед публікою, володіючи певною художньою майстерністю — учасник драматичних, музичних, естрадних, циркових концертів, вистав чи номерів.

АРТ-РОК — сукупність форм року, яка має музичною основою елементи джазу, електронної та академічної музики, як у вигляді стилізації, так і прямого запозичення фрагментів мелодії або використання її інструментарію та прийомів аранжування; певне значення також надається сценографії, під час концертів відбуваються міні-вистави.

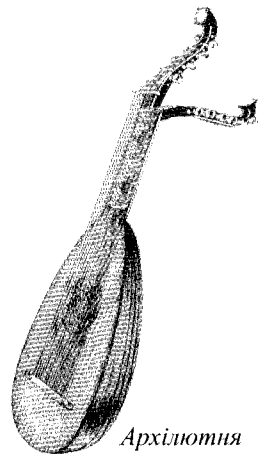
АРФА — назва багатьма мовами струнного щипкового інструмента, відомого з давніх-давен; арфа була поширена у Давньому Єгипті, Фінікії, Ассирії, Давній Греції та Римі, в Середньовіччі стала популярна у Європі, зокрема в Ірландії — під арфу виконувалися ірландські епічні пісні — саги, згодом гра на арфі стала прерогативою аристократії, це був коштовний інструмент, прикрашений золотом, перламутром чи мозаїкою, на якому грали переважно жінки; в ХІХ ст. для дівчат зі шляхетних сімей вміння грати на арфі було ознакою хорошого виховання; сучасна арфа має 47 струн у діапазоні $6\frac{1}{2}$ октав (від *до-бемоль* контроктави до *фа-бемоль* четвертої октави), також 7 педалей, винайдених на початку ХІХ ст. французом С. Еرارом для перенастроювання кожного ступеня зукоряду на півтона або тон просто під час гри. / Партії арфи нотуються на двох нотних станах, подібно до фортепіано; грають на арфі обома руками, сидячи; інструмент чудово пристосований для видобування різного роду глісандо, арпеджованих акордів, швидких пасажів; важливий учасник симфонічного оркестру, в опері може імітувати звучання гуслів або гітари.

АРХАЇЧНИЙ ДЖАЗ — рання стадія розвитку негритянської інструментальної музики, яку виконували новоорлеанські духові оркестри, серед яких формувався джаз; охоплював період від 1860 до 1890 років ХІХ ст. і став попередником новоорлеанського класичного джазового напрямку.

АРХІЛЮТНЯ — старовинний струнний щипковий інструмент; різновид лютні, оснащений двома колковими коробками, одна з яких призначена для закріплення басових струн.

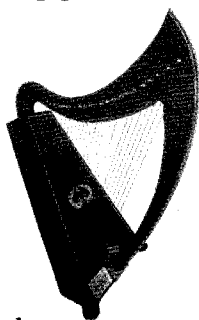
АСПІРАЦІЯ — старовинний виконавський прийом, подібний до *staccato*, що вимагав скорочення тривалості звуку вдвічі.

АТАКА — І. В співі: перехід голосового апарату від дихального стану до звукоутворення; початок звуку; три основні типи: **(1)** м'яка,

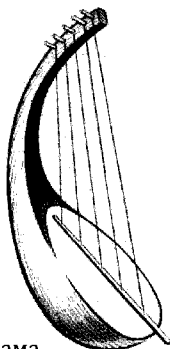
Архілютня

Арфа

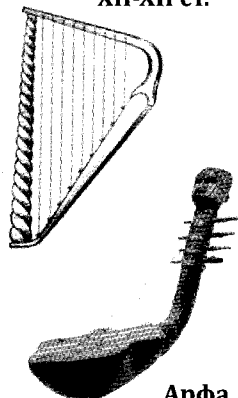

Арфа іранського типу

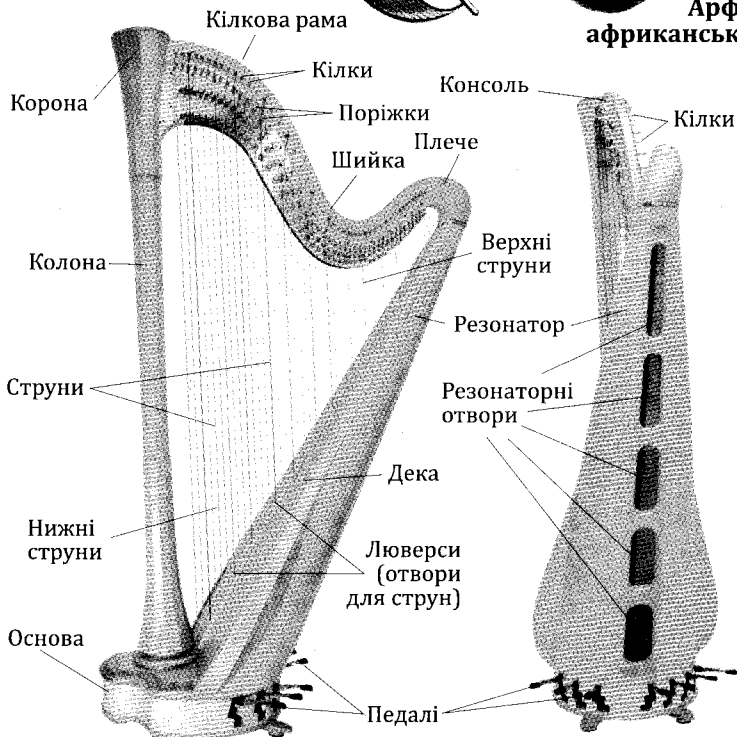
Єгипетська арфа, 4 тис. р. до Р.Х.

Арфа європейська XII-XII ст.

Арфа африканська

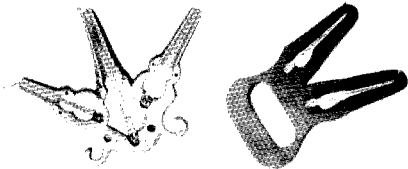
коли голосові складки змикаються одночасно з надходженням повітря з легенів; (2) **тверда**, коли складки змикаються, а повітря сильним поштовхом проривається з легенів та (3) **придихальна**, коли повітря з легенів проходить між складок і вони, змикаючись, переривають його потік; від типу *атаки* залежить співацька техніка та створення художнього образу. **II.** У грі на фортепіано: раптове напруження м'язів рук та кисті (м'язова підготовка), необхідне для раптового акцентованого вступу. **III.** В нотопису: вказівка виконавцеві на безпосередній перехід від однієї частини твору до іншої, яка, зазвичай, відрізняється від попередньої характером та темпом.

АТОНАЛЬНА МУЗИКА — музика, створена поза ладовими та гармонічними зв'язками; принцип *атональної музики* полягає у рівноправності усіх тонів, відсутності тяжіння між ними та ладового центру, що їх об'єднує; не визнає контрасту консонансу та дисонансу, вимагає відмови від функціональної гармонії, виключає можливість модуляцій.

АТОНАЛЬНІСТЬ — нетональність, відсутність і взагалі повне заперечення ладотональності в музиці.

АУДИОЛОГІЯ — наука про нормальну слухову функцію та її порушення, що має важливе значення для формування сприймання музики та музичного навчання, а також розвитку вокального слуху.

АУРА — I. Щипковий язичковий інструмент, який складається з кількох **ВАРГАНІВ**, закріплених на єдиному станку-основі. II. Народний танець селян Нормандії; музичний розмір 6/4, рух повільний, виконувався в супроводі музичного інструмента **ЛУРА**.

Аура

АУФТАКТ — німецька назва затакту; передакцентний диригентський змах руки; переднаголос.

АФОНІЯ — хворобливий розлад механізму голосового апарату, що виникає внаслідок розладу координації голосових центрів центральної нервової системи.

АФРИКАНСЬКА МУЗИКА — музична культура мешканців західної, центральної та південної частин Африки, об'єднаних спільністю музичної мови, ладової системи, ритміки, музичного інструментарію тощо; для цієї музики типовим ладом є пентатоніка, ритміка відзначається складністю, застосуванням розвинених форм поліметрії та поліритмії, які створюють спільне перехресне звучання ритмів кількох барабанів, що створює ефект синкопування; для її вокальної манери характерні напруженість та хрипучість звучання, вібрація, глісандування інтонацій, горлові та носові звуки, високий фальцет, вигуки, контрастне використання крайніх регістрів, питально-відповідна структура перегуків виконавців; до інструментарію

АФРО-АМЕРИКАНСЬКА МУЗИКА

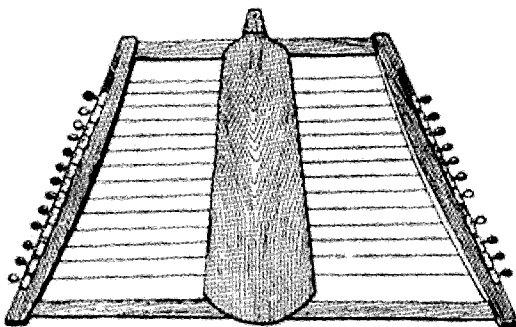
африканської музики входять сотні різновидів барабанів, ксилофон, маримба, там-там, гонг, дзвіночки, тріскачки, роги, труба, флейта тощо. / Експортована разом з невільниками до США, *африканська музика* суттєво вплинула на появу нових форм музичного мистецтва, зокрема, джазу.

АФРО-АМЕРИКАНСЬКА МУЗИКА — музика, що виникла внаслідок взаємовпливу музики африканських негрів та білих переселенців з Європи; *жанри*: (1) **вокальна музика** (спіручелс, балади, трудові пісні, блюзи), (2) **інструментальна музика** і (3) **джаз**; термін впроваджено у 1914 році, тепер він вживається переважно щодо негритянського фольклору США.

АФРО-КУБІНСЬКИЙ ДЖАЗ — напрям сучасного джазу, який розвинувся в період *бі бопу*, в 1940 роках; для нього характерне використання елементів африканської та латиноамериканської музики, зокрема, ритмів *мамби* та *румби*, включення таких кубинських ударних інструментів, як *бонгі*, *клавес*, *маракаси*, *тимбалес*, що збагатило джаз, вплинуло на фразування, а також техніку гри.

АШУГ (АШИК) — народний співак-поет, оповідач вірменів, грузинів; як термін це слово почало використовуватись приблизно у XIV столітті; в Азербайджані ашуги відомі з XV ст., але мистецтво ашугів має древнішу історію (азербайджанські озани та вірменські гусани були відомі вже у XI ст.); більшою мірою ашугська поезія стала поширюватися та розвиватися у XVI-XVII сторіччях. Виконання своїх (або чужих) творів ашуги зазвичай супроводжували грою на сазі (вид мандоліни) або каманчі чи кяманчі (вид скрипки).

АЮМАА — абхазький музичний інструмент, кутова арфа з 14 струнами з кінського волосу; звукоряд діатонічний, звук видобувають, поклавши інструмент на коліна й щипаючи струни пальцями правої та лівої рук; використовується для супроводу виконання історичних та військових пісень.

Аюмаа

Б

БАБЛЕГАМ — дослівно з англійської: жувальна гумка; комерційний стиль популярної музики, що з'явився наприкінці 60-х років ХХ ст. у США та був призначений для виконання дітьми 6-

12 років завдяки спрощення до мінімуму музики і тексту.

БАГАТЕЛЬ — буквально: дрібничка; у музиці інструментальний твір, невеличкий за розміром, граціозний за характером; нескладна технічно та проста за змістом маленька п'єса.

БАГАТОГОЛОССЯ — склад музики, в якому кілька мелодій в одночасному звучанні поєднується у художньо вивершене єдине ціле; *див. також* ГОМОФОНІЯ, ПОЛІФОНІЯ.

БАГШІ (БАХШІ) — народні співці-оповідачі в Туркменістані та Узбекистані, творці та охоронці творів народного епосу — *дастанів*, які виконуються у власному супроводі на ДУТАРІ.

БАДИНАЖ — назва частин інструментальних п'єс, подібних до скерцо, з сюїт французьких та німецьких композиторів ХVІІІ ст.

БАДХЕН — в давньоєврейському побуті: професійний блазень, який на весіллях та родинних святах розважав гостей жартівливими та сатиричними пісеньками й куплетами.

БАЗА — в естрадній музиці: ансамбль або його частина, яка виконує функцію супроводу солістів-лідерів.

БАЙРОЙТСЬКИЙ ТЕАТР — німецький оперний театр у місті Байройт, створений за задумом композитора Ріхарда Вагнера і спеціально призначений для постановки його музичних драм; збудований у 70-х роках ХІХ ст. і був на той час останнім словом техніки театрально-сценічного будівництва: мав розташований амфітеатром глядацький зал на 1650 місць, приховану від публіки оркестрову яму, обладнану складними механізмами сцени. / Театр був урочисто відкритий у серпні 1876-го року постановкою оперної тетралогії Р. Вагнера «Перстень нібелунгів» з 1882 р. у Байройті проводяться вагнерівські фестивалі, у яких беруть участь найвідоміші співаки та диригенти з багатьох країн. Ірина Маланюк, уродженка м. Станіславова (зараз — Івано-Франківськ), стала першою, і на початок ХХІ ст. єдиною, українською співачкою, яка дебютувала на цьому фестивалі (1951 р.)

БАЛАБАН — I. Узбецький і таджицький духовий язичковий музичний інструмент з вузьким дерев'яним стоволом та сімома ігровими отворами; діатонічний звукоряд, з діапазоном до двох октав. II. Дагестанський, балкарський і кабардинський духовий язичковий інструмент з очерету або тростини з п'ятьма ігровими отворами; діатонічний звукоряд, з діапазоном до двох октав. III. Балабан азербайджанський — *див.* БАЛАМАН, ДУДУК.

БАЛАДА — літературно-поетичний жанр, що виріс з середньовічної народної танцювальної пісні і поступово набрав форми пісень драматичного змісту, часто з елементами фантастики; у музиці вокальна або інструментальна п'єса лірико-епічного, фантастичного, драматичного (або героїчного) характеру, зміст якої навіяний картинами минулого, народним переказами тощо.

БАЛАДНА ОПЕРА — англійський різновид комічної опери, де основними номерами були англійські, ірландські та шотландські народні балади.

БАЛАЛАЙКА — похідний від ДОМРИ триструнний російський народний інструмент з довгим грифом на якому нав'язувалися прожилки (лади) з тим, щоб натискаючи між ними можна було добути звуки гама та півсферичним або трикутним корпусом. Сучасна балалайка — це інструмент створений на основі балалайки традиційної російським любителем та популяризатором музики Василієм Андреевим; Андреев змінив зовнішній вигляд інструменту, наблизивши його до європейських гітар, лютні та мандоліни, створив балалайки різних розмірів (зараз існують балалайки *п'ятеро, прима, секунда, альт, контрабас*) і вивів цей інструмент у концертні зали. / Грають на балалайці переважно тремолоюючи (брякаючи по струнах) пальцями правої руки, а лівою притискаючи струни на грифі.

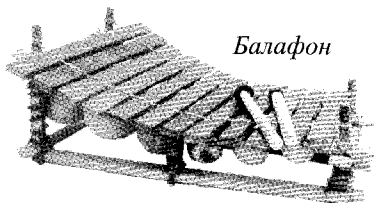
Балалайка

БАЛАМАН — азербайджанський язичковий духовий інструмент з тутового чи абрикосового дерева з кулеподібною голівкою та дев'ятьма ігровими отворами; має діатонічний звукоряд, діапазон досягає ундецими.

Баламан

БАЛАФО (БАЛАФОН, БАЛА, БАЛО) — ударний інструмент з родини ідіофонів; набір дерев'яних пластинок з резонатором — порожнім гарбузом, звук видобувають за допомогою колотушок; різновид МАРИМБИ, поширений в Гвінеї, Сенегалі,

Балафон

Судані, використовується для супроводу виступів професійних співаків усної народної традиції, а також як сольний та ансамблевий інструмент.

БАЛЕТ – жанр мистецтва, в якому сюжет і пов'язаний з ним емоційний зміст розкривається в художньому синтезі зображувальних засобів музики і танцю; у сучасному розумінні виник в епоху Відродження: спочатку як елемент розважальних придворних вистав (опери-балети, комедії-балети); наприкінці XVIII століття виділився в окремий жанр.

БАЛЕТМЕЙСТЕР – нім. **Balletmeister** – автор-режисер-хореограф, постановник балетів, танців та хореографічних сцен в операх, оперетах, драматичних виставах та концертах.

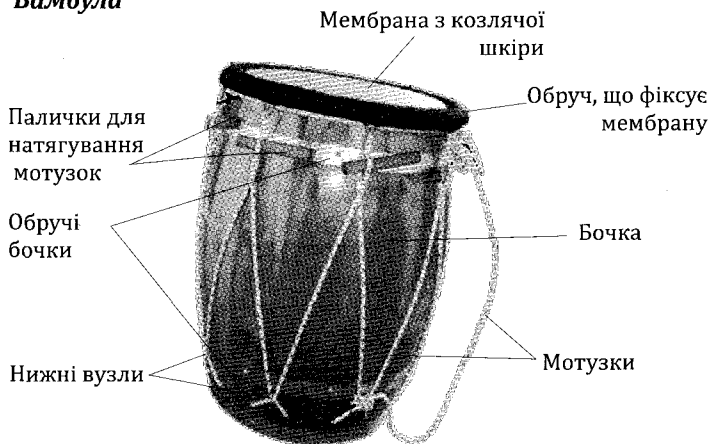
БАЛЕТО – *ит. balletto* – (1) невеликий вокальний або інструментальний поліфонічний твір танцювального характеру, подібний до мадригалу, поширений в XVI ст.; (2) камерна сюїта з різних за характером танцювальних частин в музиці XVII - XVIII ст.; (3) старовинна музична п'єса або частина інструментальної сюїти типу алеманди з середньою частиною (3/4) в характері *гальярди* або *куранти*; (4) розважальна придворна хореографічна вистава в XVII - XVIII ст.

БАЛЯБІЛЬ – *ит. ballabile* – (1) загальний танець, який завершує оперу або її дію; (2) танцювальні номери, балетний дивертисмент в опері.

БАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ – сучасна назва танців, призначених для масового виконання на вечорах відпочинку, танцювальних майданчиках та побутових вечірках тощо; бальні танці набули широкої популярності у Франції XVI - XVII ст. (*бранль, гальярда, куранта, павана*); у другій половині XVII ст. популярними були: *алеманда, буре, гавот, жига, менует, сарабанда, чакона*; у XVIII ст. поширилися *екосез, контрданс, лендлер, мюзет, ригодон*; в XIX ст.: *галоп, канкан, лансьє, мазурка, полонез, полька*; з середини XIX ст. найпопулярнішим став *вальс*, який досі зберігає домінування; з XX ст. здобули загальне визнання *бостон, фокстрот, танго, румба, самба, квік-степ, ча-ча-ча, твіст, летка-єнка, ліпсі* та багато інших нових танців; в Україні конкурси на краще виконання *бальних танців* регулярно проводяться з 1968 року.

БАМБУЛА (КА, ГВОКА, БОКА, ГВОТАНБУ) – *англ. bambula, ka, gwoka, boka, gwotanbou* – I. Ударний музичний інструмент афро-американського походження невизначеної висоти звуку з родини мембранофонів; бамбукова діжечка з шкіряною мембраною; звук видобувають долонями; був поширений серед негритянського населення Нового Орлеану. / Первинно основою цих барабанів, на яку натягалася мембрана з козячої шкіри, були бочки в яких у колоніальні часи завантажували на кораблі солоне м'ясо (Гваделупа, Гаїті). II. Негритянський танець, який виконували у супроводі барабана.

Бамбула

БАНДА — *ит. banda* — ансамбль мідних духових інструментів, який бере участь в оперній сценічній дії або доповнює концертний оркестр з метою його підсилення.

БАНДЖО — *англ. banjo* — подібний до гітари народний музичний інструмент афро-американців; струнний щипковий інструмент що з'явився у складі джаз-оркестру на початку ХХ сторіччя; являє собою круглий корпус з досить довгим грифом; на корпус, як верхня дека, натягнута шкіра, короткі, різкого тембру звуки видобуваються за допомогою МЕДІАТОРА. / Різновиди: **банджо-укулеле** з чотирма одинарними струнами (*соль, ре* першої октави; *соль, до* малої октави); **банджо-мандоліна** з чотирма парними струнами (стрій, як у скрипки або мандоліни-прими); **банджо-гітара** з шістьма одинарними струнами (стрій, як у шестиструнної гітари); **банджо-тенор** з чотирма одинарними струнами (*сі, фа-дієз, ре* першої октави; *ля* малої октави).

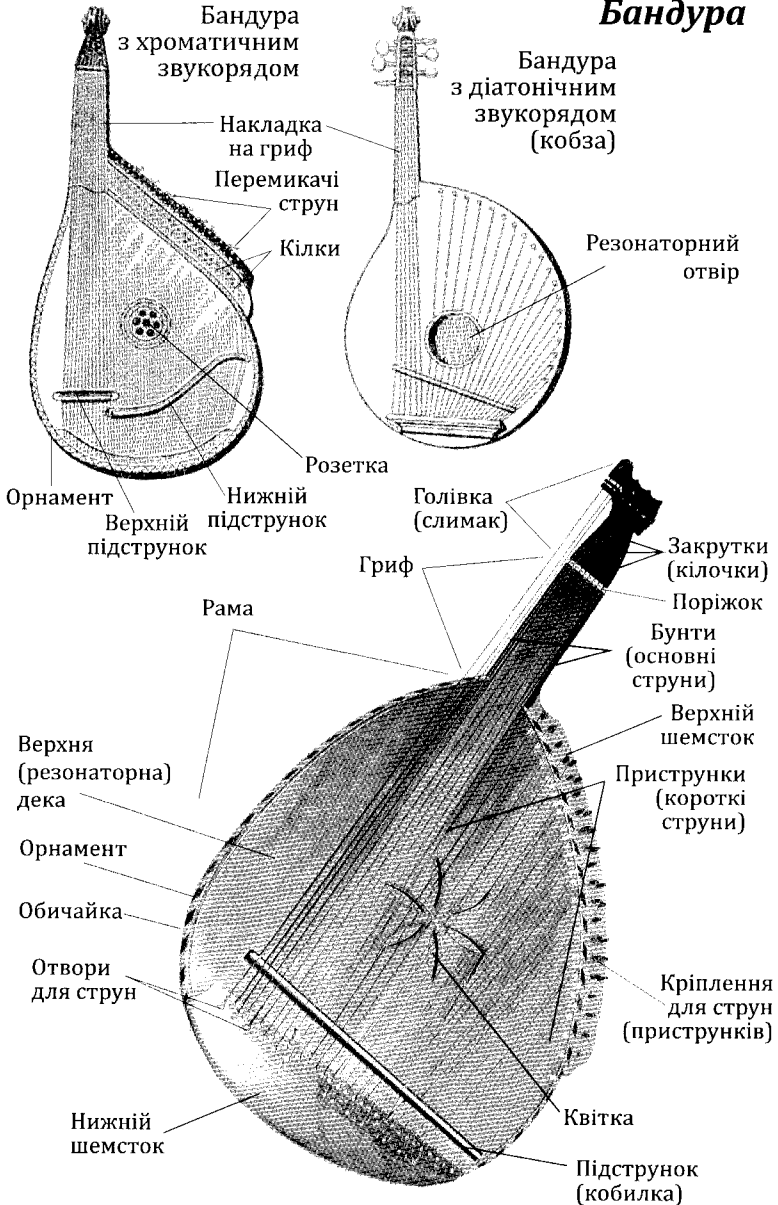

Банджо

БАНДОЛА — *ісп. bandola* — латиноамериканський струнний щипковий інструмент з грушоподібним корпусом та 4-10 подвійними металевими струнами; звук видобувається медіатором; застосовується в ансамблевій грі.

БАНДУРА — український народний багатострунний щипковий інструмент, що складається з кузова овальної форми (спідняка), з верхньою декою (верхняком), на якій є голосовий отвір (голосник), грифа (ручки) з невеликим вигином і кілками, струн — шести основ-

Бандура

БАНДУРИСТ

них (бунти) і невизначеної кількості приструнків (до 24), частина яких натягуються не на ручці, а безпосередньо на кузові, на приструннику; розроблено кілька досконаліших конструкцій бандури, головною метою яких є розширення виконавських можливостей інструмента, зокрема можливості хроматичних і діатонічних переходів з однієї тональності до іншої, спростити аплікатурну систему і вивільнити ліву руку для більшої участі у видобуванні звуків.

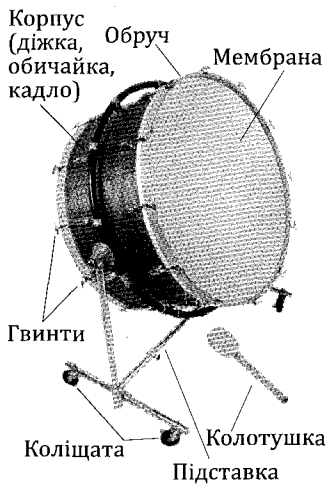
БАНДУРИСТ — музикант, що виконує музичні твори на БАНДУРИ.

БАНСУРІ (БАНСРІ) — індійський духовий інструмент, схожий на поздовжню флейту.

БАНЬГУ (БАНЬХУ) — китайський двострунний смичковий інструмент з корпусом із відсіченого кокосового горіха та довгою шийкою без ладів; стрій: d2, a2; діапазон хроматичний — від c1 до e4; застосовується як оркестровий інструмент.

БАРАБАН — назва найрізноманітніших за розмірами ударних інструментів дуже давнього походження, виготовлених зі шкіри, туго натягнутої на металевий або дерев'яний обруч; **(1) малий (військовий) барабан** — невеликий ударний інструмент, що складається з металевого циліндра, затягнутого з обох боків шкірою, з однієї сторони — струни; **(2) великий (або турецький) барабан** складається з обруча, на який з обох боків натягнуто шкіру, при ударі колотушкою дає густий короткий звук непевної висоти; ступінь натягнення шкіри регулюється спеціально пристосованими гвинтами. Різновидом великого барабана є барабан-гонг, що має вузький обід з натяжними гвинтами і напнутою лише з одного боку шкірою.

Великий барабан

БАРВИСТИЙ КОНТРАПУНКТ — у науці про поліфонію — голос, який контрапунктує до так званого *cantus firmus* — основного мотиву у середньовічних хорах, і в якому застосовані різноманітні поділи тактових долей: *цілі, половинні, четвертні, восьмі*.

БАРД — *англ. bard* — **(1)** народний співець-оповідач у давніх кельтських родів, в Середьовіччі — валійський, ірландський, шотландський професійний поет-співець, який співав у супроводі схожого на ліру інструмента; **(2)** в наш час *бардами* звуть авторів-виконавців *авторської (бардівської) пісні*.

БАРД-РОК — широкий спектр форм року, основою якого є авторська пісня в сольному (акустичному) або груповому виконанні.

БАРЕЛ-ХАУЗ — *англ. barrel-house* — виконавська манера негритянських ресторанных піаністів, яка походить від блюзу і спирається на протиставлення синкопованої мелодії гострому рівномірно-ритмічному акомпанементу; пізніше трансформувалася в БУГІ-ВУГІ.

БАРИНЯ — сольний або парний російський народний танець; темп жвавий, завзятий; музичний розмір 2/4; назва походить від одного з варіантів приспіву пісні, яка супроводжує танець («*Сударыня — барыня*»); мелодія танцю за формою нестійка, під час виконання музиканти варіюють її, прикрашаючи віртуозними пасажами.

БАРИТОН — грубозвучний, грубоголосий; **(1)** назва середнього за регістром чоловічого співацького голосу, високий бас; **(2)** назва мідного духового інструмента з родини БЮГЕЛЬГОРНІВ, схожого до ТЕНОРГОРНА, але відмінного більш м'яким інтонуванням у низькому регістрі; зовні відрізняється ширшим розтрубом; має діапазон від *сі-бемоль* контроктави до *до* другої октави; партії для баритона нотуються в скрипковому ключі; застосовується, переважно, в духових оркестрах; **(3)** вид ВІОЛИ, відомий під назвою *віола да бардоне*.

БАРИТОНОВИЙ КЛЮЧ — *див. КЛЮЧІ*.

БАРКАРОЛА — пісня човняра; також — мрійливо-лірична музична п'єса, що змальовує поетичні картини, пов'язані з рухом по воді і характеризуються «коливальним», у плавному русі, акомпанементом.

БАРОКО — *ит. barocco* — I. Художньо-мистецький стиль, що виник на рубежі XVI-XVII ст. під впливом загальних тенденцій до розмірковування про складність людської природи і суспільних стосунків та про конфлікт між людиною та суспільством; у мистецтві на той час

цінувалося відображення внутрішнього світу людини, її почуттів, очікувань та переживань, що й зумовило основні риси бароко: драматична патетика, схильність до загострених контрастів, динамічність, частково надмірна експресія, протиріччя емоцій, що виливалися у відхід від реальності, потяг до фантастики, пишноти, надмірної декоративності. / В цю епоху народжуються опера, кантата, ораторія, активно розвивається інструментальна музика; типовим стає поєднання принципів поліфонічного та гомофонно-гармонійного письма. **II.** Форма *арт-року*, що в мелодичній основі використовує музику Ренесансу, інструментарій та аранжування *бароко*.

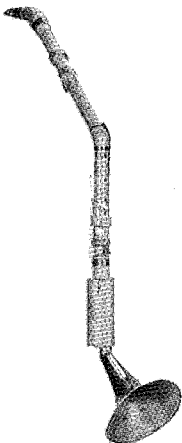
БАРОКОВА ГІТАРА — інструмент, популярний в Іспанії середини XVI ст., а з кінця XVI ст. і до середини XVIII ст. у Франції та Італії, мав п'ять подвійних струн, що настроювались через кварту; вживався переважно для акомпанування в музиці розважального характеру, а французькі композитори використовували його в балетах.

БАРОРЕЦЕПЦІЯ — важливий складник вокального слуху, здатність за допомогою нервових волокон відчувати звуковий тиск під час ФОНАЦІЇ.

БАС — **I.** Низький за регістром чоловічий співацький голос. **II.** Спільна назва низьких за регістром музичних інструментів (контрабас, віолончель та ін.). **III.** Назва нижнього голосу в акорді або в музиці багатоголосного складу.

БАС КОНТІНУО — постійний, безперервний бас; так називали у західноєвропейській камерній музиці партію клавішного інструмента, що мала вигляд басового голосу з цифровими позначеннями, за якими, крім басового голосу, необхідно було виконувати ще й акорди.

БАС ОСТИНАТО — бас упертий, постійний; витримана мелодична фігура, що наполегливо повторюється в басовому голосі.

Басетгорн

БАС ПРОФУНДО — глибокий, тобто дуже низький бас; назва найнижчого за регістром чоловічого голосу у співаків-солістів.

БАС ЦИФРОВИЙ — *див.* ЦИФРОВИЙ БАС.

БАС-ГІТАРА — *англ.* **bass-guitar** — електрогітара, в якій акустичний корпус замінює дошка з грифом, на якому розміщено 20 ладів; найчастіше має 4 струни, інколи від 5 до 8; в джазі виконує роль КОНТРАБАСА.

БАСЕТГОРН — *нім.* **Bassethorn** — духовий інструмент з родини кларнетів, з кінця XIX ст. — альтовий різновид кларнету; стрій: *in F*, інколи *in Es*.

БАСЕТ-КЛАРНЕТ — різновид БАСЕТГОРНА.

БАС-КЛАРНЕТ — назва інструмента з родини кларнетів, басовий кларнет; настроєний у *сі-бемоль* мажор-

рі на октаву нижче від звичайного кларнета, має діапазон від *сі-бемоль* контроктави до *фа* другої октави; нотується в басовому і скрипковому ключах, в другому випадку звучить октавою нижче.

БАСОВИЙ КЛЮЧ — див. КЛЮЧІ.

БАСОЛЯ, БАСОЛЬ — український народний струнний смичковий інструмент басового регістру; застосовується в українському народному інструментальному ансамблі, наприклад, в ТРОЇСТИХ МУЗИКАХ; формою схожий на віолончель і також має чотири струни; білоруський аналог — *басетля*.

Басоля

БАСО-ПРОФУНДОВИЙ КЛЮЧ — див. КЛЮЧІ, БАС, БАС ПРОФУНДО.

БАСТАРДА (ВІОЛА-БАСТАРДА) — старовинний смичковий теноровий інструмент типу *гамби* (*віола да Гамба*) з 6–7 ігровими та кількома резонансними струнами (див. також ВІОЛА).

БАТЕРІАФОН — електронний музичний інструмент, який імітує звуки великого й малого барабанів, маракасів, завивання вітру, постріли, шум дощу, рух потягу, шум лісу тощо.

БАТУТА — I. Наголос на початковій долі такту, який поділяє час на рівні частини. A *battuta* - в чіткому темпі. II. Те ж саме, що й *tenuto* (*випримано*). III. Такт: *ritmo tre battute* — тритактова побудова; *ritmo di quattro battute* — чотиритактова побудова. IV. Спеціальна паличка для відбивання такту (дерев'яна, золота, мідна, трубка з нотного паперу тощо), яка застосовувалась в XV–XVIII ст. для керування оркестром.

БАУНС — *англ.* **bounce** — підскакування, характер виконання свінгу, коли пружний ритмічний рух в помірному темпі поєднується з акцентами на усіх долях такту.

БАХШИ (БАГШИ, БАКСИ, БАХСИ) — народні співці, музиканти, оповідачі та поети у народів Середньої Азії; на санскриті означає «вчитель»; у монголів, що сповідали буддизм — людина, що вмів писати уйгурським письмом, тому в епоху Чингисхана і до 15 ст. *бахши* називалися канцелярськими писарями; серед шаманістів — знахар, чаклун, народний лікар-шаман, що виганяв з хворого злих духів магичною пісню та грою на музичному інструменті. / Бахши співають народні пісні й епічні твори — **дастани**, супроводжуючи спів на двострунному музичному інструменті — ДУТАРІ (прозаїчні частини дастанів бахши зазвичай розповідають); вони створювали й зберігали усну творчість, а в умовах майже повної неписьменності населення були також і розповсюджувачами класичних творів.

БАШТОВА МУЗИКА — у середньовічній Європі: застосування сигнальних музичних інструментів (труб) на міських мурах (баштах) з метою оповіщення населення про час доби чи оголошення тривоги; див. БУЗИНА.

БАЯН — російська хроматична гармоніка; три ряди кнопок, що натискаються правою рукою, утворюють хроматичний звукоряд, від *сі-бемоль* великої октави до *до-дієз* четвертої октави; два ряди кнопок для лівої руки утворюють хроматичний звукоряд від *соль* великої октави до *фа-дієз* малої октави, а ще три ряди кнопок для лівої руки дають можливість видобувати готові акорди: мажорні та мінорні тризвуки, домінантсептакорди; різновид баяна — **вибірний баян**, у якого немає готових акордів, отже, лівою рукою можна грати найрізноманітніші акорди, пропоновані композитором або виконавцем.

БАЯТИ — азербайджанські традиційні народні ліричні пісні.

БЕГІН — *англ. beguine* — танець латиноамериканського походження, який має спільні риси з *румбою* та *танго*; розмір 4/4, темп — помірний.

БЕЗКІНЕЧНИЙ КАНОН — різновид КАНОНУ, в якому кінець мелодії безпосередньо переходить у її початок або зливається з ним на тій самій висоті; завдяки цьому такий канон може програватися безкінечну кількість разів.

БЕКАР — *фр. becarré* — буквально: *бе квадратне*; у середньовічному нотному письмі позначення літерами ступеня *сі* музичного звукоряду; у сучасному нотному письмі — назва знаку, який відновлює натуральну висоту звука і знімає дію БЕМОЛЯ або ДІЄЗА; *див. ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ*.

БЕКГРАУНД — *англ. background* — джазовий термін, який означає супровід провідного мелодичного голосу або партії соліста в БЕНДІ або КОМБО, який застосовується для створення мелодичного, гармонічного, ритмічного фону вокальної чи інструментального соло; типи: *акордовий, мелодичний, рифовий, басовий, ритмічний та мішаний*.

БЕЛЬКАНТО — особлива, барвіста манера співу, що з'явилася в Італії у XVII ст. у зв'язку з розвитком оперного жанру та поширенням, на противагу традиційному хоровому співу, одноголосих форм вокальної музики, які в свою чергу відкрили широкі можливості для виявлення індивідуальних особливостей голосу.

БЕМОЛЬ — *фр. bemol* — буквально: *бе м'яке*; у середньовічному нотному письмі — позначення літерами ступня *сі-бемоль* музичного звукоряду; у сучасному нотному письмі — назва знаку, який зазначає зниження ступеню звукоряду на один півтон; *див. ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ*.

БЕНД — *англ. band* — узагальнена назва оркестру в Англії та США, де від середини XIX ст. розрізняють **string band** — *струнний оркестр* та **brass band** — *духовий оркестр*; після 1920 року джазовий склад до 7-8 музикантів зветься *бенд*, до 17 — *джаз-оркестр*, понад 17 музикантів — *біг-бенд*; склад з 4-7 виконавців зветься *комбо (combo)* і виконує розважальну музику.

БЕНЕДИКТУС — *лат. Benedictus* — ліричний, спокійний, світлий за характером католицький піснеспів; разом з *Санктус* складає один з основних розділів меси.

БЕНЕФІС — спектакль або концерт, збір з якого іде на користь якого-небудь одного актора; в практику концертного життя бенефіси увійшли з XVIII ст.

БЕРГАМАСКА — *ит. bergamasca* — танцювальна пісня XVI - XVII ст., що походить з провінції Бергамо (Італія); музичний розмір 4/4, темп жвавий; особливої була популярною в Італії, Англії, Німеччині, Франції.

БЕРЖЕРЕТА — *фр. bergerette* — *маленька пастушка*; популярна французька лірична пісня XVIII ст. про пастушок та пастухів.

БИЛИНИ — середньовічні епічні пісні-казання про героїчні подвиги богатирів та знаменні події з життя народу Київської Русі; билинні наспіви дуже подібні до плавної, співучої народної мови; основа їх музичної побудови — короткі поспівки, які повторюються багато разів; *билини* виконувались спокійно й наспівно одним або кількома співцями-оповідачами в супроводі гуслів або інших інструментів; переважна більшість *билин* належить до Київського циклу, розповідаючи про богатирів, могутність народу, його мрії про незалежність та готовність до захисту батьківщини; мали величезний вплив на професійну музику, сприяючи розвитку в ній героїко-епічного начала.

БИТТЯ — періодичне посилення та послаблення сили звука (гучності), яке відчувається під час одночасного звучання кількох, близьких за частотою коливань; це явище використовується при настроюванні музичних інструментів, інколи для створення специфічного відтінку звука.

БИЧ-ХЛОПУШКА — *ит. frusta* — ударний інструмент з родини ідіофонів; дві дощечки, з'єднані з одного боку шкіряним ремінцем; має різкий звук, схожий на удар батога; застосовується в джазах, естрадних та симфонічних оркестрах.

БІБЛІОГРАФІЯ МУЗИЧНА — I. Посібники (огляди, показники, списки, каталоги тощо), які містять систематизовані відомості щодо робіт з музики (книги, журнали, рукописи і т. ін.), а також власне музичні джерела (музичні твори, клавіри, партитури тощо). II. Наукова дисципліна, яка вивчає історію, теорію, класифікацію, методику музично-бібліотечної справи.

БІБЛІОТЕКИ МУЗИЧНІ — зібрання друкованої музичної літератури, літератури про музику та рукописів, пов'язаних з музичним мистецтвом і призначених для індивідуального і суспільного використання; також ведуть спеціальні каталоги і картотеки, бібліографічну й інформаційну роботу, розробляють методику музично-бібліографічної справи.

БІБОП (БІ БОП, БІ-БОП, БІБАП, РІБАП, МІНТОНС) — *англ. bebop* — звуконаслідувальна назва сучасного джазового стилю, який змінив *свінг*; характеризується модернізацією *старого джазу*, культом вільної сольної імпровізації, новаторством мелодики, ритміки, гармонії та інших виражальних засобів.

БІГ-БЕНД (БІГ-БЕНД) — *англ. big band* — тип оркестру, що спеціалізується на виконанні переважно джазової музики і складається з двох груп — ритмічної та мелодичної (духової); *біг-бенд* з'явився у 20-х роках ХХ ст. із зародженням джазу й набув великої популярності в 30—40-х роках в епоху *свінгу*; зростання популярності танцювальних форм джазу, популярність великих танцювальних свят, балів, на яких грали *біг-бенди* зумовили розширення складів до декількох музикантів в кожній секції, що дозволяло досягати значної гучності звуку на великих танцювальних майданчиках.

БІГ-БІТ (БОП, БІБАП, РІБАП) — *англ. big beat* — первісний стиль сучасного джазу, який з'явився внаслідок злиття елементів негритянського джазу та блюзу; обов'язкова риса цього стилю — унісонне проведення теми на початку і в кінці композиції, бурхливе фразування, віртуозні пасажі соліста, сухий штриховий малюнок; в гармонії — використання альтерованих акордів, політональних структур; відзначається посиленням ролі інструментів ритмічної групи, широким використанням манери *скет-співу*.

БІНАУРАЛЬНИЙ ЕФЕКТ — здатність людини визначати напрям джерела звуку; відіграє важливу роль у вокальній педагогіці та концертно-виконавській роботі співаків.

БІОМЕХАНІКА — наука про механічні властивості живого організму та його органів і систем, а також їх механічні рухи; має важливе значення для наукового обґрунтування та інтенсифікації навчання диригуванню, гри на музичних інструментах, співу тощо.

БІОФІЗИКА — наука, яка вивчає фізичні та фізико-хімічні явища в живих організмах, їх структуру та властивості, а також вплив різних факторів на живі системи; має важливе значення для організації голосоутворення та керування фонаційним процесом.

БІТ — *англ. beat* — **I.** Метроритмічна структура джазового такту, спосіб акцентування такту інструментами ритмогрупи, рівномірне чергування однаково підкреслених ударів, які створюють ритмічний пульс джазу. **II.** Ритмічна інтенсивність, яка визначає здатність виконувати джаз легко і з загостреним почуттям ритму. **III.** Ліверпульська манера виконання рок-н-ролу з властивою англійцям стриманістю.

БЛЕЗДІНГЕЛЕ — *лит. blezdingele* — *ластівка*; повільний, спокійний литовський танець з раптовими прискореннями; розмір 2/4.

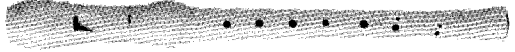
БЛЕК-МЕТАЛ — *чорний метал*; за ідеологією року сатанинська, надважка версія *хеві-метал*.

БЛИЗЬКІ ТОНАЛЬНОСТІ — тональності першого ступеня спорідненості.

БЛОК-АКОРДИ — *англ. block-chords* — джазова техніка гри на фортепіано, побудована на виконанні акордів в тісному розташуванні обома руками, інший термін — *техніка пов'язаних рук*; при цьому ліва рука виконує також мелодичну функцію, оскільки мелодія подвою-

ється в басі в октаву, рідше в дециму; рух акордів — паралельний; крім джазу застосовуються в естрадній і танцювальній музиці.

БЛОКФЛЕЙТА — нім. **Blokkflöte** — (1) різновид поздовжньої флейти, циліндрична трубка з дзьобоподібним мундштуком, сімома ігровими отворами на лицевому та одним — на зворотному боці; витіснена з оркестрів *поперечною флейтою*,

Блок-флейта

але може застосовуватись в домашньому та шкільному музикуванні, відтворенні старовинних музичних творів; (2) органний регістр лабіальної групи родини флейтових.

БЛУКАЮЧИЙ БАС — англ. **walking bass** — безперервне, ритмічно-рівномірне, переважно поступеневе ведення лінії баса з використанням акордових та прохідних звуків; спосіб гри, поширений у джазі.

БЛУЛ — вірменсько-курдський різновид поздовжньої флейти, музичний інструмент пастухів-вівчарів, виготовлений з абрикосового чи горіхового дерева; застосовується як сольний інструмент для виконання награвань пастухів, епічних та ліричних п'єс.

БЛЮГРАС — англ. **bluegrass** — *блакитна трава*; напрямок *кантрі-енд-вестерн*, де використовуються акустичні інструменти — *банджо, мандоліна, гітара, контрабас* та ін.; виник у штаті Кентукі в 40-х роках ХХ ст.

БЛЮЗ — англ. **blues** — лірична пісня американських негрів, для якої властивий синкопований ритм, поліритмія, ковзаючі, не фіксовані пониження ступенів (на III і IV ступенях мажору), що утворюють 9-тоновий *блюзовий лад*, імпровізаційність виконання; блюз суттєво вплинув на формування *джазу та джазової музики*; найбільш розповсюджена, класична форма блюзу — дванадцятитактовий період з трьох фраз по чотири такти кожна: перші чотири такти — на тонічній основі; по два — на субдомінанті й тоніці; ще по два — на домінанті й тоніці.

БЛЮЗОВИЙ ЛАД — особливий різновид мажоро-мінору, специфічний для блюзу та споріднених жанрів; полягає у використанні *характерних блюзових нот* — низьких сьомого, третього та п'ятого ступенів мелодичного ладу.

БЛЮЗ-РОК — англ. **blues rock** — напрямок року, що виник в Англії й одержав назву *британський блюз*; своїм розвитком зобов'язаний американському року та британському *ритм-енд-блюзу*, він зумовив формування і подальший розвиток музики року.

БЛЮ-НОУТС — англ. **blue notes** — понижені III і IV ступені *натурального мажору*, які утворюють характерні для блюзу інтервали малої терції та малої септими; у *джазі* до них додається характерний для мінорного блюзу понижений V ступінь, а також понижений II і IV ступінь в мажорному та мінорному звукорядах.

БОГЕМСЬКА ПОЛЬКА

БОГЕМСЬКА ПОЛЬКА (ПОЛЬКА П'ЯТКА-НОСОК) — полька другої половини XIX ст., розміром у $2/4$, виконувалася чергуванням позуванням п'ятки й носка та на ПОЛЬКИ.

БОГОГЛАСНИК — збірка духовних *кантів* і *псалмів*; поширений наприкінці XVIII - початку XIX ст. в Південно-Західній Україні і вперше надрукований в Почаївській лаврі в 1790 р.; складався з трьох частин і містив 248 віршів з нотами про Ісуса Христа, Богородицю, святих та ін.

БОЛГАРСЬКИЙ СПІВ — один зі співів православної церкви; мелодика виразна, наспівна, підпорядкована системі восьмигласся, але за кількістю послівоків поступається знаменному співу; поширений з XV ст. переважно в західноукраїнських Ірмологах.

БОЛЕРО — *исп. bolero* — (1) іспанський парний народний танець; музичний розмір — $3/4$ з характерною метроритмічною фігурою, яка підкреслюється ударами кастаньєт; темп — помірно швидкий з поступовим прискоренням; (2) *кубинське болеро* — ліричний пісенний жанр, який склався наприкінці XIX ст. і поєднує креольський мелос з афро-кубинською синкопованою ритмікою; музичний розмір $2/4$, темп помірний.

БОМБАРДА — *ит. bombard* — (1) великий басовий інструмент з родини дерев'яних язичкових (контрабасові, баритонові, тенорові, альтові **бомбардоне** та **помери**, сопранові — **шалмей**), попередник ФАГОТА; має вигляд прямої конічної труби з воронкоподібним розтрубом та 7-9-ма ігровими отворами; звукоряд — діатонічний, тембр — грубий, невиразний; діапазон — від F1 до f; (2) регістр язичкової групи французьких органів.

Бомбарда

БОНАНГ — яванський народний музичний інструмент, являє собою з дерев'яну основу, уздовж якої натягнуті мідні гонги; по мідних голівках б'ють палками, щоб створити бажаний звук або тон.

Бонго

БОНГО — *ит. bongos, bongo* — латиноамериканський парний ударний інструмент з родини мембранофонів, що складається з двох маленьких барабанів, з'єднаних невеликою дерев'яною колодочкою; звук *бонго* - сухий і короткий, видобувають паличками, пальцями або кистями рук; застосовується в латиноамериканській музиці для супроводу танців, в сучасних естрадних та, інколи, в симфонічних оркестрах.

БОНДАР — назва українського народного танцю, що виконується хлопцями та дівчатами (а також і дітьми) під супровід пісні тієї ж назви.

БОСА-НОВА — *порт. bossa nova* — *нове чуття*; стильовий напрямок сучасного джазу, який виник після 1950 років під впливом *кул-джазу* на бразильську народну музику, зокрема, *самбу* і набув популярності в Європі 1960 років.

БОСТОН — *див.* ВАЛЬС-БОСТОН.

БОЯН (БАЯН) — виконавець епічних пісень у Київській Русі, який супроводжував свої пісні грою на гусях.

БРАВО — у театральній та концертній практиці: вигук, яким публіка висловлює схвалення, підбадьорювання виконавців.

БРАВУРНІСТЬ — переможний, бадьорий характер музики.

БРАНЛЬ — *фр. branle* — старовинний французький хороводний танець; музичний розмір 2/4, рідше — 3/4 або 4/4, темп помірно швидкий, жвавий; в XV-XVII ст. був поширений як бальний танець, різновиди якого відрізнялись за хореографією, структурою, метром, темпом, зокрема розрізняли *подвійний бранль, простий бранль, веселий бранль*, тоді ж виникла традиція виконання кількох бранлів у вигляді сюїти; з XVIII ст. бранль вийшов з моди, але інколи трапляється у пізніших творах композиторів.

БРАС — група мідних духових інструментів джазового оркестру.

БРЕВІС — *лат. brevis* — знак мензуральної нотації, який з XV ст. позначав відносно коротку тривалість звуку; в сучасній нотації позначає тривалість, яка дорівнює двом цілим нотам.

БРЕЙК — *англ. break* — I. Пауза в грі ансамблю або інструмента, під час якої виконується сольна імпровізація, не пов'язана з метричною структурою п'єси, що триває від 2 до 16 тактів. II. Коротка сольна імпровізаційна вставка в джазі, яка розриває звучання оркестру або ансамблю. III. Танець початку 80-х років XX ст. з ковзкими кроками, стрибками, обертаннями та різноманітними акробатичними трюками, був поширений у США до кінця 80-х років.

БРИДЖ — *англ. bridge* — проміжний розділ структури джазової теми, попередній щодо заключного розділу репризи, контрастний третій восьмитакт *B* стандартної 32-тактової строфи *AABA*.

БРИНДІЗИ — *ит. brindisi* — *за твоє здоров'я*; застольна пісня, поширений номер в опері, який виконується солістом з хором.

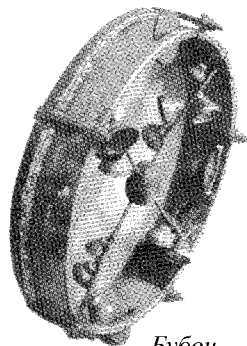
БРУДНІ ТОНИ — *англ. dirty tones* — специфічно-негритянський, характерний для джазу спосіб звуковидобування, пов'язаний з навмисно нечистим (брудним) інтонуванням; типові для негритянської манери співу — *шаут*, що притаманна виконанню блюзів, трудових пісень та інших вокальних жанрів; були запозичені інструменталістами в період зародження джазу, зокрема в *блю-ноутс*, а також для створення ефектів *гроул та уа-уа*.

БРЬОЛКА — народний інструмент типу гобоя з подвійним пищиком (язичком); схожий на жалійку, але значно м'якший та благозвучніший, використовується в танцювальних, хороводних п'єсах.

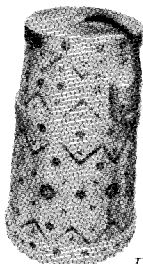
БУБОН

БУБОН – ударний музичний інструмент непевної висоти звука; складається з вузького дерев'яного обруча, затягнутого з одного боку шкірою, і бубонців, прикріплених у прорізах обруча; застосовується як інструмент ритмічного супроводу під час танцю, а також як оркестровий ударний інструмент; входить до складу ТРОЇСТИХ МУЗИК.

БУБОНЕЦЬ – порожня бронзова або срібна кулька розміром з горіх з невеликими дірочками та вушком для прикріплення; всередину бубонця кладуть дробинку, яка під час руху дає дзвінкий звук; бубонець застосовується як підважко до бубона.

Бубон

Бугай

БУГАЙ – український народний інструмент, що видає звук непевної висоти; являє собою циліндр, з одного боку обтягнутий шкірою (має вигляд високого барабана), у центрі якої прикріплено жмут кінського волосся, звук (різкий та протяжний) видобувають, протягуючи рукою по цьому жмуту; в оркестрі використовується як басовий інструмент.

БУГІ-ВУГІ – *англ. boogie woogie* – імпровізаційна форма в джазі, один з найбільш ранніх видів негритянського блюзу на фортепіано; для *бугі-вугі* властиві остінатні басові фігури (шафл) в ритмі восьмих або восьмих з крапкою та шістнадцятих в октавному русі, дванадцяти-тактовий блюзовий квадрат, моторна ритміка, швидкий темп; став модним засобом виразності джазу в 30-х роках ХХ ст. і вплинув на розвиток джазу, особливо під час розвитку *свінгу*.

БУЗИНА (БУЗІНА, БУЧІНА) – *фр. buisine, busine, bucine; італ. buccina* – середньовічний європейський духовий сигнальний музичний інструмент, зовні схожий на кавалерійську трубу, з вузьким та довгим кор-пусом, що міг досягати двох метрів у довжину без розтруба; в зображеннях ХІ ст. фігурує як улюблений інструмент янголів;

Бузина

попередник ТРУБИ та ТРОМБОНА; відноситься до інструментів БАШТОВОЇ МУЗИКИ.

БУЗУКІ – струнний щипковий музичний інструмент, різновид ЛЮТНІ; за різними версіями має давньогрецьке або турецьке походження; поширений у Греції, на Кіпрі, в Ізраїлі та Ірландії; класичний варіант має чотири подвійних металевих струни, має високий ніжний звук.

Бuczyna

двосторонніми відгалуженнями, на які підвішено велику кількість маленьких дзвіночків, а на кінцях звисають кінські хвости; ствол, відгалуження та дзвіночки виробляються з латуні та за звичай нікелюються, звук видобувається струшуванням; застосовуються у військових та парадних оркестрах.

БУРДОН — I. В органі назва регістра 16-ти і 32-футових чотиригранних труб флейтового тембру. II. назва найнижчих тоном дзвонів. III. У волинці — назва духової трубки, що видає незмінно протяжний звук. IV. У старовинних струнних інструментах — назва низьких за тоном струн.

БУРЕ — старовинний французький народний танець зі швидким рухом у розмірі 2/2 (4/4).

БУРИМА — український народний сюжетний масовий парний танець, виконується у швидкому темпі.

БУРЛЕСКА — I. Жанр комічної, пародійної поезії. II. У музиці — п'єса примхливого, жартівливого грубуватого-комічного характеру.

БУТЛЕГ — *англ.* **bootleg** — нелегальні записи концертів популярних естрадних колективів та виконавців, які згодом переписують на різноманітні носії інформації.

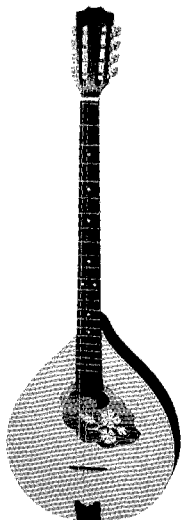
БУФОН — блазень; у п'єсі — комічна особа; у Франції середини XVIII ст. таку назву мали прихильники комічної опери.

БЮГЕЛЬГОРН — *нім.* **Bügelhorn** — ріг, сигнальний ріжок; те саме, що САКСГОРН.

БЮГЕЛЬГОРНИ — родина мідних духових інструментів мундштукового типу з вентильними приладами, відмінних за розмірами, діапазоном та регістром; застосовуються переважно в духових оркестрах.

Бuncuk
(Туреччина
XIX ст.)

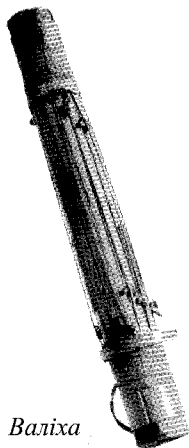
Бuzuki

В

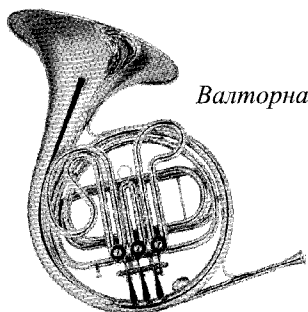
передниками студентських пісень, зокрема, *Гаудеамуса* — неофіційного гімну всіх студентів.

ВАКХАНАЛІЯ — лат. *Vacchanalia* — свято на честь бога виноробства Вакха; в опері та балеті: хореографічна сцена, танець або епізод, що змальовує картину загальних гучних веселощів сп'янілих людей; характер вакханалії пристрасний, блискучий, іскристий; музичний розмір та форма довільні; виникла наприкінці XVIII ст., коли «12 вакханалій» Д. Штейбельта для фортепіано в супроводі тамбурина набули популярності в салонах Парижу як танцювальні імпровізації.

ВАЛІХА (ВАЛІА) — фр. *valiha* — подібний до цитри мадагаскарський струнний щипковий інструмент, який має циліндричний бамбуковий корпус-резонатор та від 7 до 37 струн, також зроблених з розщепленого бамбука; стрій діатонічний, діапазон охоплює близько трьох октав; у супроводі цього інструмента виконуються традиційні чоловічі пісні Мадагаскару; поширений також на островах Малайського архіпелагу.

Валіха

Валторна

ВАЛТОРНА — нім. *Waldhorn* — назва мідного духового інструмента з родини бюгельгорнів, має м'який ніжний тембр звука; найчастіше буває настроєна у *фа мажорі*, і в цьому разі має діапазон від *до* великої октави до *фа* другої октави; партії валторни нотуються переважно в скрипковому ключі чистою квінтою вище реального звучання, коли ж у басовому — то чистою квартою нижче реального звучання.

ВАЛЬС — І. Назва бального танцю, який походить від чеського, німецького та

австрійського народних танців, має розмір $3/4$, виконується парами танцюристів, звичайно у швидкому темпі; у першій половині XIX ст. поширився в Європі завдяки композитору Й. Ланнеру, батькові і сину Штраусам; незабаром вальс набув значення самостійного жанру інструментальної музики; жанрові властивості вальсу дають можливість широко використовувати його у симфонічних творах великого розміру (сюїти, симфонії тощо), часто композитори формою вальсу користуються при створенні вокальної лірики; у творчості українських композиторів другої половини XX ст. вальс став однією з найпопулярніших форм ліричної пісні. / Одна з останніх форм закріпилася у спортивно-бальних танцях. II. Позначення обертового руху в парі в інших танцях, наприклад, *польці*.

ВАЛЬС З ПІДБИВКАМИ (ВАЛЬС-ЕКОСЕЗ, ХОПС-ВАЛЬС, ВІДЕНСЬКИЙ ВАЛЬС) — швидкий вальс (сотез) другої чверті XIX ст., розміром у $2/4$, що виконувався чергуванням па сотезу та па підбивки в різних комбінаціях.

ВАЛЬС У 2 ПА (ВІДЕНСЬКИЙ ВАЛЬС) — вальс середини XIX ст., розміром у $3/4$ або $6/8$, виконувався приставним па на 3 рахунки під більш швидкий темп, ніж вальси початку століття.

ВАЛЬС У 5 ПА — вальс, що виник в середині XIX ст., розміром у $5/4$, виконувався послідовною зміною п'яти па на 4 рахунки, породив безліч варіацій.

ВАЛЬС-БОСТОН — різновид повільного вальсу, який виник у США (назва танцю від назви американського міста Бостон); для цього танцю характерна пауза в акомпанементі на третій чверті кожного такту.

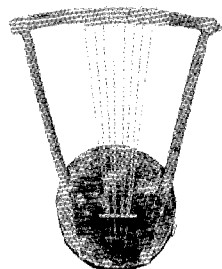
ВАЛЬС-ГАЛОП — стрибучий галоп кінця XIX ст., розміром у $2/4$, виконувався в 2 коротких пружинистих па; схожий на *нюпорт-вальста ріпл-галоп*.

ВАЛЬС-ЕКОСЕЗ — швидкий вальс другої чверті XIX ст., розміром у $2/4$, виконувався короткими пружними кроками на високих півпальцях.

ВАЛЬС-МАЗУРКА — бальний танець в темпі та розмірі мазурки з характерним для неї пунктирним ритмом.

ВАЛЬЦІ — *нім.* *Walze* — ролик, циліндр; додатковий пристрій механізму органа для включення та виключення регістрів, зміни динаміки звучання — від *ppp* до *fff*.

ВАМБІ (КІСУМБА, УБО) — *англ.* *vambi, kisumbo, ubo* — африканський струнний щипковий інструмент з корпусом з порожнього гарбуза або дерева, прикритим дерев'яною декою; струни з волосу прив'язують до тростинових кілочків у нижній частині корпусу, а другим кінцем — до пружних бамбукових стержнів, що замінюють

Вамбі

гриф, головку та кілки; грають на ньому пальцями; застосовується для сольного виконання або супроводжує спів, поширений у Східній Африці, зокрема у Судані.

ВАМПУКА — опера-пародія, що піддає висміюванню умовності та рутину оперних спектаклів; перша *вампука* належить В. Еренбергу (1909); ця назва стала прозивною для всього трафаретного і неприродного в театральних постановках.

ВАРГАН — старовинний язичковий інструмент; виготовлюється з дерева, металу, бамбука, має тонкий язичок посередині; під час гри притискається до зубів, ротова порожнина виконує роль резонатора для звуку, що виникає внаслідок защипування язичка; поширений в багатьох країнах світу; вдосконалений варган — АУРА використовується як концертний інструмент.

Варган

ВАР'ЄТЕ — вид театру легкого жанру, де поєднуються прийоми театального, танцювального, музичного, циркового та естрадного мистецтва.

ВАРІАЦІЇ — зміна, різноманітність, переінакшення; у музиці — видозмінення, або розвиток музичної теми (музичної думки) за допомогою мелодичних, гармонічних, поліфонічних, інструментально-тембрових засобів.

ВАРУ-ВАРУ — сучасний бальний танець на музику Р. Паулса; музичний розмір 4/4, виконується в помірному темпі.

ВАРШАВ'ЯНКА — парний танець середини XIX ст., розміром у 3/4, виконувався чергуванням па польки-редови або вальсу та позуванням у різних комбінаціях.

ВАСИЛИХА — український народний дівочий танець, що має дві фігури; у ньому дівчата стають кружком, не дуже близько одна біля одної, а одна чи двоє дівчат заходять у центр кола.

ВВІДНИЙ СЕПТАКОРД — септакорд, побудований на VII ступені.

ВВІДНИЙ ТОН — назва ступеня, що прилягає до тоніки ладу. / Таких звуків в ладу може бути два: VII та II ступеня — називають їх відповідно НИЖНІЙ ВВІДНИЙ ТОН та ВЕРХНІЙ ВВІДНИЙ ТОН; ввідні тони є найнестійкішими звуками ладу.

ВВІДНОТОНОВІСТЬ — специфічна гострота півтонового тяжіння, виявом і загостренням якої може вважатись мелодична альтерація, яка утворює штучні ввідні тони.

ВЕЛИКА ОКТАВА — *див.* ОКТАВА.

ВЕЛИКА ОПЕРА — монументальна, багатоактна опера, в якій особиста драма героїв розігрується на тлі крупних історичних подій; вирізняється численними сценічними ефектами, романтичною патетикою, пишною декоративністю; має значний виконавчий склад (хор, балет, великий оркестр); зародилася у Франції першої половини XIX ст.

ВЕЛИКИЙ ІНТЕРВАЛ — один з різновидів низки інтервалів, які утворюються на основних ступенях мажору та мінору. Великий інтервал відрізняється від відповідного малого інтервалу на $\frac{1}{2}$ тону.

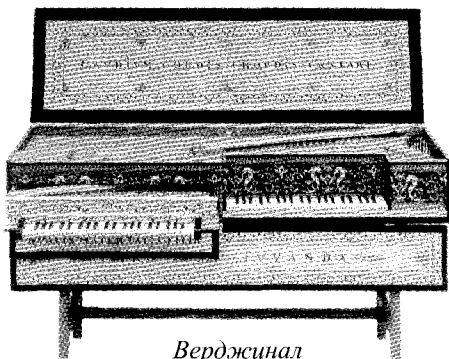
ВЕЛИКИЙ СПІВ — один із співів православної церкви другої половини XVI ст., вершина розвитку знаменного співу; відзначається багатством мелодики, великою кількістю розспівувань окремих складів.

ВЕЛИКИЙ ТРИЗВУК — та саме, що МАЖОРНИЙ ТРИЗВУК.

ВЕНТИЛЬ — спеціальний механічний пристрій у деяких духових музичних інструментах (ТРУБА, ВАЛТОРНА тощо), а також на ОРГАНІ для подовження повітряного каналу та пониження таким чином звуків на $\frac{1}{2}$, 1 та $1\frac{1}{2}$ тони, без вентилів на цих інструментах можна видобувати звуки тільки натурального ряду; вентилялі були винайдені у XIX ст. й дозволили заповнити проміжки та отримати хроматичний звукоряд; включаючи різні комбінації *вентилів* можна понижувати звучання на 2, $2\frac{1}{2}$ і більше тонів. / Бувають двох видів: **(1) помпові**, з повздовжнім рухом поршня та **(2) циліндричні** — поворотні.

ВЕРБУНКОШ — уг. *verbunkos* — стиль угорської танцювальної музики, який виник в XVIII ст. внаслідок злиття старовинних угорських народних жанрів під впливом балканських, слов'янських та циганських музичних стилів; до цього стилю належать палоташ і чардаш.

ВЕРДЖИНАЛ (ВІРДЖИНАЛ) — англ. *virginal* — англійська назва походить від слова «діва» (*virgin*), що пов'язують з ніжним мелодійним звучанням інструменту; являє собою різновид КЛАВІКОРДА з металевими струнами, що видають звук, близький до звуку КЛАВЕСИНА; має клавіатуру для гри руками (МАНУАЛ) та набір струн, що розташовані перпендикулярно до клавіш, на відміну від клавесина та СПІНЕТА. / Цей інструмент був поширений в Англії XVI-XVII ст. — у той період сформувалася і школа композиторів-верджиналістів — у XVIII ст. був відомий і в Німеччині.

Верджинал

ВЕРИЗМ — течія в італійському мистецтві та літературі, яка виникла наприкінці XIX ст.; представники веризму в музиці прагнули показати життя таким, яким воно є, тому серед їх героїв пересічні люди — актори, селяни, студенти, поети та ін.; персонажам властиві підкреслена емоційність, наголос на особистих переживаннях, гострі драматичні ситуації, пристрасна, яскрава мелодійність; споріднені з веризмом течії спостерігались у музиці Франції, Німеччини та інших країн.

ВЕРТЕП — вид старовинного українського народного театру, що зародився у XVII ст., а поширився у XVIII ст.; вистави відбувалися на ярмарках, міських площах тощо; перша частина вистави — біблійна легенда; друга — світська, де у супроводі танців і співів показують комічні народнопобутові сценки з реального життя.

ВЕРТИКАЛЬ — одночасне звучання двох або кількох звуків; одночасність звучання може бути фізичною (акорд) або психологічною (арпеджіо, гармонічна функція), коли звуки з'являються послідовно, але в звучанні є звичною фізичною формою (акорд, тризвук).

ВЕРТИКАЛЬНО-РУХЛИВИЙ КОНТРАПУНКТ — одночасне поєднання двох чи більше мелодій, яке дозволяє при повторюванні взаємне їх переміщення.

ВЕРХНІ ГОЛОСИ — у творі багатоголосного складу: всі голоси, крім нижнього (баса).

ВЕРХНІЙ ГОЛОС — найвищий голос в музиці багатоголосного складу.

ВЕРХНІЙ ТЕТРАХОРД — чотири ступеня будь-якого ладу від V до VII включно.

ВЕРХНЯ ДОМІНАНТА — V ступінь звукоряду.

ВЕРХНЯ МЕДІАНТА — III ступінь звукоряду.

ВЕРХНЯ ТОНІКА — верхній звук інтервалу.

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ — народнообрядові пісні, пов'язані з весіллям; відомі з часів Київської Русі; в Україні найпоширеніші теми: жаль батьків за дочкою, жаль молоді за ріднею і молодістю, побажання щастя молодим, нарікання на тяжку долю невістки тощо; жартівливі весільні пісні найчастіше стосуються дружок, свашок та бояр; у художньому відношенні — це зразки високо поетичної образності та глибокого ліризму; окремі весільні пісні живуть як самостійні побутові пісні.

ВЕСНЯНКА — український народний танець, хоровод; здебільшого плавний, ліричний, виконується дівчатами, але є й хороводи ігрові за участю юнаків; веснянка, у якій беруть участь самі дівчата виконуються у супроводі пісні, танцюють її також у супроводі хору або музичних інструментів (баян, рояль) чи оркестру; музичний розмір 2/4.

ВЕСНЯНКИ (ГАЇВКИ, ГАГЛКИ, ЯГЛКИ, РИНДЗІВКИ) — назва старовинних слов'янських обрядових пісень, пов'язаних з початком весни і наближенням весняних польових робіт.

ВЕСТ-КОУСТ-ДЖАЗ — *англ. west coast jazz* — стильовий напрямок джазу, який виник і розвинувся наприкінці 1950-х років серед білих музикантів Заходу США (Каліфорнія); широко використовує такі засоби музичної виразності як наспівна мелодія, аранжування з мелодичним веденням декількох голосів, емоційна стриманість, строгість форм та звуковедення, використання контрапункту, помірного темпу та кантিলени в дусі балад, м'якість звуковидобування, витонченість гармонічних і тембрових засобів, сполучення діатонічної ладової основи з її розквічуванням хроматизмами та різноманітними

модуляційними прийомами, дещо розслабленим характером свінгової пульсації поряд зі спокійною та рівною ритмікою, тенденція до завершеного симетричного фразування, а також розширення інструментарію за рахунок флейти, гобоя, бас-труби, валторни, арфи та інструментів струнної групи.

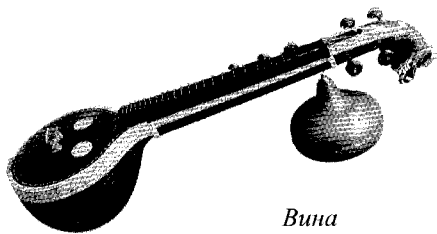
ВЕЧОРНИЦІ (ДОСВІТКИ) — одна з форм осінньо-зимових вечірніх розваг, які відбувалися в хаті вдови, що не мала дітей; на вечорницях оповідали казки, танцювали, поєднуючи дозвілля з роботою.

ВЖИТКОВА МУЗИКА — музичні твори, призначені для виконання функцій, не пов'язаних зі створенням самостійного художнього образу.

ВИДАКОРДУ — розташування акорду, визначене залежно від того, які з його звуків знаходяться в басу; тризвуки мають *три види*: **основний** (позначається 5/3), **секстакорд** (6), **квартсекстакорд** (6/4); септакорди мають *чотири види*: **основний** (7), **квінтсекстакорд** (6/5), **терцквартакорд** (4/3), **секундакорд** (2).

ВИКОНАВЕЦЬ — музикант-інструменталіст, співак, який виконує музичний твір або партію в ансамблі, оркестрі, хорі.

ВИНА — *англ. veena* — індійський семиструнний смичковий інструмент з корпусом із видовбаного дерева або гарбуза з дерев'яною шийкою та трьома бічними й чотирма мелодичними струнами; звук видобувається плектрами-гачками; має приємний, м'який тембр та широкі виконавські можливості; відомо понад 20 її різновидів; застосовується для супроводу танців.

Вина

ВИПАДКОВІ ПОЄДНАННЯ — у науці про гармонію: вислів, іноді вживаний для тих гармонічних утворень, побудова яких не піддається поясненню з погляду терцевого нашарування звуків у акорді.

ВИСОКА СПІВАЦЬКА ФОРМАНТА — група обертонів з визначеним частотним положенням в спектрі звуку, яке завдяки цьому надає йому дзвінкості, польотності і сили; у басів та баритонів знаходиться на частотах від 2100 до 2500 гц; у тенорів — від 2500 до 2800 гц; у сопрано та мецо-сопрано — від 2800 до 3300 (3500) гц, а у дітей 10-12 років може сягати 4000 гц, хоча зазначені межі є досить умовними і у різних співаків можуть дещо відхилятися від цього висотного положення.

ВИСОТА ЗВУКУ — відбита нашою свідомістю частота звукових коливань; низькі звуки характеризуються меншою частотою, високі — більшою. / Людське вухо здатне приймати і розрізняти звуки з кількістю коливань приблизно від 16 до 20 000 на секунду.

ВИХІДНА АРІЯ

ВИХІДНА АРІЯ — I. Арія або інший сольний номер, з яким з'являється провідний виконавець оперної партії в спектаклі. II. Арія, яка відзначається особливою ефектністю та виграно характеризує співака; вихідні арії були особливо поширені в італійській оперній музиці XVII-XIX ст.

ВІБРАТО — *ит. vibrato* — I. Виконавський прийом на смичкових інструментах, що надає звуку теплоти і виразності. II. Прийом гри на клавікорді, який створює враження коливання висоти та сили звуку. III. Прийом гри на деяких духових інструментах, що полягає в незначному відкриванні клапанів, поєднаному зі зміною інтенсивності видиху музиканта. IV. В співі періодичне змінювання частоти і спектра звуку голосу співака, від якого значною мірою залежить характер сприймання його звучання; оптимальне вібрато з частотою 5-7 пульсацій на секунду надає голосу життєвості, духовної повноти та милозвучності; більша частота пульсацій створює відчуття «мекання», менша — «розхитування» звуку.

ВІБРАФОН — ударний інструмент з певною висотою звуку; зовні схожий на ксилофон, але має залізнi, а не дерев'яні пластинки, розташовані за типом фортепіанної клавіатури; грають на вібрафоні паличками, обтягнутими сукном; партія для вібрафона пишеться у скрипковому ключі. / Інструмент оснащений резонаторними трубками, прикритими з одного боку рухомими кришечками, рух яких призводить до посилення або послаблення звуку — вібрації.

ВІБРАЦІЙНЕ ВІДЧУТТЯ — відчуття, яке виникає внаслідок коливань переривчастих подразників — камертона, повітря, що надходить з легенів тощо; є важливим чинником вокального слуху.

ВІБРАЦІЯ — у музиці: невеличкі висотні коливання звуку голосу або інструмента.

ВІВАТ (ВІВАТНИЙ КАНТ) — форма урочистого православного гімну, яка виникла в духовній музиці початку XVIII ст.; виконувався хором або групою співаків (іноді в супроводі духових інструментів) під час придворних свят, а також як заздравна музика в побуті; був поширений до кінця XVIII ст.

ВІВАЧЕ — *ит. vivace* — жвавий темп, більш швидкий, ніж алєгро, але повільніший, ніж престо.

ВІВО — *ит. vivo* — натхнений, жвавий, швидкий темп виконання музичного твору, близький до віваче.

ВІДЕНСЬКА ДЕРЖАВНА ОПЕРА — нім. *Wiener Staatsoper* — до 1918 року — *Віденська придворна опера*; найбільший оперний театр в Австрії, одна з провідних оперних сцен світу; театр був заснований у середині XVII ст., проте спектаклі ставилися у різних приміщеннях; 1861 року було розпочато будівництво спеціального будинку для Віденської опери за проектом віденських архітекторів Августа Зікарда фон Зікардсбурга та Едуарда ван дер Нюлля, контракт на будівництво опери виграв їхній учень, тридцятирічний архітектор Йозеф Главка (у майбутньому відомий чеський меценат); будівництво нового театру на 2500 місць завершилось до 1869 року, вистави відкрилися 25 травня оперою В. А. Моцарта «Дон Жуан»; 1945 року Опера була зруйнована прямим влучанням бомби, відновили її тільки 1955 року; постановки Віденської опери відрізняються достатнім консерватизмом з режисерською поглядом, проте завжди відповідають найвищому музичному рівню.

ВІДКРИТА СТРУНА — струна, не притиснута до грифа під час гри на струнних інструментах (скрипкових, домрових, балалайці, бандурі, гітарі тощо).

ВІДНОСНА ВИСОТА ЗВУКУ — висотне місце одного ступеня музичного звукоряду стосовно до інших, наприклад: терція — третій ступінь, медіанта — третій або шостий ступінь, тоніка — перший ступінь ладу тощо. / Позначається за допомогою нотних ліній, знаків альтерації, а також римських або арабських цифр, які вказують порядковий номер ступеня ладу або інтервал.

ВІДНОСНО СИЛЬНА ДОЛЯ ТАКТУ — у простих тактах при поділі основних долей — перша доля з кожної групи; у складних тактах, крім того, перша доля кожного простого такту з тих, що складають складний такт.

ВІДПОВІДЬ — в імітаційних поліфонічних формах (інвенції, канони та ін.): *імітація теми*; у фузі: *супутник, імітаційне проведення теми в домінантовій або субдомінантовій тональності*; поділяється на **реальну відповідь**, яка точно повторює інтервали теми, і **тональну відповідь**, яка повторює їх неточно.

ВІДХИЛЕННЯ — короткочасний перехід з головної тональності у побічну без закріплення в ній та поверненням у головну.

ВІЗ — український народний танець ігрового характеру, виконується стрімко, весело, бадьоро; дівчата рухаються м'яко, плавно, юнаки — енергійно, інколи імітуючи руками змахи батога; у танці 14 фігур, основний рух — тинок (па-де-баск), дівчата виконують його на невисокому стрибку, м'яко але стрімко, юнаки — на більш високому стрибку, енергійно; музичний розмір 2/4, темп помірно швидкий.

ВІЙСЬКОВА МУЗИКА — музика, призначена для стройового навчання і патріотичного виховання війська, виконання під час військових парадів, походів, бойових дій, для службових військових цілей (сигнали) тощо; в Україні з'явилася ще у часи Київської Русі, була по-

ВІЙСЬКОВИЙ ШОТІШ

ширена серед запорізького козацтва; особливе місце у військовій музиці посідають військові МАРШІ: розрізняють **зустрічний, стрійовий, похідний, траурний** марші.

ВІЙСЬКОВИЙ ШОТІШ (БАРН-ДАНС) — ШОТІШ, що виник в останній чверті XIX ст. та зберігся до сьогодні, музика така ж як для шотішу; виконувався чергуванням простих або приставних па вперед у відкритій парі зі стрибком на четвертий рахунок та обертання в парі на 4 стрибучих па.

ВІЛАНЕЛЛА — *im. villanella* — італійська (неаполітанська) пісня багатоголосного складу XVI - першої половини XVII ст.

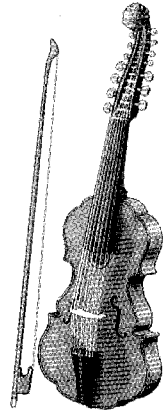
ВІЛОТА — *im. villotta* — італійська народна танцювальна пісня багатоголосного складу, поширена в XV-XVII ст.

ВІЛЬНА ФОРМА — довільна форма музичних творів, яка не підпорядковується типовим структурним побудовам.

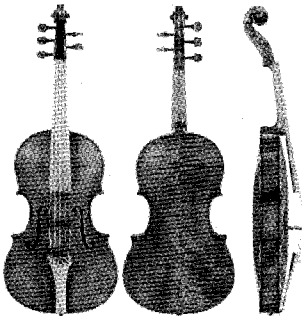
ВІЛЬНИЙ СТИЛЬ — стиль поліфонічної музики, який відрізняється від суворого стилю значним урізноманітненням побудови мелодії, пануванням мажорного та мінорного ладів, широким використанням інструментальних форм; в широкому розумінні терміна до вільного стилю належить музика, яка не відповідає вимогам суворого стилю.

ВІЛЬЯНСИКО — *isp. villancico* — іспанська пісня XVI-XVI ст. для одного або кількох голосів, що виконувалась у супроводі віуели.

ВІОЛА — *im. viola* — (1) струнний смичковий інструмент, популярний у XV-XVII ст., попередник інструментів скрипкового сімейства; відомі кілька видів віол, зокрема **віола да гамба** — *viola da gamba* (ножна віола, інструмент схожий на віолончель), **віола д'амур** — *im. viola d'amore*, *фр. viole d'amour* (за звучанням нагадувала скрипку і була особливо популярна у Франції та Італії), **віола да бардоне** — *viola da bardone* (також мала назву БАРИТОН, на ній грали і смичком і пальцями — щипком), **віола помпоза** — *viola pomposa* (п'яти-струнна віола, виготовлена 1724 року за ініціативою І.С. Баха); (2) італійська назва струнного смичкового альтя (ручна віола, **віола ді (да) браччіо** — *viola di (da) braccio*) з чотирма струнами, настроюваними (за порядком від нижньої до верхньої) до малої октави, *ре* першої октави та *ля* першої октави. / Стрій віоли лежить квінтою нижче за стрій звичайної скрипки (див. АЛБТ).

Віола д'амур

Віола помпоза

ВІОЛА-БАСТАРДА — див. БАСТАРДА.

ВІОЛЕТА — маленька віола з трьома-чотирма струнами, інша назва — **віола-пікколо**.

ВІОЛІНО — буквально: невелика віола; струнний смичковий інструмент з родини віол, італійська назва СКРИПКИ.

ВІОЛОНЧЕЛЬ — назва струнного смичкового інструмента, який існує з першої половини XVI ст. і до нашого часу зберігає свою популярність; має чотири струни, настроювані октавою нижче за смичковий альт, тобто (від нижньої струни до верхньої): до, соль великої октави, ре, ля малої октави. / За розмірами віолончель значно переважає СКРИПКУ та АЛЬТ, але поступається КОНТРА-БАСУ; звук віолончелі соковитий і співучий; грали на ній, ставлячи поміж колін, з другої половини XIX ст. інструмент почали опирати на спеціальний металевий штир.

Сучасна електро-віолончель

ВІРДЖИНАЛ — див. ВЕРДЖИНАЛ.

ВІРЕЛЕ — *фр. virelai* — танцювальна пісня, поширена в Іспанії, Італії та Франції XII-XV ст. серед трубадурів і труверів.

ВІРМЕНСЬКИЙ ТАР — струнний, щипковий плектроний народний інструмент, являє собою двосмуговий вісімкоподібний корпус, чотирикутну головку та довгу шийку; виготовляють його переважно з тутового дерева; оснащений 11-12 струнами — сталевими (білі), бронзовими (червоні) та мідними (жовті); парні струни тара мають стійкий стрій та натягнутів по праву та по ліву сторону інструмента, непарні струни нестійкі за своїм строем натягнуті по центру; нижній регістр його широкого діапазону має м'який, оксамитовий звук, а верхній звучить яскраво та дзвінко; поєднання широких технічних можливостей тара та багатой звукової палітри створює ілюзію оркестру. / Під час гри тар тримають в горизонтальному положенні, притискаючи до грудей, озвучують інструмент за допомогою медіатора або плектра. (Див. також ТАР)

Вірменський тар

ВІРТУОЗ — буквально: мужній, доблесний; у музиці — артист-виконавець, який досяг виключної технічної досконалості у співі або гри на певному музичному інструменті.

ВІРТУОЗНА МУЗИКА — технічно складна музика, яка дозволяє виконавцю показати майстерність володіння голосом або інструментом.

ВІУЕЛА — *ісп. vihuela* — іспанський щипковий інструмент, схожий на гітару з опуклим дном; зазвичай має п'ять струн, які настроюються, як у віоли.

ВНУТРІШНІЙ СЛУХ

ВНУТРІШНІЙ СЛУХ — здібність уявляти музику або її окремі елементи, обумовлена як природною обдарованістю людини, так і її музичним досвідом, навичками, навчанням. / Наявність внутрішнього слуху дозволяє композиторові творити і записувати музику без інструмента.

ВОДЕВІЛЬ — *фр. vaudeville* — вид театральної комедії, в якій розмовні діалоги чергуються з куплетами, виконуваними під музику; у Франції водевіль мав народні джерела, а наприкінці XVIII ст. проник у професійне театральне мистецтво; з XIX ст. набув великої популярності в Україні, але з часом (вже наприкінці XIX ст.) водевіль поступається місцем, з одного боку, перед звичайною комедією, а з другого — перед ОПЕРЕТОЮ, в якій музичний елемент набрав дуже великого значення.

ВОДЯНИЙ ОРГАН (ГІДРАВЛОС) — античний орган, де тиск повітря, яке надходить до труб, підтримувався стовпом води; винайдений в III ст. до Р.Х. в Александрії, був поширений в Римській імперії та Візантії.

ВОЖДЬ — у музиці позначення теми фуги (фугети, фугато, іноді інвенції), яка проводиться у головній тональності і далі імітується наступними голосами.

ВОКАЛ — мистецтво володіння співацьким голосом, мистецтво співу; існує кілька напрямків розвитку вокалу: **(1) народний**, який віддзеркалює особливості співацької культури певного народу; **(2) академічний** або **класичний**, який є результатом тривалого розвитку професійного музичного мистецтва; **(3) естрадний**, притаманний його різним напрямкам — *попу, року, репу* тощо; **(4) джазовий**, визначений зв'язками з *негритянським фольклором*, зокрема, *блюзом*.

ВОКАЛІЗ — вправа, рідше п'єса самостійного художнього значення, для розвитку вокально-технічної майстерності співака, виконується без словесного тексту на голосний звук, частіше на а.

ВОКАЛІЗАЦІЯ — *ит. vocalizzazione* — розспівування голосних звуків або складів в музичних творах; як художній прийом широко використовувалась в оперній музиці XVII - початку XIX ст.

ВОКАЛІЗМ — система голосних певної мови; український вокалізм схематично може бути поданий у формі трикутника, який віддзеркалює рівень імпедансу: *i-e-a-o-u*; шостий голосний - *u* - не має чітко визначеного місця в цій системі, оскільки часом тяжіє до фонем *e* (зокрема, в західноукраїнських говірках), часом наближується до фонем *i* (в східноукраїнських говірках), проте остаточно не зливається з ними; врахування закономірностей мовного вокалізму має велике значення у вокальній педагогіці та співацькій практиці.

ВОКАЛІСТ — співак, який пройшов спеціальну школу співу і може професійно володіти голосом.

ВОКАЛЬНА МУЗИКА — музика для голосу (солістів або хору) з інструментальним супроводом або без нього.

ВОКАЛЬНА ТЕХНІКА — комплекс умінь та навичок, необхідних для свідомого управління *фонаційним процесом* з метою досягнення максимального акустичного ефекту за мінімальних енергетичних витрат організму співака; існує багато типів вокальної техніки, які врешті решт тяжіють до двох основних — з сильним та слабким імпедансом; до застосування вокальної техніки першого типу належать народні, оперні та концертні співаки, які, звичайно, не потребують підсилювальних пристроїв; естрадні виконавці майже завжди використовують вокальну техніку зі слабким імпедансом і тому не можуть співати без підсилювальної апаратури; володіння вокальною технікою є головною ознакою співацької майстерності та основним засобом розкриття художнього змісту твору при його виконанні.

ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО — вид музичного виконавського мистецтва, який ґрунтується на майстерному володінні співацьким голосом; може бути сольним, ансамблевим та хоровим; у *вокальному мистецтві* різних народів віддзеркалюються інтонаційні, ладові, ритмічні та інші риси народної музики, а також менталітет і національні особливості фонетичного складу мови та голосоутворення.

ВОКАЛЬНЕ МОВЛЕННЯ (ВОКАЛЬНА МОВА) — **I.** Засіб передавання музично-естетичної та емоційної інформації виконавцем слухачеві, який відрізняється від мовлення більшою потужністю та гучністю, тривалістю звучання голосних, особливою тембру, характерними модуляціями висоти основного тону, наявністю вібрато та чітко визначених співацьких формант, особливим значенням високої співацької форманти, а також специфікою фізіологічних механізмів голосоутворення (дихального апарату, гортані, трахеї, резонаторної системи тощо). **II.** Характеристика співацького процесу з погляду художньо-виконавських творчих завдань, а також естетичного сприймання співу; інакше — мистецтво співу. **III.** Біофізичний аспект співацького процесу, його аналіз з акустико-фізіологічних позицій, що вимагає використання спеціальних методів і засобів дослідження та контролю. **IV.** Особливий вид мовлення, де на відміну від розмови домінують нерудуковані й подовжені голосні.

ВОКАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ — група співаків, які виступають спільно (*дует, тріо, квартет, квінтет* і т.д.), бувають однорідні (дитячі, жіночі, чоловічі) та мішані; в джазі вокальні ансамблі з'явилися на початку 20-х років ХХ ст. і набули великого поширення в 30-40-х роках, в сучасній естрадній музиці зустрічаються дуже рідко, оскільки переважно входять до складу вокально-інструментальних ансамблів.

ВОКАЛЬНИЙ СЛУХ

ВОКАЛЬНИЙ СЛУХ — особливий вид музичного слуху, який включає звуковисотний, динамічний, тембровий, ритмічний слух, а також барорецепцію і вокально-тілесну схему; здатність співака до оцінювання якості власної фонації та втручання в її характер є показником виконавського вокального слуху.

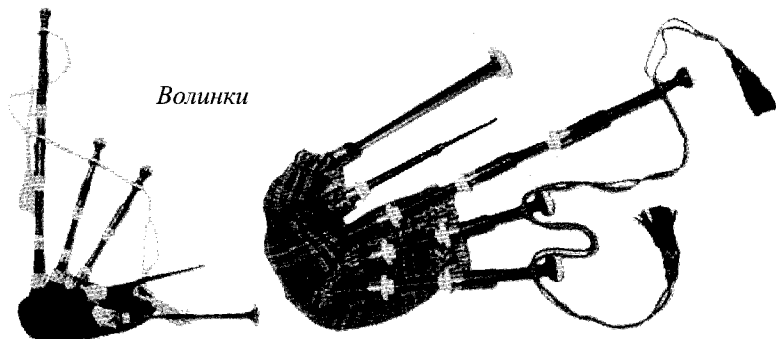
ВОКАЛЬНИЙ ЦИКЛ — низка романсів або пісень, пов'язаних єдиним образно-художнім задумом; у класичній музиці зустрічаються вокальні цикли, що об'єднують від 3-4 до 20 і більше пісень.

ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ — (1) вокальний ансамбль, який виступає в постійному складі з інструменталістами; (2) група виконавців, де інструменталісти виступають і як співаки; (3) музичний ансамбль, де співаки виконують партії, спеціально написані для голосу як учасника інструментальної групи; (4) основна форма естрадного (рок, поп) виконавства, поширеного на терені колишнього СРСР в 60-70-х роках XX ст.

ВОКАЛЬНО-ТВОРЧИЙ СПОКІЙ — психологічно зрівноважений стан співака, створення передумов для концентрації та найбільшого вияву його творчих сил і можливостей в процесі художнього виконання твору.

ВОКАЛЬНО-ТІЛЕСНА СХЕМА — комплекс м'язово-вібраційних відчуттів, які виникають у співака під час фонації, надходячи з дев'яти основних зон: (1) піднебінно-зубної; (2) піднебінно-задньої; (3) задньоглоткової; (4) гортанної; (5) кістково-лицьової (маска); (6) внутрішньотрахеальної; (7) грудної клітини; (8) черевно-діафрагмової; (9) нижньочеревної.

ВОЛИНКА — пневматичний народний музичний інструмент давнього походження, відомий у багатьох країнах, але найпоширеніший у Шотландії, де є головним народним інструментом; являє собою зроблений зі шкіри або міхура повітряний резервуар (під час гри виконавець тримає його під пахвою, натискаючи), в який вмонтовано трубки для вдування повітря і видобування звуків. / З двох мелодичних трубок одна призначена для виконання мелодії, а друга дає витри-

маний звук, що становить своєрідний органний пункт (витриманий бас); звук волинки монотонний, трохи гугнявий. / Якщо виконавець у той же час і співець, він може використовувати інструмент для супроводу свого співу. / Інші назви: КОЗА, ДУДА.

ВОЛЬТА (VOLTA) — у нотному письмі — позначення необхідності повторити частину музичного твору з іншим (другим або навіть третім) закінченням; відповідно зазначається арабськими цифрами. 1, 2, 3 і т.д.

ВОСЬМА НОТА — НОТА, яка за тривалістю у вісім разів коротша за цілу ноту; позначається затушованим овалом, до якого додається штиль та хвостик; в разі поєднання двох або кількох восьмих нот хвостики замінюються В'ЯЗКАМИ (РЕБРАМИ).

ВОСЬМА ПАУЗА — пауза, яка за тривалістю дорівнює восьмій ноті.

ВОСЬМИГЛАССЯ — у староруському церковному співі — система вживаних чотирьох автентичних (основних) і чотирьох плагальних (похідних), діатонічних ладів або гласів, за якими співи і їх мелодії поділялись на вісім груп.

ВПРАВА — музичний твір, призначений для навчальних занять з техніки співу або гри на музичному інструменті, а також процес його багаторазового повторення з метою навчання.

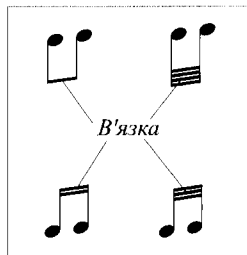
ВСЕНОЩНА (ВСЕНОЩНЕ БДІННЯ) — богослужіння православної церкви, яке відбувається напередодні неділі та православних свят, об'єднуючи вечірню та утрєню.

ВСТАВНИЙ НОМЕР — (1) музика, спеціально створена композитором спеціально для певної вистави, чужого чи власного твору або конкретного виконавця чи персонажу; (2) музика, запозичена з іншого твору для включення до певної вистави.

ВСТУП — частина музичного твору, що стоїть перед основним викладом і іноді стисло намічає основну його ідею та образи, інакше зветься ІНТРОДУКЦІЯ, Intrada (інтрада).

ВУНДЕРКІНД — надзвичайно обдарована в музичному плані дитина, яка вже в ранньому віці демонструє виразний виконавчий талант.

В'ЯЗКА (РЕБРО) — горизонтальна риска, яка з'єднує кілька восьмих нот і використовується замість хвостиків; кількість в'язок визначає ноти, які вони з'єднують, подвійна в'язка з'єднує шістнадцяті ноти; потрійна — тридцять другі і так далі.

Т

ГАВАЙСЬКА ГІТАРА — шести-струнний щипковий інструмент родини *gitar*, на якому грають, поклавши його на коліна і притискаючи струни металевою пластинкою. Звук, що видобувається

за допомогою ПЛЕКТРА (див. також МЕДІАТОР), має характерний вібруючий і ковзаючий (глісандуючий) відтінок.

ГАВАЛ (ДАЛДАМА, КІЛІ, ДАЧУ) — I. Дагестанський двосторонній барабан, на якому грають пальцями або колотушками. II. Азербайджанський бубон.

ГАВОТ — старовинний французький танець народного походження, згодом (XVII ст.) стилізований на придворно-галантний смак; музика жвавого енергійного руху в розмірі 4/4; має характерний затакт з двох четвертих долей.

Гавайська гітара
педальна

ГАГАКУ — витончена японська оркестрова музика, загальна назва японського музично-театрального мистецтва.

ГАГІЛКА — див. ВЕСНЯНКИ.

ГАДУЛКА (ГОДУЛКА, ГУДУЛКА) — болгарський смичковий інструмент з дерев'яним корпусом грушоподібної форми; має 3-4 ігрових та 7-10 резонансних струн; стрій — квінтово-квартовий; застосовується для супроводу танців та юнацьких пісень.

ГАЙДА — болгарський народний музичний інструмент, подібний до волинки.

ГАЙДЕ — сербохорватський музичний інструмент, те саме, що ГАЙДА.

ГАЇВКА — див. ВЕСНЯНКИ.

ГАЛА-КОНЦЕРТ — святковий, урочистий концерт.

ГАЛАНТНИЙ СТИЛЬ — стиль європейської музики XVII ст., який відзначався ясністю, доступністю та вишуканістю; прикрашена мелізмами мелодія супроводжувалася простою і прозорою гармонією; інші назви: *рококо, перед-класичний стиль, ранньокласичний стиль*.

ГАЛОП (ГАЛОПАРД) — веселий, швидкий, рухливий танець, заснований на підскоках, що виник в другій чверті XIX ст., розміром у 2/4,

темп швидший ніж в *польці*; виконувався на коротких приставних кроках, обертання в парі здійснювалося на парний рахунок; так само як вальс, мав декілька різновидів протягом XIX ст.

ГАЛОП В ТРИ ПА — галоп кінця XIX ст., розміром у 3/4, виконувався на пагалопу з обертанням на кожний третій рахунок.

ГАЛЬЯРДА — старовинний танець у тридольному розмірі і швидкому русі підстрибом; зустрічається в інструментальній (клавірній, лютневій) літературі Італії, Іспанії та Франції XVII ст.

ГАМА — назва третьої літери грецького алфавіту, за допомогою якої вказується найнижчий ступінь середньовічного (так званого «гвідонового») звукоряду, тобто *соль* великої октави, внаслідок чого весь звукоряд набрав назви «гама»; тепер — музичний звукоряд у межах октави, в якому ступені ладу йдуть послідовно один за одним у висхідному або низхідному порядку.

ГАМА ДІАТОНІЧНА — див. ДІАТОНІЧНА ГАМА.

ГАМА МАЖОРНА — див. МАЖОР.

ГАМА МІНОРНА — див. МІНОР.

ГАМА НАТУРАЛЬНА — див. НАТУРАЛЬНА ГАМА.

ГАМА ХРОМАТИЧНА — див. ХРОМАТИЧНА ГАМА.

ГАМБА (ВІОЛА ДА ГАМБА) — див. ВІОЛА.

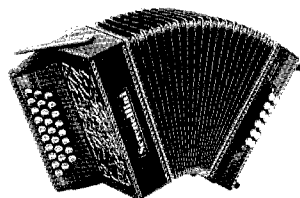
ГАМБАНГ — індонезійський ударний інструмент з родини ідіофонів, який складається з дерев'яних дощечок або металевих пластинок, закріплених на металевій підставці; звук — гучний та різкий, видобувають дерев'яними паличками-колотушками.

ГАМЕЛАН — індонезійський національний оркестр, утворений з ударних інструментів; застосовується в драматичних, балетних, пісенно-танцювальних виставах, урочистих церемоніях, святах, маніфестаціях, ходах.

ГАРЛЕМСЬКИЙ ДЖАЗ — назва стильових напрямів негритянського джазу 20-30 років XX ст., пов'язана з музичним побутом Нью-Йоркського району Гарлему; характеризується самотньою манерою виконання блюзу, *фортепіанного джазу (страйд-стиль)*, камерного й оркестрового *свінгу*.

ГАРМОНІЗАЦІЯ — узлагодження; у музиці: додавання, створення до мелодії акордового або багатоголосого мелодичного супроводу, що доповнює, розгортає, глибше розкриває її зміст.

ГАРМОНІКА — (1) музичний інструмент з одного або кількох рядів металевих язичків, прикріплених на металевих пластинах і з'єднаних з повітряними клапанами та міхом; (2) в акустиці — найпростіші коливальні рухи, відбивані нашою свідомістю як гармонічні часткові тони (обертони) звуку. Див. також ГУБНА ГАРМОНІКА.

Гармоніка

ГАРМОНІУМ

ГАРМОНІУМ — велика ФІСГАРМОНІЯ ширшого діапазону і потужнішого звучання; подібно до органа має регістри, які змінюють забарвлення звуку.

ГАРМОНІЧНА ФУНКЦІЯ — роль і значення акорду в гармонічній системі, вияв ладової функції в акордах; існує два основних види функціонального значення акордів: **(1) стійкість** — функція тоніки, за якою визначається центр ладу — Т; **(2) нестійкість** — функція домінанти — D і субдомінанти — S, які акустично є найбільш спорідненими тоніці; до тонічної групи акордів належать: в мажорі — трізвуки I та VI, в мінорі — I і III ступенів; до домінантової групи: в мажорі — трізвуки V і III, в мінорі — V і VII ступенів; до субдомінантової групи: в мажорі — трізвуки IV і II, в мінорі — IV, V і II ступенів. / Дія гармонічної функції найяскравіше виявляється в каденціях; крім основних гармонічних функцій (Т, D, S), існують змінні функції, які залежать від ритмічного положення та послідовності акордів.

ГАРМОНІЧНИЙ АНАЛІЗ — аналіз гармонічної побудови музичного твору, метод наукового дослідження музики.

ГАРМОНІЧНИЙ ІНТЕРВАЛ — відстань між двома звуками, відтвореними одночасно.

ГАРМОНІЧНИЙ МАЖОР — натуральний мажорний лад з пониженням на півтону IV ступенем.

ГАРМОНІЧНИЙ МІНОР — натуральний мінорний лад з підвищенням на півтону VII ступенем.

ГАРМОНІЧНИЙ РЯД — звукоряд, який виникає внаслідок спонтанного поділу струни (вібратора) на рівні частини під час коливання; виникає незалежно від абсолютної висоти тону вібрата, тому за будь-якого положення співвідношення тонів гармонічного ряду залишається незмінним.

ГАРМОНІЯ — співрозмірність, співзвучність, узгодженість всіх частин цілого; у музиці: виражальний засіб музичної мови, який полягає в художньо-закономірному поєднанні звуків у співзвуччя та узгодженій черговості цих співзвуч відповідно до мелодичного розвитку; як галузь теоритичного музикознавства вивчає будову й закономірну почерговість співзвуч, нерозривну з мелодією й обумовлену ідейно-емоційним змістом музики.

ГАРПУС — те саме, що КАНІФОЛЬ, тільки нижчої якості та темнішого кольору.

ГАСТРОЛЬ — виступ артиста або колективу в місті чи країні, де вони постійно не працюють.

ГАУДЕАМУС — нумо веселитися; середньовічна пісня, яка в обробці К. Кіндлебена (1781) стала популярним студентським гімном, що славить радість життя, молодість і науку.

ГАУЧО-ТЕАТР — аргентинський музичний театр.

ГВІДОНОВА РУКА — стародавній метод демонстрації звукової системи, який начебто винайшов Гвідо д'Ареццо. Всі звуки звукоряду від G до e2 умовно розташовувались на суглобах та кінцівках пальців лівої руки, а правою керівник співу вказував, який саме звук слід видобувати.

ГЕЙША — японська співачка і танцівниця, яка акомпонує собі на *ся-місені*.

ГЕКЕЛЬФОН — нім. *Geckelfon* — дерев'яний духовий музичний інструмент, баритоновий гобой; звучить на октаву нижче за гобой; діапазон — від H до f2; має широку мензуру і кулястий розтруб, застосовується в оркестрі.

ГЕКСАХОРД — шестиструнник; у музиці: звукоряд з шести діатонічних ступенів; також — грецька назва інтервалу сексти.

ГЕЛІКОН — гора в Беотії (Греція), за античних часів вважалась горою Аполлона і муз, звідси і назва одного зі старогрецьких струнних інструментів; тепер — духовий мідний інструмент контрабасового регістру, з родини *бюгельгорнів*, настроєний в *сі-бемоль* мажорі, і має діапазон від *сі-бемоль* до субконтроктави до *сі-бемоль* малої октави; нотується в басовому ключі; застосовується у військових оркестрах і для зручності гри на ходу виготовляється такої форми, щоб його можна було носити через плече.

ГЕМІОЛА — гр. *gemiolia* — (1) в мензуральній нотації - група з трьох нот поміж груп з двох нот тієї сумарної тривалості; (2) дводольний мотив в тридольному такті.

ГЕМІОЛІКА — інтервальна структура з півторатоновим інтервалом збільшеної секунди в одному або кількох тетракордах (*Див. УГОРСЬКА ГАМА*).

ГЕМІТОНІКА — гр. *gemitonion* — півтонова звукова система, де кожний звук є самостійною одиницею.

ГЕНДАНГ (КЕНДАНГ) — індонезійський барабан циліндричної або конічної форми з однією або двома мембранами; звук видобувається пальцями, кистю руки або колотушкою; застосовується в традиційному театрі та для супроводу танців; інколи живляються два генданги — великий (чоловічий) і малий (жіночий).

ГЕНДЕР — індонезійський ударний інструмент, подібний до металофону; складається з 12-14 металевих пластинок, закріплених на дерев'яній підставці, та підвішених трубок-резонаторів з бамбуку; звук видобувається за допомогою молоточків; застосовується в гамелані.

ГЕНЕРАЛ-БАС — таку назву мав у музичній практиці XVII та XVIII ст. нижній голос в акордовому супроводі мелодії; цифри під цим басом позначали гармонічні інтервали, тобто вказували, якими акордами його треба поповнити; у гармонії також — система правил і способів гри за цифровим басом. *Див. ЦИФРОВИЙ БАС*.

ГЕНЕРАЛЬНА ПАУЗА

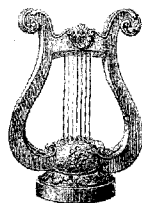
ГЕНЕРАЛЬНА ПАУЗА — у музичних творах для оркестру, хорів та інших ансамблів — досить довга ПАУЗА, спільна (одночасна) для всіх голосів або інструментів; часто буває раптовою і триває не менше одного такту. / в нотному письмі позначається буквами G.P.

ГЕНЕРАЛЬНА РЕПЕТИЦІЯ — остання повна репетиція перед проведенням концерту або прем'єрою спектаклю.

ГЕНСЛЕ — пол. *gensle* — I. Загальна назва старовинних польських інструментів, подібних до гуслів. II. Польський народний смичковий інструмент з дерев'яним видовбаним корпусом та 3-4 струнами; звук — різкий та яскравий — видобувають лукоподібним смичком; стрій — квінтовий; застосовується в фольклорних ансамблях.

ГЕПТАТОНІКА — грецька звукова система з семи ступенів в межах октави; в діатоніці — п'ять великих та дві малих секунди.

ГЕПТАХОРД — фр. *heptacorde* — I. У перекладі з грецької: семиструнник; назва семиструнної давньогрецької кіфари. II. У музиці: звукоряд з семи діатонічних ступенів; також — грецька назва інтервалу септими. III. Вчення античної давньогрецької музичної естетики — теорія небесного *гептахорду*, за яким космос є гармонією семи планетних сфер, з яких кожна налаштована на певний звук.

Гептахорд

ГЕТЕРОФОНІЯ — буквально: чужоголосся, іншоголосся, різноголосся; багатоголосся, яке виникає в музиці одноголосного складу в результаті неперіодичної появи в цьому унісоні додаткових голосів або відгалужень основної мелодії.

ГІДЖАК (ГИДЖАК) — струнний інструмент тюркських народів з корпусом з гарбуза або дерева та 2-4 струнами; звук видобувається смичком; застосовується для сольної та ансамблевої гри.

ГІДРАВЛОС — див. ВОДЯНИЙ ОРГАН.

ГІМЕЛЬ — I. Форма кельтського багатоголосся XIII ст.; двоголосний *гімель* починається і закінчується унісоном, а в основній частині проходить паралельними терціями, секстами або децимами; у триголосному *гімелі* до двох голосів (*sopranus, tenor*) додається низький голос (*contra tenor bassus*); провідним голосом в *гімелі* здебільшого є верхній. II. В англійській музиці XV-XVI ст. — поділ одного з голосів на два (*divisi*).

ГІМН — урочиста, святкова пісня; розрізняються гімни державні, військові, революційні, релігійні, на честь якої-небудь історичної події, героя і т. ін.

ГІПОЛАДИ — старовинні лади, звукоряди яких будуються від доміанти та містять тоніку посередині (ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ЛАДИ, СЕРЕДНЬОВІЧНІ ЛАДИ, НАТУРАЛЬНІ ЛАДИ).

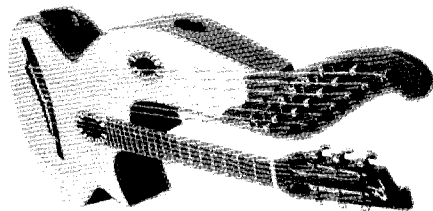
ГІСТРІОН — I. Актор у Давньому Римі. II. Мандрівний актор і музикант в країнах Західної Європи.

ГІТАРА — відомий з давніх часів струнний щипковий музичний інструмент родини лютень у якому звук створюється вібрацією струн і підсилюється резонатором — декою інструменту; найбільше поширення гітара знайшла в Іспанії, у XV ст., у XIX ст. її починають використовувати й українські музиканти; вважається, що сучасного вигляду класична гітара набула в інструментах іспанського майстра Антоніо де Торреса, що працював у 1852—1870 роках у Севільї і в 1871—1893 в Альмерії — хоча його гітари і не були достатньо голосними за сучасними нормами, але володіли чистим, збалансованим, фірмовим звуком, тому більшість майстрів почали наслідувати його манеру. / Гітари поділяються на **акустичні**, **електричні** та **напів-акустичні**; крім того гітари розрізняють за кількістю та матеріалом виготовлення струн, будовою корпусу і призначенням, вони використовуються як сольний, акомпануючий та ансамблевий інструмент у різних музичних напрямках. / Класифікація за кількістю струн: **чотириструнна гітара** — зокрема, *бас-гітари*; **шестиструнна (іспанська) гітара** — найбільш розповсюджений різновид; **семиструнна гітара** — відома як **РОСІЙСЬКА ГІТАРА**; **дванадцятиструнна гітара** — гітара з дванадцятьма струнами, що утворюють шість пар, які настроюються, зазвичай, класичним строем в октаву або в унісон; *інші* — конструюються шляхом додавання струн для розширення діапазону інструменту (напр. п'яти- і шестиструнні бас-гітари), або подвоєння чи навіть потроєння декількох або всіх струн для отримання насиченішого тембру звуку; також трапляються гітари з додатковими (частіше одним) грифами для зручності сольного виконання деяких творів. / В поп- і рок-музиці існує такий поділ гітар за функцією, що інструмент виконує в тому чи іншому творі: **соло-гітара** — у рок-музиці: виконує мелодійні соло, від соло-гітари вимагається яскравий і чіткий звук; **ритм-гітара** — у рок-музиці: виконує ритмічний акордовий супровід, від ритм-гітари вимагається більш щільний та рівномірний тембр звуку, особливо в області низьких частот; **бас-гітара** — гітара низького діапазону, зазвичай, використовується для виконання басових партій. / Поділ гітар за музичним напрямком: **класична гітара** — акустична шестиструнна гітара конструкції Антоніо Торреса (XX ст.); **фолк-гітара** — акустична шестиструнна гітара, пристосована для виконання музики кантрі, завдяки металевим струнам відрізняється дзвінкшим тембром, корпус пристосований для металевих струн; **фламенко-гітара** — акустична шестиструнна гітара, адаптована до потреб музичного стилю фламенко, відрізняється гострішим тембром звуку; **джазова гітара** — напівакустична гітара, адаптована для виконання джазу, набула популярності у джаз-оркестрах 20-х — 30-х років XX ст., пізніше у складі невеликих джазових ансамблів. / Звичайна гітара має лади і ладові поріжки, що пристосовані для гри в рівномірно темперованому строї, але існують й такі різновиди як **безладова гітара** — гітара, яка не має ладових поріжків, завдяки чому уможливується видобування звуків довільної висоти, а також плавна зміна висоти звуку (ефект

Гітара

glissando); **слайдова гітара (слайд-гітара)** — гітара, призначена для гри слайдом, в такій гітарі висота звуку плавно змінюється за допомогою спеціального пристосування — *слайда*, яким водять по струнах. / Звичайна гітара має діапазон від *мі* великої октави до *до* третьої октави (для гітари з 20-ма ладами), який може бути різним залежно від кількості ладів; використання *тремоло-машинки* на *електрогітарах* дозволяє істотно розширити діапазон в обидві сторони, отже існують різновиди гітар, що суттєво відрізняються за діапазоном: **бас-гітара** — гітара з низьким діапазоном звучання, зазвичай, на одну октаву нижче від звичайної гітари; **тенор-гітара** — чотириструнна гітара з укороченою мензурою, діапазоном та строем банджо; **баритон-гітара** — гітара з довшою мензурою, ніж звичайна, що дозволяє настроювати її на нижче звучання.

Гітара-арфа

ГІТАРА-АРФА — акустична гітара з додатковим грифом.

ГЛАС — голос, наспів, розспів; у православному церковному співі — лад, що визначається залежно від місця в церковному звукоряді (високе, низьке, середнє), від *каденцій*, а також від характерних мелодичних зворотів (*див. ВОСЬМИГЛАССЯ*).

ГЛЕМ-РОК — напрямок року, який з'явився на початку 70-х років ХХ ст. в Англії як суміш *рок-н-ролу*, *арт-* і *хард-року*, *естради* та *англійського кабаре*; характеризується езотеричним макіяжем, чоловічою біжутерією, помпезністю зовнішності виконавців та підкреслено святковою атмосферою виступів.

ГЛІСАНДО (ГЛІССАНДО) — плавний перехід від одного звуку до іншого по черзі через всі можливі для відтворення на даному інструменті звуки, що лежать між ними; на струнних інструментах ефект *глісандо* досягається шляхом ковзання пальцем по грифу під час видобування звуку, на клавішних інструментах — швидким рухом пальцями по білих або (рідше) чорних клавішах, на арфі — по струнах (можливе лише з використанням 7 нот звукоряду), на тромбоні — ковзанням куліси, на бандурі проведенням рукою (одним або кількома пальцями по струнах більш чи менш похилою лінією вгору або вниз; коли лінія круто підіймається чи спадає, виходить швидке *глісандо*, при меншому нахилі — повільніше); використовується також у співі. / У нотах прийом *глісандо* скорочено позначається *gliss.* / *Глісандо* може бути означене (таке, що починається не з певної ноти й закінчується не на певній ноті) й неозначене (має або означений початок, або означений кінець, або те й друге разом).

ГЛІТЕР-РОК — антитеза прогресивного та арт-року, що характеризувалась орієнтацією на прямолінійний *рок-н-рол* та акцентуванням зовнішніх ефектів — фантастичних костюмів та неприродного гриму виконавців.

ГЛОРИЯ — хвалебний піснеспів католицької церкви, друга частина меси; музика — велична, урочисто-святкова.

ГЛОСИ — *ісп. glosas* — (1) орнаментальні прикраси в іспанській інструментальній музиці XVI-XVIII ст, які відрізняються від мелізмів ритмічною точністю та різноманітністю мелодичної форми; (2) інструментальні твори XVI-XVII ст. створені на основі вокальних поліфонічних творів з використанням техніки глосів; (3) варіації на ФОБУРДОН.

ГОБОЙ — високе дерево (у даному випадку — дерево, що дає високий звук); основний вид духового дерев'яного інструменту з родини гобойов, зовні подібний до *кларнета*, але меншого розміру і з розтрубом іншої будови; виготовлюється із деревини пальмового дерева; настроєний у тональності *до мажор*; має діапазон від *сі* або *сі-бемоль* малої октави до *фа* або *ля-бемоль* третьої октави залежно від конструкції; нотується у скрипичному ключі. / Звук гобоя трохи схожий на звук пастушої сопілки, а у високому регістрі — різкий і пронизливий, на ньому чудово звучать протяжні ліричні мелодії; як сольний інструмент вживається рідко, з XVII ст. використовується у військових оркестрах та ансамблях, що супроводжують оперні та балетні вистави, з XVIII ст. — незмінний учасник симфонічних оркестрів; різновидом гобоя є англійський ріжок, який звучить чистою квінтою нижче.

Гобой

ГОКЕТ — *лат. hoquetus, фр. hoquet* — середньовічна поліфонічна форма, де поділена на шматки й окремі звуки мелодія переходить від одного голосу до іншого; виник близько 1200 року на півночі Франції і здобув велику популярність.

ГОЛОВНА ПАРТІЯ — у сонатній композиції: перша частина (розділ) експозиції, зміст якої полягає у викладі головної теми (музичної думки) — найважливішого і найвідомішого музичного образу п'єси. У класиків головна партія сонати-симфонії найчастіше відзначається мужнім, героїчним характером і нерідко пов'язується з музичним образом людини-борця, з виявленням її почуттів і прагнень.

ГОЛОВНА ТЕМА — *див. ГОЛОВНА ПАРТІЯ*.

ГОЛОВНА ТОНАЛЬНІСТЬ — тональність у якій подається початок, більша частина основної частини та завершальна частина твору; для зручності може вказуватися у самій назві твору.

ГОЛОВНІ СТУПЕНІ ЛАДУ — перший, четвертий і п'ятий ступені ладу (тоніка, субдомінанта і домінанта), що становлять основний вираз ладових тональних функцій (*див. ФУНКЦІЯ*) і мають особливо важливе виражально-змістове значення.

ГОЛОВНІ ТРИЗВУКИ — тризвуки, побудовані на I, IV, V ступенях мажору і мінору.

ГОЛОВЩИК — провідний співак та керівник давньоруського церковного хору, майстер співу, знавець мелодичної імпровізації та співу за крюковим нотописом.

ГОЛОС — (1) звук, що його видає людина за допомогою голосових зв'язок; з точки зору музики має таку характеристику як висота, що зумовлена особистою фізіологією потенційного співака; співочі голоси поділяють на високі, середні та низькі: для чоловіків це ТЕНОР, БАРИТОН, БАС, для жінок — СОПРАНО, МЕЦЦО-СОПРАНО, КОНТРА-АЛЬТО; у дитячих співочих голосах тільки дві групи СОПРАНО та АЛЬТО — у хорі хлопчиків високі голоси називають ДИСКАНТАМИ; (2) мелодія, що входить у музичну структуру п'єси — наприклад, терміном триголосні інвенції означають п'єси, які включають три самостійні мелодійні голоси; (3) партія окремого інструменту в ансамблевих та оркестрових творах.

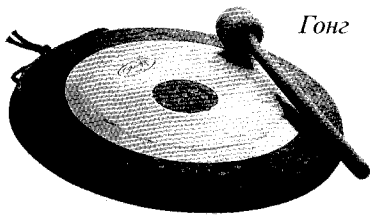
ГОЛОСНИК — резонаторний отвір в корпусі інструмента (РЕЗОНАТОРНІ ОТВОРИ).

ГОЛОСОВЕДІННЯ (ВЕДЕННЯ ГОЛОСУ) — рух голосів у музиці багатоголосого складу; може характеризувати як рух одного голосу (плавне голосоведіння, скачки тощо) так і взаємодію кількох голосів, які звучать одночасно; в останньому випадку розрізняють такі його види (1) **пряме** — в одному напрямку (вгору або вниз); (2) **паралельне** — різновид прямого; (3) **непряме** — коли один з голосів не змінює висоти; (4) **протилежне** — рух одного голосу спрямований вгору, іншого вниз.

ГОЛОСОВИЙ АПАРАТ — сукупність органів людини (гортань з голосовими складками, носоглотка, трахея з мембраною, носові та ротові порожнини, легені з бронхами, діафрагма, м'язи черева, міжреберні м'язи, щелепи, губи, язик, зуби, м'яке та тверде піднебіння, кістяк обличчя, ніс та ін.), які одночасно і взаємопов'язано беруть участь в голосоутворенні, хоча фонаційна функція для них є додатковою, а не основною.

ГОМОФОНІЯ — спочатку, на відміну від ПОЛІФОНІЇ (одночасного поєднання кількох рівнозначних мелодій) цей термін означав співання однієї мелодії кількома голосами в унісон або октаву без супроводу; тепер так зветься такий склад музики, в якому є поділ на головний (або головні) і супровідні голоси, що взаємно підпорядковуються з гармонічного і ритмічного поглядів. Прикладом гомофонії може бути спів з акомпанементом.

ГОНГ — ударний інструмент з певною висотою звуку, зазвичай налаштовується на який-небудь звук у межах малої октави; являє собою великий бронзовий диск з загнутими краями, вільно підвішений на металевій рамі; під час гри вдаряють колотушкою у центр гонга, звучання може

припинятися легким дотиком долоні; інструмент добре передає настрій таємничості, тривоги; його батьківщиною вважається острів Ява, відомий своїми гонговими оркестрами.

ГОНДОЛЬЄРА — те саме, що **БАРКАРОЛА**.

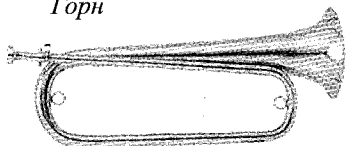
ГОПАК — український народний танець; у давнину виконувався тільки чоловіками і мав дещо поважний характер; тепер — сольний або масовий імпровізаційний танець, виконуваний чоловіками і жінками разом; темп загалом швидкий з попереднім поступовим прискоренням; в Україні існує кілька варіантів гопака, що відрізняються і хореографічною композицією, і музикою; розмір 2/4. / Традиційний гопак включає значну кількість елементів рухів, що складають основи бойового мистецтва — завдяки цьому танцю вже наприкінці ХХ ст. було зібрано та упорядковано матеріали з української бойової культури та засновано українську школу бойового мистецтва під назвою Бойовий Гопак.

ГОРИЗОНТАЛЬ І ВЕРТИКАЛЬ — два головних аспекти звукових співвідношень в послідовності (мелодична послідовність, рух голосів, часове розгортання ладу) та одночасності (співзуччя, акорди тощо).

ГОРИЗОНТАЛЬНО-РУХЛИВИЙ КОНТРАПУНКТ — одночасне поєднання двох або більше мелодій, що дозволяє їх взаємне переміщення на інші долі такту, або взагалі на інші такти.

ГОРЛИЦЯ — український народний, сюжетний, швидкий масовий парний танець; музичний розмір — 2/4; другий варіант цього танцю виконується однією дівчиною, двома хлопцями і чотирма парами хлопців і дівчат.

Горн

ГОРН — ріг; духовий мідний інструмент натурального строю без вентилів; оскільки ґрати на ньому можна тільки найпростіші мелодії в оркестрах його не використовують; застосовується тільки як сигнальний інструмент.

ГОСПЕЛ СОНГС — сольні одноголосні духовні гімни північно-американських негрів-баптистів на сюжети з Євангелія (на відміну від спірічуелс), які поширились в США під час економічної кризи 30-х років ХХ ст.; динамічний вокальний стиль *госпел сонгс*, який походить з експресивного речитативу проповіді негритянського пастора, став основою стилю *соул*.

ГОТИЧНА НОТАЦІЯ — система нотного запису, поширена в ХІІІ ст. в східнонімецьких, пізніше — прилеглих слов'янських та угорських землях; готична нотація фіксувала на 4-5 лініях кожний звук мелодії.

ГРАВІЧЕМБАЛО — *im. gravicembalo* — старовинний клавішний інструмент, подібний до клавесину.

ГРАДУАЛ — (1) піснеспів з меси, який виконується на східцях олтаря між великими читаннями Апостолів та Євангелія; мелодія прикрашена мелізмами; до XIII ст. градуали виконувались соло, пізніше стали багатоголосними та поліфонічними; (2) збірка хорових піснеспівів меси на рік.

ГРАЙНДКОР (ГРАЙНД) — музичний жанр, який з'явився на початку 80-х років XX ст. Утворився в результаті змішування таких жанрів, як *хардкор*, *крат* та *треш*; доведений до надто важкої екстремальної форми; особливості: звук досягає межі шуму, гітари налаштовуються на пів-тону нижче, досить швидкі ударні інструменти, часто і швидко зміна ритму, спотворення голосу звуковими ефектами, соціально-спрямовані тексти пісень.

ГРАМОФОН — механічний пристрій для відтворення звуку, записаного на спеціальну платівку; винайдений в 1888 році у США Е. Берлінером; з 50-х років XX ст. витіснений електрофоном.

Грамофон

ГРАМОФОННА ПЛАТІВКА (ГРАМ-ПЛАТІВКА) — диск зі спеціальної пластмаси, на якому у формі спіралі розташовано звукову доріжку, яка є носієм запису певного твору; винайдена Е. Берлінером в 1888 році; з кінця 80-х років XX ст. витіснена *компакт-диск*ом.

ГРАНД МАРШ (ГРАНД ПРОМЕНАД, ПОЛОНЕЗ) — танець у формі урочистої ходи з різними фігурами, що виник у середині XIX ст. та змінив полонез, як перший танець балу; розмір у 2/4, 4/4 або 6/8, з чітким ритмом та темповою монотонністю; виконувався необмеженою кількістю пар маршовим кроком.

ГРАНД ПА — *фр. grand pas* — розгорнута балетна сцена за участю солістів і кордебалету.

ГРАНД-ОПЕРА — найбільший оперний театр Франції, заснований у Парижі 1669 року композитором Р. Камбером та поетом П. Перреном; сучасне приміщення театру збудоване Ш. Гарньє у 1875 році.

ГРАУНД — *англ. ground* — (1) англійська назва кантус фірмус; (2) англійське позначення басо остінато, а також творів, що спираються на нього.

ГРАУНД-БІТ — стійка ритмічна пульсація, що співпадає з метричною структурою такту в джазі, організуюче начало та основа метроритмічних суперечностей в джазовій музиці.

ГРЕМІ — щорічна нагорода за досягнення в музичному мистецтві, яка присуджується Національною Академією мистецтв США з 1950 року,

ГРЕЦЬКИЙ СПІВ

як тотожна кінонагороді «Оскар» і має такі номінації: *альбом року; пісня року; виконавець року; новий виконавець (окремо: співак, співачка, група)* і т.д.; *за класичну музику, поп, рок, джаз, соул, кантрі* і т.д.; окремо: *звукзапис; аранжування*; всі ці номінації охоплюють музику, записану, видану та поширену у вигляді платівки, касети або компакт-диску протягом року.

ГРЕЦЬКИЙ СПІВ — один із співів православної церкви, який з'явився в другий половині XVII ст.; його мелодиці властиві симетрія ритму і більша, порівняно зі знаменним співом, тональна стійкість; окремі поспівки грецького співу нагадують звороти народної пісні.

ГРИГОРІАНСЬКИЙ СПІВ (ГРИГОРІАНСЬКИЙ ХОРАЛ) — традиційний спів католицької церкви, канонізований папою Григорієм I Великим в 590—604 рр.; виконувався чоловічим хором в унісон. Під час розвитку багатоголосся був тематичною основою (*кантус фірмус* — незмінний спів) поліфонічних культових творів.

ГРИФ — держак, ручка; у струнних музичних інструментів, наприклад, скрипки, гітари тощо, — шийка (спеціальна пластинка, виготовлена з твердого дерева), яка охоплюється при грі лівою рукою; притискаючи струну пальцем до грифу виконавець змінює її довжину, а отже і висоту звуку; на грифах деяких інструментів (ГІТАРА, МАНДОЛІНА) є спеціальні поперечні перетинки — лади, що визначають точні місця притискання струн.

ГРОСФАТЕР — танець-гра з різними фігурами, які задає головна пара, виник як народний весільний у XVII ст., використовувався як останній танець балу в XVIII ст.; виконувався необмеженою кількістю пар чергуванням повільної частини розміром у 3/4 та швидкої — у 2/4, під завершення темп пришвидшувався.

ГРОУЛ — *англ. growl* — специфічний спосіб звуковидобування на мідних духових інструментах, що створює ефект хрипкого, нестійкого звучання, яке нагадує гарчання або буркотіння; характерний для *стилю джунглів*.

ГРУПА — у нотопису: дві або більше ноти, з'єднані в'язкою або окреслені знаком *legato*.

ГРУПЕТО — *ім. grupetto* — назва мелізму, тобто мелодичної прикраси, в якій головний звук обспівується допоміжними звуками, що лежать на ступінь вище і нижче від головного; може складатися з чотирьох чи п'яти звуків. У нотопису часто позначається особливим знаком (*див. МЕЛІЗМИ*), що ставиться над головним звуком; інколи мелодична фігура виконується із *знаками альтерації*, які позначаються над або під знаком *grupeto*, відповідно з цим він впливає на висоту нижньої або верхньої допоміжної ноти.

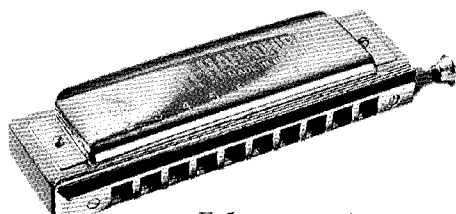
ГРУПУВАННЯ НОТ — об'єднання нот в'язками (ребрами) відповідно до побудови такту і метру твору; у вокальних творах ноти групуються відповідно до складів тексту.

ГУ – старовинні китайські ударні інструменти з мембранофонів, різні за розміром двосторонні барабани, які супроводжували виконання гімнів в XI-VII ст. до Р.Х.

ГУАНЬ – китайський духовий язичковий інструмент з дерев'яним, або бамбуковим циліндричним стволом з 7 отворами та подвійною тростиною; входив до складу церемоніального оркестру; сучасний гуань застосовується як сольний або ансамблевий інструмент.

ГУАРАЧА – кубинський танець іспанського походження; музичний розмір змінний - 6/8 і 2/4, темп помірний.

ГУБНА ГАРМОНІКА – музичний інструмент з одним або кількома рядами металевих язичків на так само металевих пластинах, з'єднаних

Губна гармоніка

разом на дерев'яній планці, в якій зроблено отвори для кожного язичка; повітря вдувається ротом.

ГУГЕНОТСЬКІ ПСАЛМИ – духовні пісні, створені в XVI ст. гугенотами для виконання в побуті та під час гугенотських війн; виконувались одноголосно; композитори

створювали *гугенотські псалми* в простому акордовому складі.

ГУДОК – (1) свисток низького тону; (2) назва старовинного російського народного смичкового інструмента, російська народна скрипка.

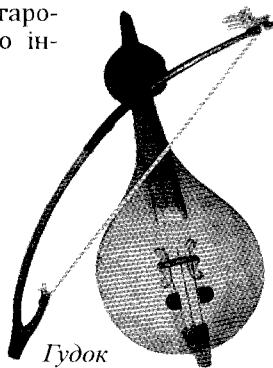
ГУЇРО – ісп. **guiro** – кубинський ударний інструмент з родини *ідіофонів* – сухий гарбуз з поперечними насічками; звук видобувається паличкою, якою водять упоперек насічок; застосовується в танцювальних оркестрах.

Гуїро

ГУЛЛЕРТІОН – створений в Німеччині один з ранніх електронних інструментів, який вже міг грати цілі акорди.

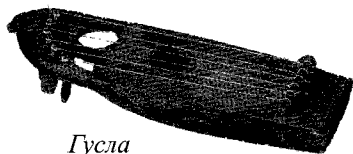
ГУСАН – вірменський народний співець та музикант, попередник АШУГА.

Гудок

ГУСИТСЬКІ ПІСНІ – чеські народні, переважно одноголосні співи періоду Реформації Яна Гуса та гуситських війн (1419-37 рр.); виконувались чеською мовою без супроводу; *гуситські пісні* вплинули на формування протестантського хоралу.

ГУСЛА – давньоруський струнний музичний інструмент; плоский дерев'яний трикутний ящик з натягнутими вздовж струнами кіль-

Гусла

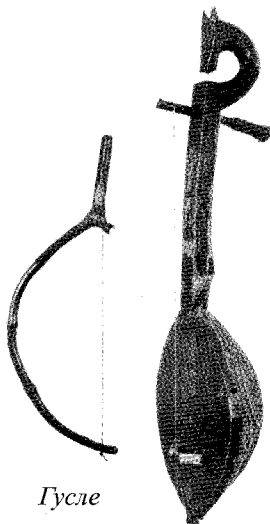
кістю від п'яти і більше; має декілька різновидів; гусяр, виконуючи мелодію клав інструмент собі на коліна, але вже у XVII ст. з'явилися настільні гусла з більшою кількістю струн; на початку XX ст. гусла були знову вдосконалені, окрім того їх почали випускати чотирьох розмірів: *п'ікколо, прима, альт, бас*.

ГУСЛЕ — струнний смичковий інструмент південнослов'янського походження, поширений в Сербії та Хорватії; дерев'яний грушоподібний корпус, обтягнений шкірою; звук з 1-2 волосяних струн видобувається смичком, який має форму лука; застосовується співцями-оповідачами.

ГУСЛЯР — (1) народний співець та музикант, який виконував билини та пісні, акомпануючи собі на гуслах; (2) інструменталіст-виконавець на гуслах.

ГУЦУЛКА — український народний (гуцульський) парний танець з фігурами, що виконуються хлопцями та дівчатами разом; музичний розмір 2/4; виконується в дуже швидкому темпі жваво і весело.

ГУЦУЛЬСЬКІ ЛАДИ — лади, поширені в музичному фольклорі західних областей України: (1) гуцульський мажорний лад — *до, ре, мі, фа-дієз, соль, ля, сі-бемоль, до*; (2) гуцульський мінорний лад — *до, ре, мі-бемоль, фа-дієз, соль, ля, сі-бемоль, до*.

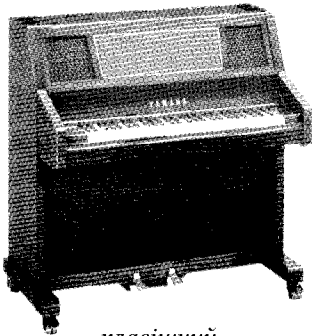
Гусле

ГУЧНІСТЬ — слухове уявлення про силу звуку, яке виникає в свідомості людини під час сприйняття звуку і залежить від амплітуди коливань вібратора, відстані від джерела звуку, частоти коливань. / Рівень гучності в нотописі позначається термінами: *fortissimo, forte, mezzo-forte, piano, mezzo-piano, pianissimo* і т.д., які показують не абсолютне значення рівнів сили звуку, що вимірюється в *децибелах (дб)*, а умовне співвідношення їх градації, для суб'єктивних відчуттів — фон.

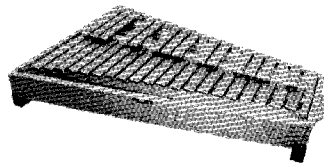
T

ГЛОКЕНШПІЛЬ (ДЗВІНОЧКИ, МЕТАЛОФОН) — нім. **Glockenspiel** — ударний музичний інструмент, що був завезений до Європи голандськими колоністами з островів Південно-Східної Азії у XVII ст.; первинно являв собою набір дзвіночків різного розміру, що згодом були замінені

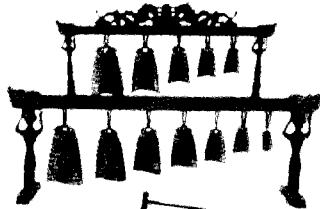
на вільно закріплені металеві пластини, з яких звук видобувався паличкою (**прості дзвіночки**) або клавішним механізмом (**клавішні дзвіночки**); тембр інструменту світлий, дзвінкий, яскравий, партія для нього пишеться у скрипичному ключі і виконується на одну-дві октави вище написаного; діапазон інструменту залежить від кількості та розміру металевих пластин. *Див. також МЕТАЛОФОН.*

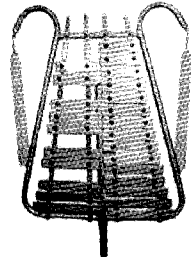
клавішний

простий

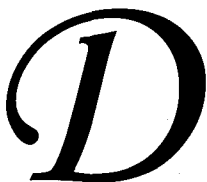

традиційний

маршовий

Глокеншпіль

ДАКАПО — *im. da capo* (D.C.) — I. Позначка в нотах, яка попереджає про необхідність повторити частину п'єси з початку (**da capo**) або від певного знака (*im. dal segno*) до кінця (*im. al fine*) або до

знака (*im. al segno*) II. Поширений в музиці XVII - XVIII ст. різновид виписаної або не виписаної в нотах точної репризи. III. Тип концертної арії. IV. Приналежність складної тричастинної форми з тріо.

ДАВЛУРІ — грузинський народний танець; повільна хороводна частина виконується групою, пожвавлена — парами; музичний розмір - 6/8, темп - повільний.

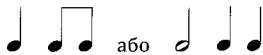
ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ЛАДИ (СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ) — система мелодичних ладів в музиці античної Греції, основу яких складала ТЕТРАХОРДИ; залежно від складу інтервалів розрізнялись *діатонічні*, *хроматичні* та *енгармонічні* **низхідні** види тетраходів (тон-тон-півтон; півтора тону-півтон-півтон; два тони-чверть тону-чверть тону); **діатонічні** тетраходи мали три види (тон-тон-півтон; тон-півтон-тон; півтон-тон-тон); октавні лади утворювались поєднанням двох структурно подібних тетраходів; основними *давньогрецькими ладами* були **дорійський**, **фригійський**, **лідійський**, а **мікослідійський** лад трактувався як особливе сполучення лідійських тетраходів; побічні *гіполади* утворювались від основних шляхом перестановки тетраходів та доповнення звукоряду до октави; система ладів, яка склалась на основі тетраходів, розвивалася в напрямі розширення ладового діапазону; назви *давньогрецьких ладів* не співпадають з більш пізніми європейськими.

ДАГУШУ (ДАГУ) — розповідь під великий барабан, китайське музично-оповідальне видовище, яке супроводжується грою на барабані та струнних інструментах.

ДАЙНА — *лит. daina* — загальна назва литовських народних пісень, найпоширеніший вид народної творчості; їм властиві ліричність музичних та поетичних образів, лаконічність музичної форми; за тематикою поділяються на *міфологічні*, *трудова*, *календарні*, *обрядові*, *весільні*, *любовні*, *сімейні*, *дитячі*, *військові*, *історичні*, *побутові* тощо.

ДАЙРА (ДАЇР, ДАУРА) — грузинський ударний інструмент з родини мембранофонів, подібний до бубону.

ДАКТИЛЬ — назва поетичної метроритмічної фігури, утвореної одним наголошеним і двома ненаголошеними або (в античному віршуванні) одним довгим і двома короткими складами (у музиці — долями).

Дактиль

ДАЛА-ФИНДИР — осетинський народний щипковий інструмент з дерев'яним корпусом, грифом та 2-3 струнами; застосовується в народних ансамблях та оркестрах.

ДАЛЕКИЙ СТУПІНЬ СПОРІДНЕННОСТІ — в науці про гармонію — спорідненість тональностей, визначувана складним співвідношенням тонік і відсутністю між ними спільних трезвуків.

ДАЛЕКІ ТОНАЛЬНОСТІ — тональності другого та третього ступенів спорідненості (СПОРІДНЕНІСТЬ ТОНАЛЬНОСТЕЙ).

ДАЛЬ СЕНІО — *ит. dal segno* — від знака (*див.* ДА КАПО).

ДАНСА — кубинський танець, який походить від контрдансу; музичний розмір — 2/4, темп помірний та помірно швидкий, ритм синкопований.

ДАНСОН — *ісп. danzon* — кубинський парний танець з характерним синкопованим ритмом, що походить від *данса*; розмір 2/4, темп рухливий.

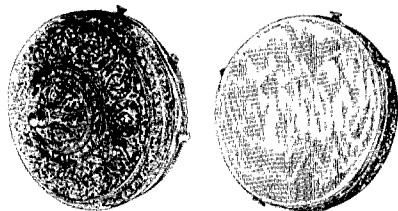
ДАНЬПГУ — китайський народний ударний інструмент з родини мембранофонів, односторонній барабан.

ДАП (ДАФ, ХАВАЛ) — ударний інструмент східних народів з родини мембранофонів, подібний до бубону.

ДАСТАН — епічне казання ашугів і бахчі, побудоване на чергуванні мовленнєвих і музичних фрагментів.

ДАУДІТЕ — литовський духовий дерев'яний інструмент.

ДАУЛПАЗ — казахський ударний інструмент з родини мембранофонів, маленька литавра з металевим корпусом та шкіряною перепонкою-мембраною, яку носили в руці або прив'язували до сідла та користувалися нею як військовим сигнальним інструментом.

Даулпаз

ДАФ (ДУФ, ДАП, ДЕФ, ТЕП, ДЯФ) — давній азіатський ударний музичний інструмент, подібний до бубону.

ДАЦЮЙ — давньокитайська придворна вистава, яка складалась з пісенних і танцювальних частин у супроводі музичних інструментів.

ДВНАДЦЯТИТОНОВІСТЬ (ДОДЕКАТОНІКА) — дванадцятитонова звукова система, де кожний звук функціонує як самостійний елемент.

ДВОЗНАМЕННИК — особливий вид давньоруських музичних рукописів, де мелодія викладалась паралельно в знаменній та п'ятилінійній системах запису.

ДВОЧАСТИННА ПРОСТА ПІСЕННО-ТАНЦОВАЛЬНА ФОРМА — композиційна будова музичного твору, що являє собою зіставлення двох *ПЕРІОДІВ*, однорідних або контрастних за характером; у віденських класиків і пізніших композиторів становить звичайно частину більших форм.

ДВОЧАСТИННА ФОРМА (ПРОСТА ДВОЧАСТИННА ФОРМА) — побудова музичного твору, яка зіставляє два однорідних або контрастних за характером періоди; розділи *двочастинної форми*, як правило, теж контрастні, кожна частина може повторюватись.

ДЕБЮТ — *фр. debut* — перший публічний виступ актора на театральній або естрадній сцені.

ДЕЗ-МЕТАЛ (ДЕТ-МЕТАЛ) — *англ. death metal* — екстремальний піджанр *важкого металу* який з'явився з елементів *треш-металу* в кінці 80-х на початку 90-х років ХХ ст.; основними характеристиками цього напрямку є сильне викривлення *ДИСТОРШНОМ*, технікою гри з використанням глушіння та тремоло, загальною атмосферою агресії, потужними швидкісними ударними ефектами *подвійних бочок* та *бласт-біту*, мелодійної атональності зі зміною темпу, а також загальна перемінність музичного розміру і гама; йому характерні гранична брутальність та інтенсивність. / Більшість представників цього стилю використовують *дисторційовані гітари* (переважно дві) на яких виконують як основну так і ритм-партію, бас-гітару (деколи також *дисторційовану*) та ударні; окремі гурти додають синтезатори чи інші інструменти для кращого ефекту; тексти ризотематичні.

ДЕКА — покришка; наприклад, у струнних музичних інструментів — верхня частина корпусу, призначена для резонансу, тобто посилення звука, іноді має резонаторні отвори.

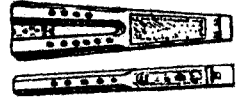
ДЕКЛАМАЦІЯ МУЗИЧНА — співвідношення мовлення і музики у вокальних творах, відповідність музичних і мовних акцентів, інтонацій, наголосів, речень, фраз тощо; природність та виразність вимовлення тексту у вокальному творі.

ДЕКРЕЩЕНДО — *ит. decrescendo* — зменшення, поступове ослаблення; інша назва *ДИМІНУЕНДО*; у нотах вони позначаються скорочено як *cresc. i dim.*

ДЕМЄСТВЕННИЙ СПІВ — так звався давньоруський культовий спів, який набув поширення у XV-XVII столітті; виконувався в особливо урочистих випадках, як-от за царським столом, на архієрейських відправах, на весіллях, у свята; не підлягав вимогам так званого знаменного співу і характеризувався особливою піднесеністю, віртуозністю, багатством мелодичних прикрас. / Нотувався за допомогою особливих знаків, відмінних від знамен (*див. КРЮКОВЕ, або ЗНАМЕННЕ ПИСЬМО*).

ДЕМПФЕР — глушник, СУРДИНА; у механізмі фортепіано — пристрій для затримування коливання струн (для приглушення їх звучання), що являє собою повстяні подушечки, які щільно прилягають до струн: при натисканні клавіш подушечки відходять від струн і дають їм вільно звучати, при відпусканні повертаються на місце і припиняють звучання; при натисканні правої педалі фортепіано всі демпфери відходять від струн і тривалість їхнього звучання вже не залежить від натискання клавіш; подібні інструменти з тихим, не-тривалим звучанням струн демпферів не потребують (напр. КЛАВЕСИН).

ДЕНЦІВКА — український народний інструмент, рід СОПІЛКИ; відрізняється від звичайної сопілки призматичною формою і косим зрізом губника; має кілька дірочок; виготовляють її з ліщини, верби або липи; поширена на Прикарпатті та в Карпатах.

Денцівка

ДЕРЕВ'ЯНА КОРОБОЧКА — *англ. wood block* — дерев'яний ударний музичний інструмент китайського походження без визначеної висоти звуку з родини ідіофонів; звук — різкий, сухий, високий — відбувають паличкою від малого барабану.

ДЕРЕВ'ЯНІ ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ — традиційна назва групи інструментів симфонічного оркестру; це — ФЛЕЙТА, ГОБОЙ, КЛАРНЕТ, ФАГОТ та їх різновиди; традиційно ці інструменти вироблялися з дерева, зараз на їх виробництво можуть іти й інші матеріали, тому закріплена за ними назва *дерев'яні* цілковито символічна.

ДЕТАШЕ — прийом гри на струнних смичкових інструментах; виконавець видобуває кожну ноту окремим рухом смичка, змінюючи його напрямок.

ДЕТОНАЦІЯ (ДЕТОНУВАННЯ) — незначне відхилення від необхідної висоти звуку в співі; його причинами можуть бути: нерозвинений музичний слух, зокрема, його звуковисотний компонент), недостатня розвиненість вокального слуху, погана координація слуху та голосу, слабке ладове відчуття, хвороби голосового апарату, погані акустичні умови, низький рівень вокальної техніки тощо.

ДЕТОНУВАТИ — неточно інтонувати ступені музичного звукоряду.

ДЕЦИМА — *ит. decima* — десята; у музиці — десятий ступінь гами; також — назва інтервалу між даним ступенем і десятим вгору або вниз; велика децима дорівнює 8 тонам, мала — 7½ тонам.

ДЕЦИМЕТ — *ит. decimetto* — ансамбль з десяти виконавців або твір для такого ансамблю.

ДЕЦИМОЛЬ — метроритмічна фігура, створювана в результаті поділу шести-, восьми- або дев'ятидольного такту на десять рівних долей.

ДЕЧИК-ПОНДУР (ДЕЧИК-ПОНДАР) — інгушський та чеченський струнно-щипковий інструмент з корпусом, шийкою та головкою з дерева, подібний до АГАЧ-КОМУЗА; має три струни, стрій — секундово-терцевий; застосовується в народних оркестрах.

ДЖАГ — *англ. jug* — негритянський музичний інструмент — глиняний глечик з вузьким горлечком, який використовують як резонатор, приставляючи до рота під час співу; звук — низький, басовий.

ДЖАГ-БЕНД — *англ. jug band* — народні оркестри, що виникли на початку ХХ ст. у США, в яких музиканти грали на простих, примітивних або й саморобних інструментах (губна гармоніка, скрипка, мандоліна, банджо, гітара, пральні дошки, казу, варган, джаг); стиль джаг-бендів носив відверто танцювальний характер, містив синкоповані ритми раннього джазу та низку інших архаїчних народних стилів. (Див. також СПАСМ-БЕНД)

ДЖАЗ — джаз-музика, від розважальної музики, що виникла в США в результаті наслідування деяких зразків негритянської народної музики; характеризується різкими синкопованими побудовами, несподіваними і складними ритмічними та інтонаційними зворотами, імпровізаційною природою виконання; на відміну від симфонічного оркестру у джазі немає постійного складу, джаз — це завжди гурт солістів / Типові для джазу музичні танцювальні форми — фокстрот, танго, бугі-вугі, рок-н-рол, румба та ін.

ДЖАЗ КОМЕРЦІЙНИЙ — переважно танцювальна музика, де форми і засоби музичної виразності джазу використовуються залежно від умов і місця виконання.

ДЖАЗ КОНЦЕРТНИЙ — джазова музика, призначена для виконання в концертних залах; характеризується емоційною стриманістю, глибиною музичного змісту, вишуканістю виражальних засобів, ретельною розробкою форми, композиції, аранжування, високим рівнем професійної майстерності та віртуозної досконалості, відмовою від розважально-вжиткових функцій і танцювальної ритміки, орієнтацією на підготовленого слухача з розвиненим смаком та високою культурою сприймання.

ДЖАЗ-БЕНД — буквально: група, загін, хор; назва оркестру або інструментального ансамблю, призначеного для виконання джазової музики; до складу його зазвичай входять труби, тромбони, саксофони, банджо, гавайська гітара, декілька різних ударних інструментів, декілька струнно-смічкових інструментів (скрипки, віолончелі, контрабас), фортепіано, іноді акордеон.

ДЖАЗ-КЛУБ — *англ. jazz club* — самодіяльна організація, яка об'єднує фахівців та любителів джазу з метою вивчення та поширення цього виду мистецтва; *джаз-клуби* виникли на початку 30-х років ХХ ст. в негритянському районі Нью-Йорка (США); в Україні перший джаз-клуб був організований в 1962 році.

ДЖАЗ-РОК — *англ. jazz-rock* — напрям сучасної джазової музики, який синтезує елементи джазу та рок-музики; цьому напрямку властиві: колективна імпровізація, використання латиноамериканської ритміки, застосування джазових духових мідних електроінструментів, що розширює звукову палітру за рахунок електронних акустичних ефектів.

ДЖАЙВ — *англ. jive* — бальний танець, створений в Англії під впливом американського свінгу; різновид *свінгу* зі швидкими та вільними рухами; у сучасних спортивних бальних танцях *джайв* є одним з п'яти танців латиноамериканської програми; музичний розмір 4/4 такти за хвилину. / У своїй первинній формі джайв з'явився в ХІХ ст. на південному сході США, причому одні вважають, що він був негритянським, інші — що це військовий танець індіанців-семинолів у Флориді (навколо спійманого ворога чи його черепа); є версія, що негри танцювали його ще в Африці, а потім його стали танцювати індіанці; набув популярності у США в 30-ті роки ХХ ст., після Другої світової війни став популярним в Європі.

ДЖАМБО — укрупнений різновид фолк-гітари, розроблений у 1937 році фірмою Gibson, що став популярним серед кантрі- та рок-гітаристів.

Джамбо

ДЖАМП — *англ. jump* — I. Різновид свінгу, який виник в 20-30-х роках ХХ ст. і виконувався музикантами гарлемської школи джазу; характеризується дещо екзальтованою виконавською манерою, різкою атакою звуку, великою кількістю стрибків у мелодиці, помірно швидким темпом, динамічним натиском, жорсткою рівномірною ритмікою з важкими акцентами; пов'язаний з традиціями блюзу та хот-джазу. II. Негритянський танець.

ДЖАНГЛ (СТИЛЬ ДЖУНГЛІВ) — *англ. jungle* — джазовий стиль, який характеризується екзотичними комбінаціями тембрів, гострими дисонуючими звучаннями, кластерами, сурдинними ефектами, глісандо тощо.

ДЖАТРА — давній вид індійського народного театру, де, чергуючись з прозовими діалогами, виконувались пісенно-танцювальні сцени.

ДЖЕГУАКО — співаки-імпровізатори та виконавці героїчних, ліричних і жартівливих пісень народів Кавказу.

ДЖЕМ-СЕШН — *англ. jam session* — традиційні зустрічі джазових або рок-музикантів, які збираються переважно вночі для спільного музикування, обміну ідеями або змагань у виконавській та імпрізаційній майстерності без попереднього складання програм, визначення складу учасників тощо; традиція походить від новоорлеанських джазистів з початку ХХ ст.

ДЖИЗУС-РОК — *англ. jesus rock* — своєрідна течія року, де зміст текстів насичений релігійними постулатами і пропагує ідеї богошукання та середовищі хіпі.

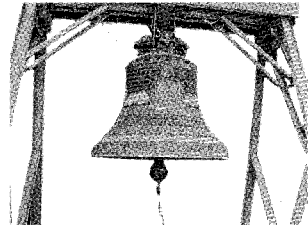
ДЖИТЕРБАГ — *англ. jitterbug* — негритянський імпрізаційний танець з елементами акробатики, особливо популярний у 30-х роках ХХ ст., а також танцюрист, виконавець цього танцю.

ДЖУБІЛІ

ДЖУБІЛІ — *англ. jubilee* — давня негритянська релігійна прославна пісня, основою якої є канонічна хоральна мелодія з імпровізованими підголосками.

ДЖЮК БОКС — *англ. juke box* — музичний автомат, програвач з комплектом платівок (від 50 до 200), що встановлюється в кафе або ресторанах.

ДЗВІН — інструмент, що видає звуки однакової висоти і дзвінкого тембру; має форму порожнистої груші; у музиці іноді застосовується у симфонічних оркестрах і оперних виставах за ходом сценічної дії; буває найрізноманітніших розмірів, висота тону залежить від ваги дзвону і діаметра його нижньої частини; для точності настроювання основного тону, терції, квінти і октави дзвони виготовляють у пропорціях 15 : 20 : 24 : 30 — для ваги і 10 : 24 : 41 : 51 — величини діаметра нижньої частини.

Дзвін

ДЗВІНОЧКИ (МЕТАЛОФОН) — *див. ГЛОКЕНШПІЛЬ*.

ДЗЕРКАЛЬНА РЕПРИЗА — особливий вид репризи у сонатній формі, коли міняються місцями головна та побічна партії: спочатку виконується побічна, потім головна.

ДИВЕРТИСМЕНТ — розвага, втіха, забава; (1) музичний інструментальний твір, що складається звичайно з кількох частин переважно танцювального характеру; (2) розважальна сценічна вистава з танцями; (3) складова частина будь-якої великої композиції (найчастіше — балету).

ДИДАСКАЛ — *гр. didaskalos* — керівник давньоруського хору, знавець церковного співу.

ДИДИМОВА КОМА — в акустиці — різниця у величині великого і малого цілого тону, що дорівнює числу 81/80; названа за ім'ям давньогрецького вченого Дидима (I ст. до Р.Х.), який досліджував закономірності звукових коливань.

ДИКСИЛЕНД — *англ. dixiland* — джазовий ансамбль новоорлеанського стилю, який склали білі музиканти; спочатку не відрізнявся від негритянських ансамблів як за манерою виконання, так і за складом інструментів, пізніше використання елементів європейської композиторської техніки змінило манеру звуковидобування та мелодичну лінію; для *диксиленду* характерний ритм ту біт з акцентами на другій та четвертій долях. / Диксиленд набув поширення не тільки в США, але й у Англії, Голандії, Франції та інших країнах Європи.

ДИКЦІЯ — мова, вимова, манера вимовляння; у співі — мистецтво виразного вимовляння словесного тексту.

ДИЛЕНТАТИЗМ — любительство, аматорство; у музиці — непрофесійне, іноді поверхове ставлення до музичного мистецтва.

ДИЛЕТАНТ — людина, що займається мистецтвом на аматорському рівні, без спеціальної освіти; у ХІХ ст. серед дилетантів зустрічалися хороші знавці й талановиті виконавці.

ДИЛОГІЯ — *гр. dialogia* — цикл з двох завершених музично-сценічних творів, об'єднаних спільністю ідей, дійових осіб та наступністю сюжету.

ДИЛЮДІЯ — проміжна гра; п'єса, те саме, що *інтерлюдія*; у католицьких хоралах — проміжне соло органа.

ДИМІНУЕНДО — *італ. diminuendo* — *див.* ДЕКРЕЩЕНДО.

ДИНАМІКА — у музиці: сила звучання; є важливим виражальним засобом, здатним впливати на сприймання музики, викликати у слухачів різноманітні асоціації; використання *динаміки* зумовлюється змістом і характером музики, особливостями її структури та стилю; логіка співвідношення музичних звучностей — одна з основних умов художнього виконання.

ДИНАМІЧНІ ВІДТІНКИ — зміна сили звучання, здійснювана при виконанні музичного твору, відповідно до його емоційного змісту й ідейного задуму; сукупність динамічних змін, застосованих у процесі виконання музичного твору; у нотах позначаються як вказано у таблиці *Динамічні позначення*.

Динамічні позначення

PPP	— піано піаніссімо, тихіше за піаніссімо
PP	— (<i>італ. pianissimo</i>) піаніссімо, дуже тихо
P	— (<i>італ. piano</i>) піано, тихо
mp	— (<i>італ. mezzo-piano</i>) меццо-піано, голосніше за піано
mf	— (<i>італ. mezzo-forte</i>) меццо-форте, не голосно
f	— (<i>італ. forte</i>) форте, голосно
ff	— (<i>італ. fortissimo</i>) фортіссімо, дуже голосно
fff	— форте фортіссімо, голосніше за фортіссімо
	— (<i>італ. crescendo</i>) крещендо;
або <i>cresc.</i>	поступове збільшення
	— (<i>італ. diminuendo; decrescendo</i>) димінуендо
або <i>dim.; decresc.</i>	поступове зменшення
sfz sf	— сфорцандо, раптовий наголос на ноті
fz	— форцато, те саме, що сфорцандо
fp	— форте піано; голосно, потім одразу тихо

Додаткові позначення

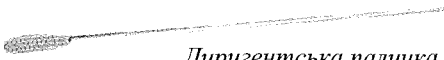
<i>rosso</i>	— трохи
<i>rosso a rosso</i>	— потроху, поступово
<i>subito</i> або <i>sub.</i>	— раптово

ДИНАМОФОН — *див.* ТЕЛАРМОНІУМ.

ДИПЛОМАНТ — звання, встановлене для учасників конкурсу, нагороджених почесними дипломами.

ДИРЕКЦІОН — *фр.* **direction** — I. Додатковий нотний стан, де над оркестровою партією виписано основні мелодичні голоси інших партій з зазначенням вступу кожного інструмента. II. Скорочена (3-4 голосна) партитура невеликих творів (маршів, вальсів, польки і т.д.), призначених для виконання духовим оркестром; в *дирекціоні* всі голоси (в т.ч. транспонуючих інструментів) записуються в реальному звучанні.

ДИРИГЕНТ — керівник колективу виконавців (оркестру, хору, опери тощо), який об'єднує їх для досягнення найбільшої стрійності та довершеності виконання музичного твору. / Свої художні наміри, вказівки щодо темпів, динамічних відтінків, вступу солістів чи оркестрових груп диригент передає рухами рук, пластичними прийомами-жестами; щоб виразно передати авторський задум, дати ясне трактування музики, диригент має досконало володіти технікою диригування, легко читати партитуру, мати хорошу музичну пам'ять та знати характеристики і можливості кожного інструменту; від диригента залежить і характер інтерпретації музики, він може по-різному розкривати зміст партитури, надаючи твору драматичнішого чи ліричнішого характеру, виділяти чи приглушувати окремі риси музичного твору.

Диригентська паличка

ДИРИГЕНТСЬКА ПАЛИЧКА —

спеціальна паличка, за допомогою якої диригент керує

колективом музикантів і яку тримає в правій руці, наче подовжуючи її; запроваджена у практику диригування в 1820 році, проте деякі диригенти вважають за краще диригувати без палички.

ДИРИГЕНТСЬКА СХЕМА — основна складова частина жестів мануальної техніки, якою диригент керується, передаючи музичну організацію та художній зміст твору в процесі його виконання; являє собою пластичне вираження музичного розміру твору; *див. окрему таблицю.*

ДИРИГУВАННЯ — мистецтво та процес керування музичним колективом (оркестром, хором тощо) під час вивчення, підготовки та виконання музичного твору.

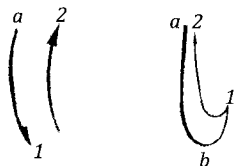
ДИСГАРМОНІЯ — у музиці — несуголосне звучання, немилозвучність; поняття близьке до поняття ДИСОНАНСУ; взагалі — нестрійність, суперечливість елементів, неузгодженість.

ДИСКАНТ — розспівування, розспів; також — один з видів раннього середньовічного багатоголосся; у дитячому хорі — верхній голос. / Дискантування зустрічається в українському народному співі і називається **ВИВОДОМ**.

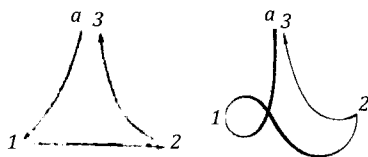
Диригентські схеми. Таблиця 1

Прості метри

Двюдольний метр

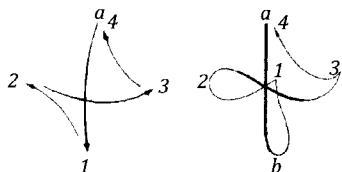

Тридольний метр

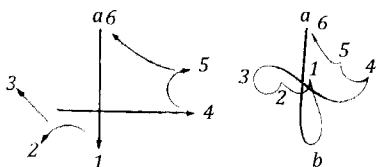

Складні метри

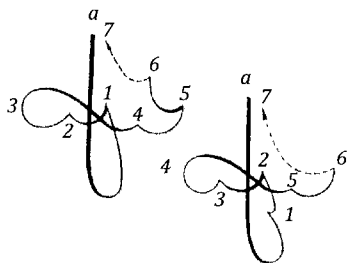
Чотиридольний метр

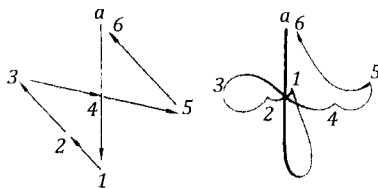
Шестидольний метр

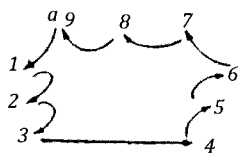
Семидольний метр

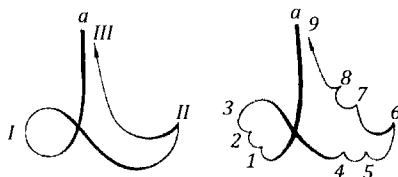
У швидких темпах, як дводольний (тріолями)

Дев'ятидольний метр

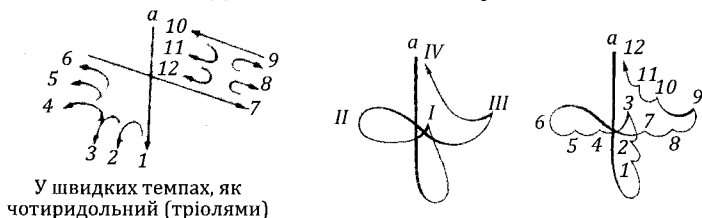

У швидких темпах, як тридольний (тріолями)

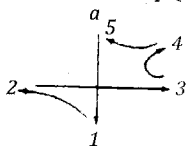
Диригентські схеми. Таблиця 2

Дванадцятидольний метр

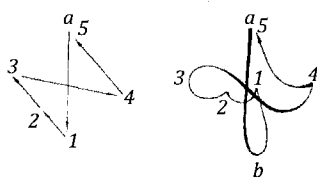
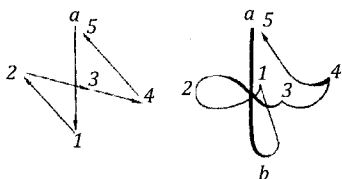
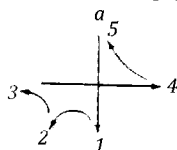

Змішані метри

П'ятидольний метр (2+3)

П'ятидольний метр (3+2)

	Розміри									
	Прості		Складні						Змішані	
	2-дольні	3-дольні	2-складові	3-складові	4-складові					
Половинні	2/2	3/2	4/2	6/2	9/2	12/2	5/2	7/2	10/2	11/2
Четвертні	2/4	3/4	4/4	6/4	9/4	12/4	5/4	7/4	10/4	11/4
Восьмушкові	2/8	3/8	4/8	6/8	9/8	12/8	5/8	7/8	10/8	11/8
Шістнадцяткові ..	2/16	3/16	4/16	6/16	9/16	12/16	5/16	7/16	10/16	11/16

ДИСК-ЖОКЕЙ (ДІ-ДЖЕЙ, ДІДЖЕЙ) — *англ. disc-jockey, DJ* — ведучий та коментатор музичних програм в дискотеках, а також у молодіжних радіо і телепередачах.

ДИСКО — *англ. disco* — стиль популярної танцювальної музики другої половини 1970-х років, яка характеризується рівномірним чітким ритмом, визначеним четвертними нотами, підтриманим бас-барабаном, сполученням стилів *мотаун-саунд*, *філі-саунд*, домінуванням вокалу, клавішних, струнних, електронних інструментів на відміну від року, де переважають гітари; метр — від 80 до 140 ударів на хвилину; для *диско* властива значна кількість оркестрових п'єс.

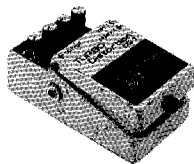
ДИСКОГРАФІЯ — опис змісту та оформлення платівок, каталоги, переліки, розділи періодики з анотованими списками дисків, записами видатних виконавців, нотографією, викладом змісту, рецензії, книги тощо.

ДИСКО-МУЗИКА — *англ. disco music* — танцювальна ритмічна музика, призначена для дискотеки.

ДИСКОТЕКА — *англ. discothek* — форма організації дозвілля молоді; сприймання музики в дискотеці супроводжується коментарями диск-жокея, світловими ефектами, демонстрацією слайдів; програми *дискотеки* можуть мати тематичне спрямування, або призначатись для танцювального активного відпочинку.

ДИСОНАНС — різноголосся; у музиці: несуголосне звучання, немилозвучність; в акустиці: інтервал між звуками, що мають найменшу кількість спільних призвуків (обертонів), виражається складними числовими відношеннями, наприклад, септима велика в чистому строї 243/128; відсутність злиття звуків, що входять до складу дисонуючих гармонічних інтервалів, додає жорсткості, різкості, напруження їх звучанню, тому *дисонанс* викликає потребу емоційної розрядки, яка відбувається завдяки **КОНСОНАНСУ**.

ДІСТОРШН (ДІСТОРЦІЯ) — *англ. distortion* — спотворення, викривлення; **(1)** в теорії обробки сигналів: зміна або модифікація сигналу будь-яким пристроєм чи обладнанням; **(2)** в музиці: звуковий ефект, що досягається спотворенням сигналу шляхом його жорсткого обмеження по амплітуді, або пристрій, що забезпечує такий ефект; найчастіше застосовується в музичних жанрах *хард-рок*, *метал* і *панк-рок* в поєднанні з *електрогітарою* або *бас-гітарою*; додає гітарі важкий гарчливий звук; **ефект дісторшн** значною мірою вплинув на сучасну техніку гри на електрогітарі, зробивши необхідним вивчення таких прийомів як **palm muting** (приглушення долонею) і дозволив року дати життя безлічі різновидів сучасного *важкого металу*; сьогодні, як компонент, присутній у синтезаторах, ефект-процесорах та комп'ютерних програмах для обробки звуку.

Педаль дісторшн

ДИТЯЧА МУЗИКА — музика, призначена для виконання або слухання дітьми; характеризується не тільки нескладністю ФАКТУРИ, відносною легкістю техніки, а й особливістю змісту — яскравістю, конкретністю і доступністю образів, властивих внутрішньому дитячому світові; дуже поширена в народній творчості — в українському дитячому фольклорі багато хороводів зі співами, жартівливих пісень, скоромовок, лічилок тощо.

ДИФИРАМБ — гр. **dithyrambos** — давньогрецька урочиста пісня для заспівувача з хором на честь бога Діонісія.

ДИХОРД — двострунник; у музиці — найпростіший звукоряд з двох послідовних ступенів.

Ді

ДІ — старовинний китайський духовий інструмент, поперечна флейта з шістьма ігровими отворами: існує два види: *цьюді* (в оркестрі *кунцюй*) та *банді* (в оркестрі *банци*).

ДІАЛОГ — гр. **dialogos** — розмова двох осіб; в музиці: чергування музичних фраз, які по чергово виконують два голоси чи інструменти (або один інструмент, але в різних регістрах) і наче відповідають одна одній.

ДІАПАЗОН — у давніх греків: назва інтервалу октави, тепер — інтервальний обсяг співацького голосу або музичного інструмента, а також обсяг розвитку мелодії в інтервалі між її найвищим та найнижчим звуками.

ДІАТОНІКА — діатонічна гама; у теорії музики — система побудови звукоряду без застосування альтерації, тобто без хроматичного підвищення або зниження ступенів.

ДІАТОНІЧНА ГАМА — гама, складена з ступенів, кожен з яких утворює з сусідами велику або малу секунду, а в п'яти- або шестиструнній гамі — також малу терцію.

ДІАТОНІЧНИЙ — той, що рухається за ступенями (за сусідніми ступенями).

ДІАТОНІЧНИЙ ІНТЕРВАЛ — інтервал, утворений двома діатонічними, тобто незмінними хроматично (альтерацією) ступенями гами.

ДІАТОНІЧНИЙ ПІВТОН — півтон, утворений двома

Діатонічна гама

1 1 1/2 1 1 1 1/2
Семиступінна

1 1 1/2 1 1 1 1/2
Шестиступінна

1 1 1/2 1 1 1 1/2
П'ятиступінна

суміжними ступеннями звукоряду, що дають інтервал малої секунди, наприклад: *до — ре-бемоль, до-сі, до-дієз — ре* і т.д.

ДІАТОНІЧНИЙ ТОН — тон, утворений двома суміжними ступеннями звукоряду, наприклад: *до — ре, мі — фа-дієз, ля-бемоль — сі-бемоль* тощо.

ДІАТОНІЧНІ ЛАДИ — давньогрецькі лади, середньовічні лади, лади європейської народної музики, лади мажоро-мінорної системи (без хроматизмів).

ДІАФОНІЯ — звук, голос; буквально: двоголосся; у середньовічній музиці — позначення музики двоголосного складу.

ДІВІЗИ — *ит. divisi* — в партіях однотипних музичних інструментів або хору знак (*div.*), що вимагає поділу виконавців на дві або більше самостійних партій залежно від того, скільки звуків включає акорд; дія знака припиняється появою нових: *unis* — разом або *non div.* — не розділяти.

ДІДЖЕЙ — *див.* ДИСК-ЖОКЕЙ.

ДІДЖЕРІДУ — *англ. didgeridoo* — музичний духовий інструмент аборигенів Австралії, один з найстаріших духових інструментів у світі; робиться зі шматка стовбура евкаліпта довжиною 1-3 метри, серцевина якого виїдена термітами, мундштук може бути оброблений чорним бджолиним воском; сам інструмент часто розписаний фарбами або прикрашений зображеннями тотемів племені; при грі використовується техніка безперервного дихання (циркулярного дихання). / Гра на *діджеріду* супроводжує ритуали і сприяє входженню в транс, інструмент найтіснішим чином вплетений у міфологію австралійських аборигенів, символізуючи собою образ райдужної змії; його унікальність полягає в тому, що зазвичай він звучить на одній ноті (так званий *дроун*, або *гудіння*), при цьому має дуже великий діапазон тембру і зрівнятися з ним може тільки людський голос, варган, та почасти орган.

Діджеріду

ДІЕС ІРЕ — *лат. Dies irae* — I. Середньовічний католицький спів, який розповідає про день *Страшного суду*, використовуючи зловісну та похмуру за звучанням музику. II. Один з розділів Реквієму.

ДІЄЗ — буквально: поділ на частини; у стародавніх греків поділ тону або півтону на частини; у нотопису — назва знака #, що вказує на підвищення ступеня звукоряду на один півтон.

ДІЄЗ — буквально: поділ на частини; у стародавніх греків поділ тону або півтону на частини; у нотопису — назва знака #, що вказує на підвищення ступеня звукоряду на один півтон.

ДІЙСТВО — культовий святковий урочистий обряд, що обіймав театральну дію, танці, пісні, гру на музичних інструментах, і відбувався просто неба; з часом *дійство* набуло характеру народного свята.

ДІМІНУЦІЯ — *лат. diminutio*; *фр. diminution* — зменшення; (1) в мензуральній нотації — зменшення тривалості нот на 1/2, 1/3, 1/4 в голосах поліфонічного твору, дімінущія позначалась спеціальними знаками; (2) загальна назва орнаментування, пов'язаного з поділом основних тонів мелодії на групи нот меншої тривалості.

ДІПЛІШТО (НАГОРА) — грузинський ударний інструмент з мембранофонів, подібний до литавр; входить до складу ансамблю *сазандарі*.

ДНО — нижня частина корпусу (РЕЗОНАТОРА) струнних інструментів, його нижня дека.

ДО (do) — I. Одна зі складових назв звуків, що відповідає літерному позначенню *С* або *с* (*це*). II. Стрій інструментів, які звучать відповідно до написання. III. Назва ключа.

ДО МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *до* (те саме, що *C-dur*).

ДО МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *до* (те саме, що *c-toll*); має три бемолі біля ключа (*сі-, мі-, ля-бемоль*).

ДО-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *до-бемоль*, те саме, що *Ces-dur*; має сім бемолів біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-, соль-, до-, фа-бемоль*); енгармонічно дорівнює *сі мажору*.

ДОВЖИНА ЗВУКУ — одна з основних властивостей звуку; в музиці довжина розрізняється за *ритмом* (відносна) та за *темпом* (абсолютна): **(1) відносна** — довжина даного звуку у порівнянні з іншими — ціла нота, половинна, чверть, восьма, тридцять друга; **(2) абсолютна** — визначає швидкість звучання за ознаками *швидко, помірно швидко, повільно і т. п.* або більш точно — за показниками МЕТРОНОМА, що визначають скільки долей (половинних, четвертних або восьмих) має прозвучати протягом хвилини.

ДОГМАТИК — християнський гімн, де викладено вісім догматів віри; складається з восьми гласів, авторство яких належить Іоану Дамаскіну.

ДОДЕКАКОРД — акорд, який утворюють дванадцять звуків різної висоти.

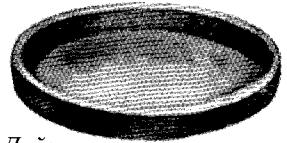
ДОДЕКАФОНІЯ — *гр. dodecaphonia* — дванадцятизвуччя; один з видів композиторської техніки ХХ ст., за якою весь твір будується на дванадцятизвуківій серії; розрізняють два типи: **(1) серійна додекафонія**: (а) *техніка дванадцятитонової серії*; б) *техніка неповновисотної (десятизвуківій, шестизвуківій, чотиризвуківій тощо) серії* в умовах дванадцятиступеневої звукової системи; **(2) несерійна додекафонія** — техніка дванадцятизвуківих рядів (повних і неповних), не пов'язаних повторенням однакового серійного порядку інтервалів. / В сучасній додекафонії найбільш поширеними є *методи А. Шенберга та Й. Хаузера*; **(1) метод Д. А. Шенберга** полягає в побудові голосів та співзвуків з визначеної певним чином послідовності всіх 12 звуків хроматичної гами; порядок звуків не змінюється, жодний звук не повторюється, поки серія не вичерпана; серія може проводитись горизонтально, утворюючи мелодичні мотиви; вертикально, утворюючи акорди, а також різними комбінаціями цих рухів; **(2) метод Й. Хаузера** полягає у використанні *тронів* — дванадцяти-тонових комплексів, які складаються з двох шестизвуч, що можуть виступати і як звукоряди, і як акорди; на відміну від серії, в кожному шестизвуччі додекафонії припускається змінювання порядку звуків.

ДО-ДІЄЗ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *до-дієз* (те саме, що *Cis-dur*); має сім *дієзів* біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-, мі-, сі-дієз*); енгармонічно дорівнює *ре-бемоль мажору*.

ДО-ДІЄЗ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *до-дієз* (те ж, що *cis-moll*); має чотири *дієзи* біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-дієз*).

ДОЙНА — рум. *doina* — молдовська та румунська лірична народна пісня, що виникла як пісня пастухів; складається з двох частин: *першої* — повільної та сумної; *другої* — радісної *пісні-танцю*.

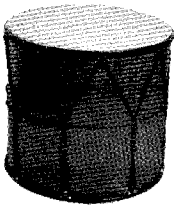
ДОЙРА — народний ударний інструмент з родини мембранофонів, подібний до бубна і поширений в країнах Близького та Середнього Сходу; звук видобувають пальцями та кистями рук; застосовується в ансамблях та оркестрах.

Дойра

ДОЙЧ-РОК — музика року, що поширилася в Німеччині 1980х років; назва зумовлена використанням в текстах німецької мови.

ДОЛ (ДУЛ, ДОУЛ, ДАБИЛ) — ударний інструмент з родини мембранофонів, двосторонній барабан, поширений в країнах Середньої Азії; звук видобувається за допомогою м'якої колотушки; застосовувався вартою емірів як сигнальний інструмент.

Доли

ДОЛІ — грузинський, абхазький та аджарський ударний інструмент з родини мембранофонів, двобічний барабан; звук видобувається пальцями рук або паличками; застосовується в ансамблях різного складу.

ДОЛЯ — у метриці — частина тривалості такту, доля метра музичного розміру. Величина долі такту вказується у знаменнику дробу, що означає розмір: так в розмірі $\frac{3}{4}$ — долею такту є четвертна нота, в розмірі $\frac{2}{2}$ — половинна, $\frac{3}{8}$ — восьма (чисельник дробу вказує кількість долей в такті). Див. також СИЛЬНА ДОЛЯ ТАКТУ і СЛАБКА ДОЛЯ ТАКТУ.

ДОМБРА — казахський народний щипковий інструмент споріднений з російськими ДОМРОЮ та БАЛАЛАЙКОЮ; для цього інструменту характерний невеликий корпус грушоподібної форми, довгий гриф та дві струни настроєні в кварту або квінту; загальна довжина домбри перевищує 1 метр.

Домбра

ДОМІНАНТА — у музиці так зветься п'ятий ступінь ладу, один з головних, див. ГОЛОВНІ СТУПЕНІ ЛАДУ. / Розташована на квінту вище основного тонічного звуку гама, тому називається **верхньою домінантою**; на квінту нижче тонічного звуку розташована **нижня домінанта**, яку називають **субдомінантою**, так само називають *акорди*, побудовані на цих ступенях; домінанту та субдомінанту прийнято

ДОМІНАНТСЕПТАКОРД

позначати латинськими буквами D та S (відповідно) або римськими цифрами V та VI, що означають ступені, на яких вони розташовані.

ДОМІНАНТСЕПТАКОРД — найпоширеніший вид СЕПТАКОРДА, що може бути побудований у мажорі та гармонійному мінорі на ДОМІНАНТІ (V ступені) ладу; за структурою є малим мажорним септакордом: складається з мажорного тризвуччя та малої терції зверху; скорочене позначення: V_7 .

Домра

ДОМРА — назва народного струнного щипкового інструмента з грифом та трьома настроюваними за квартами струнами або чотирма, настроюваними за квінтами, як у мандоліни або скрипки; звук видобувається за допомогою ПЛЕКТРА.

ДОМРЕЛА — електричний музичний інструмент без деки; тембровий та демпферний пристрої дозволяють імітувати звучання мандоліни, домри, балалайки, гітари та інших щипкових інструментів; діапазон **домрели-альта** від *до* до *мі3*; **домрели-тенора** від *соль* до *ля2*.

ДООЛ — вірменський ударний інструмент з родини мембранофонів, двосторонній барабан з мембранами різної товщини; на верхній правою рукою відбивають сильні долі, на нижній — більш дрібні; застосовується в ансамблі з зурнами, супроводжує танці та процесії.

ДОПОМІЖНА НОТА (ДОПОМІЖНИЙ ЗВУК) — I. Неакордовий звук, розташований на слабкій долі такту між двома однаковими акордовими звуками, що стоїть на секунду вище або нижче від них, елемент мелодичної фігурації. II. Звук у мелізмах, розташований на секунду нижче або вище головного.

ДОРІЙСЬКА СЕКСТА — у мінорному ладі підвищений VI ступінь (порівнюючи з дорійським ладом); *див.* СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ і ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ДОРІЙСЬКИЙ ЛАД — назва одного з старогрецьких і середньовічних мелодичних ладів; *див.* СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ і ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ДРАЙВ — *англ.* **drive** — енергійне виконання музикантом або оркестром джазового твору, яке досягається шляхом використання специфічної метроритміки, фразування та звуковидобування, і здатне викликати збудження слухачів, захоплювати аудиторію.

ДРАМАТИЧНЕ СОПРАНО — високий жіночий голос, якому властива велика сила і насиченість звучання на усіх ділянках діапазону — від *b* до *c3*, але недостатня гнучкість і рухливість.

ДРАМАТИЧНИЙ БАРИТОН — середній чоловічий голос мужнього, насиченого тембру з сильними низькими та «металевими» високими звуками; діапазон: від *G* до *as1*.

ДРАМАТИЧНИЙ ТЕНОР — високий чоловічий голос, якому властива велика сила, широта і насиченість звучання, виразний яскравий і металевий тембр, але менші рухливість і гнучкість, ніж у ліричного тенора; інколи за акустичними показниками наближається до *баритону*; діапазон: від *b* до *c2*.

Дредноут

низькочастотних компонентів у тембрі; розроблена в 20-х роках ХХ ст. фірмою Martin.

ДРИМБА — різновид ВАРГАНА; український народний інструмент, схожий на невеличку підкову, всередині якої знаходиться тоненький сталевий язичок (**миндик**); виготовляють дримбу з залізного дроту; особливо поширена в Західній Україні.

ДРЕДНОУТ — *англ. dreadnought* — різновид ФОЛК-ГІТАРИ зі збільшеним корпусом характерної «прямокутної» форми; володіє підвищеною, порівняно з класичним корпусом, гучністю та переважанням

ДРІБ — I. Прийом гри на малому барабані, який в нотопису позначається як *тремоло* або *трель* (*див. також ДРІБ БАРАБАННИЙ*). II. Прийом гри на балайці, швидке чергування ударів спеціально складеними пальцями по струнах (*скорочено - Др.*)

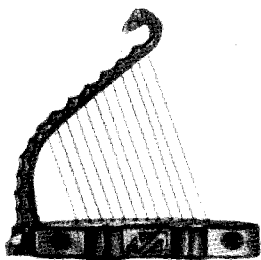
ДРІБ БАРАБАННИЙ — гра на барабані двома паличками з частими та чіткими послідовними ударами; те саме, що ДРІБ (I).

ДРУГА ОКТАВА — *див. ОКТАВА*.

ДРУГИЙ ГОЛОС — вокальна або інструментальна партія, зазвичай менш виразна, ніж перший голос; цей термін часто використовують стосовно двоголосся: верхній голос називають *першим*, нижній *другим*; в оркестрі партії багатьох інструментів пишуться з розрахунком на двох виконавців, при цьому партія другого з них (2-ї флейти, 2-ї арфи тощо) так само називається *другим голосом* або *другою партією* — в партитурі означається римською цифрою II.

ДРУГИЙ СТУПІНЬ СПОРІДНЕНОСТІ — в науці про гармонію: спорідненість тональностей, визначувана наявністю спільних акордів, до яких не входять тонічні звуки.

ДРУГІ СКРИПКИ — група скрипок в симфонічному або камерному оркестрі, що виконує другий, менш виразний голос на відміну від перших скрипок, які виконують у струнній групі оркестру провідну роль.

Дуадастанон

ДУАДАСТАНОН — осетинський інструмент, схожий на арфу.

ДУАЛІЗМ — (1) дуалізм гармонічний — подвійність основ гармонії, що полягає в єдності двох протилежних ладів мажору та мінору; (2) дуалізм інтервалів — акустична подвійність інтервалів, утворених різними видами альтерації.

ДУБЛЬ — фр. *double* — в музиці XII-XVIII ст. повтор невеликої п'єси.

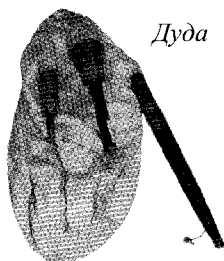
ДУБЛЬ-БЕКАР — знак альтерації, що означає відмову від подвійної альтерації ступеня музичного звукоряду; після дубль-дієза — пониження ступеня на цілий тон; після дубль-бемоля — підвищення ступеня на цілий тон; в музичній практиці замість дубль-бекара часто використовують бекар, який діє так, як дубль-бекар; див. ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ.

ДУБЛЬ-БЕМОЛЬ — подвійний бемоль; назва знака альтерації, який у нотопису вказує на зниження ступеня музичного звукоряду на два півтони, тобто на цілий тон; в нотному письмі цей знак ставлять перед нотою, до якої відноситься, але в усному мовленні порядок будується навпаки: спочатку називають ноту, а потім додають слова «дубль-бемоль» (напр. сі-дубль-бемоль); див. ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ.

ДУБЛЬ-ДІЄЗ — подвійний дієз; назва знака альтерації, який у нотопису вказує на підвищення ступеня музичного звукоряду на два півтони, тобто на цілий тон; позначення знака на письмі та в усному мовленні таке саме як для знака ДУБЛЬ-БЕМОЛЬ; див. ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ.

ДУДА — (1) ДУДКА; (2) ВОЛИНКА.

ДУДКА (ДУДА) — назва слов'янського народного інструмента роду подовжньої ФЛЕЙТИ; використовується не тільки, як сольний інструмент, а й у складі оркестрів народних інструментів; виготовляється з деревини, має шість отворів для видобування звуків різної висоти; звукоряд діатонічний, але за допомогою передудвання можна видобувати й хроматичні звуки (див. СОПІЛКА).

Дуда

Дудук

ДУДУК (ДУДУКІ) — духовий музичний інструмент народів Кавказу (Вірменія — дудук, Грузія — дудукі), подібний до БАЛАМАНА.

ДУЕТ — ансамбль з двох виконавців; музичний твір, призначений для виконання двома співаками або інструменталістами; вид вокального ансамблю в опері, ораторії, кантаті, опереті.

ДУЕТТИНО — маленький дуєт.

ДУЖКА — див. АКОЛАДА.

ДУЛЬСІТОН — див. ЧЕЛЕСТА.

ДУЛЬЦЕ — отвір в духових інструментах, куди виконавець спрямовує струмінь повітря.

ДУЛЬЦІАН — одна з первинних назв ФАГОТА.

ДУМИ — лірико-розповідальна пісня українського народу, що переважно оспівувала героїчні подвиги народу в боротьбі за незалежність проти чужоземних загарбників. / Думи мали вільно-імпрровізаційний речитативний склад і виконувалися у супроводі бандури, кобзи або колісної ліри; відзначалися багатотою, яскраво вираженою мелодикою і високим пафосом.

ДУМКА — українська народна пісня ліричного характеру; виконується у супроводі кобзи, бандури або інших інструментів; композитори використовують її іноді у повільних частинах циклічних інструментальних творів, іноді пов'язують з танцювальними формами, іноді надають характеру самостійного інструментального твору.

ДУМ-МЕТАЛ — *англ. doom metall* — дослівно: *фатум-метал*; стиль року з нахилом до містики та міфології, як правило, ритмічно дуже повільний, але інколи з наближенням до швидкісного *спід-металу*.

ДУО — **I.** Давня назва ансамблю з двох виконавців. **II.** В XV-XVI ст. — двоголосна поліфонічна частина вокального, пізніше інструментального твору; у XVIII ст. термін вийшов з ужитку.

ДУОДЕЦИМА — у музиці — дванадцятий ступінь гама; також назва інтервалу між даним ступенем і дванадцятим уверх або вниз; чиста дуодецима дорівнює 9 ½ тонам.

ДУОДРАМА — музична вистава для двох акторів.

ДУОЛЬ — назва метроритмічної фігури, утвореної при поділі тридольного такту на дві рівні частини; у нотному письмі позначається цифрою 2.

ДУТАР (ДУТОР) — струнний щипковий музичний інструмент, поширений у різних різновидах у багатьох народів Близького Сходу, Середньої та Центральної Азії, зокрема, у персів, таджиків, туркменів, узбеків.

ДУХОВА МУЗИКА — музика, виконувана на духових інструментах, як-от: труби, флейти, кларнети, саксофони, тромбони, валторни та ін. Може виконуватися як окремими інструментами, так і оркестрами або іншими ансамблями духових інструментів.

ДУХОВИЙ ОРКЕСТР — оркестр з різних ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ: **мідних** (труб, корнетів, валторни, тромбонів, альтів, тенорів, баритонів, басів) і

Дутар

ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ

дерев'яних (флейт, гобоїв, кларнетів, фаготів); також — оркестр з різних духових інструментів, з додатками низки **ударних**. / До **повного складу духового оркестру** входять: *корнет-а-пістон, труба, альт, тенор, баритон, бас, валторна, тромбон, туба або гелікон (бас), флейта (велика і пікколо), гобой, кларнет, фагот, саксофон, барабани (великий і малий), литаври, тарілки, трикутник*; за своїм характером духовий оркестр найбільше відповідає умовам виконання на відкритому повітрі — під час парадів, на масових святах тощо.

ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ — музичні інструменти, з яких звук видобувається за рахунок повітря, що проходить через корпус самого інструменту; тембр та потужність звуку при цьому залежить від матеріалу з якого зроблений інструмент, його розмірів та способу добування звуку. / Приймають поділяти духові інструменти на **дерев'яні** та **мідні** (що визначається матеріалом, з якого виготовлено корпус), проте до них відносять і клавішні, такі як орган, баян та акордеон.

ДУХОВНА МУЗИКА — релігійно-культува музика, що супроводить церковну відправу, церковні обряди, взагалі має релігійний зміст. Найвищого історичного розквіту досягла в епоху Відродження (XV-XVII ст.) у творчості композиторів Ж. де Пре, Д. Палестрини, О. Лассо, Й.-С. Баха, М. Березовського, Д. Бортнянського та ін., які використовуючи форму духовної музики зробили величезний внесок у розвиток світової музичної культури, хоч обмеження, зумовлені вимогами церковного догматизму, негативно впливали на всю творчу діяльність прогресивних музикантів того часу. / До форм **католицької духовної музики** належать **меси** (обідні), **мотети, псалми, реквієм** (заупокійна меса) та ін.; духовна музика православної церкви пройшла складний шлях розвитку від **одноголосного співу** до так званого **партесного** (XVI-XVII ст.); до форм **української православної музики** належать: **літургія, всеношна, панахида** тощо.

ДУШКА — дерев'яна деталь смичкових інструментів, що має форму циліндричного дерев'яного стержня і встановлюється вертикально всередині корпусу інструмента; головне її призначення — передавати звукові коливання від верхньої **ДЕКИ** до нижньої.

Д'ЯМБА — африканський барабан у формі кубка, на якому грають ударами долонь, підвісивши його на шию за допомогою лямки; гучний та різносторонній інструмент, популярний серед рок та поп музикантів, може застосовуватися також і в оркестрах.

Барабани д'ямба

Е

ЕВЕРГГРИНС — пісні та окремі номери музичних вистав, мюзиклів, оперет, фільмів тощо, які протягом багатьох років користуються популярністю.

ЕВФОНІЯ — категорія античної естетики, за якою оцінювались мовленнєві та музичні форми звучання, а також сила голосу; те, що відповідало нормам музичного мислення; збереглася також в естетиці Середньовіччя та Відродження.

ЕДАЛТ-ОРИЄНТ-РОК — *англ. adult oriented rock* — рок для дорослих; рок для солідної, поважної публіки.

ЕЙСИД-РОК — *англ. acid rock* — від жаргонної назви наркотику LSD «кислота» — спрямування року, що вихваляє наркотичну ейфорію та прагнення до відходу в світ пасивної споглядальності під впливом вживання наркотиків.

ЕКВАЛАЙЗЕР — багатосмуговий фільтр, який дозволяє змінювати й регулювати низькі та високі смуги частот звуку загалом, а також складові, які вони охоплюють.

ЕКВІРИТМІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД — переклад оперного лібрето, тексту романсу, пісні тощо на іншу мову; при цьому мовленнєві наголоси відповідають акцентам і ритму музичної фрази.

ЕКВІСОН — октавний інтервал, унісон через октаву.

ЕКВОДИН — електричний одноголосий музичний інструмент з клавіатурою та грифом; діапазон від *До1* до *соль5*; має багаті темброві можливості, управління атакою та затухання звуку, вібрато на клавіатурі, імітацію звуку дерев'яних мідних духових та ударних інструментів, дзвіночків тощо; попередник сучасних електронних синтезаторів; вдосконалений варіант ЕМІРИТОНА.

Екводін

ЕКЗЕРСИС — вправа для вдосконалення техніки виконання музики, танцю.

ЕКЗОТИЧНА МУЗИКА — зарубіжна музика з регіонів, різко відмінних за культурою, естетичними поглядами, традиційним укладом; музика з елементами мелодики, ритміки, інструментовки, властивими переважно східним країнам; музиканти-естети подають таку музику слухачеві як щось оригінальне та відмінне від місцевих традицій та звичок, безвідносно до культури народу, що її створив.

ЕКМЕЛІКА — інтервальний рід раннього фольклору всіх народів, який охоплює звуки непевної висоти; використовується як *гліссандо*, в конкретній музиці, у сучасних хорових та інструментальних творах.

ЕКОСЕЗ — шотландський народний танець швидкого темпу в розмірі 2/4.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МУЗИКА — музика, створена з використанням незвичного звукового матеріалу, пошуку нових звукових сфер та прийомів; у ХХ ст. до *експериментальної музики* належали *конкретна, електронна та світломузика*, пізніше — *стохастична й алгоритмічна*.

ЕКСПОЗИЦІЯ — виклад, пояснення; у музиці — назва першої частини сонатного алерго або першої частини фуги, де викладається основний тематичний матеріал.

ЕКСПРЕСІОНІЗМ — напрям європейського мистецтва першої чверті ХХ ст., який зосереджувався на хворобливому стані душі, негативних сторонах дійсності, співчутанні приниженню та ображенню, жаху та відчаї; в музиці експресіонізм виявляється відмовою від мажору та мінору, максимальною дисонансністю, напівспівом-напівмовленням, загостренням контрастних настроїв, тощо.

ЕКСПРОМТ — те саме, що ІМПРОВІЗАЦІЯ.

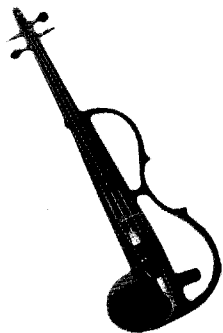
ЕКСЦЕНТРИКА МУЗИЧНА — виконання музики в цирку та на естраді незвичними, трюковими способами або на спеціальних ексцентричних інструментах — пилках, сковорідках тощо.

ЕКФОНЕТИЧНА НОТАЦІЯ — нотація для наспівного ритуального читання канонічних книг; виникла на основі знаків просодії; до найдавніших пам'яток екфонетичної нотації належить «*Остромирово євангеліє*» ХІ ст.

ЕЛЕГІЯ — вірш або музичний твір журливого, сумного характеру.

ЕЛЕКТРИНА (ЕЛЕКТРОСКРИПКА) — електрична скрипка з грифом, але без корпусу і деки; звук видобувається смичком, має декілька контрастних тембрів; діапазон: *соль* — *мі3*.

ЕЛЕКТРИЧНИЙ КЛАВЕСИН — *фр. clavecin électrique* — перший офіційно зареєстрований електронний музичний інструмент; винайдений езуїтським священиком Жаном-Батістом де Лаборде (Jean-Baptiste de Laborde) у 1759 році; перший діючий екземпляр було виготовлено 1761 року в Парижі, це був електромеханічний інструмент, робота якого базувалася на простих принципах електростатики: клавіатура приводила в дію маленькі металеві молоточки, які, своєю чергою, били у дзвіночки; в другій половині ХІХ ст. почали виготовляти більш удосконалені інструменти, серед яких найвідомі-

Електроскрипка

міші: **електромеханічне піаніно** (1867) швейцарця Гілса, **музичний телеграф** (1876) американця Еліша Грея, **співоча арка** (1899) англійця Вільяма Дуделя **та телгармоніум** (1897-1903) американця Тадеуса Кахіла; в наш час більшість класичних музичних інструментів мають свої електронні аналоги.

ЕЛЕКТРОАКУСТИЧНА ГІТАРА — акустична гітара, в яку вбудований п'єзозвукознімач (п'єзо-датчик), що підсилює звук гітари при підключенні.

ЕЛЕКТРОАЛЬТ — електричний альт з грифом, але без корпусу або деки; звук видобувається смичком, має декілька контрастних тембрів; діапазон: *до — до3*.

ЕЛЕКТРОБАС — електричний щипковий інструмент — бас; має декілька тембрів, демпферний пристрій дозволяє змінювати тривалість затухання звуку; діапазон: *мі1 - до1*.

ЕЛЕКТРОГІТАРА — гітара, в якій звукові коливання струн перетворюються на електричні за допомогою електромагнітного звукознімача, підсилюються та відтворюються за допомогою електричних засобів; має широкий вибір тембрів; діапазон: *мі - ля2*.

ЕЛЕКТРОННА МУЗИКА — цей термін вперше з'явився в 1951 році й означає музику, створену переважно за допомогою електронних засобів, таких як синтезатори, семплери, комп'ютери і драм-машини; основні стилі: **(1) Electro; (2) Acid House; (3) Ambient; (4) Downtempo; (5) Techno; (6) Trance; (7) Breakbeat; (8) Bristol Sound; (9) Chicago; (10) Deep House; (11) Garage; (12) Hardcore; (13) Club; (14) Downbeats; (15) Drum 'n' Bass; (16) French House; (17) House; (18) Jungle.**

ЕЛЕКТРОННИЙ ДЖАЗ — *англ. electronic jazz* — експериментальний напрямок джазу, пов'язаний із застосуванням електронного синтезу звуку.

ЕЛЕКТРОННИЙ РОК — *англ. electronic rock* — напрямок року, де електронні синтезатори широко використовуються як основний виражальний засіб; був поширений в 70-х роках ХХ ст., пізніше набув ролі випробувального засобу для нової комп'ютерної техніки, а також декоративного елемента в інших стилях; найпоширенішим з його різновидів є *спейс-рок*.

ЕЛЕКТРОННІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — тип електромозичних інструментів, будова яких ґрунтується на використанні електронних схем, що генерують змінний струм певної частоти і форми, відповідний певній висоті і тембру звуку. / *Електронні музичні інструменти* не слід плутати з *електричними інструментами*, у яких первісним джерелом коливань є акустичні коливання; електронні інструменти переважно оснащені панеллю керування за допомогою якої можна регулювати висоту звуку, частоту чи тривалість кожної ноти.

ЕЛЕКТРООРГАН — електричний музичний інструмент з двома мануалами та клавіатурою для ніг; діапазон: *до — до4*; має тембровий механізм з комплектом готових тембрів, великою кількістю комбінацій обертонів та ступенів вібрації.

ЕЛЕКТРОПРОГРАВАЧ (ПРОГРАВАЧ, ЕЛЕКТРОФОН) — апарат для програвання грамплатівок, здатний відтворювати полосу частот від 20 до 20 тис. гц на швидкості 33 1/2, 45 і 77 обертів за секунду в монофонічному та стереофонічному варіантах; з появою *цифрового звукозапису* та *компакт-дисків* створено більш досконалі відтворюючі пристрої.

ЕЛЕМЕНТАРНА ТЕОРІЯ МУЗИКИ — частина музично-теоретичної науки, що вивчає найпростіші основи побудови елементів музичної мови: інтервалів, акордів, гам, тактів тощо, а також принципи нотного запису.

ЕМІКОН — створений в Америці один з ранніх електронних інструментів, що контролювався за допомогою клавіатури.

ЕМІРИТОН — електромузичний інструмент, винайдений О.Івановим, А.Римським-Корсаковим, В. Крейцером та В. Дзерковичем в 1935 році; всього було виготовлено 8 таких інструментів — останні два в 1947 та 1950 роках; еміритон мав комбінований гриф-клавіатуру фортеп'янного типу та діапазон більше 6 октав, при цьому гриф дозволяв отримувати звуки з точністю як мінімум у півтона, а окрема 17-клавішна клавіатура дозволяла обирати тембр; при виконанні можна було миттєво перемикаати тембр, а педаллю регулювати дуже тонкі нюанси гучності; можлива була і зміна атаки звуку.

ЕНАРМОНІКА (ЕНАРМОН, ЕНАРМОНІЙНИЙ РОД) — один з трьох інтервальних родів давньогрецької музики, який має інтервали менше за півтон.

ЕНГАРМОНІЗМ — узгодженість, відповідність; у теорії музики — дозволена рівномірною температурацією рівність звучання двох різних за назвою за назвою ступенів, наприклад: *до-дієз* — *ре-бемоль*, *до-бемоль* — *сі* тощо.

ЕНГАРМОНІЙНА МОДУЛЯЦІЯ — у науці про гармонію: перехід з однієї тональності до іншої, здійснюваний за допомогою енгармонійного розв'язання акорду домінантної або субдомінантної групи (функції) початкової тональності, який гостро тяжіє в домінанту або в тоніку наступної тональності. / Найзручніші для енгармонійної модуляції акорди: домінантсептакорд, зменшений септакорд, акорди II та VII ступенів зі збільшеною секстою та інші альтеровані акорди.

ЕНГАРМОНІЙНІ ГАМИ — гами з однаковим звучанням, але різними ключовими знаками альтерації, наприклад: *фа-дієз мажор* — *соль-бемоль мажор*, *фа мажор* — *мі-дієз мажор*, *до-дієз мажор* — *ре-бемоль мажор* тощо.

ЕНСЗЕМ (АНТЕМ) — *англ. anthem* — англійський хоровий твір, подібний до *мотету* чи *кантати*, на біблійний текст.

ЕОЛІЙСЬКИЙ ЛАД — назва одного з старогрецьких та церковних ладів. Див. СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ та ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ЕОЛОВА АРФА — звуковий пристрій, являє собою кілька натягнутих на раму струн, що їх приводить у коливання вітер; звичайно встановлюється у вікнах на горищах; назву свою дістав від імені Еола — бога вітру у стародавніх греків.

ЕПИЗОД — у драмі: окрема невелика частина дії; в оповіданні: випадок; у музиці: тема, думка або розділ твору, не пов'язаний безпосередньо з основним матеріалом, але ніби побіжно до нього зведений.

ЕПЛОГ — *гр. epilogos* — закінчення; картина або частина акту, яка доповнює основну дію в опері, балеті, кантатах, ораторіях тощо, що завершує твір.

ЕПІНЕТ — *див. СПІНЕТ*.

ЕПІТАЛАМА — *гр. ephalamos* — давньогрецька весільна пісня на честь молодих.

ЕПІТАФІЯ — *гр. epitaphios* — музичний твір на честь померлої людини.

ЕРУДИЦІЯ — *лат. eruditio* глибока обізнаність в знаннях з певної галузі музичної науки або мистецтва, яка є важливою рисою особистості митця будь-якого спрямування.

ЕРХУ — китайський народний смичковий інструмент родини скрипок.

ЕС — **I.** Деталь фагота, контрафагота та англійського рижка, яка нагадує букву S — на неї надягається мундштук з тростиною. **II.** Бічні заглиблення в корпусі інструментів з родини скрипкових, які полегшують ведіння смичка під час гри на крайніх струнах.

ЕСИК — колодочка смичка у струнних інструментів, до якої прикріплено волос.

ЕСКІЗ — *фр. esquisse* — **I.** Уривчасті записи тем, мелодій, ритмічних фігур гармонічного плану та зворотів тощо, всього, що складає початковий етап роботи композитора над музичним твором; сучасні автори для запису ескізу все частіше звертаються до комп'ютера, який має практично необмежені можливості щодо творення комбінацій музичних звуків. **II.** Музичні твори, які наче замальовують картини природи, побуту тощо.

ЕСМЕРАЛЬДА (ПОЛЬКА-ЕСМЕРАЛЬДА) — полька середини XIX ст., розміром у 2/4, виконувалася чергуванням *па* галопу та *па* польки.

ЕСТАМПІДА — форма західноєвропейської музики XIII-XIV ст., в якій повторюється кілька (5-6) музичних фраз з однаковими або змінними закінченнями; основна сфера застосування естампіді — танцювальна музика.

ЕСТРАДА — **I.** Підмостки для концертних виступів. **II.** Вид сценічного мистецтва, який поєднує різні форми виконавства в *естрадні концерти*.

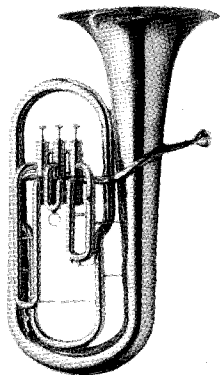
Ерху

ЕСТРАДНА МУЗИКА — різні форми т.з. *розважальної* або *легкої* музики; це поняття має дуже широке трактування — від популярних симфонічних творів, уривків з *опер*, *оперет*, *пісень*, *романсів* і т. д. — аж до *кантрі*-, *поп*-, *рок*-, *реп* та ін.

ЕСТРАДНИЙ ОРКЕСТР — оркестр невеликого складу, призначений для виконання переважно розважальної музики. Для нього типове невизначене кількісне співвідношення інструментів різних груп (струнних, духових, ударних); часто до його складу входять фортепіано або джаз-інструменти.

ЕТЕРОФОН — первинна назва одного з перших електронних інструментів, відомого під назвою ТЕРМЕНВОКС.

ЕТОС — *гр. etos* — термін з давньогрецької естетики та педагогіки, який означав сутнісний характер фізичного, морального або естетичного явища; один з розділів античного вчення про музику як засіб етико-виховного впливу на людину.

Еуфоніум

ЕТЮД — вправа, навчання; вправа для розвитку виконавської техніки; художній твір значного образно-поетичного змісту.

ЕУФОНІУМ (ЕФОНІУМ, ТЕНОРОВА ТУБА, ТЕНОРНА ТУБА) — *англ. euphonium* — басовий музичний інструмент сімейства туб; грає роль провідного тенорового голосу у військових та духових оркестрах; вважають, що він був винайдений 1843 року веймарським майстром Зоммером.

ЕФИ — два резонаторних прорізи, схожих на латинську букву *f* у верхній деці струнних музичних інструментів з родини скрипкових; їх форма впливає на характер звуку інструменту; за формою *ефів* можна визначити належність майстра до певної школи.

ЕХО — *гр. echo* — художній прийом, який полягає в повторюванні звуку, співзвуччя або музичної фрази з меншою силою звучання.

Ж

ЖАЛІЙКА — назва російського народного інструмента, що являє собою одностовбурну дудку з невеликим розтрубом зроблену з березової кори або коров'ячого рога; видає сильний сиплуватий

гугнявий звук, схожий на звук *гобоя*, іноді застосовується у складі оркестру народних інструментів.

ЖАНР — рід, вид; у музиці: рід або вид музичних творів; практично можливий загальний широкий поділ музики за жанрами (*музика вокальна та інструментальна*), або вузький (*опера, симфонічна, хорова і т.д.*), або ще вужчий, наприклад, у симфонічній музиці — *симфонія, поема, сюїта, концерт*, у вокальній музиці — *пісня, романс (класичний, побутовий, «циганський» і т.д.), арія* тощо; так само дозволяється поділ музики на *серйозну і розважальну або легку, садову та ін.*; залежно від призначення, музика може в міру потреби поділятися на різні види: *військова, танцювальна, похідна* тощо.

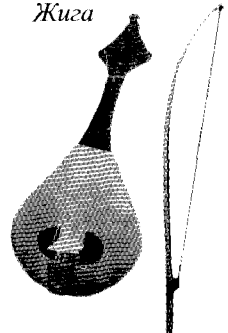

Жалійки

ЖЕСТИ — виражальні рухи рук, пальців, якими надається додаткова виразність виконанню музичного твору; система жестів складає основу диригентської майстерності, а також є невід'ємним складником мистецтва балету.

ЖИГА — *фр. gigue* — **I.** Назва віолі старовинної форми без бічних вирізів. **II.** Назва старовинного народного танцю, що виконується у дуже швидкому, моторному темпі; входить як складова фінальна частина до старовинно-танцювальної сюїти; має нерідко характерну метро-ритмічну фігуру і багатоголосий склад.

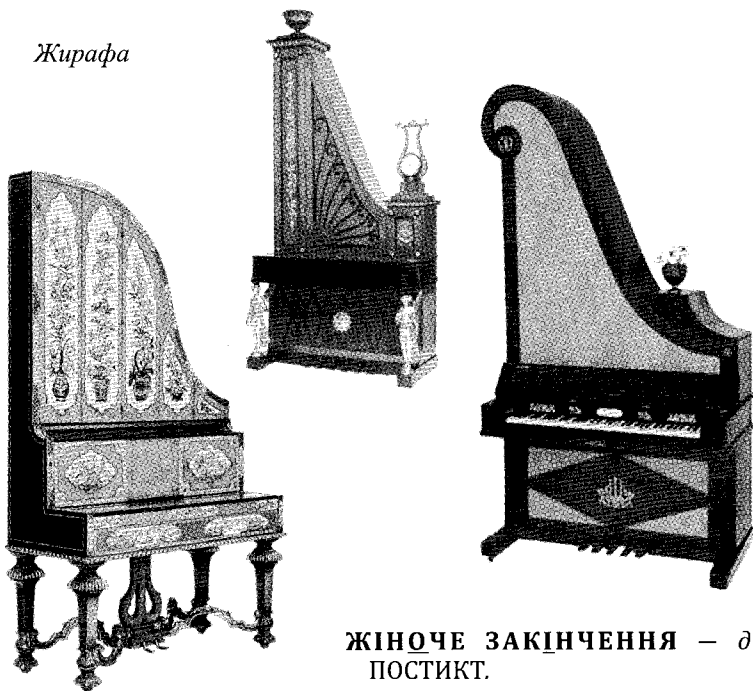
Жига

ЖИРАФА — різновид вертикального фортепіано початку XIX ст., зовні схожий на силует жирафи.

ЖИРШИ (ЖИРАУ) — казахський виконавець народних пісень та поем, народний співець професійної усної традиції, який супроводжував своє виконання на ДОМРІ чи КОМУЗІ.

Жирафа

ЖІНОЧЕ ЗАКІНЧЕННЯ — див. ПОСТИКТ.

ЖІНОЧІ ГОЛОСИ — КОНТРАЛЬТО, МЕЦЦО-СОПРАНО, СОПРАНО; див. також ГОЛОС.

ЖОК — молдавський народний танець; музичний розмір 2/4, інколи 6/8, 3/8; темп швидкий, прискорений.

ЖОНГЛЕР — *фр.* jongleur — мандрівний музикант та комедіант у Франції епохи Середньовіччя; як правило це були композитори та виконавці, які могли добре грати на різних музичних інструментах.

ЖРАУ (ЖИРАУ) — казахський, каракалпацький, киргизький народний професійний виконавець епічних казань у супроводі КОБУЗА.

ЖУРАВЕЛЬ — українська народна танцювальна пісня, весільний хорівод, жартівливий за характером; музичний розмір 2/4 або 4/4; виконується в помірному темпі, що поступово прискорюється.

ЖУРІ — комісія з авторитетних осіб (фахівців), яка під час конкурсів обирає переможців, присуджує премії та нагороди.

З

ЗАГАДКОВА ГАМА (ГАМА ДЖ. ВЕРДІ) — гама геміольного типу, на яку Дж. Верді написав хор «*Ave Maria*» №1 з циклу «*Чотири духовних п'єси*».

ЗАГАДКОВИЙ КАНОН — канон, в якому записано лише мелодія *пропости*, а моменти та інтервали вступу *риспост* визначаються частково або взагалі не зазначаються, що дає можливість виконавцям «відгадати» їх.

ЗАГЛУШЕННЯ — у вокальній педагогіці; фоніатричний лікувальний метод, який полягає в позбавленні хворого співака можливості чути власний голос за допомогою спеціального пристрою — коректофону, винайденого київським лікарем-фоніатром І.Я. Деражне; ефект зумовлений тим, що через *заглушення* порушуються хибні зв'язки голосових і слухових відчуттів та відновлюється природний механізм голосоутворення.

ЗАДАТКИ — природжені анатомо-фізіологічні риси індивіда, передумови його розвитку; основа здібностей та інших психофізіологічних властивостей людини; для ефективної музичної діяльності необхідною передумовою є музичний звуковисотний, тембровий, динамічний, гармонічний, інтонаційний, внутрішній слух тощо, а також вокальний слух, що розвиваються в процесі цілеспрямованої навчальної діяльності, без якої розвиток *задатків* неможливий.

ЗАКЛЮЧНА ПАРТІЯ — у сонатній композиції та частина експозиції сонати (і, відповідно, репризи), що йде за побічною партією і завершує експозицію (репризу). Заклучна партія у класиків не тільки закріплює побічну тональність, а й становить своєрідний образно-змістовний підсумок всієї експозиції. Відповідно до цього заключна партія нерідко синтезує елементи попередніх — головної і побічної; проте деякі заключні партії, у зв'язку з ідейним задумом твору, з тематичного погляду приєднуються до побічної, виростаючи з її інтонацій, інші ж ґрунтуються на інтонаціях однієї головної партії.

ЗАСПІВ — у хоровому співі: початок мелодії, що його виконує один або більше заспівувачів хору, до яких потім приєднуються інші хористи; найчастіше буває одно або двоголосним.

ЗАСПІВУВАЧ — хорист, який виконує заспів.

ЗАТАКТ — неповний такт, з якого починається музичний твір або окрема музична думка, фраза.

ЗАТРИМАННЯ

ЗАТРИМАННЯ — загаяння, запізнення зміни одного звуку на інший; розподіляється на три моменти: **(1) готування**, **(2) власне затримання** і **(3) розв'язання**, з яких другий момент припадає на сильну або відносно сильну долю такту; один з ефективних і тонких засобів посилення, загострення музичної мови.

ЗАФУН — *англ. харпоон* — кишеньковий саксофон.

ЗБІЛЬШЕНИЙ ЛАД — один з симетричних ладів, побудований на устої, який виникає під час поділу октави на три рівні частини з однією функцією.

ЗБІЛЬШЕНИЙ ТРИЗВУК — такий тризвук, який у стислому розташуванні (терціями) має дві великі терції, що складають збільшену квінту.

ЗБІЛЬШЕНІ ІНТЕРВАЛИ — такі інтервали, які на півтону більші за чисті або великі інтервали з тією ж кількістю ступенів; двічі збільшені інтервали на цілий тон більші за чисті або великі інтервали з тією ж назвою.

ЗБІЛЬШЕННЯ — I. Відтворення мелодії, мотиву, ритмічної фігури тривалостями, які у півтора, два, три і т.д. рази більше тривалості основного виду (збільшення півтораразове, подвійне, потрійне тощо); примножує силу звучання. II. В мензуральній нотації: позначення збільшення тривалості ноти.

ЗВОРОТНІЙ МОРДЕНТ — мелізм, послідовне виконання трьох нот: головної (тієї, що написана), допоміжної (на секунду нижчої за головної) і головної.

ЗВУК — фізичне явище, що виникає як результат коливань пружного тіла (струни, натягнутої шкіри, металевої пластини тощо); звук буде тим вищим, чим більше здійснюється коливань за секунду; людське вухо не сприйматиме звук з числом коливань меншим ніж 16 за секунду та більшим ніж 20000 за секунду; існуючі в природі звуки прийнято поділяти на *музичні* та *шумові*.

ЗВУКОВА СИСТЕМА — висотна організація музичних звуків; матеріальне втілення смислових відносин звуковисотної структури — ладу і строю, яка передбачає наявність ряду музичних звуків та їх визначених, зафіксованих співвідношень; віддзеркалює рівень розвитку, логічні зв'язки та упорядкованість музичного мислення. / Термін вживається в різних значеннях, а саме: **(1)** звукова сукупність у визначених межах — пентатоніка, додекафонія, діатоніка, пуантілізм тощо; **(2)** упорядковане розташування звукових елементів — звуко-ряди, інтервали, тризвуки та їх обернення, акорди тощо; **(3)** якісні зв'язки, функції звуків — значення тонів у ладах та ін.; **(4)** співвідношення звуків, стрій — Піфагорів, натуральний, темперований, рівномірно-темперований та ін.

ЗВУКОВЕ ВІДЧУТТЯ — виникає у нашій свідомості, як відбиття звукових коливальних рухів, що відбуваються у зовнішньому фізичному світі і впливають на наш орган слуху.

ЗВУКОВІ КОЛИВАННЯ — коливання фізичних тіл (наприклад, струни), що їх сприймає через середовище наш орган слуху і що викликають у нас відчуття звуку.

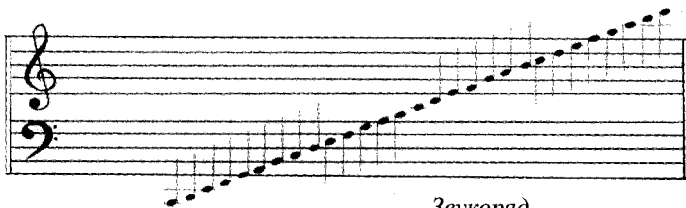
ЗВУКОЗАПИС — фіксація звукових коливань за допомогою спеціальних пристроїв на звуконосіях (*грамплатівці, магнітофонній стрічці, кіноплівці, компакт-диску* тощо).

ЗВУКОЗНІМАЧ — пристрій, який дозволяє перетворювати записані певним чином механічні коливання в звукові.

ЗВУКОНОСІЙ — компакт-диск, платівка, стрічка і т.д., де записаний звук.

ЗВУКОПИС — відтворення об'єктивного світу за допомогою виражальних музичних засобів; до *простого звукопису* належить імітація різних природних звуків — спів птахів, шум лісу, удари грому, завивання вітру, гуркіт і т. ін.; більш складним *звукописом* є той, що спирається на асоціації — темп, рух, тембр (світлий, темний, матовий, блискучий, металевий тощо), регістри, висотне положення окремих звуків, акордів, тональностей та ін.; *звукопис* тісно пов'язаний з програмною музикою і є ефективним художнім засобом.

ЗВУКОРЯД — сукупність усіх звуків, застосованих у музиці; також — сукупність усіх звуків, що лежать в основі будь-якої мелодії, ладу, того чи іншого музичного інструмента, і розміщені у поступінному висхідному або низхідному порядку; у найповнішому вигляді представлений такими інструментами, як орган, фортепіано (*див. також КЛАВІАТУРА*).

Звукоряд

ЗВУКОУТВОРЕННЯ — виникнення музичних звукових хвиль за допомогою різноманітних вібраторів — механічних, електронних та ін.

ЗВ'ЯЗУЮЧА ПАРТІЯ — у формі сонатного алєро: розділ сонатної експозиції (або репризи), який поєднує головну партію з побічною; звичайно має модулюючий тональний план, спрямований до тональності побічної партії, і становить у класиків істотний момент розвитку, що готує виникнення у побічній сфері якісно нового образу; у репризи може бути зовсім відкинтий або різко змінений

ЗИНГШПІЛЬ

через відсутність потреби модулювати в побічну партію. / Зв'язуючі частини існують також у різних формах *рондо*, сполучаючи проведення *рефрену* з епізодами.

ЗИНГШПІЛЬ — різновид оперного жанру, дуже розвинений в німецькій музиці XVIII ст.; характеризується тим, що спів чергується в ньому з танцями і розмовними діалогами дійових осіб. Для нього типові були побутові міські або сільські сюжети з протиставленням добра і зла. Значний внесок у розвиток музичної форми зингшпілю зробили Й. Гайдн, В.-А. Моцарт та ін. німецькі композитори.

ЗИНГЕРЛА (ЗИНГАРІЛЛА) — швидкий парний танець третьої чверті XIX ст., розміром у 6/8, виконувався послідовною зміною шести пружинистих *па*.

ЗМЕНШЕНИЙ ЛАД — один з симетричних ладів, який виникає з устою, утвореного шляхом поділу октави на чотири рівних частини.

ЗМЕНШЕНИЙ СЕПТАКОРД — акорд, що складається з трьох малих терцій і утворює зменшену септиму між нижнім та верхнім звуками (позначається *Зм. 7*).

ЗМЕНШЕНИЙ ТРИЗВУК — тризвук, який у стислому розташуванні (за терціями) утворює дві малі терції, що складають зменшену кварту.

ЗМЕНШЕНІ ІНТЕРВАЛИ — інтервали, які на півтону менше чистих або малих інтервалів з тією ж кількістю ступенів; двічі зменшені інтервали на цілий тон менше малих або чистих інтервалів з тією ж назвою.

ЗМЕНШЕННЯ — відтворення мелодії, мотиву, ритмічної фігури тривалостями, які менше у півтора, два, три і т.д. рази менше основної; застосовується як засіб варіювання теми в мотетах і месах XIV-XVI ст. і тематичної концентрації в багатоголосі.

ЗМІНА КЛЮЧОВИХ ЗНАКІВ — виставлення бекарів на відмову від старої тональності, якщо вона мала ключові знаки, а після них — знаків нової тональності, якщо вони є; використовується для запису модуляції в іншу тональність на тривалий час.

ЗМІНА ФУНКЦІЇ АКОРДУ — в науці про гармонію — змінність функціонального значення акорду в зв'язку з його розв'язанням у тоніку нової тональності, наприклад, тоніка *до* мажору, розв'язана в тоніку *фа* мажору, набуває значення домінанти *фа* мажору тощо.

ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ — умовні знаки, що в нотному письмі означають підвищення або пониження основних ступенів звукоряду: ДІЄЗ, ДУБЛЬ-ДІЄЗ, БЕМОЛЬ, ДУБЛЬ-БЕМОЛЬ, БЕКАР; коли ці знаки пишуться безпосередньо перед нотами їх називають

	- дієз		- дубль-дієз
	- бемоль		- дубль-бемоль
	- бекар		

Знаки альтерації

вають випадковими знаками, коли ж вони пишуться при ключі — ключовими знаками; *див. також АЛЬТЕРАЦІЯ.*

ЗНАКИ ПОВТОРЕННЯ — *див. АБРЕВІАТУРА.*

ЗНАМЕНА (ЗНАМ'Я) — безлінійні знаки, які використовували для запису давньослов'янських співів.

ЗНАМЕННИЙ СПІВ (ЗНАМЕННИЙ РОЗСПІВ) — *див. КРЮКОВЕ* або **ЗНАМЕННЕ ПИСЬМО.**

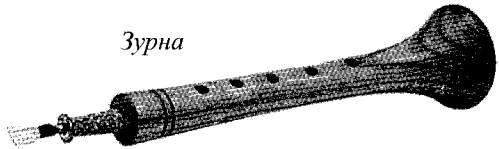
Зозулька

склад звуку, тривалість тощо) та його музичними якостями (висота, гучність, забарвлення тощо) як їх відображенням у свідомості людини; поняття *зони* поширюється також і на сприймання темпу, ритму, динаміки, тембру.

ЗОНГ — **I.** Сатирична пісня в англійських та німецьких комічних операх, музичних виставах, оглядах тощо. **II.** Назва пісні, вживана в поп-, біт-, рок-музиці.

ЗОНГ-ОПЕРА — пісенна рок-опера, естрадна вокально-інструментальна вистава, об'єднана сюжетною цілісністю, що синтезує принципи класичної опери, мюзиклу та рок-музики.

ЗУРНА — дуже поширений духовий дерев'яний інструмент народів Кавказу та Закавказзя, видає звук, схожий на звук ГОБОЯ; діапазон зурни 1½ октави, тембр яскравий, пронизливо-різкий; найперше призначення зурни гра на відкритому просторі для супроводу народних танців. / Спосіб гри: традиційно один **зурнач** грає мелодію, а другий супроводжує його гру протяжними звуками; третій музикант ансамблю вибиває складний ритм на ударному інструменті.

Зурна

I

ІГЛЬ (ІГІЛ) — смичковий інструмент народів Алтаю; має дерев'яний корпус та дві волосяні струни, настроєні у кварту.

ІГРИЦА — давні масові свята з танцями, співами, хороводами, обрядами тощо, поширені в середньовічній Русі, Європі, країнах Сходу.

ІДІОФОНИ — самозвучні музичні інструменти.

ІЗОРИТМІЯ — принцип композиції в XIV—XV ст., який полягає в остинатному проведенні ритму, незалежного від звуковисотної лінії.

ІКОНОГРАФІЯ МУЗИЧНА — описування, вивчення і систематизація художніх зображень та фотографій музикантів, музичних інструментів, втілення музичних сюжетів у творах образотворчого мистецтва, графіки, кераміки, скульптури і т.д.

ІКТ — наголос, акцент, силове виділення звука; стосовно до музичної форми — термін, який запровадив Б. Яворський для ударного звука в мотиві, для динамічної кульмінації в процесі розвитку мелодії.

ІМІТАЦІЙНІ ФОРМИ — музичні форми, основані на імітаціях теми, наприклад, *фуга, фугета, фугато, інвенція*.

ІМІТАЦІЯ — наслідування; у поліфонічній музиці: проведення мелодичної теми або окремого відрізка мелодії послідовно двома чи більше голосами; за видом своїм буває: **(а)** залежно від інтервалу вступу імітуючого голосу — в октаву, квінту, кварту або інші інтервали; **(б)** залежно від додержання інтонації мелодії — точною (або реальною), неточною (або тональною), у протирусі (або «дзеркальною»); **(в)** залежно від додержання метричних відношень у мелодії — метрично точною, проти такту (тобто з переміщенням на інші доли такту), у збільшенні, у зменшенні.

ІМПЕДАНС — **I.** В акустиці: комплексний опір в акустичних системах, сума активного і реактивного опорів. **II.** У вокальній педагогіці: головний критерій ефективності співацької техніки; суть полягає в тому, що найкращі фонаційні умови утворюються тоді, коли в надскладковому відділі голосового апарату утворюється значний опір повітрю, яке проходить під час відкриття голосової щілини — загальний опір, який утворюється при цьому ротоглотковим каналом і стовпом повітря, що коливається в ньому, визначає величину імпе-

дансу на рівні голосових складок — від сильного до слабого; водночас імпеданс є захисним механізмом голосових складок під час фонації. / Вокальна техніка з сильним імпедансом забезпечує найкращі умови для співу, невтомлюваність та витривалість голосового апарату (народні виконавці, оперні співаки), тоді як вокальна техніка з слабким імпедансом обмежує можливості співака по висоті та тривалості співу (ним користуються естрадні співаки, які не здатні співати без підсилювальної апаратури); деякі естрадні виконавці, підсвідомо прагнучи збільшити рівень імпедансу, використовують вокальну техніку з назалізацією, проте це негативно відбивається на естетичній якості звуку; певне підсилення імпедансу у естрадних співаків забезпечують фонетичні особливості української мови. / Імпеданс є змінною величиною, яка не піддається точному вимірюванню, тому його можна визначити за непрямими ознаками — положенням гортані, ступенем розкриття рота, укладом язика тощо — і, головне, за кінцевим результатом — якістю співацького звуку; добір оптимального імпедансу є центральною проблемою вокального навчання та виконавства.

ІМПРЕСАРІО — *im. impresario* — приватний підприємець, організатор концертів, видовищ, а також гастрольних виступів акторів та колективів.

ІМПРЕСІОНІЗМ — художня течія у мистецтві європейських країн останньої чверті XIX ст.; на початку виник у живописі, але швидко поширився і на інші види мистецтва, у музиці характеризується бажанням передати власні враження від споглядання процесу життя та взаємодії його щонайтонших проявів, увагою до мінливості зовнішнього світу.

ІМПРОВІЗАЦІЯ — непередбачений, раптовий, ненавмисний; художня творчість або виконання без завчасної спеціальної підготовки, з натхнення; у музиці, крім того, — жанр інструментального твору в характері довільної композиції та викладу. / Народні співці — сказителі, ашуги, гусани, — протягом століть, узагальнивши в мелодіях своїх пісень найістотніше в праці та боротьбі, у побуті і характері своїх народів, піднесли мистецтво імпровізації до високого рівня художньої досконалості.

ІНАБІ — азербайджанський народний жіночий танець; розмір 6/8 (3/4), темп помірно-жвавий; виконується в супроводі ансамблю сазандарі.

ІНВЕНЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТЕМИ — розроблення теми за допомогою різноманітних засобів імітації, канонів, складних контрапунктів, секвенцій тощо.

ІНВЕНЦІЯ — буквально: вигадка, винахід; у музиці (у Й.-С. Баха): особливий вид поліфонії дво- і триголосного складу, близький до фуґи, але більш вільної форми; композиційна схема дво- або тричастинна.

ІНВЕРСА (ІНВЕРСІЯ) — у музичних поліфонічних творах: повторювана частина, у якій мелодії дано у протирусі (з протилежним напрямком інтервалів) відносно їх початкового вигляду; один із засобів інвентивної розробки теми.

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ — сукупність своєрідних рис, які визначають неповторну самотність людини та її відмінність від інших людей; в музичному мистецтві зумовлюється особливостями психіки та емоційно-чуттєвої сфери індивіда, його темпераментом, характером, якостями інтелекту, потребами й здібностями.

ІНДИСПОЗИЦІЯ — стан голосового апарату, який виникає внаслідок його перевтоми і відбивається на стані фонації.

ІНДУСТРІАЛ ТРЕШ — *англ. industrial trash* — механістичний треш-метал з елементами панка і андерграунда.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА МУЗИКА — музика, призначена для виконання на музичних інструментах; буває сольною (без супроводу) та з супроводом, камерно-ансамблевою, оркестровою.

ІНСТРУМЕНТОВКА — у творчій роботі композитора: виклад музичного твору для виконання на інструменті або сукупності інструментів (в інструментальному ансамблі, оркестрі).

ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО — галузь музикознавства, яка вивчає походження, розвиток, конструкцію, класифікацію, акустичні, музично-виражальні можливості та інші відомості про різноманітні музичні інструменти, технологію їх виготовлення, реставрації та використання.

ІНТЕГРАЦІЯ — **I.** Спосіб пізнання, коли спочатку вивчають окремі елементи і на цій основі виробляють цілісний (інтегральний) погляд на складне полікомпонентне мистецьке явище або процес музичної творчості. **II.** В навчанні: відновлення цілісності глибоких і сталих зв'язків звукової та візуальної сфер в споріднених видах мистецтва (хореографії, сценографії, архітектурі, мультиплікації тощо) навколо домінуючого компонента для включення у зміст навчального предмета з метою досягнення ефективного результату з найменшими витратами часу та сил учнів і педагогів. **III.** Поєднання ідей, прагнень, знань, умінь та виконавських навичок в цілісну єдність художнього образу. **IV.** Відновлення єдності форми і змісту художнього образу музичного твору.

ІНТЕРАЦІЯ — метод навчання шляхом багаторазового повторювання певних дій з метою їх засвоєння та переходу в автоматизовані; є одним з основних у навчанні співу, диригування, гри на музичних інструментах тощо.

ІНТЕРВАЛ — проміжок, відстань між чим-небудь; у музиці висотне співвідношення двох ступенів звукоряду, вимірюване кількістю тонів (або півтонів).

ІНТЕРВАЛ ГАРМОНІЙНИЙ — інтервал, утворений двома звуками, які звучать одночасно.

Інтервали

- 1 – прима
- 2 – секунда
- 3 – терція
- 4 – кварта
- 5 – квінта
- 6 – секста
- 7 – септіма
- 8 – октава
- 9 – нона
- 10 – децима
- 11 – ундецима
- 12 – дуодецима
- 13 – терцедецима
- 14 – квартдецима
- 15 – квінтдецима
- 16 – подвійна октава

ІНТЕРВАЛ МЕЛОДІЙНИЙ – інтервал, утворений двома звуками, які звучать послідовно.

ІНТЕРВАЛ НЕГАТИВНИЙ – *див. НЕГАТИВНИЙ ІНТЕРВАЛ.*

ІНТЕРВАЛ ПОЗИТИВНИЙ – *див. ПОЗИТИВНИЙ ІНТЕРВАЛ.*

ІНТЕРВАЛЬНИЙ КОЕФІЦІЄНТ – в акустиці – відношення кількостей коливань двох звуків, що утворюють інтервал, виражене у вигляді математичного дробу.

ІНТЕРВАЛЬНІ РОДИ – інтервальні структури звукової системи, до якої входять 7 типів інтервальних родів: *пентатоніка, діатоніка, геміоліка, міксодіатоніка, хроматика, мікрохроматика, екмеліка.*

ІНТЕРЛЮДІЯ – те саме, що ІНТЕРМЕДІЯ.

ІНТЕРМЕДІЯ – **I.** У театральній виставі: невеличка п'єса, що іноді виконується між актами або окремими моментами сценічної дії. **II.** У музиці: частина ФУГИ між двома сусідніми проведеннями теми; за композиційним значенням їх виділяють так: **(1) зв'язуючі**, що забезпечують плавний перехід від однієї частини фуґи до іншої; **(2) заключні**, що завершуються КАДАНСОМ і розмежовують розділи фуґи; **(3) самостійні**, такі, що більші за розміром і контрастують з проведенням теми; *інтермедії* інтонаційно спорідені з темою фуґи і забезпечують проведення теми в різних голосах, сприяючи тим самим більшій багатогранності та рухливості музичного образу.

Інтервальні коефіцієнти (Піфагорієв стрій)

- 1/1 пряма чиста
- 2/1 октава чиста
- 3/2 квінта чиста
- 4/3 кварта чиста
- 81/64 терція велика
- 32/27 терція мала
- 27/16 секста велика
- 128/81 секста мала
- 9/8 секунда велика
- 256/243 секунда мала
- 243/128 септіма велика
- 16/9 септіма мала
- 1024/729 квінта зменшена
- 729/512 кварта збільшена

ІНТЕРМЕЦЦО – те саме, що інтермедія, тобто «проміжна» п'єса; у фортепіанній творчості композиторів Р. Шумана і Й. Брамса набуло значення самостійного музичного жанру, переважно ліричної мініатюри, романтичного плану.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ – тлумачення, роз'яснення; у музиці: **(1)** художнє розкриття змісту музичного твору виконавцем; **(2)** трактування композитором сюжету, програми, на яку він пише музику; **(3)** своєрідне розуміння композитором тієї чи іншої композиційної будови музики.

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ — накладення у просторі кількох звукових хвиль, внаслідок чого в різних місцях виникає підсилення або послаблення амплітуди хвилі; застосування *інтерференції* дає можливість створювати та підсилювати особливі акустичні ефекти.

ІНТОНАЦІЙНИЙ ХІД (ІНТОНАЦІЙНИЙ КРОК) — у науці про мелодію таку назву іноді має перехід від одного звука мелодії до іншого, що йде за ним на певному інтервалі.

ІНТОНАЦІЯ — наспів, відтворення звука; у розмовній мові — звукова виразність слів, що надає мові емоціонального забарвлення і сприяє розкриттю її змісту. У музиці означає звуковисотне співвідношення, в якому перебувають окремі звуки мелодії (або їх групи).

ІНТРАДА — вхід, вступ, початок, ІНТРОДУКЦІЯ.

ІНТРОДУКЦІЯ — вступ; в музиці: **(1)** та частина твору, що вводить слухача в коло дальших музичних образів; **(2)** невелика УВЕРТЮРА.

ІОНІЙСЬКИЙ ЛАД — див. ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ІОНІЙСЬКИЙ ТЕТРАХОРД — див. ТЕТРАХОРД.

ІОНИК — назва (за місцевістю в Греції) метроритмічної фігури, створеної чотирма складами: двома наголошеними і двома ненаголошеними або (в античному віршуванні) двома довгими і двома короткими.

ІОНИКА — електричний багатоголосний клавішний інструмент, в якому тембри формуються шляхом синтезу гармонік та формантної зміни сигналу; має педаль *гліспандо*, яка плавно пересуває звукоряд інструмента на кварту; діапазон: від *Фа1* до *Мі4*.

ІРМОЛОГІЙ (ІРМОЛОГ, ІРМОЛОГІОН, ІРМОЛОЙ) — збірка демосів православного богослужіння на рік; існували *нотний* та *богослужбовий ірмології*, до яких входили, окрім ірмосів, стихирі й піснеспіви.

ІРМОС — зв'язок, зчеплення, ряд; у практиці православної церкви: перший рядок співу, за взірцем якого складені і співаються, нерідко варіюючись, інші рядки.

ІСЛАМЕЙ (КАБАРДИНКА) — стрімкий адигейський та кабардинський народний танець; ритм подібний до ЛЕЗГИНКИ.

ІСТИНОВИМОВЛЕННЯ (НАЗИВНИЙ СПІВ) — вид співу в давньоруській церкві, коли слова вимовляються так, як звучать в мовленні на відміну від роздільновимовляння — ХОМОВОГО СПІВУ.

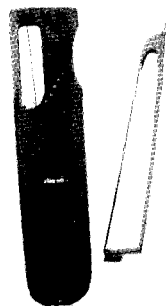
ІСТ-КОУСТ-ДЖАЗ — *англ. east coast jazz* — група стилів та напрямів сучасного джазу в середовищі негритянських музикантів Східного узбережжя США; основні стильові форми: хард-боп і соул, що виникли як реакція на експерименти вест-коуст-джазу у напрямку відродження традицій *блюзу* і *хот-топу* в європеїзованих концертних формах.

Й

ЙОДЛЬ — нім. *Jodel* — народна пісня альпійських горян з рефреном-вокалізом, який виконується зі специфічними переходами-стрибками з грудного регістру на фальцет в широких інтервалах (кварта, секста, децима та ін.) та розкладених акордових звуках; низькі звуки при цьому виконуються на голосних *a* або *o*, високі — на *e* або *i*; може бути одно чи багатоголосним.

Йобел

Йоухіко

ЙООКСУ — естонська полька, швидкий, жвавий, веселий танець; музичний розмір 2/4.

ЙОУХІКО — карельський і фінський двострунний смичковий інструмент з дерев'яним корпусом та 2-3 струнами; звук видобувають смичком.

ЙОХОР (ЄХОР) — бурятські та монгольські народні хорові пісні, присвячені святкуванню вдалого полювання; розрізняють *швидкі йохори* — енергійні, життєрадісні в дводольному розмірі та *повільні йохори* — повільні, наспівні в тридольному розмірі; обидва різновиди — найчастіше двоголосні, голоси рухаються паралельними октавами, квінтами і квартами.

К

КАБАЛЕТТА — невелика арія героїчного характеру.

КАБАЦА — ісп. *cabaza* — афро-бразильський дерев'яний ударний музичний інструмент непевної висоти звуку з родини ідіофонів сухий гарбуз, обгорнений сіткою

з бусами; звук видобувають долонею.

КАБУКІ — японський національний театр, в якому мовлення і рухи акторів супроводжуються музикою та коментуються співаком-оповідачем під акомпанемент сямісена.

КАВАЛ — духовий інструмент пастухів, подібний до подовжньої флейти, поширений в Болгарії, Молдові, Румунії та ін. країнах.

Кавал

КАВАЛЕРІЙСЬКА ТРУБА — військовий сигнальний мідний духовий інструмент, різновид горна, призначений для подання кавалерійських сигналів.

КАВАТА — в опері, ораторії, кантаті XVII-XVIII ст. заключний узагальнюючий розділ речитативу.

КАВАТИНА — в опері: ліричний номер пісенного характеру, звичайно витриманий в одному русі.

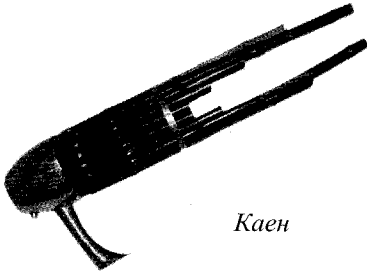
КАВЕР — термін, який вживається для назви будь-якої нової інтерпретації відомої п'єси або пісні; може суттєво відрізнятись від оригіналу стильовими змінами, назвою, текстом; особливо широко застосовується рок-виконавцями.

КАДАНС — те саме, що КАДЕНЦІЯ.

КАДЕНЦІЯ — закінчення, завершення; у музиці: мелодичний або гармонічний зворот, що завершує музичну думку, окрему її частину, або весь музичний твір.

КАДЛО (ДІЖКА) — корпус барабана, широка обичайка до якої кріпляться перетинки-мембрани.

КАДРИЛЬ — група з чотирьох осіб; у музиці: народний парний танець, в якому танцювальні фігури будують дві пари, міняючись місцями; був розповсюджений в Росії, Україні та Білорусі; в українському кадрили переважає розмір 2/4, проте зустрічаються розміри 4/4 або 6/8.

Каен

КАЕН (ШЕН) — губний орган народів Південно-Східної Азії; являє собою зв'язані у два пучки бамбукові трубки в кожну з яких вставлено мідний язичок; може відтворювати мелодію, і акорди одночасно.

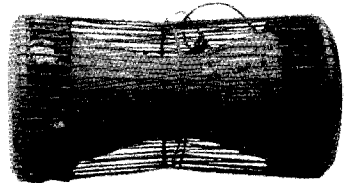
КАЗУ — афр. *kazoo* — народний музичний інструмент африканського походження, поширений серед американських негрів; трубка, закрита з

одного боку мембраною, яка виступає вібратором.

КАЙРАК — давні таджицькі та узбецькі кастаньети з камінців; в сучасній музичній практиці застосовуються в традиційних танцях, вокальних, інструментальних ансамблях і оркестрах народних інструментів.

КАКОФОНІЯ — буквально: погане звучання; у музиці: незлагоджене поєднання звуків, різноголосся; незлагоджене, погане виконання музичного твору.

КАЛАНГУ — нігерійський двосторонній барабан; змінюючи тональність, музикант може імітувати тональності мов різних африканських племен; використовується для супроводу танців, заклинань, святкових ритуалів та для передачі повідомлень.

Калангу

КАЛІПСО — сучасний танець з острова Тринідад, який набув популярності в 50-х роках ХХ століття; музичний розмір 4/4, виконується в помірному темпі.

КАЛІФОРНІЙСЬКИЙ ДЖАЗ — див. ВЕСТ-КОУСТ-ДЖАЗ.

КАЛТАК — таджицький парний чоловічий танець; музичний розмір 2/4, виконується у темпі швидкого маршу.

КАМБІАТА — змінена, замінена; у музиці: спосіб застосування в поліфонічному та акордовому багатоголоссі дисонуючого тону, який розв'язується не на секунду вгору або вниз (як звичайно), а, найчастіше, на терцію вниз.

КАМЕРАТА — об'єднання поетів, музикантів, вчених, яке виникло в 1580 у Флоренції і прагнуло відродити античну трагедію, а в сфері музики протиставляло хоровій поліфонії монодію з супроводом.

КАМЕР-МУЗИКАНТ — композитор або соліст-виконавець, який при дворі ХVІІ-ХVІІІ ст. відповідав за виконання музики або брав в ньому участь.

КАМЕРНА МУЗИКА — музика, написана для невеликих вокальних та інструментальних ансамблів або для інструмента чи співу соло; первинно (ХІV ст.) створювалася як музика світська (на відміну від церковної) для виконання у невеликих приміщеннях.

КАМЕРНА ОПЕРА

КАМЕРНА ОПЕРА — невелика, звичайно одноактна опера з кількома солістами та невеликим (камерним) складом оркестру.

КАМЕРНА СИМФОНІЯ — різновид симфонії; виникла на початку ХХ ст.; їй властиві: одно-, двочастинна форма тривалістю від 10 до 30 хв., зменшення масштабу музичної ідеї, обмежений склад виконавців, загострений психологізм та інтелектуалізм змісту, концентрація музичної думки, поліфонічний виклад, пошук нових виражальних засобів.

КАМЕРНА СОНАТА — різновид тріо-сонати.

КАМЕРНИЙ АНСАМБЛЬ — невеликий колектив, що виконує камерну музику або твір написаний для такого колективу.

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР — оркестр невеликого складу, що виконує інструментальну музику XVII-XVIII ст. або твори сучасних композиторів, написані для такого оркестру; сучасні камерні оркестри формуються за зразком оркестрів XVIII ст., які включали зазвичай струнні смичкові інструменти (*скрипки, альти, віолончелі, контрабас*), частину дерев'яних та мідних (*флейти, гобої, валторни*), а також *клавесин*.

КАМЕРНИЙ СПІВ — вид вокального виконавства, пов'язаний з художньою інтерпретацією романсів, пісень, ансамблів тощо в умовах невеликого концертного приміщення; вимагає специфічної, інтимної музики, тексту та відповідної інтерпретації.

КАМЕРНИЙ ХОР — невеликий за складом хор, який здебільшого виконує старовинну ансамблево-хорову музику, а також твори сучасних композиторів для складу камерного хору.

КАМЕРТОН — прилад, що дає умовний тон для настроювання інструментів.

КАМЕРТОННЕ ПІАНІНО — електричний багатоголосний клавішний інструмент, де замість струн застосовано камертони; звучання *камертонного піаніно* подібне до звуку челести, можливе включення вібрації; його загальний діапазон: *до-до 5*.

КАМЕСО — латиноамериканський дерев'яний ударний музичний інструмент невизначеної висоти звучання з родини ідіофонів; циліндр з дробом, зерном, горіхом тощо в середині; на інструменті грають, струшуючи його обома руками або постукуючи пальцями.

КАМИЛЬ — I. Адигейська подовжня флейта з трьома отворами, виготовлена з тростини або дерева; має діатонічний звукоряд; діапазон — кварта; II. Кабардинський духовий язичковий інструмент, подібний до балабана.

КАМПАНЕЛЛА — музична п'єса, яка імітує передзвін дзвоників.

КАНАЛ (ТРЕК) — простір, у якому може одночасно творитися тільки один СЕМПЛ; застосування спеціальної аудіоапаратури завдяки програмному забезпеченню дозволяє відтворювати декілька каналів в

одному звуковому потоці; мають фіксовану кількість ліній, на яких можуть бути розташовані ноти та ефекти; зазвичай має 64 рядки, що становить 4 такти.

КАНАРІ — *фр. canarie* — бальний і сценічний танець, популярний у Франції та Італії в XVI-XVII ст.; музичний розмір 3/8, 6/8 або 3/4, темп швидкий.

КАНАСТЮЛЕК — угорський духовий інструмент, подібний до рогу з мундштуком.

КАНЕЛЬ — естонський музичний інструмент; різновид ГУСЛІВ

КАНЗАСЬКИЙ ДЖАЗ (КАНЗАСЬКИЙ СТИЛЬ, КАНЗАС-СІТІ-ДЖАЗ) — стильовий різновид раннього негритянського свінгу, який виник наприкінці 20-х рр. XX ст. в м. Канзас-Сіті.

КАНИТЕЛЬ — м'який металевий дріт, яким обмотують струни для одержання низького звуку, а також частина тростини смичка інструментів з родини скрипкових для попередження ковзання пальців струною під час гри.

КАНИФОЛЬ (КОЛОФАН) — продукт перегонки терпентину (скипидару), смоляна прозора маса жовтуватого кольору; серед інших видів застосування служить також для натирання волосяних смичків для отримання сильного та чистого звуку при грі на струнних смичкових інструментах; *див. також ГАРПІУС.*

КАНКАН — французький танець алжирського походження, подібний до контрдансу; музичний розмір 2/4, темп рухливий, енергійний; виконується з характерним викиданням ноги, високими стрибками.

КАНКЛЕС — литовський музичний інструмент; різновид ГУСЛІВ

КАНОН — **I.** Правило, припис, зразок; у музиці, в науці про поліфонію: особливий вид імітації, в якій кожен голос, що послідовно вступає за першим, безперервно проводить його мелодію до моменту кадансування; **II.** Назва виду твору, написаного на основі безперервної імітації.

КАНОНИКИ — в Давній Греції: послідовники музично-теоретичного вчення Піфагора

КАНОНІЧНА СЕКВЕНЦІЯ — канон, в якому кожен голос утворює секвенцію; в основі своєї побудови має закономірність вертикально-рухливого контрапункту.

КАНТ — спів, пісня; в історії української, російської, а також польської музики XVII-XVIII ст. ліричні пісні спочатку релігійного, а потім світського змісту, написані для хору *a cappella* у триголосому складі з паралельним рухом верхніх голосів; тоді ж дістали розвиток вітальні канти, виконувані з нагоди різних офіційних свят.

КАНТАБІЛЕ — **I.** Наспівність мелодики, важливий естетичний критерій вокальної та інструментальної музики кінця XVII-XVIII століть; **II.** Наспівний характер виконання музики; **III.** Самостійний музичний твір або частина твору наспівного характеру.

КАНТАДЖИРО

КАНТАДЖИРО — фестиваль італійських естрадних співаків і пісень.

КАНТАТА — спів; у XVII-XVIII ст. в Італії таку назву мав музичний твір для голосу на відміну від сонати — твору, призначуваного тільки для інструментального виконання; тепер один із жанрів вокально-інструментальної музики; звичайно кантата виражає будь-яку значну ідею і розкриває її в ліричному або лірико-епічному плані засобами хору, оркестру і співаків-солістів; має, як правило, багаточастинну циклічну композицію, пов'язану з ідейним задумом твору.

КАНТЕ ФЛАМЕНКО — пісні й танці Південної Іспанії, а також стиль їх виконання.

КАНТЕЛЕ — карельський та фінський народний струнний інструмент; різновид ГУСЛІВ; теперішні, вдосконалені кантеле мають п'ять розмірів: *нікколо, прима, альт, бас, контрабас*.

КАНТИГАС — жанр іспанських духовних та світських пісень на португальсько-галісійські тексти, які в XII ст. створювали придворні співаки-музиканти.

КАНТИЛЕНА — пісня; взагалі — пісенність, вокальна співучість, наспівність, мелодійність.

КАНТИЛЯЦІЯ — протяжно-жалісливе речитативне виконання уривків з Біблії в давньому іудейському богослужінні.

КАНТОР — співак; так до XVIII ст. звались на Заході композитори, які писали церковну музику і керували хорами при протестанських церквах.

КАНТРИ — народна музика британських переселенців у США, яка продовжувала традиції епічної кельтської балади і народних танцювальних форм; виконувалась характерним носовим звуком переважно в супроводі струнних інструментів, зберігаючи свою природність серед білого населення Південного Заходу США.

КАНТРИ-ЕНД-ВЕСТЕРН — стиль, який об'єднує сільський фольклор переселенців — кантрі та пісні ковбоїв Заходу США, репрезентуючи численні місцеві школи, стилі та напрямки; з'явився близько 30-х років XX ст.; поєднання сільської пісні (кантрі) з ковбойською (вестерн) сприяло появі у ній якостей шлягера; тексти *кантрі-енд-вестерн* мають переважно любовні сюжети з пригодами та героїкою.

КАНТРИ-РОК — напрямок музики року, який виник в 60-х роках XX ст. у США як синтез кантрі і року; головні виконавці — музиканти, які створюють і виконують власні пісні, хоча тематика їх композицій не така гостра, яку прибічників фолк-року.

КАНТУС ПЛАНУС — буквально: спів рівний; у середньовічній католицькій церковній музиці — співання хоральних мелодій, викладених долями однакової тональності.

КАНТУС ФІРМУС — мелодія основна, постійна; в середньовічній вокальній музиці так звалася мелодія (звичайно хоральна), що складала тематичну основу всієї контрапунктичної тканини твору.

КАНТУС-МЕНЗУРАТУС — виклад основного хоралу поліфонічного твору ритмічно чіткими тривалостями нот.

КАНЦОНА — пісня; у старовинній європейській світській музиці — вид твору, ліричний жанр музики для співу у супроводі інструмента; інструментальний твір, що наслідує вокальну канцону.

КАНЦОНЕТА — невелика вокальна сольна або багатоголосна КАНЦОНА, яка виникла в Італії в процесі розвитку *віланели*, вплинувши на формування жанру арії.

КАПЕЛА — каплиця, молільня; хор, що співає в капелі (без інструментального супроводу), *див.* А КАПЕЛА; товариство музикантів, співаків; хоровий колектив; змішаний ансамбль із співаків та музикантів (частіше всього це орган або симфонічний оркестр).

КАПЕЛЬМЕЙСТЕР — особа, що очолює капелу, хор; диригент хору, оркестру; сьогодні, частіше, керівник військового духового оркестру.

КАПРИЧЧІО (КАПРИС) — примха, каприз; у музиці: твір виду фантазії з примхливою, капризною темою та яскравим викладом.

КАРІЙОН — **I.** Ударний музичний інструмент, комплект настроєних відповідним чином невеликих дзвонів, інколи з клавішним механізмом, з діатонічним або хроматичним строем; був поширеним в Європі XVI-XVII ст., де встановлювався на баштах ратуш, дзвіниць, баштових годинників. **II.** Один з регістрів органа. **III.** Музична п'єса, яка імітує передзвони. **IV.** *див.* КУРАНТИ.

КАРМАНЬЮЛА — французька народна бойова пісня-танець кінця XVIII ст.

КАРНАЙ — узбецька і таджицька латунна труба довжиною 2-3 метри, без пальцевих отворів; звук міцний і низький, діапазон обмежений кількома звуками обертонового ряду; застосовується як сигнальний інструмент для далекого зв'язку.

КАРТИНА — **I.** *див.* СИМФОНІЧНА КАРТИНА. **II.** Завершена частина акту в опері, балеті тощо; відокремлюється короткою перервою, під час якої опускається завіса, а не антрактом.

КАРТУЛІ — народний грузинський парний танець; музичний розмір 6/8, 3/8; темп від помірно швидкого до жвавого, класична форма картулі — п'ятичастинна; виконується в супроводі народного інструментального ансамблю.

КАРЦГАНГ — осетинський ударний інструмент, подібний до тріскачки, з 3 до 9 скріплених ремінцем дощечок з рукояткою; застосовується для підкреслювання ритму під час танцю.

КАР'ЯПАСУН — естонська труба з дерева або кори; сигнальний інструмент пастухів, споріднений латиському **таурі** та литовському **даудіте**.

КАСАЦІЯ — інструментальний ансамблевий твір типу сюїти для виконання просто неба, подібно дивертисменту або серенаді.

КАСТАНЬСТІ — музичний ударний інструмент; зроблені з міцного дзвінкого дерева шкаралупи (у формі черепашок), зв'язані шнурочком, які видають клацаючий звук; застосовуються в іспанських народних танцях (качуча, болеро та ін.) та різних оркестрах; розрізняють кастаньети *оркестрові* (з руків'ям) та *балетні* (без руків'я, які вдягаються балериною на зап'ясток та приводяться в дію пальцями).

Кастаньети

КАСТРАТИ-СПІВАКИ — особлива категорія співаків (сопраністи та альтисти), які з XVI і до початку XX ст. виступали на сценах театрів Європи; внаслідок кастрації в дитячому віці діти-співаки з відмінними голосами з часом набували чоловічої сили звуку і тривалості дихання, що давало їм змогу досягати видатних успіхів у виконанні високих жіночих партій в операх-серія, демонструючи *бельканто* найвищого гатунку, яке було недосяжним для жіночих голосів.

КАТАКХАЛІ — вид індійського музично-хореографічного театру, де пантоміма супроводжується вокальною розповіддю співака за завісою в супроводі оркестру; вистави відбуваються на відкритому місці вночі і тривають до світанку.

КАТЕРИНКА — *див.* ШАРМАНКА.

КАФА — народний кабардинський танець типу КАРТУЛІ; музичний розмір 6/8 або 2/4; темп помірний; виконується парами.

КАЧА — I. Вокальний твір імітаційного складу часів раннього Відродження, який змальовував картини полювання, жанрово-побутові сцени; була поширена в Італії (триголосна кача) та Франції (двоголосна кача); розкриттю змісту сприяла форма канону, переслідування одного голосу іншим, елементи звуконаслідування (голоси собак, вигуки, звуки мисливських рогів тощо; інструментальній качі властиві двоголосні мелодичні звороти фанфарного складу, безперервний ритмічний рух восьмими нотами в тріольному ритмі. II. Вокальні світські п'єси імітаційного характеру XIV-XVI ст., створені у формі канону, звідки й походить назва.

КАЧУЧА — іспанський (андалузський) народний танець; музичний розмір 3/8 або 3/4; темп близький до болеро.

КАЯГИМ (КАЯГО) — давньокорейський різновид 12-ти струнного щипкового інструменту, подібного до цитри; діапазон — від великої до другої октави; застосовується як сольний, акомпануючий та ансамблевий жіночий інструмент.

КВАДРАТ — в джазовій музиці: завершена функціонально-гармонічна структура (восьми-, дванадцяти-, шістнадцяти-тактова і т.д.), яка утворює основу теми для виконання імпровізації; *квадрат* багато разів повторюється без суттєвих змін протягом усієї п'єси.

КВАДРАТНА НОТАЦІЯ (РИМСЬКА ХОРАЛЬНА НОТАЦІЯ) — система нотного запису, яка існувала в Західній Європі на межі XII-XIII ст. для запису хоралу, одноголосної та багатоголосної нелітургійної музики.

КВАРТА — у музиці: четвертий ступінь гами; також назва інтервалу між даним ступенем і четвертим вверх або вниз; чиста кварта дорівнює $2\ 1/2$ тонам.

КВАРТАКОРД — акорд, побудований за чистими або чистими та збільшеними квартами.

КВАРТДЕЦИМА — у музиці: чотирнадцятий ступінь двооктавної гами; також назва інтервалу між даним ступенем і чотирнадцятим вгору або вниз; мала квартдецима дорівнює 11 тонам, велика — $11\ 1/2$ тонам.

КВАРТЕТ — ансамбль з чотирьох виконавців; музичний твір (жанр), призначений для виконання чотирма співаками або інструменталістами, звичайно чотиричастинної сонато-циклічної композиції.

КВАРТОВЕ КОЛО — *див.* КВІНТОВЕ КОЛО.

КВАРТОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ АКОРДІВ — у науці про гармонію: співвідношення двох акордів, основні тони яких стоять один від одного на інтервал кварта, наприклад, акорд I і IV, II і V ступенів тощо.

КВАРТОВО-КВІНТОВЕ КОЛО — *див.* КВІНТОВЕ КОЛО.

КВАРТОЛЬ — метроритмічна фігура, утворювана при поділі три- або шестидольного такту на чотири рівні частини.

КВАРТСЕКСТАКОРД (ДРУГЕ ОБЕРТАННЯ ТРИЗВУКУ) — акорд, складений інтервалами *кварту* і *сексти*, побудований стосовно нижнього голосу акорду (басу акорду).

КВІК-СТЕП — бальний танець вільної побудови, який розвинувся з фокстроту в середині 20-х років ХХ ст.; музичний розмір $4/4$.

КВІНТА — у музиці: п'ятий ступінь гами; також назва інтервалу між даним ступенем і п'ятим вгору або вниз; чиста квінта дорівнює $3\ 1/2$ тонам.

КВІНТАКОРД — акорд, побудований за квінтами (чистим або чистим та зменшеним).

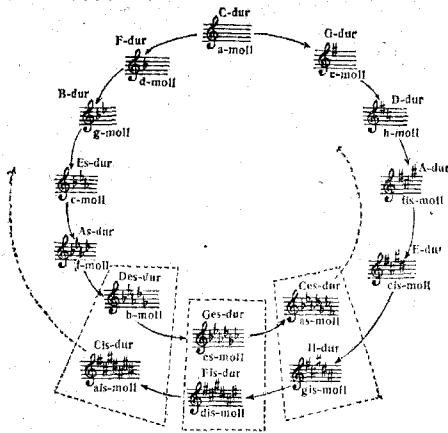
КВІНТДЕЦИМА — у музиці: п'ятнадцятий ступінь двооктавної гами; також інтервал подвійної октави; чиста квінтдецима, тобто подвійна октава, має 12 тонів.

КВІНТЕТ — I. Ансамбль з п'яти виконавців. II. Музичний твір, призначений для виконання п'ятьма співаками або інструменталістами.

КВІНТОВЕ КОЛО — система розташування тональностей за ступенем спорідненості у вигляді схеми, де мажорні та мінорні дієзні тональності розташовані за чистими квінтами вгору, а бемольні — за чистими квінтами вниз; на схемі — це позначення 12-ти пар енгармонічно рівних дієзних та бемольних тональностей, розташованих так, що кількість дієзів збільшується під час руху за годинниковою стрілкою, а кількість бемолів — проти неї (G + Asas, D + Eses, A + Bb, E + Fes, H + Ces, Fis + Ges, Cis + Des, Gis + As, Dis + Es, Ais + B, Eis + F, His + Deses + C). / Таким чином, квінтове коло має по дві енгармонічно рівні тональності (одну дієзну і одну бемольну), тоніками яких є кожний з дванадцяти звуків хроматичного звукоряду.

КВІНТОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ АКОРДІВ

Квінтове коло

КВІНТОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ АКОРДІВ — у науці про гармонію: співвідношення двох акордів, основні тони яких стоять один від одного на інтервал квінти, наприклад, акорди I і V, II і VI ступенів тощо.

КВІНТОВИЙ ТОН — звук акорду терцевої побудови, який в стислому розташуванні є третім знизу; інакше — квінта акорду; позначається цифрою 5.

КВІНТОВИЙ ТОН АКОРДУ — тон акорду, що у відношенні до основного тону утворює

інтервал квінти або (в обертанні) інтервал квати; умовно позначається арабською цифрою 5 і зберігає свою назву в усіх видах розміщення і в обертаннях акордів.

КВІНТОЛЬ — особлива ритмічна фігура, яка складається з п'яти нот і за часом звучання дорівнює чотирьом або шістьом нотам тієї ж тривалості; утворена шляхом поділу чотири- або шестидольного такту на п'ять рівних частин.

КВІНТСЕКСТАКОРД — перше обернення септакорду, коли басовою опорою є терцевий тон; назва походить від інтервалів квінти та сексти, що утворюються між басом і відповідно септимою і основним тоном акорду; позначається цифрами 6/5 або 5/6.

КВОДЛІБЕТ — багатоголосний гумористичний твір, побудований шляхом поєднання популярних мелодій і текстів або їх уривків.

КЕЕНОБА — давнє грузинське масове музично-сценічне видовище, яке оспівує визвольну боротьбу грузинів проти ворожих орд і святкування перемоги; у кеєнобі застосовуються співи, танці та гра на музичних інструментах.

КЕК-УОК — естрадний танець, що виник на початку XX ст. як танець північноамериканських негрів; назва пояснюється тим, що переможець нагороджувався пирогом; музичний розмір 2/4 з характерним синкопованим ритмом; виконується в темпі швидкого маршу; естрадний варіант кек-уоку близький до канкану.

КЕМАНЧА (КЯМАНЧА) — східний та кавказький смичковий інструмент з кулеподібним корпусом з тутового чи горіхового дерева, гарбуза або кокосового горіха, довгою шийкою та 3-4 струнами; стрій квартово-квінтовий, звук

Кеманча

м'який, приглушений; застосовується для сольної, ансамблевої гри, акомпанементу, а також в складі оркестру народних інструментів.

КЕНА — південноафриканська флейта з виїмкою на одному з кінців; виготовлялася з бамбуку, кістки, інколи з глини, срібла чи золота; використовується для сольного виконання або в парі з барабаном чи іншою кеною для супроводу танців.

Кена

КЕРЕН — ріг, духовий музичний інструмент, похідний від ШОФАРА; виготовлявся тільки з рогу бика, мав менші розміри, але вирізнявся особливою міцністю та крутою формою; у біблійних текстах зустрічається під назвою **керен йобел**; його арамейський варіант — **карн** входив до придворного оркестру царя Навуходоносора II.

КЕСЛЕ — чуваський щипковий народний інструмент (ГУСЛА).

КИЇВСЬКИЙ СПІВ — південна гілка знаменного співу, підпорядкована системі осмогласія; ним викладені піснеспіви Обіходу; мелодії *київського співу* коротші та простіші з ритмічного погляду за послівки знаменного співу, вони позбавлені варіантної розробки, але мають більше стійкості, розмежування на речитативні та розспівні ділянки. / В XVII ст. *київський спів* поширився в Московії; його співи викладені в п'ятилінійній нотації, яка, на відміну від крюкової, в Московії називалась *київським знаменем*.

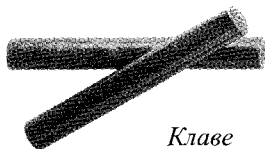
КИН — китайський струнний щипковий інструмент; корпус має вигляд плаского продовгуватого ящика, на який натягнуто 7 струн однакової довжини без ладів та підставок; звук залежить від ваги та сили натягу струн.

КЙОС (КОС, КУ, КЕЗ) — азербайджанський ударний інструмент, двобічний барабан; звук видобувають палками; застосовується під час ходів, весіль, для супроводу групових та масових танців.

КИЯК — народний киргизький струнний смичковий інструмент з дерев'яним видовбаним корпусом, короткою шийкою та дископодібною голівкою з кілками; стрій квартово-квінтовий, діатонічний; звук м'який, багатого тембру, можливе флажолетне звучання; застосовується для виконання кю, супроводження співу, а також в оркестрах народних інструментів.

КІЛОК (КОЛОК) — невеликий стрижень для натягування та налаштування струн музичного інструменту; при обертанні кілка струна натягується або послабляється, і її звук відповідно стає вищим або нижчим.

КІНОМУЗИКА — I. Музика, що знаходить собі застосування в органічному поєднанні з кіномистецтвом; музика в кінофільмах, де вона поряд з іншими виражальними засобами бере участь у створенні тієї чи іншої драматичної ситуації, підкреслюючи в ній емоційну сторону дії. II. Музика, що ілюструє кінофільм і не має значення художнього твору; музичне оформлення кінофільму.

Клаве

КЛАВЕ (КЛАВЕС) — *it. claves* — латиноамериканський (кубинський) ударний інструмент з родини ІДЮФОНІВ — дві дерев'яні палички довжиною 15-20 см і діаметром 2-2,5 см; під час гри одну паличку тримають у руці таким чином, щоб долоня утворювала

своєрідний резонатор, а другою паличкою ритмічно вдаряють по першій; звук невизначеної висоти, дзвінкий, лункий; застосовується в джазі для підкреслювання синкопованих двотактових ритмічних малюнків (румба, мамба та ін.).

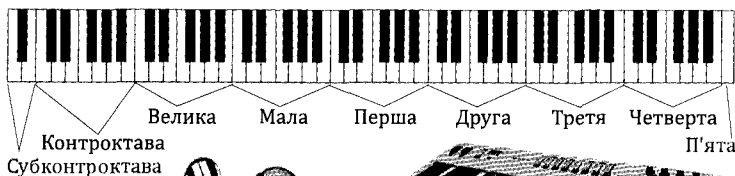
КЛАВЕСИН — старовинний клавішний струнно-щипковий музичний інструмент, металеві струни якого захищуються плектром з пера (гусячого, воронячого) або шкіри; був поширений у XVI-XVIII ст. і виготовлявся з двома клавіатурами; складніші інструменти мали два або більше набори струн (регістрів) та особливі перемикачі, які дозволяли змінювати кількість видобутих звуків шляхом одночасного включення двох або трьох наборів струн. / Поступаючись фортепіано за силою та динамікою, мав свої переваги: прозору ясність тону, ритмічну чіткість і прекрасну поєднуваність з іншими музичними інструментами та голосами, яка зробила клавесин чудовим ансамблевим інструментом.

Клавесин

КЛАВІАТУРА — система важелів (клавішів), для видобування звуків; становить частину механізмів таких музичних інструментів як клавесин, клавікорд, орган, фортепіано, а також електронних музичних інструментів (синтезаторів).

Фортепіанна клавіатура за октавами

Плівкова клавіатура

MIDI-клавіатура

КЛАВІКОРД — клавішно-струнний музичний інструмент 15-18 ст.; його клавіші приводять у дію механізм тонких металевих пластинок (тангентів), які в свою чергу видобувають звук тертям об струну; у найпростішій конструкції тангенти прикріплені до задніх стінок клавіш; характерна особливість клавікорда — чотирикутний корпус та набір струн однакової довжини, натягнутих зліва направо паралельно лінії клавіатури і настроєних в унісон.

Клавікорд

КЛАВІОЛІНА — електричний одноголосий музичний інструмент, який має близько 50 тембрів; діапазон — від однієї до п'яти октав.

КЛАВІР — I. Німецька спільна назва всіх клавішних музичних інструментів зі струнами: клавікорда, клавесина, рояля, фортепіано тощо.

II. Перекладення оперної або симфонічної партитури для виконання на фортепіано; *див.* КЛАВІРАУСЦУГ.

КЛАВІРАБЕНД — клавірний вечір, вечір клавірної музики; концерт фортепіанної музики.

КЛАВІРАУСЦУГ — перекладення оперного або оркестрового музичного твору для виконання на фортепіано (або співу з фортепіано).

КЛАВІТАРА (ГРЕБІНЕЦЬ) — *англ.* **keytar** — клавішно-грифовий електромузичний інструмент; синтезатор гітарного типу.

КЛАВІЦИТЕРІУМ — клавесин з вертикальним розташуванням корпусу та струн.

КЛАВІЧЕМБАЛО — (1) італійська назва КЛАВЕСИНУ; (2) те саме, що ЧЕМБАЛО.

Клавітара

КЛАВІША

КЛАВІША (КЛАВІШ) — ключ; на органі, клавесині, фортепіано та інших інструментах — важіль, що становить пристрій для видобування звуків з допомогою натискування або удару.

КЛАВІШНИЙ МЕХАНІЗМ — механічна система, яка слугує для вмикання та вимикання джерела звуку; складається з кількох взаємопов'язаних частин: клавіатури, механіки, педалів тощо; у фортепіано є рушієм молоточків, демпферів, в органі — клапанів повітрядувів і т.д.

КЛАВІШНІ ІНСТРУМЕНТИ — група музичних інструментів, звук в яких видобувається за допомогою клавіш; до клавішних інструментів відносяться деякі струнні (фортепіано, клавесин), частину духових (орган, гармоніка, баян, акордеон), деякі ударні (ДЗВІНОЧКИ).

КЛАКА — *фр. claque* — наймана група відвідувачів театральної вистави, які мають сприяти створенню штучного успіху або провалу артиста чи спектаклю; таких людей звуть клакерами.

КЛАПАНИ — механічні пристрої, що закривають та відкривають отвори в корпусах духових інструментів для зміни висоти звуку.

КЛАРНЕТ — назва основного виду духового дерев'яного інструмента з родини кларнетів; дає чистий, ясний звук, має діапазон від *мі* малої октави до *соль* третьої октави; нотується в скрипковому ключі; буває настроєний у *до* мажорі, *ля* мажорі і найчастіше в *сі-бемоль* мажорі; існують також *бас-кларнет* і маленький кларнет, застосовуваний (звичайно в строї *мі-бемоль*, рідше — в строї *ре*) у духових, а іноді й у симфонічних оркестрах.

КЛАСИКА — термін, що вживається стосовно досконалих, зразкових творів мистецтва; в музиці під це визначення підпадають як окремі твори композиторів, так і зразки народного музичного мистецтва; класичні твори вирізняються багатством змісту і красою та довершеністю форми.

КЛАСИФІКАЦІЯ СПІВАЦЬКИХ ГОЛОСІВ — визначення типу голосу за такими показниками: звуковий діапазон, темброві ознаки, сила звуку, теситурна витривалість, висотне положення перехідних звуків, а також об'єм ротової порожнини, розмір і положення гортані, хронаксія зворотного нерву.

КЛАСИЦИЗМ — художня течія в культурі європейських країн XVII–XVIII ст.; представники класицизму прагнули до створення прозорих та гармонійних за формою, піднесено-шляхетних героїчних творів на основі сюжетів та кращих зразків античного мистецтва; в музиці естетика класицизму найяскравіше відобразилася в жанрі опери.

КЛАСИЧНИЙ ДЖАЗ — *англ. classic jazz* — період в історії традиційного джазу, коли на основі архаїчного джазу отримали розвиток такі його форми, як *новоорлеанський стиль* негритянського та креольського напрямків, *новоорлеанско-чиказький стиль*, *новоорлеанський та чиказький різновиди* диксиленду, *різновиди фортепіанного джазу* (баррел-хауз, буги-вуги та ін.), а також тогочасного джазу з міст Півдня та Середнього Заходу США.

Кларнет

КЛАУЗУЛА — *лат. clausula* — I. Багатоголосне закінчення окремих співів меси, остинатне повторення хоральної мелодії в тенорі та її ритмізація в остинатних фігурах. II. До XVIII ст. в музичній теорії — позначення закінчень музичної форми (КАДЕНЦІЯ).

КЛЕЗМЕР — народний єврейський музикант-інструменталіст.

КЛЕП-ХЕНДЗ — вказівка про необхідність підкреслити джазовий акомпанемент (зокрема, другу і четверту долю) плесканням виконавців у долоні.

КЛУМПАКОЇС — давньолитовський парний народний танець; музичний розмір 2/4, темп жвавий; виконувався в дерев'яному взутті.

КЛЮЧІ — у нотопису: знаки, що умовно вказують на абсолютну висоту будь-якого ступеня музичного звукоряду, від якого ведеться відлік інших ступенів.

Ключі "Соль"

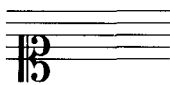

Старофранцузький

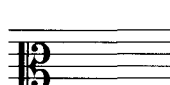

Скрипковий

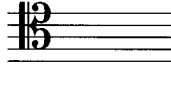
Ключі "До"

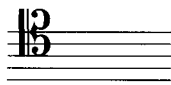
Сопрановий

Меццо-сопрановий

Теноровий

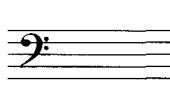

Баритоновий

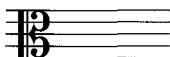
Ключі "Фа"

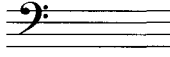
Баритоновий

Басовий

Альтовий

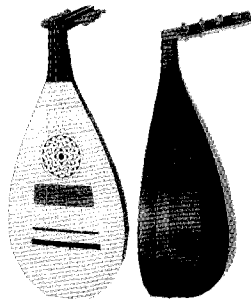

Басопрофундовий

КЛЮЧОВІ ЗНАКИ — знаки альтерації, які виставляються при ключі і вказують на тональність, у якій написано твір або частина твору.

КОБЗА — старовинний український народний струнно-щипковий інструмент, відомий ще з часів Київської Русі; складається з круглого або довгастого корпусу з опуклим дном, верхньої деки, грифа і головки, що має кілочки для натягування довгих струн; приструнки (короткі струни) розміщуються на правій стороні дек; кількість струн — від 8 до 16; видобувають звуки за допомогою плектра; у другій половині XVIII ст. в Україні з'явилася БАНДУРА, яка з часом майже витіснила кобзу.

КОБЗАР — український народний мандрівний співак, що супроводжував свій спів грою на кобзі, а згодом на бандурі; мистецтво кобзарства було особливо поширене в Україні у XVII–XIX століттях.

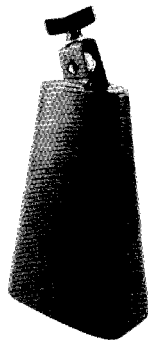
Кобза

КОБИЗ — казахський двострунний смичковий інструмент з видовбаним ковшоподібним корпусом та короткою шийкою без ладів; за звуком нагадує віолончель з квартовим строем; на ньому виконують кю, супроводжують спів, застосовують в ансамблях та оркестрі народних інструментів.

КОБИЛКА — стара назва підставки для струн у скрипки, альту, віолончелі, контрабаса, домри, гітари та ін.

КОБУЗ — узбецький та каракалпацький двострунний смичковий музичний інструмент, подібний до казахського КОБИЗУ.

КОВБЕЛ (КАУБЕЛ) — *англ. cowbell* — металевий самозвучний інструмент (ідіофон) з невизначеною висотою звучання; являє собою чотирикутну металеву призму з відкритою передньою гранню (нагадує дзвінок для худоби без язичка), кріпиться до великого барабана; має різкий пронизливий звук і є характерним інструментом танцювальних жанрів латиноамериканського походження; застосовується також у популярній та рок-музиці.

Ковбел

КОВЕНТ-ГАРДЕН — один з провідних оперних театрів Великої Британії, заснований у Лондоні 1732 року; понад сто років на сцені театру йшли різноманітні вистави — від драматичних спектаклів до балетів та церковних програм, з 1858 року він став виключно оперним театром; назва театру походить від назви району його розташування.

КОДА — буквально: хвіст, шлейф, кінець; у музиці: заключна частина, розділ, що завершує або закінчує музичний твір у цілому; в композиціях з репрізою кода йде після репрізного проведення матеріалу; смислове значення коди у класиків — стисле узагальнення, підсумок розвитку музичних образів, ствердження основної ідеї п'єси; іноді кода означає якісно нову фазу в розвитку образу; тоді вона виростає до великих розмірів і в свою чергу завершується кодою (кода в коді).

КОДЕТА — буквально: хвостик; невелика кода; у фузі: назва частини мелодичного одноголосого руху, яка доповнює тему до її каденції або до моменту вступу наступного голосу.

КОЗА — українська і польська назва народного духового інструмента, різновид ВОЛИНКИ.

КОЗАЧОК — назва українського та російського («Казачок») народних танців, жвавих, веселих; темп помірно швидкий або швидкий; музичний розмір 2/4; раніше танець виконувався одним танцюристом-хлопцем або парою (дівчина і хлопець); тепер це масовий танець, в якому основну, провідну роль відіграє жіноча група; його мелодії широко використовуються в професійній музиці.

КОКЛЕ — латвійський струнний щипковий інструмент, подібний до канклес, кантеле і гуслі; застосовується як сольний, акомпануючий, ансамблевий та оркестровий інструмент.

КОЛАЖ — *фр. collage* — особлива форма використання композитором фрагментів з власних творів або творів інших авторів; характеризується механічним поєднанням стилістично різнорідних елементів, що викликає враження парадоксальної несумісності музики.

КОЛИВАННЯ — більш або менш точне повторення змін стану вібратора, яке є безпосереднім джерелом музичного звуку; характеризуються: **амплітудою** — величиною відхилення вібратора від положення рівноваги, часом, протягом якого відбувається повне *коливання*, і **частотою коливання** за одиницю часу (секунду); *коливання* утворюють додаткові звуки (ОБЕРТОНИ), які сукупно дають натуральний звукоряд та визначають тембр звуку; від джерела звуку поширюються пружним середовищем, зокрема, повітряним.

КОЛИСКОВА — лірична, заспокійливого характеру пісня, яку співають, заколисуючи дитину; за зразком колискових складають інструментальні п'єси спокійного настрою з характерним коливальним ритмом.

КОЛІНО — невеликий закінчений розділ музичної п'єси танцювального типу.

КОЛО — хороводний танець у західних і південних слов'ян.

КОЛОДКА — рухома деталь смичка, що розташована у нижній його частині і пересувається за допомогою спеціального гвинта, натягаючи або послаблюючи волос на смичку, за допомогою якого видобувається звук зі струнного інструменту.

КОЛОМИЙКА — I. Українська народна пісня, поширена в західних областях країни, Буковині та Закарпатті; має правильну періодичну форму (4+4 такти), розмір 2/4, темп помірний. II. Народний парний танець, що виконується хлопцями та дівчатами.

КОЛО́Р — *лат. color* — I. В мотетах XIII ст. прикраса, утворена, зокрема, шляхом повторення мелодійного звороту в певному голосі; II. Остатнє повторення звуковисотної фігури в мотеті XIV-XV ст. (**ізоритмія**). III. Назва нот в нотації XIV-XVII ст., які під час запису кольором відрізнялись від інших (червоні серед чорних тощо).

КОЛОРАТУРА — прикрашення вокальної мелодії віртуозними, технічно складними пасажами; сукупність орнаментальних прийомів у вокальній музиці, насамперед у класичній опері, особливо італійській та французькій періоду бароко (XVII-XVIII ст.), класицизму (друга половина XVIII ст.) і раннього романтизму (перша половина XIX ст.); найчастіше використовувалася в партіях для високих співацьких голосів, насамперед сопрано, спочатку у виконанні *співаків-кастратів*, а потім для високого, так званого колоратурного сопрано у виконанні жінок. / У XX столітті і до сьогодні, у зв'язку з виникненням і популяризацією автентичного виконання музики епохи *бароко*, до числа голосів, що виконували *колоратури*, додався і **контратенор**, який в такому випадку виконує чоловічі сопранові партії.

КОЛОРАТУРНЕ СОПРАНО — найвищий жіночий голос, який відзначається особливою рухливістю та легкістю виконання колоратури, великим діапазоном (від *c1* до *f3*, іноді *h3*, *b3*, *c3*).

КОЛЯДИ — авторські пісні релігійного, церковного, змісту приурочені до одного з найголовніших християнських свят — Різдва Христового; окреме місце посідають церковні коляди авторського, книжного походження («Тиха ніч, свята ніч»; «Нова радість стала»; та інші) — *див. також* КОЛЯДКИ.

КОЛЯДКИ — величальні народні календарно-обрядові пісні зимового циклу свят, які походять з глибокої давнини; з'явилися ще у календарі язичницьких часів (який тоді називався Колом) і пов'язані з днем зимового сонцестояння, яке називали святом Коляди або Коротуна; за однією з легенд, у цей день Сонце з'їдав змій Коротун, всесильна богиня Коляда в дніпровських водах народжувала нове сонце — маленького Божища, і Язичники намагалися захистити новонародженого: вони проганяли Коротуна, який прагнув з'їсти нове Сонце, а, щойно на небі сходила Зоря, ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця і носили з собою зображення цього сонця («різдвяна зірка»); заходили у двір, будили господаря і співали його родині величальних пісень про сонце, місяць, зорі; ці пісні й стали називати КОЛЯДАМИ або колядками; згодом, із запровадженням на Русі християнської релігії як державної (так зване «хрещення Русі») обряд колядування був пристосований до святкування Різдва Христового, священники й ченці створили нові релігійні колядки з біблійними образами, які також набули великої популярності в народі; за обробку та відновлення колядок бралися видатні композитори; у колядках, за традицією, вшановували всіх членів родини: господаря, господиню, хлопця, дівчину; колядування поєднувалось із відповідною театралізованою виставою, танцями, музикою; колядували групами, попередньо розподіливши обов'язки: отаман «береза», «звіздар», «міхоноша» та «ряджені».

КОМБІНАЦІЙНИЙ ТОН — звук, що виникає внаслідок взаємодії двох або кількох одночасних коливань (звуків) в будь-якому середовищі; існують два його різновиди: **різницевий**, частота якого дорівнює різниці частот звуків, що входять до нього, та **сумарний**, що виникає внаслідок складання частот звуків, які його утворюють.

КОМБО — назва джазового ансамблю з 6-8 музикантів, яка з'явилась в сучасному джазі з 40-х років ХХ ст. і пов'язана з поділом виконавських функцій музикантів на солістів, які імпровізують, та ритм-групу.

КОМЕДІЯ ДЕЛЬ АРТЕ — *ит. commedia dell'arte* — вид італійського театру часів Відродження, в якому вистави імпровізаційно створювались на основі сюжетної схеми; її традиції успадкувала і розвинула опера-буффо.

КОМІЧНА ОПЕРА — опера комедійного змісту, що сформувалася у європейських країнах ХVІІІ ст., як вид демократичного мистецтва; сюже-

ти, часто сатиричні, запозичувалися з народного життя, музичні номери (арії, ансамблі тощо) чергувалися з розмовними сценами або речитативами; у XIX-XX ст. комічні опери вже рідко включали розмовні сцени, всі дії у них супроводжувалися музикою.

КОМПАКТ-ДИСК — носій звукової інформації, який має вигляд диску діаметром 120 мм; звукову інформацію закодовано цифровим методом і розміщено у вигляді спіральної доріжки на одному боці диску; відтворює звук лазерний програвач, тривалість звучання — 60 хв., якість звучання набагато переважає довгограючий диск.

КОМПОЗИТОР — автор музичних творів; людина, що складає музику.

КОМПОЗИЦІЯ — I. Вид художнього мистецтва — написання (складання) музики. II. Будова музичного твору, співвідношення та розташування його розділів.

КОМПРИМАРІО — оперний співак, який виконує другорядні партії.

КОМУЗ — найпоширеніший з киргизських народних інструментів; за звучанням та зовнішнім виглядом нагадує домру: має грушеподібний корпус з довгим грифом, три струни; з них дві крайні налаштовуються у унісон або октаву, а середня на квінту вище, саме на ній виконується мелодія; крайні струни служать для акомпанементу. / На комузі виконують інструментальні п'єси, пов'язані з давніми переказами та легендами; використовують його і для акомпанементу.

Комуз

Конга

КОНГА — *ісп. conga* — I. Ударний інструмент латиноамериканського походження з родини мембранофонів; має форму звуженого до низу циліндра; звук низький та глухий, видобувається долонями або пальцями; застосовується в танцювальній музиці; зазвичай при грі музикант використовує одночасно дві-три конги різного розміру. II. Кубинський карнавальний танець; музичний розмір 4/4.

КОНГЕРО — музикант, що грає на конзі (*див.* КОНГА).

КОНДАК — започаткований у VI ст. жанр візантійської, з XI ст. давньоруської гімнографії; строфи кондака виконував соліст, рефрен — хор; в *кондаках* прославляли Бога, матір Божу та святих.

КОНДАКАР — давньоруська співецька книга, назва якої пов'язана з записами співів кондаків за допомогою кондакарної нотації.

КОНДАКАРНА НОТАЦІЯ — один зі старовинних видів безлінійного нотопису, який існував поряд з *крюками* в Київській Русі XI-XIV ст.

КОНДАКАРНИЙ СПІВ — мелізматичний стиль культового співу, поширений в Київській Русі з XI до XV ст; його репертуар включав кондаки, вірші з псалмів та приспиви до них, записані в співацькій книзі — **КОНДАКАРІ**.

КОНДИВКОН — евенкійській музичний інструмент, подібний до варгана, виготовлений з кістки мамонта.

КОНДУКТ — жанр західноєвропейської вокальної музики, який з'явився близько 1140 р. та належав до нелітургійних і світських багатоголосних композицій; витіснений зі вживання мотетом.

КОНСЕРВАТОРІЯ — вищий музичний навчальний заклад, який готує музикантів-інструменталістів, співаків, диригентів, композиторів та музикознавців.

КОНСОНАНС — співзвуччя, поєднання двох чи кількох звуків, що утворюють узгоджене, злите звучання; в сучасній теорії музики до консонансів відносять інтервали: пріма, мала та велика терції, кварта, квінта, мала та велика сексти та октава.

КОНТРАБАС — найнижчий за звучанням струнний смичковий інструмент, важливий елемент симфонічного оркестру; грати на ньому доводиться стоячи або сидячи на високому стільці, видобування звуку потребує певних зусиль, тому він рідко використовується як сольний інструмент; досить популярний в естрадних оркестрах та ансамблях, там на ньому грають *щипком*.

КОНТРАЛЬТО — так називається найнижчий жіночий голос глибоко грудного оксамитового тембру; цей голос зустрічається рідко, тому композитори не часто його використовують.

КОНТРАПУНКТ — розміщення звуків однієї мелодії проти звуків іншої мелодії; тепер цей термін означає: **I.** Поєднання двох і більше самостійних мелодій, що звучать одночасно. **II.** Науку про поєднання мелодій у цілу музичну побудову багатоголосного складу. **III.** Мелодію, яка контрапунктично поєднується з даною.

КОНТРАПУНТО — *исп. contrapunto* — в країнах Латинської Америки — музичний діалог, який імпровізують двоє співаків у супроводі гітари.

КОНТРАСТ — протилежність мажорного і мінорного нахилу, протилежність ладотональностей, швидких і повільних темпів, голосного й тихого звучання, діатоніки і хроматики, поліфонії і гомофонії тощо; у класиків це найважливіший спосіб драматизації музики, образного виразу ідей боротьби; контрасту образів, змальованих музичними засобами: драматичного і ліричного, дійового і споглядального, веселого і скорботного тощо композитор досягає, застосовуючи контрастні емоційно-виражальні засоби.

КОНТРАСТНО-СКЛАДОВІ ФОРМИ — форми, складені з двох або кількох контрастних частин, об'єднаних спільним задумом та розвитком, текстом, сюжетом, логікою тонального плану, безперервним переходом тощо.

КОНТРАТЕНОР — I. Рідкісний чоловічий співацький голос, що межує між жіночим контральто та чоловічим тенором — Альбіно; діапазон від *c* до *a2* (*62*). II. В музиці XIV-XV ст. — переважно інструментальний поліфонічний голос, який рухається в тому ж напрямі, що і тенор.

КОНТРАФАГОТ — найнижчий за регістром духовий інструмент з родини фаготів; має діапазон від *сі-бемоль* субконтроктави до *фа* малої октави; нотується в басовому ключі на октаву вище від реального звучання; створений у 1620 році.

КОНТРДАНС — I. Англійський народний танець; у XVIII-XIX ст. був поширений у багатьох країнах Європи як бальний танець; складався з послідовності різних танцювальних фігур; розміри: 2/4 та 6/8. II. Категорія схемних танців, що танцюються до сьогодні, окремою підкатегорією є *шотландські контрданси*. III. Те саме, що й КАДРИЛЬ.

КОНТРЕКСПОЗИЦІЯ — у фузі: вторинна експозиція, тобто другий систематичний і більш або менш повний виклад тематичного матеріалу перед розробкою.

КОНТРОКТАВА — див. ОКТАВА.

КОНФІНАЛІС — заключний тон (фіналіс) григоріанської мелодії, записаної в транспозиції.

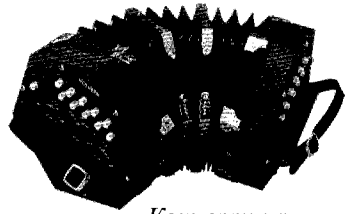
КОНЦЕНТРИЧНА ФОРМА — репризна багаточастинна форма дзеркально симетричної побудови, центральні частини якої повертаються у зворотному порядку (АВСВА або АВСВСА).

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АЛЬБОМ — платівка, аудіокасети або компакт-диск, де всі записи музичних номерів об'єднані єдиною загальною ідеєю.

КОНЦЕРТ — публічне виконання музичних творів; також жанр великого, емоційно-яскравого, піднесеного і блискучого, віртуозного

за своїм викладом музичного твору для оркестру і сольного інструмента, розрахованого на широку публіку; пишеться за принципами сонатної форми і складається звичайно з трьох частин, перша з яких нерідко буває найдраматичніша, друга — у пісенно-ліричному, третя — в народно танцювальному характері; відмінна риса в композиції класичного концерту (до романтиків) — наявність у першій частині двох експозицій — оркестрової і сольної, а також так званої каденції, що збереглася й донині — блискучої сольної імпровізації перед *репризою* або *кодою*.

КОНЦЕРТИНА — невелика ручна ГАРМОНІКА, найчастіше шестигранної форми; її хроматичний звукоряд має діапазон від 2 до 4 октав; при натисканні клавіші видає тільки один певний звук (готових акордів немає); винайдено її в Англії у ХІХ столітті.

Концертина

КОНЦЕРТИНО — невеликий інструментальний концерт; порівняно з концертами такі композиції менш масштабні та технічно менш складні.

КОНЦЕРТМЕЙСТЕР — **I.** В оркестрі: кращий з музикантів певної групи оркестру, який веде за собою всіх учасників цієї групи; якщо в симфонічному творі зустрічається соло для якогось інструменту, то його виконує саме концертмейстер; концертмейстер групи перших скрипок симфонічного оркестру вважається концертмейстером всього оркестру, він перший помічник та права рука диригента. **II.** Піаніст, який працює з учнями (скрипалями, віолончелістами, співаками та ін.); помічник педагога, він допомагає учням оволодіти своєю партією, знайти вірне трактування музичної теми. **III.** Також піаніст-аккомпаніатор співака або музиканта-інструменталіста.

КОНЦЕРТ-МІТИНГ — форма масової агітаційно-пропагандистської та музично-просвітницької роботи.

КОНЦЕРТНА СИМФОНІЯ — твір для групи солістів з оркестром, подібний до КОНЧЕРТО ГРОССО і сольного концерту, від якого *концертна симфонія* запозичила тричастинну (інколи двочастинну) побудову, подвійну експозицію та каденції солістів.

КОНЦЕРТНА ФОРМА — найбільш велика типова циклічна форма в інструментальній музиці ХVІІ-ХVІІІ ст., яка спирається на чергування відносно стійкої теми та інтермедій, в яких розвивається матеріал основної теми або самостійна тема.

КОНЦЕРТНИЙ ЗАЛ — спеціальне приміщення призначене для проведення публічних концертів; перші концертні зали з'явилися на початку ХІХ століття; раніше концерти проводилися у палацах, салонах, церквах, театрах, приватних будинках.

КОНЦЕРТУВАННЯ — виступи в концертах, концертна діяльність.

КОНЦЕРТШТЮК — одночастинна концертна п'єса; віртуозний твір для сольного інструменту у супроводі оркестра або інструментального ансамбля.

КОНЦЕРТИНО — група інструментів, що виконують соло — переважно три смичкових або три духових — і протиставляються основній масі оркестру в КОНЦЕРТО ГРОССО.

КОНЦЕРТО ГРОССО — характерний для XVII-XVIII ст. жанр великого твору для оркестру, в якому інструменти поділені на дві групи: основна маса інструментів *tutti* і невеликий ансамбль концертних інструментів — *concertino*; обидві групи інструментів ніби змагаються у виконанні провідних різних частин музичного твору.

КООРДИНАЦІЯ — *лат. coordinatio* — встановлення взаємозв'язків між окремими діями органів та систем — слуху і голосу, непаралельних рухів рук диригента або інструменталіста, між компонентами свідомості, художніми образами, поняттями музичної теорії та ін.

Kora

КОРА — інструмент народів Сенегалу та Західної Африки; являє собою комбінацію арфи та лютні; на шийку інструмента можуть вдягати кільця, які дзеленчать під час гри; вимагає постійного налаштування, тому грати на ньому досить складно; на *кори* грають чоловіки, супроводжуючи свої промови чи спів.

ного налаштування, тому грати на ньому досить складно; на *кори* грають чоловіки, супроводжуючи свої промови чи спів.

КОРДАВУН — евенкійській різновид варгана, виготовлений з кістки.

КОРЕКЦІЯ — *лат. correctio* — усунення недоліків музичного розвитку або музично-виконавської техніки.

КОРИДО — *ісп. corrido* — народна пісня іспанського походження на актуальні теми, поширена в Мексиці та інших країнах Латинської Америки, яка виконується в супроводі гітари; музична форма — 8- (12- або 16-) тактовий період, лад мажорний, розміри — 6/8, 3/4, 2/4 та змінний 6/8 + 3/4; найбільшого поширення набула під час Мексиканської революції 1910-1917 рр.

КОРИФЕЙ — I. В давньогрецькому театрі — провідир хору в трагедії, що був посередником між хором та акторами, з якими вступав у безпосередній контакт. II. Провідний артист кордебалету. III. В переносному розумінні — видатний діяч мистецтв, який має багаторічний досвід, найвищу майстерність та великі заслуги в певній науковій або мистецькій галузі.

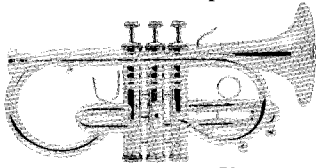

Корнамуз

КОРНАМУЗ, (КОРНЕМЮЗ, КОРНЕМЮЗА) — *італ. cornamusa*

— I. Духовий інструмент, подібний до волинки. II. Дерев'яний духовий інструмент, подібний до шалмея; його різновиди: *малий, альтовий, теноровий і басовий*.

КОРНЕТ — духовий мідний інструмент з родини корнетів, що розвинувся з поштового ріжка через долучення до нього клапанів; схожий на трубу, але має м'який тембр звучання і гнучкіший щодо техніки виконання; настроюється в тональностях *сі-бемоль* мажор або *мі-бемоль* мажор і відповідно має діапазон від *ля* малої октави до *сі-бемоль* другої октави або від *мі* малої октави до *сі-бемоль* другої октави; на відміну від труби має стоячі клапани-пістони, а тому зветься *корнет-а-пістон*, тобто *корнет з клапанами*.

Корнет

КОРНЕТ-А-ПІСТОН — див. КОРНЕТ.

КОРОБОЧКА — *ит. tamburo di legno* — ударний інструмент з родини ідіофонів, брусок з дзвінкої деревини розміром 11x8x5 см з глибоко видовбаною щілиною; звук сильний, дзвінкий, ляскаючий, видобувається дерев'яними паличками; широко застосовується в джазовому виконавстві.

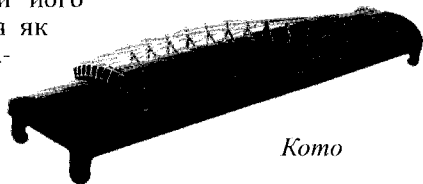
КОРРЕПЕТИТОР — піаніст — помічник диригента, який вивчає з виконавцями (вокалістами і танцюристами) їх сольні парії.

КОРУС — *англ. chorus* — складник форми джазової музики, де *корус* дорівнює темі та базується за її гармонічною схемою; може бути аранжованим для групи музичних інструментів або мати вигляд імпровізації.

КОСАРИ — назва українського народного масового чоловічого танцю.

КОТИЛЬЙОН — *фр. cotillon* — I. Парний бальний танець французького походження, де всі пари повторюють рухи першої (або розпорядника балу) під музику популярних танців (вальсу, мазурки, польки); відомий з XVIII ст., але особливого поширення набув наприкінці XIX ст.; останній танець балу. II. Танець-гра, в якому партнери обираються за завчасно визначеними правилами у випадковому порядку і танцюють деякий парний танець. III. Теж саме, що й контрданс.

КОТО — японський щипковий інструмент; 13 струн натягнуті уздовж продовгуватого корпусу з двома резонаторними отворами; під кожною струною розташована рухома підставка; інструмент налаштовують, пересуваючи ці підставки і, відповідно, змінюючи довжину активної частини кожної струни; грають на ньому за допомогою плектрів, закріплених на першому, другому та третьому пальцях правої руки; основний його різновид *соно*. / Застосовується як сольний, ансамблевий та акомпануючий інструмент.

Кото

КОЧАРИ — вірменський чоловічий народний танець, пов'язаний з культом тварин, який склада-

ється з повільної і швидкої частин; ритміка пружна, імпульсивна, з синкопами; розмір 2/4, 4/4, 8/4; виконується в супроводі зурни та ударних, що утворює поліритмічний ефект.

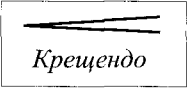
КОШНАЙ (КУШНАЙ) — узбецький і таджицький духовий інструмент з одинарним язичком; складається з двох з'єднаних паралельно очеретових трубок діаметром 14-16 мм та довжиною 240-260 мм з 6-8 пальцевими отворами на кожній, утворюючи подвійний кларнет; звукоряд діатонічний, діапазон — до 1 1/2 октав; застосовується як сольний, ансамблевий та оркестровий інструмент.

КРАКОВ'ЯК — польс. **krakowiak** — від назви міста Кракова; польський національний танець, жвавого, швидкого руху у розмірі 2/4.

КРАПКА — у нотопису: знак вживаний для: **(1)** вказівки на збільшення тривалості долі в півтора рази, тоді він випикується праворуч від нотної головки; **(2)** вказівки на виконання стаккато, тоді його ставлять над нотною головкою або під нею.

КРЕДО — лат. **credo** — один з розділів католицької меси.

КРЕОЛЬСЬКИЙ ДЖАЗ — англ. **creole jazz** — різновид новоорлеанського джазу, який виник у середовищі французьких та іспанських переселенців до Нового Орлеану з домішками індійської та негритянської крові — креолів і належав до новоорлеанського стилю.

Крецендо

КРЕШЕНДО (КРЕЩЕНДО) — іт. **crescendo** — знак, що означає поступове збільшення сили звуку.

КРИВИЙ ТАНЕЦЬ (КРИВИЙ ТАНОК, КРОПОВЕ КОЛЕСО) — український народний танець, веснянковий дівочий хоровод.

КРИЖАЧОК — білоруська народна пісня і танець, що виконується в помірному темпі з поступовим прискоренням; музичний розмір 2/4 або 4/4; пари розташовуються хрестоподібно.

КРИМАНЧУЛІ — орнаментований верхній голос грузинських (гурійських та імеритинських) народних пісень, який виконується фальцетом.

КРИОЛЬЯ — кубинський народний пісенний жанр, ліричний за характером, з плавною, широкою мелодією; музичний розмір 2/4 чергується з 3/4; виконується соло або дуетом з інструментальним супроводом.

КРИСТАДІН — електричний багатоголосний клавішний музичний інструмент; загальний діапазон від до до до3; тембри звуків нагадують дерев'яні духові інструменти, можливе включення вібрато.

КРИТСЬКА ЛІРА — грушоподібний триструнний смичковий музичний інструмент, поширений переважно на Криті та на інших островах Додеканесу та Егейського архіпелагу в Греції; найпопулярніший вид ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ЛІРИ.

КРОНА — спеціальна висувна трубка U-подібної форми, яка подовжує стовп повітря в мідних духових інструментах, таким чином зміню-

ючи їх стрій; існують: **(1) вентиляльні крони**, які для зміни висоти звуків включаються за допомогою вентилів; **(2) крони загального строю** безпосередньо з'єднані з каналом для точного настроювання інструментів; **(3) крони-надставки**, які вставляються між мундштуком і початком каналу для пониження строю; **(4) крони інвенційні (змінні)** для зміни загального строю інструментів.

КРОТА — старовинний струнний смичковий інструмент з чотирикутним дерев'яним корпусом, шийкою з грифом та 4 струнами над грифом і 2 збоку, був поширений до кінця XVIII ст.

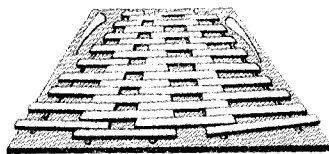
КРУМГОРН — духовий дерев'яний музичний інструмент з циліндричним стволом, вигнутим у формі гака, з 6-7 пальцевими отворами на прямій ділянці; був поширений в країнах Європи XI-XVIII ст.; має не дуже різкий звук, який видобувається за допомогою подвійної тростини, розташованої в спеціальній камері; діапазон — більше октави; мав 6 різновидів: *малий, дискантовий, альтовий, теноровий, басовий і великий басовий*.

КРУСТА ДАНЦИС — сольний латвійський народний танець, який на весіллі виконують чоловіки у супроводі пісень; музичний розмір 2/4, утворюються шляхом стрибання над паличками, покладеними навхрест.

КРЮКИ — знаки давньоруської безлінійної нотації, які розміщувались над текстом і використовувались для запису церковної музики так званого знаменного співу; кожний з понад 70 крюків означав один або кілька звуків різної висоти, ритм і характер виконання; розрізняють три типи фіксації мелодії за допомогою крюків: власне *крюковий, поспівний та фітний*, а також різні види крюкових рукописів.

КРЮКОВЕ ПИСЬМО (ЗНАМЕННЕ ПИСЬМО) — давньоруське безлінійне письмо, вироблене відповідно до церковно-музичної практики знаменного співу, що виник в епоху Київської Русі і являє видатне досягнення музично-співочої культури руського середньовіччя; становить систему знаків (знамен) з такими назвами: паракліт, крюк, стопиця, палка, чаша, стрілка, криж, подчашья та ін; деякі з них позначали один звук, а деякі — два і більше.

КСИЛОФОН — назва музичного інструмента, в якому звук видобувається за допомогою ударів спеціальними ложечками (паличками ложкоподібної форми) по дерев'яних пластинках, розташованих у формі трапеції на солом'яних валиках або на спеціальних підстилках з гумовими прокладками; пластинок зазвичай буває 36, але їх число може перевищувати і 40; діапазон ксилофона від *сі* першої октави до *до* четвертої октави; інструмент входить до складу сучасного симфонічного оркестру та естрадних ансамблів.

Ксилофон

КУАНДО — *исп. cuando* — парний креольський танець, який походить від *менуету*, в Аргентині та Чилі виконується зі співом; складається з двох частин: помірної (музичний розмір 3/4) та більш швидкої (музичний розмір 6/8), виконується в супроводі гітари.

КУАТРО — струнний щипковий інструмент, поширений у Венесуелі та Колумбії; стрій — *сі, фа-дієзі1, ре1, ля1*; застосовується як акомпануючий інструмент.

КУБИЗ (КУМИЗ, КОМИЗ) — башкирський і татарський інструмент, подібний до варгана, зроблений з деревини (інколи з металу); звук — тихе шелестіння; на кубизі жінки виконують пісенно-танцювальні мелодії, застосовують як сольний та ансамблевий інструмент.

КУВ'ЯК — польський народний танець тридольного розміру, виник в області Куявії.

КУЛ (КУЛ-ДЖАЗ) — стиль сучасного джазу, що розвинувся наприкінці 40-х років ХХ ст. і поширився переважно серед білих музикантів; характерною особливістю *кулу* є спокійна манера гри і «твердий» спосіб звуковидобування на духових інструментах; в *кулі* значно ширше, ніж у традиційному *джазі* і *свінгу* застосовується поліфонія, внаслідок чого зростає роль аранжувальника.

КУЛІСА — I. У театральній техніці: пересувна частина декорацій. II. У тромбона: рухлива частина повітряної трубки, за допомогою якої регулюється правильне видобування звуку під час гри.

КУЛЬМІНАЦІЯ — момент найбільшої емоційної напруги або найяскравішого та найсильнішого розкриття образу, вершина піднесення мелодичної лінії; кульмінація будь-якої мелодії — це один з її верхніх звуків, підкреслений більшою тривалістю та сильною долею такту.

КУЛЬТОВА МУЗИКА — I. Музика, пов'язана з релігійним богослужінням, переважно хорова, *див.* ЦЕРКОВНА МУЗИКА. II. Наприкінці ХХ ст. культовою музикою називають будь-яку естрадну музику, яка набула широкої популярності та розголосу.

КУЛЬТУРА ВОКАЛЬНА — система норм звуковидобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо; культура вокальна досягається внаслідок систематичних спеціальних навчальних та репетиційних занять.

КУН СОНГС — пісні, де імітується манера співу негрів, які працювали на плантаціях рабовласників; виконуються в супроводі банджо або гітари.

КУНЦЮЙ — різновид китайської музичної драми, яка в XV ст. виникла в уїзді Куншань; дія включає варіювання мелодійних наспівів, танці та виконання на струнних, духових та ударних інструментах.

КУПЛЕТ — I. Частина пісні або вірша (строфа), що своєю будовою становить повторення попередньої. II. Рід віршованого твору, іноді покладеного на музику.

КУПЛЕТНА ФОРМА — поширена форма вокальних творів, в яких одна й та сама мелодія повторюється у незмінному вигляді або з легкими варіаціями, але при кожному повторі виконується з новим текстом; в куплетній формі мелодія має відображати загальний характер пісні і підходити до тексту всіх куплетів; в куплетній формі створено більшість народних пісень.

КУПЮРА — *фр. coupure* — вирізка, скорочення; у музиці: скорочення твору завдяки вилученню частини нотного стану, сцени, акту (в опері); у творах крупної форми (опери, балети, ораторії) можливість купюр часто буває передбачена композитором.

КУРАНТА — старовинний французький танець швидкого руху, в розмірі 3/4; входить як самостійна частина до старовинної інструментальної сюїти XVII-XVIII ст.

КУЯВ'ЯК — польський народний танець; темп музики помірний, розмір 3/4, мелодика плавна, характерні акценти на різних долях такту.

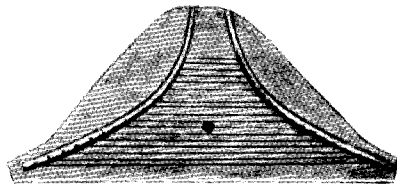
КХЕН — лаоський духовий музичний інструмент — набір з'єднаних бамбукових чи тростинових трубок з мундштуком; звукоряд діатонічний, застосовується як сольний, ансамблевий та акомпануючий інструмент.

КЮ — I. Загальна назва киргизької інструментальної музики усної професійної традиції. II. Розвинена інструментальна п'єса, яку виконавець імпровізує на *кяяку, комузі, сурнаї* на основі традиційних зразків.

КЮЙ — казахська народна інструментальна п'єса в традиціях народної або усної професійної творчості, яка виконується на **ДОМБРІ** або інших народних інструментах.

КЮЙШІ — виконавець кюїв на народних інструментах.

КЮСЛЕ — струнний щипковий інструмент, поширений у народів Поволжя (марі, татар, удмуртів, чувашів); вид шоломоподібних гусел з 17-25 струнами; звукоряд діатонічний; застосовується для виконання побутових і святкових пісень, інструментальних п'єс, супроводу співу та танців, соло або в ансамблі з іншими інструментами — скрипкою, тумиром, шумиром.

Кюсле

Л

ЛАБАНОРА ДУДА — литовський пневматичний музичний інструмент типу волинки зі шкіряним міхом і трьома трубками з тростини: парною, мелодичною і бурдонною; назва походить від

місцевості Лабанорас, де ще в XVI ст. виготовляли цей інструмент.

ЛАВАБО (РАВАП, РАБОБ) — уйгурський струнний щипковий інструмент, подібний до РУБОБА.

ЛАД — злагожденість, стрійність, настроєність; у музиці: **(1)** об'єднання різних за висотою звуків, що тяжіють один до одного; система інтонаційних взаємовідношень, заснована на організації *стійких* і *нестійких* звуків та взаємозв'язку так званих тонально-гармонічних функцій (тоніки, домінанти і субдомінанти); визначається тим чи іншим порядком і відношенням інтервалів між ступенями ладу; найпоширеніші лади у європейській музиці: МІНОР та МАЖОР; **(2)** у деяких струнних музичних інструментів (балалайки, гітари, мандоліни, домри, бандури, цитри тощо) — назва кожного ступеня, на які поділений гриф.

ЛАДОВА АЛЬТЕРАЦІЯ — підвищення або пониження нестійких ступенів ладу на півтона з метою посилення їх тяжіння до стійких ступенів в мажоро-мінорному ладі; позначається випадковими, а не ключовими знаками.

ЛАДОВА МОДУЛЯЦІЯ — модуляція в однойменну тональність.

ЛАДОВА ФУНКЦІЯ — дія і значення окремого звука, або акорду, що виявляються в інтонаційному зв'язку з тонікою або іншими ступенями чи акордами, наприклад: тяжіння 7 ступеня мажорного ладу (ввідного тону) в 1 ступінь (тоніку), тяжіння 6 ступеня (нижньої медіанти) в 5 ступінь (домінанту) тощо; інтонаційна опірність тоніки або тонічного тризвуку, тенденція домінантсепакорду до розв'язання у тонічний тризвук.

ЛАДОВИЙ ДЖАЗ — *див.* МОДАЛЬНИЙ ДЖАЗ.

ЛАДОВИЙ РИТМ — розгортання ладу в часі на основі тяжіння нестійкості до розв'язання в стійкість.

ЛАДОТОНАЛЬНІСТЬ — поняття, що визначає висотне положення того чи іншого мажорного або мінорного ладу на ступенях звукоряду, наприклад: *до мажор, до мінор, мі-бемоль мажор, фа-дієз мінор* тощо, а також, наприклад: *дорійський лад до, фрігійський лад до, фрігійський лад ре* тощо.

ЛАЛУ — аварська назва дагестанського духового народного інструмента з тростини або очерету з 6-8 ігровими отворами.

ЛАМАНА ОКТАВА — роздільне виконання звуків інтервалу октави спочатку верхнього, потім нижнього або навпаки.

ЛАМЕНТАЦІЯ — спів католицької служби на текст зі Старого Заповіту.

ЛАМЕНТО — *im. lamento* — I. Скорботна, сумна арія з італійської опери XVII-XVIII ст. II. В співацькому мистецтві слов'янських народів — скорботний плач, голосіння, лемент.

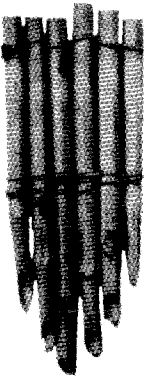
ЛАНСЬЄ — *фр. lansie* — англійський бальний танець XIX ст.; складається з п'яти фігур різного музичного розміру: 6/8 для першої, третьої, четвертої, 3/4 для другої, 4/4 для п'ятої, який набув популярності в інших країнах Європи.

ЛАНЦЕ (ЛАНСЕ, ЛАНЧИК, ЛАНЦІ, ЛАНСЕЯ, ЛАНТЕЯ) — танець, що походить від лансьє і був поширений в Російській імперії у XIX ст.; розмір 2/4.

ЛАНЦЮГОВЕ ДИХАННЯ — хоровий виконавський прийом, що полягає в неоднотимній зміні та поповненні дихання хористами, через що виникає враження безперервності звучання хору; засіб хорової виразності, який дає можливість виконувати тривалі фрази і навіть цілі твори без цезур для взяття повітря.

ЛАРГЕТО — *im. largetto* — помірно повільний темп.

ЛАРГО — *im. largo* — широкий, дуже повільний темп, найповільніший з темпів, які застосовуються в творах величного, урочистого або скорботного характеру; в XVIII ст. його вважали дуже повільним темпом, удвічі повільнішим за адажіо, хоча практично вони відрізнялись не стільки темпом, скільки характером звучання.

Ларчємі

ЛАРЧЕМІ (СОІНАРІ) — грузинський багатоствольний духовий музичний інструмент типу ФЛЕЙТИ ПАНА; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

ЛАТЕНТНИЙ ПЕРІОД — час, необхідний для виявлення певного процесу, наприклад, початкових проявів оволодіння навичками фонації або гри на музичних інструментах.

ЛАТИН-РОК — латиноамериканський напрямок музики року, який виник у середовищі пуерторіканської та мексиканської меншин населення США; спирається на блюз, поліритмічні та мелодичні особливості латиноамериканського фольклору, поєднані з виражальними засобами музики року; характерно використання допоміжних ударних інструментів латиноамериканського походження; частина виконавців та рок-груп в своїх композиціях використовують мотиви і ритми самби, румби тощо.

ЛАТИНСЬКА ГІТАРА

ЛАТИНСЬКА ГІТАРА — *див.* МАВРИТАНСЬКА ГІТАРА

ЛАУРЕАТ — *лат.* **laureatus** — увінчаний лавровим вінком; в античні часи — особа, нагороджена лавровим вінком; тепер — звання, присуджуване за видатні досягнення в галузі науки, літератури, мистецтва.

ЛАШАН — угорський народний парний танець; музичний розмір 2/4, темп повільний, ритм синкопований; сучасний лашан — перша частина чардашу.

ЛЕ — *фр.* **lei** — музична поетична форма творчості труверів Франції XII–XIV ст. на релігійні або світські сюжети, яка складалася з 60–100 і більше віршів на музику, близьку до секвенції.

ЛЕГАТО — вказівка на плавне, безперервне, злитне виконання (штрих), при якому голос найповніше витримує кожну долю мелодії; у техніці гри на смичкових струнних інструментах — виконання одним плавним рухом смичка двох або більше послідовних звуків.

ЛЕГЕНДА — інструментальна п'єса, переважно спокійного розповідного характеру; частіше пов'язана з оповідями про минулі часи.

ЛЕГКА МУЗИКА — музика, нескладна за змістом, доступна для сприймання найширшого кола любителів; музика розважального характеру. До легкої музики звичайно відносять такі твори як, побутові та естрадні танці та пісні, попури і фантазії на теми народних пісень або улюблених арій, марші деякі види романсів, музика для джаз-оркестру.

ЛЕЗГІНКА — народний танець лезгинів (Дагестан), виконується у швидкому, стрімкому темпі, вимагає великої спритності та сили; розмір 4/2 або 6/8, ритміка енергійна, чітка.

ЛЕЙТМОТИВ — провідний, основний мотив, що в опері, балеті тощо пов'язаний з характеристикою дійової особи, з переживанням героя або яким-небудь явищем і весь час супроводить дії того чи іншого персонажа, звучить при згадуванні про ту чи іншу драматичну ситуацію.

ЛЕКУРІ — стара назва грузинського танцю КАРТУЛІ.

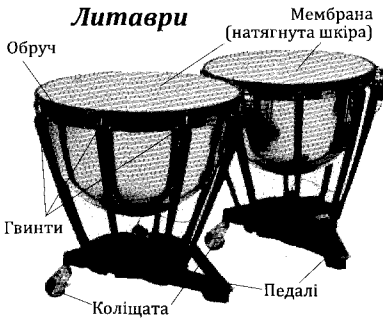
ЛЕНДЛЕР — назва австрійського народного танцю в повільному темпі у розмірі 3/4 або 3/8; на початку XIX століття був поширений у містах Австрії та Німеччини як бальний танець, найближчий попередник вальса.

ЛЕНТО — *ім.* **lento** — позначення темпу, близького до ЛАРГО, але не такого повного і вагомого звучання.

ЛЕТКА-ЄНКА — масовий молодіжний танець фінського походження; музичний розмір 3/4, темп помірно швидкий, виконується ланцюжком.

ЛАУТАР — *рум.* **lautar** — румунський та молдовський народний мандрівний співак-музикант; свій спів супроводжував грою на скрипці.

ЛИМБА — духовий музичний інструмент, поперечна флейта, виготовлена з бамбуку і поширена серед народів Бурятії, Монголії, Тибету, Туви.

ЛИТАВРИ — оркестрові ударні інструменти, що мають форму великих мідних казанів з натягнутою на них шкірою, настроюваною з допомогою особливих натяжних гвинтів; бувають трьох розмірів: великі, середні і малі; настроюється найчастіше на тоніку, домінанту і (рідше) субдомінанту. / Цей інструмент прийшов у Європу зі Сходу і вже у XVII ст. зайняв поважне місце у складі оперно-симфонічних оркестрів, зокрема завдяки великому діапазону звучання (від легкого шерхоту до гучних громоподібних звуків); в оркестрі застосовуються двоє-трьоє, а інколи й більше литавр, партії яких нотуються у басовому ключі.

ЛІБРЕТТО — літературний текст на який написано твір (оперу, оперету, балет, кантату тощо).

ЛІГА — у нотопису: назва знака легато, вживаного для вказівки на злитне виконання.

ЛІГАТУРА — I. Знак нотопису, що з'єднує дві однакові за висотою ноти — ліга. II. Зв'язана група нот в мензуральній нотації, де ритмічне значення кожної ноти залежить від її положення в групі.

ЛІДІЙСЬКА КВАРТА — у мажорі підвищений 4 ступінь гама.

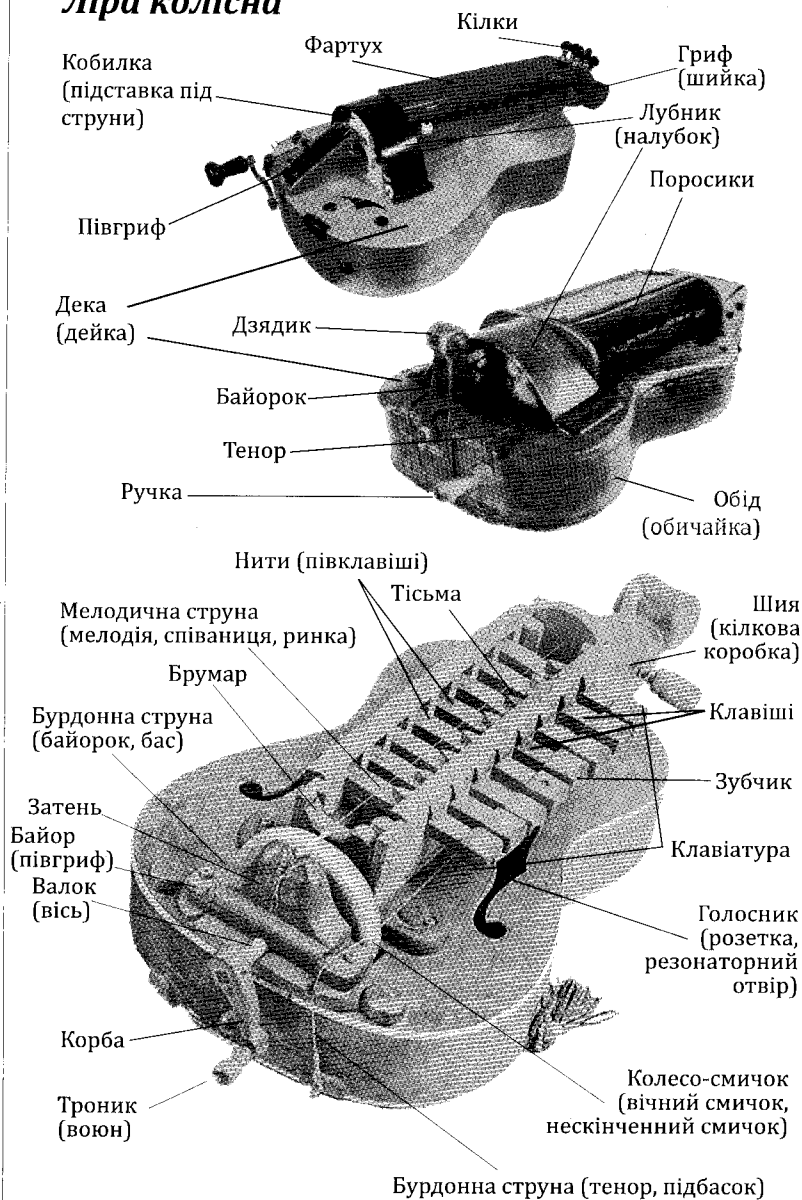
ЛІДІЙСЬКИЙ ЛАД — назва одного із старогрецьких і середньовічних ладів.

ЛІНЕАРИЗМ — принцип композиції, що спирається на розуміння музики як руху звуковисотної лінії, уявляючи мелодію візуально, графічно.

ЛІНЕАРНИЙ КОНТРАПУНКТ — вчення про контрапункт, засноване на розумінні мелодії як абстрагованого руху, що сприймається зором поза живим звучанням і ідейно-емоціональним змістом музики; стоїть у безпосередньому зв'язку з творчістю західноєвропейських *лінеаристів*, які заперечують ладову основу поліфонії її зв'язок з народною пісенною творчістю.

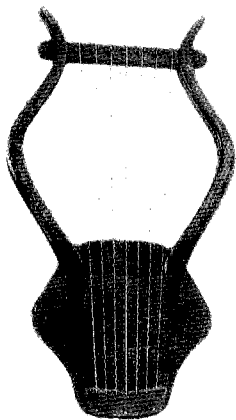
ЛІНЕАРНІСТЬ — якість голосоведення, послідовність звуків, які утворюють мелодичну лінію; поняття лінеарність близьке до інтонації; застосовується переважно до поліфонічної музики, а також монодії та гетерофонії, виявляючись у безперервності розгортання мелодичних ліній.

Ліра колісна

ЛІПСІ — сучасний бальний танець, музика якого характеризується синкопованими акцентами; музичний розмір 3/2.

ЛІРА — **I.** Один з найвидатніших щипкових інструментів — дворого-подібний ящик з натягнутими струнами. **II.** Середньовічний одно-струнний смичковий інструмент грушовидної форми з двома напів-овальними прорізами на верхній деці. **III.** Родина багатострунних смичкових інструментів типу скрипки, що існували в XV-XVIII ст. і мали від 7 до 14 струн. **IV.** Народний інструмент, в якому роль смичка виконує невелике колесо, що торкається струн; відома також під назвами: лера, реля, риле, українська або білоруська ліра, колісна ліра, органіструм; являє собою дерев'яний корпус, формою схожий

Грецька ліра

на корпус гітари, але без грифа, замість якого є дерев'яний пристрій з кілками для натягування струн; колесо обертається за допомогою ручки і коливає всі струни водночас; кількість струн від 3 до 6; одна або дві з них призначені для виконання мелодії, а інші мають незмінну висоту; висота звука змінюється за допомогою клавів, важелів.

ЛІРИК — таку назву мали в Стародавній Греції поети, які виконували свої вірші під власний музичний супровід на лірі; тепер ліричним називають таке мистецтво (в тому числі і музику), в якому художник узагальнено відтворює справжнє життя, найбільше через розкриття в музичних та інших образах внутрішніх душевних станів, що переживає він та його герої.

ЛІРИКА — музика, зосереджена на розкритті внутрішнього емоційно суб'єктивного світу людини; основні жанри лірики: романс, пісня, інструментальна мініатюра тощо.

ЛІРИЦЯ — сербо-хорватський народний струнний інструмент з грушо-подібним корпусом, шийкою, трикутною головкою і трьома струнами; стрій квартово-квінтовий, застосовується для супроводу танців.

ЛІРИЧНА ТРАГЕДІЯ — французький оперний жанр другої половини XVII ст.

ЛІРИЧНЕ СОПРАНО — назва жіночого співацького голосу легкого звучання, найпридатнішого для виконання творів ліричного змісту.

ЛІРИЧНИЙ ТЕНОР — назва чоловічого співацького голосу високого регістру, за своїм характером і можливостями приблизно аналогічного до ЛІРИЧНОГО СОПРАНО.

ЛІРУ — карельський народний духовий язичковий інструмент з березовим стволом та 4-6 ігровими отворами та одинарною тростиною; звукоряд діатонічний, звук сильний і різкий.

ЛІТАНІЯ — спів або молитва про заступництво чи помилювання в християнській культовій музиці, елемент літургії.

ЛІТЕРНЕ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ — у Європі, ще з десятого століття, було прийнято позначати музичні звуки літерами латинського алфавіту: **A** (ля), **B** (сі-бемоль), **C** (до), **D** (ре), **E** (мі), **F** (фа), **G** (соль), **H** (сі); при літерному позначенні мажорні тональності прийнято писати з великої літери, а мінорні — з малої; залежно від місця у тій чи іншій октаві ступені позначаються: у субконтроктаві — A_2, H_2 ; у контроктаві — $C_1, D_1, E_1, F_1, G_1, A_1, H_1$; у великій октаві — C, D, E, F, G, A, H ; у малій октаві — c, d, e, f, g, a, h ; у першій октаві — $c^1, d^1, e^1, f^1, g^1, a^1, h^1$; у другій октаві — $c^2, d^2, e^2, f^2, g^2, a^2, h^2$; у третій октаві — $c^3, d^3, e^3, f^3, g^3, a^3, h^3$; у четвертій октаві — $c^4, d^4, e^4, f^4, g^4, a^4, h^4$; у п'ятій октаві — c^5 . / При альтерації *підвищення* ступеня вказується додаванням до літери звуку буквосполучення **is**, а *зниження* — **es**, окрім *сі-бемоль* (**b**), *ля-бемоль* (**as**) та *мі-бемоль* (**es**); приклади: *фа-дієз* — **fis**; *до-дієз* — **cis**; *ре-бемоль* — **des**; *соль-дубль-дієз* — **gis**; *соль-дубль-бемоль* — **geses**.

ЛІТЕРНІ МУЗИЧНІ ТЕМИ — теми музичних творів, складені з літер прізвищ або імені композитора, напр.: *сі-бемоль, ля, до, сі* — **VACH** (Бах).

ЛІТУРГІЙНА ДРАМА — театралізована вистава Середньовіччя на сюжети зі священної історії, яка виконувалась в церквах, а після 1210 р. на паперті перед храмом у вигляді григоріанської монодії з текстом латинською мовою.

ЛІТУРГІЯ — *гр. leturgia* — найважливіше високе християнське богослужіння, що відбувається як єдність читання і співів та містить молитви, присвячені таїнству Святого Причастя; музичний компонент літургії — це великий циклічний хоровий твір для антифонного та респонсорного співу; її співи поділяються на незмінні, які виконуються завжди, і змінні, що входять до певних свят. / За релігійними джерелами *літургію* започаткував Ісус Христос на Таємній вечері; розрізняють Літургію Василя Великого та Літургію Іоанна Златоустого, за складом вони подібні та утворюють три розділи: Прокomidії (посвята Різдва, спів на честь діви Марії, співи про апостолів, святих, за здоров'я людей та в пам'ять про померлих); Літургія Оглашених (співи про прийняття хрещення, антифони "Єдинородний Сине", "Святий Боже" та ін.); Літургія Вірних ("Хвала і вдячність Богу", "Херувимська", "Достойно єсть" та ін.). / Літургію за чином Первосвячених Дарів для виконання під час Великого посту та Страсної седмиці й інших свят склав Г. Двоєслов; це — стихири на честь Ісуса Христа, Діви Марії, святих, співи "Блажен муж", "Хвалить ім'я", "Да справиться молитва моя" та ін. / До XVII ст. виконувалась одноголосно різними розпівами та записувалась в ірмологічних книгах; з середини XVII ст. створювалися багатоголосні піснеспіви Служби Божої, що утворювали склад православної *літургії* (ОБІДНЯ), який відрізнявся від жорстко регламентованих католицької та протестантської МЕСИ певною довільністю вибору складників — піснеспівів.

ЛО — китайський ударний інструмент з родини ідіофонів, подібний до ГОНГА; до комплекту входить 13-24 інструменти; застосовується в китайських національних оркестрах.

Ложки

ЛОЖКИ — народний російський інструмент, аналогічний кастаньетам (КАСТАНЬЕТИ); дві ложки вдаряють одна об одну випуклими сторонами, отримуючи чіткий, дзвінкий звук.

ЛОКРІЙСЬКИЙ ЛАД (ГІПОФРІГІЙСЬКИЙ ЛАД) — давньогрецький натуральний лад, звукоряд якого відрізняється від натурального мінору пониженими II і V ступенями.

ЛОМБАРДІЙСЬКИЙ РИТМ — ритм, заснований на зворотному співвідношенні сильної та слабкої долей; порівняно з пунктирним ритмом сильна доля майже в три рази коротша наступної слабкої; таке скорочення надає наголосу більшої гостроти; поширений зокрема в угорській та шотландській танцювальній музиці.

ЛОНГА — *лат. longa* — знак мензуральної нотації, який позначав досить велику тривалість звуку.

ЛУМДЗЯЛІС (ЛУМДЖІС, ЛАМДЗЕЛІС, ДУДЕЛЕ) — литовська народна свисткова флейта з дерева; звукоряд діатонічний, має 3-8 пальцевих отворів; застосовується як ансамблевий та акомпануючий інструмент.

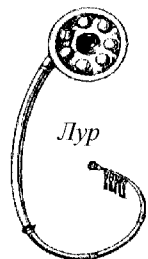
ЛУНА — ефект відбиття звукових хвиль, який сприймається відокремлено від початкового імпульсу самого звуку, якщо часова відстань між ними дорівнює 0,05-0,06 сек.; якщо відстань менша, відлуння сприймається не як *echo*, а як продовження звуку (РЕВЕРБЕРАЦІЯ), а якщо більша — як самостійний звук.

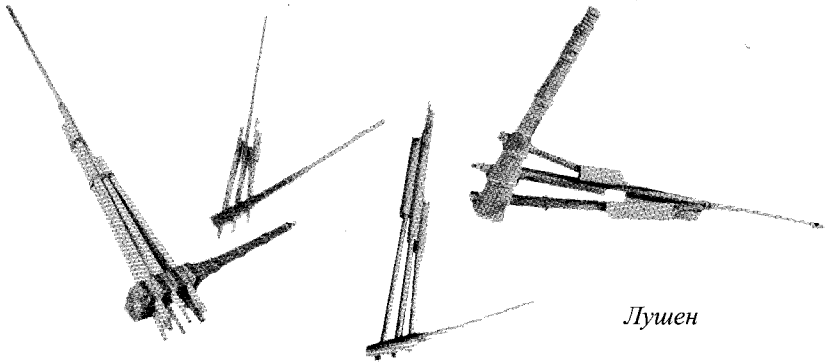
ЛУНДУ — *порт. lundu* — I. Давній афро-бразильський народний танець; розмір дводольний, гостросинкопований, темп рухливий; II. Бразильський пісенний жанр, пов'язаний з танцем, ліричний за характером, музичний розмір 2/4, з синкопованою, але досить повільною мелодією; виконується в супроводі гітари або фортепіано.

ЛУП — продовжено відтворюваний СЕМПЛ.

ЛУР — I. Духовий мундштучний скандинавський музичний інструмент першого тисячоріччя Р.Х., виготовлений з бронзи; його відносять також і до духових інструментів Давнього Риму. II. Скандинавська дерев'яна труба пастухів без мундштука та ігрових отворів.

ЛУШЕН — китайський духовий язичковий музичний інструмент, різновид ШЕНА з дерев'яним, мідним або гарбузовим корпусом, шістьма трубками з бронзовим язичком; застосовується як сольний, ансамблевий та оркестровий інструмент.

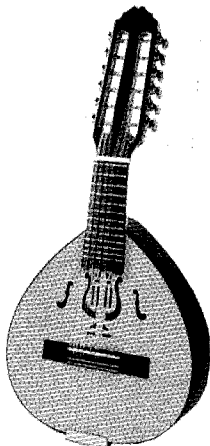
Лушен

ЛЮЙ-ЛЮЙ — дванадцятиступенева хроматична звукова система, яка символізує філософсько-космологічні та морально-естетичні уявлення Давнього Китаю; ця система не була основою розвитку інтонаційного ладового мислення, а її звуки не мали тяжіння до тоніки або один до одного.

ЛЮТНІСТ (ЛЮТНЯР) — музикант-інструменталіст, виконавець гри на лютні.

ЛЮТНЯ — назва струнного музичного інструмента східного походження; була дуже поширена у Європі у XV-XVI ст., в ті часи її називали «королевою музичних інструментів»; середньовічні лютні мали чотири або п'ять парних струн, звукодобування здійснювалося за допомогою плектра; розмір лютень варіювався: існує документальне підтвердження того, що до кінця епохи Ренесансу, налічувалося до семи розмірів (включаючи басову лютню — ТЕОРБУ); на думку дослідників

в Середньовіччі лютня в основному використовувалася для акомпанементу, що носив імпровізаційний характер, який не вимагав нотного запису. / Грають на лютні сидячи, поклавши її на ліве коліно, правою рукою захищують струни, а лівою фіксують їх на грифі, вкорочуючи або подовжуючи; первинно лютнярі використовували для гри ПЛЕКТР, але в останні десятиліття XV ст. поступово відмовилися від плектра на користь пальцевого способу гри придатнішого для виконання поліфонічної музики; кількість парних струн збільшилася до шести і більше; у XVI ст. лютня стала головним сольним інструментом свого часу, однак продовжувала використовуватися і для акомпанементу співакам; до кінця Відродження кількість парних струн зростає до десяти, а в епоху бароко досягла чотирнадцяти (іноді доходячи до дев'ятнадцяти). / Лютні виготовля-

Лютня

ються майже цілком з дерева; дека, зроблена з тонкого листа деревини (як правило ялини) має овальну форму, у всіх типах лютні вона містить одинарну або іноді потрійну розетку замість звукового отвору; розетки як правило багато декоровані; корпус лютні збирають з окремих ребер твердого дерева (клен, вишня, ебоніт, червоне дерево і ін.); на відміну від більшості сучасних струнних інструментів гриф лютні вмонтовується на одному рівні з декою і не нависає над нею; шийка лютні як правило виготовляється з легкого дерева з ебонітовим покриттям.

ЛЮФТПАУЗА — відтінок виконання, який полягає у довільній короткій зупинці (затримці руху), не вказаній у нотопису, але виправданій логікою художнього виконання музичного твору відповідно до його задуму.

ЛЯ — I. Одна із складових назв звуків, що відповідає буквеному позначенню А або а. **II.** Стрій інструментів (in А), які звучать на півтора тону нижче записаних (кларнет, корнет).

ЛЯ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є ля (те ж саме, що *A-dur*); має три діези біля ключа (*фа-, до-, соль-діез*).

ЛЯ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є ля (те ж саме, що *a-moll*).

ЛЯ-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *ля-бемоль* (те ж саме, що *As-dur*); має чотири бемолі біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-бемоль*).

ЛЯ-БЕМОЛЬ-МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *ля-бемоль* (те ж саме, що *as-moll*); має сім бемолів біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-, соль-, до-, фа-бемоль*).

ЛЯВОНІХА — білоруський народний парно-масовий танець, який виконується в швидкому темпі в супроводі пісні; музичний розмір 2/4.

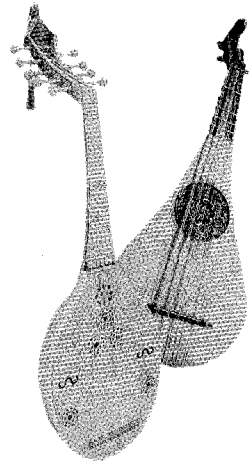
ЛЯ-ДІЄЗ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *ля-дієз* (те ж саме, що *ais-moll*); має сім діезів біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-, мі-, сі-дієз*).

ЛЯНДИ — афганська побутова пісня; музичний розмір 2/4, 3/4, інколи 7/8.

М

МАБУ (МАПУ) — китайський і тибетський дерев'яний духовий музичний інструмент з одинарним надрізаний язичком, 6-7 ігровими отворами і невеликим розтрубом; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

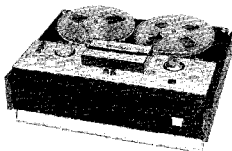
МАВРИТАНСЬКА ГІТАРА — *ісп. guitarra morisca* — відомий в Іспанії з 1200 року один з прототипів сучасної гітари; мала заокруглену нижню деку, широкий гриф, і кілька резонаторних отворів на відміну від латинської гітари, що мала один резонаторний отвір і вужчу шию. / З XIV ст. означення «мавританська» і «латинська» вийшли з ужитку й обидва інструменти називалися гітарами.

Мавританська гітара

МАГНІТОФОН — електричний пристрій для магнітного запису звуку на спеціальну стрічку і його наступного відтворення; з впровадженням в побут персональних комп'ютерів роль магнітофонів зменшується.

МАГНІФІКАТ — один з видів хорового співу, що виконується у католицьких церквах; такий спів складається з кількох частин і має радісно-звеличувальний характер.

Магнітофон

МАДРИГАЛ — у старовинній поезії — назва невеликого вірша любовно-ліричного змісту; в епоху Відродження — назва дуже поширеного жанру вокальної ліричної музики багатоголосного складу; писався також з інструментальним супроводом.

МАДРИГАЛЬНА КОМЕДІЯ — музичний комедійний жанр, що виник в Італії у XVI ст. як хоровий твір у стилі мадригалу, де всі партії виконував багатоголосий ансамбль; сюжети побутові, дію передавала пантоміма.

МАЕСТОЗО — *іт. maestoso* — величне, урочисте виконання.

МАЕСТРО — визнаний діяч в різних галузях мистецтва.

МАЖОР — назва ладового нахилу, що визначається більшим (мажорним) тризвуком, побудованим на тоніці.

МАЖОРНА ГАМА — звуковий ряд мажорного ладу; послідовний виклад усіх ступенів мажорного ладу вгору або вниз.

МАЖОРНИЙ ЛАД — див. МАЖОР.

МАЖОРНИЙ ТРИЗВУК — акорд складений з двох терцій, великої внизу та малої вгорі.

МАЖОРНІСТЬ — якісна характеристика музики, створеної в мажорі.

МАЖОРО-МІНОР — лад, що поєднує в собі ознаки мажорної та мінорної тональностей; в такому ладі обидві терції застосовуються поперемінно, хоча загалом переважає МАЖОР, в який наче епізодично вкраплюються обороти однойменного МІНОРА.

МАЗУРКА — швидкий парний танець, що виник як народний у XVII ст. та поширився як бальний у XIX ст., розмір 3/4 або 3/8, з більшим акцентом на сильну долю, ніж у вальсі; поширений народний варіант; виконувався послідовною зміною ковзаючих, настрибуючих па та па підбивки в різних комбінаціях, найчастіше, у відкритій парі; назва танцю походить від області Мазовії (Польща).

МАЙСТЕРНІСТЬ — високий рівень вправності у певному виді музичної діяльності, який передбачає наявність професійних знань, умінь, навичок, характеризуючи музиканта щодо здатності до впевненого і неповторного виконання творчих художньо-технічних завдань; є передумовою творчості в будь-якій сфері музичного мистецтва.

МАКАМ — ладово-мелодична модель арабської, іранської й турецької музики, комплекс поспівок, підпорядкованих певним закономірностям; звукоряди діатонічні, семиступеневі, охоплюють інтервали великого й малого півтонів, великого й малого цілих тонів; їх ступені мають власні назви; різні *маками*, розташовані октавою вище або нижче, є самостійними ступенями з тонікою певної висоти, можуть мати той самий основний тон; є основою для імпровізації творів малої або великої форми. / Кількість *макамів* у різних музичних культурах неоднакова, так арабську систему складають 9 родин *макамів*: *раст, баяті, нахаванд, навасар (накріс), курд, хіджаз, аджам, сіка, саба*.

МАКАМАТ — мистецтво *макамів*, їх сукупність, створення та виконання *макамів*.

МАКОМ — I. Узбецько-таджицький різновид *макама*, де сформувалась система з шести ладів — *шаш-маком*, в якій кожний лад має власну назву і символізує певну якість: *бузурук* (велич і монументальність), *раст* (краса і досконалість), *наво* (музика, життєтвердження), *дугох, сегох, ірок*; II. Великий цикл на зразок *сіюти* із завершених музичних творів узбецької і таджицької музики професійної усної традиції, які мають спільність тонічної опори або звукоряду; виконується ансамблем інструменталістів, солістами та хором, окремі частини супроводжуються танцями.

МАКСИМА — *лат. maxima* — знак мензуральної нотації, що позначав найбільшу тривалість звуку.

МАЛА ОКТАВА — *див. ОКТАВА*

МАЛАГЕНЬЯ — іспанський парний народний танець; виконується у швидкому темпі, розмір тридольний; учасники наче розігрують сценку — дівчина уникає хлопця, тікає від нього та закривається в'ялом, а хлопець намагається зазирнути їй в обличчя.

МАЛИЙ БАРАБАН — ударний музичний інструмент з невизначеною висотою звука; відомий з давнини, широко застосовувався у віськах, під час парадів та урочистих церемоній; діаметр малого барабана приблизно 30 см; інструмент являє собою циліндричну основу, на яку з обох боків натягнуто шкіру, але на відміну від великого барабана в малому над шкірою з одного боку натягують металеві струни, що надають звуку інструмента специфічний тремтливо-дзвінкий відтінок; грають на ньому за допомогою двох тонких паличок. / 3 XI ст. малий барабан входить до складу симфонічних оркестрів.

МАЛИЙ ВВІДНИЙ СЕПТАКОРД — назва напівзменшеного септакорда, який може бути побудований на ввідних ступенях ладу: на II в гармонійному мажорі та натуральному мінорі і на VII в мажорі.

МАЛИЙ КЛАРНЕТ — духовий музичний інструмент, різновид кларнета; має таку саму конструкцію як і кларнет, але менший за розмірами, тому звучить вище; тембр малого кларнету різкохарактерний, різкий, дещо крикливий; належить до транспонуючих музичних інструментів, звучить на малу терцію вище нотного запису.

МАЛИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР — *див. ОРКЕСТР*.

МАЛИЙ ТРИЗВУК — те саме, що МІНОРНИЙ ТРИЗВУК; таку назву цей акорд отримав тому, що в його основі лежить інтервал малої терції.

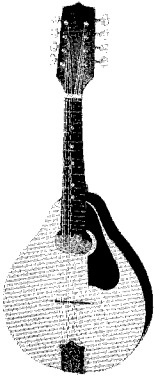
МАЛІ ІНТЕРВАЛИ — вид інтервалів, що утворюються на основних ступенях натурального МАЖОРА та МІНОРА; малими інтервалами можуть бути основні: *секунда, терція, секста, септима*; та складні: *нона, децима* і т. д.; кожен малий інтервал відрізняється від відповідного йому великого на $1/2$ тона.

МАЛІ СЕПТАКОРДИ — акорди, що складаються з трьох терцій та містять інтервал малої септими між нижнім та верхнім звуками.

МАМБО — *ісп. mambo* — сучасний латиноамериканський танець, різновид румби, який виник у 30-х роках XX ст., а з 50-х років набув популярності в Європі; музичний розмір $4/4$, темп швидкий.

МАНДОЛА — основний вид музичного струнно-щипкового інструмента з родини мандол; те саме що МАНДОЛІНА, але більших розмірів.

МАНДОЛІНА — назва музичного струнно-щипкового інструмента з родини мандол, які походять від лютні і гітари; сучасна мандоліна має чотири подвійні струни, настроювані подібно до скрипки; звук добувається заціплюванням струн за допомогою МЕДІАТОРА.

Мандоліна

МАНЕРА — взагалі у мистецтві: риси, характерні для стилю творчості; у музиці: старовинна назва мелодичних прикрас (мелізмів), тепер не вживана.

МАНУАЛ — в органі: назва клавіатури для рук (на відміну від педалі — клавіатури для ніг).

МАНУАЛЬНА ТЕХНІКА — система диригентських жестів, за допомогою яких здійснюється керування виконавським колективом (хором, оркестром).

МАРАКА (МБАРАКА, НВАРАКА, КАБАСО, ГУЇРО) — найдавніший тип ударно-шумових інструментів індіанців Латинської Америки; порожня посудина з сухого гарбуза, наповнена камінцями, насінням і т. ін.; поширений в джазі та естрадних ансамблях.

МАРАКАСИ — ісп. *maracas* — парний ударний інструмент латиноамериканського походження (див. МАРАКА) з родини ідіофонів, виготовлений з порожнього кокосового горіха, сухого гарбуза чи дині з ручкою і наповненого камінцями та кісточками оливок. / У наш час виготовляються з металу, деревини, пластмас та наповнюються дробом; звук видобувається струшуванням; використовується в джазі та, інколи, в симфонічному оркестрі.

Маракаси

МАРИМБА — англ. *marimba* — I. Ударний інструмент невизначеної висоти звука з родини ідіофонів — комплект пластинок з деревини та гарбузів-резонаторів; звук видобувається дерев'яними паличками з гумовими наконечниками; II. Сучасний ксилофон з металевими резонаторними трубками; III. Африканський (конголезький) язичковий щипковий інструмент.

МАРИМБАФОН — див. МАРИМБА.

МАРИНА — український танець, хоровод; розрахований на 12-14-16 та більше дівчат, які, танцюючи навколо гілки дерева, *марини*, співають пісню; гілка має бути вища від зросту дівчат на 40-50 см, таке деревце нагадує вишню, але листя на ньому трохи більшого розміру; музичний розмір 4/4.

МАРИНЕРА — див. САМАКУЕКА.

МАРСІ-БІТ — англ. *mersey beat* — музика року групи з місцевості Марсі сайд, що знаходиться близько гирла річки Марсі.

МАРШ — жанр, пов'язаний з героїчними, нерідко войовничими образами боротьби і перемоги, має дводольний або чотиридольний розмір, чіткий ритм і правильну розміреність руху; його музика супроводить походи, маніфестації, демонстрації.

МАРШОВІСТЬ — термін для визначення сукупності характерних ознак маршу в навчальній програмі з музики для загальноосвітньої школи.

МАРШ-ОРКЕСТР — негритянський духовий оркестр, поширений в період архаїчного джазу в Новому Орлеані; його репертуар складався з маршів, популярних танців і ритуальної музики, які виконувались в експресивній синкопованій манері.

МАСКА — *лат. maskus* — **I.** Термін з практичної сфери вокальної педагогіки, що означає суб'єктивне відчуття “резонування” співацького звука у верхній частині обличчя, яка може знаходитись під “маскою”; таке відчуття виникає за наявності в спектрі співацького голоosu значного рівня високої співацької форманти (ВСФ) — *див. ВОКАЛЬНО-ТІЛЕСНА СХЕМА* (5 зона). **II.** Розважальна придворна вистава в Англії XVI-XVII ст., присвячена весільним урочистостям.

МАСОВА ПІСНЯ — пісня, призначена для масового виконання; яскраво віддзеркалює думки і почуття людського загалу; доступна для непрофесійного виконання в побуті та на святах.

МАСШТАБНО-ТЕМАТИЧНІ СТРУКТУРИ — закономірні співвідношення побудови мелодії, теми, розділу музичної форми; найпростіша структура періодичності, повторення побудови без змін або з варіюванням чи секвенцією.

МАТЛОТ — *фр. matlot* — французький матроський танець, подібний до жиги; музичний розмір 2/4, темп жвавий.

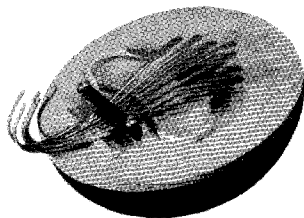
МАТОУЦІНЬ (МОРІНХУР) — струнний народний смичковий інструмент, поширений в Китаї та Монголії; має чотирикутний корпус із деревини, дві струни з квартовим строем; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

МБАРАКА — *див. МАРАКА.*

МБИРА (МБИРА, КАЛІМБА, ЦАНЦА, САНСА, КАБИР) — африканський музичний інструмент, з приводу класифікації якого немає одностайної думки — переважно його відносять до сімейства *цитр.*

МЕДІАНТА — назва 3 і 6 ступенів ладу, що лежать між тонікою та домінантами.

МЕДІАТОР — тонка пластинка з металу, пластмаси або кістки; такою пластинкою чіпляють струни під час гри на мандоліні, домрі, банджо та інших струнно-щипкових інструментах; медіатор, виготовлений у формі незамкнутої каблучки, що надягається на палець, називають ПЛЕКТРОМ.

Мбира

МЕДІСОН — *англ. madison* — американський експресивний танець, що виконується в помірному темпі; музичний розмір 4/4.

МЕДІУМ — у співі: середній регістр співацького голосу.

МЕЙНСТРІМ — джазовий термін, пов'язаний з відродженням свінгу, яким позначаються помірно-прогресивні напрямки будь-якого джазового стилю; характерні проста, виразна мелодія, традиційна гармонія і чітка ритміка з яскравим драйвом.

МЕЙСТЕРЗІНГЕР — майстер співу, співак-майстер; так у середні віки звалились німецькі поети-музиканти, що об'єднувалися по цехах і створили особливий мелодичний стиль.

МЕЛІЗМИ (МЕЛОДИЗМИ) — назва мелодичних прикрас більш або менш постійної форми; найважливіші з них: ФАРШЛАГИ, МОРДЕНТИ, ГРУПЕТТО, ТРЕЛІ.

МЕЛОГРАФ — пристрій, який додається до фортепіано для запису виконуваної музики у вигляді знаків, які легко перекласти в ноти.

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ — поєднання художнього читання з музикальним супроводом без дотримання музичної інтонації.

МЕЛОДИКА — сукупність мелодичних виражальних засобів, властивих даному творові або всій творчості даного автора, музичного стилю.

МЕЛОДИСТ — майстер творіння мелодії, іноді також народний співець, який творить мелодії без гармонічного супроводу.

МЕЛОДИЧНА ГРУПА — музиканти, які в ансамблі чи оркестрі виконують мелодичну функцію, як правило, виконавці на струнних та духових інструментах; в традиційному джазі — труба, кларнет, тромбон; у біг-бенді — труби, тромбони, саксофони, кларнети, флейти, скрипки тощо; в сучасному джазі до неї можуть також входити інструменти ритмічної групи — фортепіано, гітара, контрабас, ударні.

МЕЛОДИЧНА ФОРМА ІНТЕРВАЛУ — поєднання звуків, відтворюваних не одночасно, а один за одним.

МЕЛОДИЧНИЙ МАЖОР — мажорний лад зі зниженим на півтону (проти натурального) 6 і 7 ступенями, наприклад (у C-dur — до мажорі).

МЕЛОДИЧНИЙ МАЛЮНОК — умовна назва будови мелодії; визначається звуковисотними співвідношеннями ступенів ладу, що утворюють її, а також групуванням ритмічних тривалостей; має нерозривний зв'язок з образно-поетичним змістом і реально існує лише в живому звучанні музики.

МЕЛОДИЧНИЙ МІНОР — мінорний лад з підвищеними на півтон (проти натурального) 6 і 7 ступенями, наприклад (у C-moll — до мінорі).

МЕЛОДІЯ — музична думка, образно-поетичний зміст якої виражений одноголосно; багатство інтонаційних відношень і відтінків, властивих щирій і душевній народній мелодії, робить з неї могутній засіб правдивого художнього узагальнення і обертає на «головну основу всієї музики».

МЕЛОДРАМА — спочатку — виконання віршів у супроводі музики, яка посилює враження; пізніше — драматичний твір з акцентованою чутливістю.

МЕЛОІНТОНАЦІЯ — висотне інтонування літературного тексту без дотримання правил вокалізації; прийом, який використовують виконавці поп-, реп-, рок-музики.

МЕЛОМАН — любитель, прихильник музичного мистецтва.

МЕЛОМІМІКА

МЕЛОМІМІКА — поєднання музичного виконання з мімічною грою у відповідних сценічних умовах.

МЕЛОПЕЯ — в Давній Греції: створення мелодії, а також розділ учення про звуковисотні співвідношення елементів музики в композиції.

МЕЛОПЛАСТ — спрощений метод початкового навчання музики, поширений у Франції XIX ст.; включав цифрову систему позначень семиступеневої мажорної гами (ут, ре, мі, фа, соль, ля, сі), крапки над або під цифрою означали більш високу або низьку октави, крапка поруч з цифрою — подовження її тривалості, цифра 0 — паузу, перекреслена навскіс цифра — хроматичне підвищення або пониження звуку.

МЕМБРАНА — перетинка, оболонка; тонка пластинка, що видає при коливанні звук; шкіра, натягнута на барабан; у телефонній трубці, мікрофоні, грамофоні — тонка металева пластинка, яка відтворює звукові коливання.

МЕМБРАНОФОНИ — перетинкові або мембранні музичні інструменти

МЕНЕСТРЕЛЬ — у ранньому середньовіччі так звались у Франції і Англії народні мандрівні поети.

МЕНЗУРА — спосіб відлічувати тривалості у музичній нотній системі.

МЕНЗУРАЛЬНА СИСТЕМА НОТАЦІЇ — спосіб нотного запису музики, що склався у XIII ст.; дозволяє точно відлічувати співрозмірні тривалості в такті, а тому витіснив так звану невмову систему (НЕВМОВА), непристосовану для точного вказування тривалостей; включає знаки, що згодом перейшли до сучасної системи нотації.

<i>Maxima</i>		<i>Minima</i>	
<i>Longa</i>		<i>Semiminima</i>	
<i>Brevis</i>		<i>Fusa</i>	
<i>Semibrevis</i>		<i>Semifusa</i>	

Мензуральна система нотації

МЕНУЕТ — старовинний французький придворний танець, що виник у XVII ст. як народний, використовувався як перший танець балу, вийшов з моди в першій чверті XIX ст., розмір 3/4; характеризується плавністю та статечною граціозністю рухів при помірному темпі рухів; танцювався парою чи кількома парами в пізніші роки; виконувався короткими кроками на низьких півпальцях, синхронно були задіяні руки.

МЕРСІБІТ — *див.* МАРСІБІТ.

МЕСА — сукупність кількох музичних хорових номерів на релігійний текст, пов'язаних з ритуалом католицької відправи; у творчості композиторів-класиків цей жанр виходить далеко за межі релігійно-культурної музики і набирає глибокого людського характеру, нерідко даючи зразки правдивого і широкого вияву почуттів.

МЕСА ДІ ВОЧЕ — *ит. messa di voce* — динамічна прикраса тривалого звука в стилі бельканто, інакше — філірування звука від могутнього

fortissimo до найніжнішого pianissimo і навпаки; важливий елемент вокальної майстерності співака.

МЕСТВІРЕ — грузинські мандрівні музиканти-співаки і поети, які виконували шаїрі (частівки); епіко-героїчні та сатиричні пісні під акомпанемент ствири, які супроводжували народні вистави і обряди.

МЕТАБОЛА — *гр. metabola* — **I.** Зміна музичного викладу в давньогрецькій музичній теорії: ладового роду, складу, ритму, метру, характеру мелодії. **II.** Переходи, які не відповідають поняттю модуляції (напр., перехід з діатоніки у мікрохроматику висхідних монодичних ладах).

МЕТАЛОФОН — *див. ГЛОКЕНШПІЛЬ.*

МЕТЕЛИЦЯ — українська народна танцювальна пісня і масовий парний танець у розмірі 2/4, який характеризується швидкою зміною фігур; виконується у швидкому темпі.

МЕТР — система постійно відтворюваної послідовності сильних і слабких наголосів (акцентів), долей; становить важливий засіб організованого поділу музичної мови і має величезне виражально-змістове значення.

МЕТРИЗА — **I.** В Голандії та Франції — музична школа при католицькому храмі, де навчали півчих; існували з VII ст., відігравши значну роль у розвитку професійної музичної освіти і були ліквідовані під час буржуазної революції 1791 року. **II.** Церковна хорова капела.

МЕТРИКА — наука про співрозмірність окремих частин музичного твору: періодів, речень, фраз, мотивів або їх поєднань; наука про утворення тактів і їх будову.

МЕТРОНОМ — механічний прилад, вживаний для визначення абсолютної (точної за часом) тривалості такту або його окремої долі; найбільшого поширення набув метроном системи Мельцеля; у нотному запису метрономічні вказівки виписуються на початку твору над нотним рядком ліворуч, після вказівки на темп.

МЕТРОРИТМ — *див. МЕТРІРИТМ.*

МЕТРОТЕКТОНІЗМ — теорія тимчасової структури музичної форми, близька до естетичної теорії пропорцій в архітектурі; виходить з категорії такту, розглядаючи музичні форми як такти вищого порядку.

МЕХАНІЧНЕ ФОРТЕПІАНО — фортепіано з додатковим пристроєм для відтворення музики без участі виконавця, виготовлене в 1846 році А. Дебенюм.

МЕХАНІЧНИЙ ЗВУКОЗАПИС — спосіб звукозапису кінця XIX-початку XX ст., коли звукові коливання, перетворюючись в механічні, діють на пристрій, який вирізає на платівці фонограму.

МЕХАНІЧНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — музичні інструменти, обладнані спеціальними пристроями для виконання музики без участі музиканта-інструменталіста: механічне фортепіано, музична скринька, оркестріон, піанола, шарманка та інші.

МЕЦО-ВОЧЕ — *ит. mezza voce* — I. Особливий прийом вокального виконавства, який вимагає високої вокально-технічної майстерності — тихе, неповної сили звучання голосу, яке повноцінно зберігає всі його акустичні якості. II. Виконавський відтінок у грі на музичних інструментах.

МЕЦО-СОПРАНОВИЙ КЛЮЧ — один з ключів групи до; означає, що нота до першої октави (*c1*) знаходиться на другій лінійці нотного стану.

МЕЦО-СОПРАНО — назва жіночого співацького голосу середнього регістру; характеризується густим, соковитим тембром, особливо у нижній частині регістру; назва походить від того, що в хоровій партитурі мецо-сопрано стоїть між альтом і сопрано.

МИСЛИВСЬКИЙ РІГ — те саме, що натуральна ВАЛТОРНА, тобто валторна без вентилів або клапанів.

МІ — I. Одна із складових назв звуків, те ж саме, що *E* або *e*; II. Стрій транспонуючих інструментів (*in E*), які звучать на 4 тони нижче запису (напр., у валторні).

МІ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *мі* (те ж саме, що *E-dur*); має чотири діези біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-діез*).

МІ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *мі* (те ж саме, що *e-moll*); має один діез біля ключа (*фа-діез*).

МІ-БЕМОЛЬ — одна із складових назв звуків, те ж саме, що *Es* або *e*; стрій транспонуючих інструментів (*in Es*), які звучать: (**а**) на 1 ½ тону вище запису (напр., малий кларнет, малий корнет, саксофон-сопрано); (**б**) на 4 ½ тону нижче запису (напр., альт, валторна — в духовому оркестрі, саксофон-альт); (**в**) на 10 ½ тону нижче запису (напр., баритон, саксофон).

МІ-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *мі-бемоль* (те ж саме, що *Es-dur*); має три бемолі біля ключа (*сі-, мі-, ля-бемоль*).

МІ-БЕМОЛЬ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *мі-бемоль* (те ж саме, що *es-moll*); має шість бемолів біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-, соль-, до-бемоль*).

МІДІ-ГІТАРА (MIDI-гітара) — гітара, в якій струни генерують MIDI-сигнали, що надходять на вхід синтезатора.

МІЗЕРЕРЕ — *лат. miserere* — католицький спів на текст 51 псалма (*Miserere mei Deus* — помилуй мене, Боже).

МИКРОІНТЕРВАЛКА — звукова система, яка застосовує інтервали, менші за півтон та похідні від них — чвертитон (1/4 тону), п'ятинатон (1/5 тону), шестинатон (1/6 тону), дванадцятинатон (1/12 тону) і т.ін.; притаманна давнім і східним музичним культурам (шруті, енармоніка); з кінця XIX ст. поширюється в музиці як ЧВЕРТЬ-ТОНОВА СИСТЕМА.

МІКРОХРОМАТИКА — *див.* МІКРОІНТЕРВАЛІКА.

МІКСОЛІДІЙСЬКА СЕПТИМА — у мажорному ладі знижений 7 ступінь (порівн. з МІКСОЛІДІЙСЬКИМ ЛАДОМ). *Див.* ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

МІКСОЛІДІЙСЬКИЙ ЛАД — назва одного з старогрецьких і церковних ладів.

МІКШЕР (МІКШЕРНИЙ ПУЛЬТ, МІКШЕРНА КОНСОЛЬ) — *англ.* **mixing, mixing console** — електронний музично-акустичний пристрій, який має широкі сервісні можливості: *еквалайзер, різноканальний підсилювач, канали ефектів, реверберацію, затримку, монітор, панораму, повернення, вставляння* тощо і дозволяє музиканту поєднувати (міксувати) різноманітні акустичні якості звуку музичних інструментів у найширші комбінації; використовують при звукозаписі, у відтворенні сигналу кількох джерел; бувають *двох типів: (1) split, (2) in-line.*

МІНЕЗИНГЕР — співак любові, в Австрії та Німеччині XII-XIV ст. — поет-співак, автор і виконавець творів лицарської лірики — міннезанга.

МІНІАТЮРА — невелика за розміром; маленька художня річ; мініатюрний живопис; у музиці — твір невеликий за розміром, зазвичай інструментальний.

МІНІМА — *лат.* **minima** — знак мензуральної нотації, що з XIV ст. позначав короткий звук.

МІНІМАЛІЗМ — музичний напрямок рок-композиції, що поєднує багаторазове повторення статичної гармонії, яка постійно поєднується з гіпноотичною дією акустичних ефектів.

МІНОР — назва ладового нахилу, визначуваного малим (мінорним) тризвуком, побудованим на тоніці.

МІНОРНА ГАМА — мелодична послідовність усіх ступенів мінорного ладу: від I до VIII вгору і від VIII до I вниз.

МІНОРНИЙ ЛАД — *див.* МІНОР.

МІНОРНИЙ ТРИЗВУК — тризвук, який в стислому розташуванні послідовно має малу і велику терцію, які утворюють чисту квінту, інакше — малий тризвук.

МІНСТРЕЛ-ШОУ — самотня форма американського музичного театру, яка виникла в першій половині XIX ст. під впливом негритянського фольклору в середовищі білих акторів, що імітували негритянську манеру співу, танцю, гри, інтонування, наслідували репертуар; відіграв важливу роль в історії американського естрадно-видовищного мистецтва.

МІНЬОН — *фр.* **mignon** — I. Рояль найменшого розміру. II. Бальний танець, близький до вальсу, поширений у XIX ст.

МІРЗАІ — сольний (переважно жіночий) народний танець іранського походження, поширений у Вірменії, Азербайджані та Грузії; музичний розмір 6/8, 3/8, темп помірний.

МІРЛІТОНИ

МІРЛІТОНИ — музичні інструменти з мембраною, яка підсилює та змінює тембр голосу (напр., українська очеретина — гребінець, загорнутий у цигарковий папір).

МІССАЛ — книга текстів і наспівів католицької служби, відома з X ст.

МІХ — **I.** У пневматичних та язичкових інструментах — пристрій для нагнітання повітря, який забезпечує роботу джерела звуку в баяні, акордеоні, фісгармонії, органі і т.д. **II.** У волинки — мішок для повітря, виготовлений з шкіри тварини або спеціальної тканини. **III.** У механічному фортепіано — пристрій, який спонукає до дії рушійний механізм та пневматичну систему.

МІШАНЕ РОЗТАШУВАННЯ — таке розташування акорду в чотириголосному складі, коли інтервал між першим і третім голосами дорівнює октаві, а відстань від баса до третього голосу не береться до уваги.

МІШАНИЙ ХОР — хор, до складу входять жіночі та чоловічі голоси.

МІШАНІ ТАКТИ — *див.* НЕСИМЕТРИЧНІ ТАКТИ.

МОДАЛЬНА ГАРМОНІЯ — гармонічна техніка, яка виходить з принципу ладового звукоряду, а не тонального принципу центрального співзвуччя; стара модальна гармонія спирається на середньовікові лади (модуси) і принципи григоріанської монодії, суттєво змінюючи їх; нова — залежить від ладового матеріалу (діатоніка, пентатоніка, симетричні лади, фольклор тощо).

МОДАЛЬНІСТЬ — **I.** В теорії ладу — спосіб звуковисотної організації, основу якої складає звукорядний принцип на відміну від тональності з її технікою центра або співзвуччя. **II.** В середньовіковій теорії ритму — техніка застосування шести ритмічних модусів. **III.** В сучасній композиції — метод створення на основі різних натуральних та штучних ладів, а також довільно обраних звуковисотних і ритмічних модусів; наближується до серійності, але з більш вільним порядком елементів.

МОДЕРАТО — *ит. moderato* — позначення помірного темпу, проміжного між аллегро і аллегро.

МОДЕРАТОР — прилад для зменшення сили звуку в піаніно та роялі.

МОДУЛЯЦІЯ — перехід з однієї ладотональності в іншу з завершенням музичної побудови у другій.

МОДУС — *лат. modus* — **I.** П'ять ритмічних формул в творах композиторів школи Паризької богоматері XII ст. **II.** В ладовій теорії середніх віків дане поняття вживалось поряд з *tonus*, *tronus* стосовно церковних ладів, де воно показувало, як вірно починати, продовжувати і закінчувати мелодію. **III.** У мензуральній ритміці — мензура, яка показує, на скільки лонг розділяється максима і на скільки бревів розділяється лонга. **IV.** В додекафонії будь-яка з форм серії — основний вигляд, інверсія, ракохід, інверсія ракоходу. **V.** Психоемо-

ційний стрій, властивий музичному твору, його частині або імпровізації у східній музиці. **VI.** Особлива позанормативна ладово звуко-рядна структура в модальному джазі.

МОЛДАВЕНЯСКА — молдавський народний танець; розмір 2/4 або 4/4, виконується колом в швидкому темпі.

МОНОДІЯ — спів одного виконання.

МОНОТЕМАТИЗМ — принцип побудови музичного твору на основі однієї теми, розроблюваної поліфонічно (імітаційно, канонічно тощо) або тонально-гармонічно (модуляційно); до музики монотематичної будови належить: ФУГА, КАНОН, старовинна соната, ВАРІАЦІЇ.

МОНОХОРД — однострунник; в акустиці: прилад з однією струною, який використовують для акустичних дослідів.

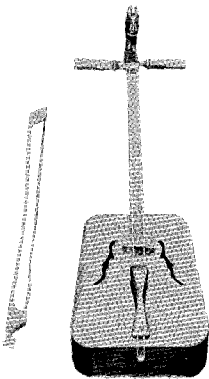

Монохорд

МОРДЕНТ — назва одного з видів мелодичних прикрас (мелізмів), який становить мелодичну фігуру, складену з чергування основного звука, потім верхнього або нижнього допоміжного і знову основного; у нотопису вказується особливими знаками.

МОРЕСКА — *im. moresca* — рід балету, музично-танцювальна сценка, яка відтворювала боротьбу християн і маврів в супроводі двох хорів, пізніше солістів-співаків, які пояснювали зміст сюжету.

МОРИНХУР — монгольський струнний смичковий інструмент, близький за конструкцією до китайського інструмента ХУЦІНЬ.

Моринхур

МОТЕТ — рух, зрушений, приведений у рух; у середньовічній вокальній поліфонії композиція на григоріанську тему багатоголосного (найчастіше триголосного) складу, де нижній голос виконує основну молитовну мелодію, а верхні співають різні ритмічні варіанти на різні тексти, в тому числі світського змісту; в істотно іншій, розвиненішій художній якості відроджується у багатоголосній музиці періоду Високого Відродження у польських, фламандських і французьких майстрів.

МОТИВ — мелодичний зворот; найменша змістова одиниця; точніше — найменша виражальна та структурна частина музичної мови.

МРИДАНГА — I. Традиційні двосторонні циліндричні барабани народів Індії. II. Південноіндійський барабан з дерев'яним корпусом та двома шкіряними мембранами; застосовується для сольної та акомпануючої гри.

МТИУЛУРІ — народні грузинські гірські танці — сванський церулі, абхазький, аджарський мхедрулі, хонджоурі тощо; музичний розмір 6/8, 2/4, темп швидкий.

МУГАМ — I. Загальна назва ладів східної, зокрема, азербайджанської музики; гами складаються з великих, малих, збільшених секунд, розташованих за різними моделями; кожний мугам має свою систему підпорядкування ступенів; правила, які визначають рух мелодії, мелодичні звороти і каденції. / Основними є сім *мугамів* — **раст, шур, сегях, чаргях, баяті-шираз, хумаюн, шуштер**, а також допоміжні — **сарандж, шахназ, баяті кюрд, хіджаз** та ін; висотне положення визначається центральним тоном — **майе**, який зазвичай є четвертим ступенем звукоряду. II. Жанр азербайджанської народно-професійної музики імпровізаційного типу і ладово-мелодичного розвитку.

МУГУРДАНЦИС — латиський народний танець; музичний розмір 2/4; виконується в помірному темпі.

МУЗИКА — у стародавніх греків — спів муз; вид мистецтва, в якому засобом для виявлення ідейно-емоційного змісту є інтонаційно та ритмічно організовані звуки.

МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ — музичні твори, створені для слухання або виконання дітьми, один із дійових засобів естетичного, морального, музичного, художнього виховання; є вагомим розділом музичного мистецтва.

МУЗИКА КІНО — вокальна та інструментальна музика, яка застосовується для створення повноцінного художнього образу в кінофільмі.

МУЗИКА ТЕАТРУ — *див.* ТЕАТРАЛЬНА МУЗИКА.

МУЗИКАЛЬНІСТЬ (МУЗИЧНІСТЬ) — комплекс природних задатків — музичного слуху, ладового і ритмічного почуттів, музичної пам'яті, які утворюють сприятливі передумови для виховання у особистості музичного смаку, здатності до цілісного сприйняття музики, підготовки до професійних занять музичним мистецтвом; для її вияву розроблені спеціальні тести, які дають підстави прогнозувати напрям майбутньої професійної музичної діяльності дитини.

МУЗИКАНТ — I. Фахівець, який професійно володіє музичною спеціальністю — композитор, диригент, хормейстер, співак, інструменталіст тощо. II. Людина, спроможна за власним бажанням грати на музичному інструменті, співати, брати участь в самодіяльному колективі, хорі, оркестрі тощо.

МУЗИКОЗНАВЕЦЬ — фахівець, який на високому професійному рівні займається музикознавством.

МУЗИКОЗНАВСТВО — галузь мистецтвознавства, яка вивчає музичну культуру народів, її історію, ідейний зміст та виражальні засоби, її роль та значення у суспільному житті; має такі галузі: історія музики, музична естетика, гармонія, поліфонія, інструментовка, теорія композиції.

МУЗИЧНА АКУСТИКА — наука, яка вивчає природу музичних звуків, звукових сполучень, музичні системи і строї, специфіку звука співацького голосу, музичних інструментів тощо.

МУЗИЧНА БІБЛІОГРАФІЯ — I. Наукова дисципліна, яка досліджує способи і методи складання й вивчення показників, списків, оглядів літератури з питань музичного мистецтва. II. Музичне джерелознавство — показники, списки, огляди, опубліковані самостійно або в журналах чи книжкових додатках. III. Допоміжна галузь музикознавства, яка охоплює вузькі теми — про композиторів, опери, балети, інструменти, співаків, інструменталістів, диригентів, оркестри тощо.

МУЗИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА — мистецтво і теорія тлумачення змісту музичного твору, напрям музикознавства, заснований в 1902 році.

МУЗИЧНА ГРАМОТА — I. Початкові відомості про елементи музичної мови. II. Навчальний предмет в спеціальних початкових і середніх музичних закладах, який включає елементарні відомості з теорії музики та вправи з сольфеджіо, що закріплюють набуті знання.

МУЗИЧНА ДРАМА — I. Початкова назва опери як жанру художнього театрального твору в Італії. II. Театрально-драматичний твір, в якому музика має не тільки допоміжно-виражальне значення, а й драматургічне. III. Термін, який певною мірою визначає жанр деяких опер драматичного характеру, на відміну від комічної опери, опери-казки, опери-билини тощо.

МУЗИЧНА ДРАМАТУРГІЯ — втілення в музиці драматичного розгортання дії, яке визначає форму, композицію і засоби виразності музично-драматичного твору (опери, балету, оперети, ораторії тощо).

МУЗИЧНА ЕКСЦЕНТРИКА — естрадно-цирковий жанр, трюкове виконання музичних творів на одному чи кількох традиційних або спеціальних ексцентричних (ложках, пилках, камінні, пляшках тощо) інструментах.

МУЗИЧНА ЕСТЕТИКА — розділ естетики, що вивчає музику як вид мистецтва з огляду на загальні закони чуттєво-образного пізнання та освоєння дійсності, особливі закони художньої творчості та його конкретні закономірності, цінності та оцінки музичного мистецтва.

МУЗИЧНА ЕТНОГРАФІЯ — ділянка музичної етнології, яка концентрує увагу на записуванні, фіксації, розшифруванні народної музичної творчості, збиранні відомостей про народних виконавців та місця поширення творів фольклору, пошуку і вивченні народних музичних інструментів, їх відновленні та поверненні у активний вжиток, а також систематизації зібраних матеріалів, створенні описів, каталогів, картотек, довідників, музично-етнографічних публікацій.

МУЗИЧНА ЕТНОЛОГІЯ — наукова дисципліна, яка вивчає виникнення, розвиток та взаємодію усної традиції музичної творчості національних народних культур як явища, що віддзеркалює в художній формі процес суспільного розвитку, етнічну специфіку та менталітет відповідного народу, характерні виражальні засоби і виконавську поведінку тощо; вивчає народне музичне мистецтво одночасно як систему музичних структур і як специфічну виконавську поведінку.

МУЗИЧНА ІЛЮСТРАЦІЯ

МУЗИЧНА ІЛЮСТРАЦІЯ — I. Музичний супровід німих кінофільмів, який зазвичай виконував на фортепіано піаніст-тапер. II. Включення до лекції (уроку, бесіди) з мистецтва, літератури і т. ін. музичних творів або уривків, які сприяють кращому засвоєнню змісту заняття.

МУЗИЧНА КОМЕДІЯ — узагальнена назва жанру музично-сценічних творів на комедійній основі — опера-буффо, оперета, комічна опера, комедія-балет, зінгшпіль, водевіль, мюзікл тощо.

МУЗИЧНА КРИТИКА — галузь музикознавства, яка займається аналізом і оцінкою явищ музичної практики минулого і сучасності з певних естетичних позицій, виступаючи посередником між автором, виконавцем і слухачем; форма реалізації завдань переважно літературна — *статті, рецензії, огляди, нариси, есе* тощо, а також виступи по радіо і телебаченню.

МУЗИЧНА ЛІТЕРАТУРА — I. Література про музику — книжки, журнали, газети тощо. II. Сукупність музичних творів — рукописи, нотні видання. III. Навчальний предмет, який забезпечує ознайомлення учнів та засвоєння ними зразків музичного творчості різних епох, народів, стилів, жанрів, форм і т.д. та дає їм початкові відомості з історії музики.

МУЗИЧНА ОЛІМПІАДА — I. Форма музичних свят в Давній Греції, яка була складовою спортивних змагань, відроджених в XIX ст. за ініціативою П. де Кубертена. II. Масові конкурси, огляди музичної творчості.

МУЗИЧНА ОСВІТА — професійне навчання музичного мистецтва (композиції, творчості, виконавству, науці, критиці тощо), а також комплекс знань, умінь і навичок, набутих в процесі та внаслідок систематичних занять.

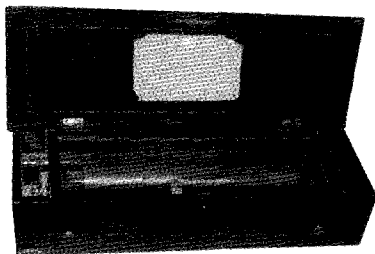
МУЗИЧНА ПАЛЕОГРАФІЯ — музично-історична дисципліна, яка вивчає давні системи запису музики, еволюцію музичних знаків, зміни форм їх написання, а також пам'ятки музичної писемності; її мета — розшифрування музичного тексту давніх нотописів та їх переклад в сучасну нотацію.

МУЗИЧНА ПІДРОБКА — видання або виконання музичного твору за авторством композитора, який його справді не створював.

МУЗИЧНА ПСИХОЛОГІЯ — наука, що вивчає психологічні закономірності, механізми та умови музичної діяльності людини, їх вплив на сприймання музичного мовлення, формування, функціонування і еволюцію музичних засобів; тісно пов'язана з загальною психологією, психофізіологією, психолінгвістикою, акустикою, педагогікою та іншими науками.

МУЗИЧНА РИТОРИКА — система музичних прийомів, яка виходить з давньогрецької науки про ораторське мистецтво та художню прозу; пов'язана з поглядом на музику як на безпосередню аналогію ораторського і поетичного мовлення.

МУЗИЧНА САМОДІЯЛЬНІСТЬ — непрофесійна творчість людини у сфері музичного мистецтва, форма вияву творчої ініціативи в галузі музичної творчості, індивідуального або колективного виконавства, одне з джерел поповнення рядів професійних музикантів.

Музична скринька

МУЗИЧНА СКРИНЯ — механічний музичний інструмент, модифікована музична скринька, де дія язичків регулюється спеціальним металевим диском з зубцями, за які вони чіпляються, замінюючи диски.

МУЗИЧНА СПАДЩИНА — музика минулих часів; її видатні зразки вважаються музичною класикою.

МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ — використання музики з метою нормалізації психічних станів та лікування хвороб нервової та серцево-судинної систем, гіпертонії та гіпотонії, депресії, поліпшення координації рухів, функціональних розладів.

МУЗИЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА — наукова дисципліна, яка вивчає усі вияви народної музичної творчості як самостійного цілісного історико-етнографічного комплексу.

МУЗИЧНА ФОРМА — I. Цілісно організована система виражальних засобів музики (мелодія, ритм, гармонія, тембр тощо), яка сприяє втіленню в звучанні емоційно-образного змісту. II. Побудова й структура музичного твору, співвідношення його частин; основними елементами є мотив, фраза, речення, період; різні способи співставлення і розвитку елементів зумовлюють появу різноманітних утворень — двочастинної, трьохчастинної, сонатної, варіаційної, куплетної, циклічної, вільної та ін.; взаємовплив та єдність змісту і форми музичного твору — одночасно головна умова та ознака його художньої цінності.

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ — галузь естетичного виховання, сфера залучення особистості до музичної культури суспільства, цілеспрямований системний розвиток музичних здібностей і музичної культури особистості, виховання у неї відгуку на музику, цілісного відчуження, переживання і розуміння образного змісту музичних творів, процес засвоєння суспільно-історичного досвіду музичної діяльності новим поколінням; здійснюється в загальноосвітніх і музичних школах, гімназіях, ліцеях і коледжах, дошкільних та позашкільних закладах шляхом залучення дітей і молоді до активного музикування, оволодіння основами теорії музики і музичної літератури, формування у них музичної культури як важливої і невід'ємної частини духовної культури.

МУЗИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО — вивчення музичної культури регіону, місцевості, області, міста, місцевості тощо з метою виявлення її специфіки та закономірностей утворення, функціонування і розвитку.

МУЗИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ

МУЗИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ — музичний супровід драматичної або циркової вистави, кінофільму, радіо чи телевізійної передачі, який сприяє більш повному розкриттю художнього змісту; існують два види — компілятивне, коли використовуються уривки з створених раніше музичних творів, і спеціальне, коли музика створюється для конкретного художнього випадку.

МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО — музична громадська організація; існують в усіх країнах світу, об'єднуючи музикантів-професіоналів та аматорів з метою активного сприяння розвитку і пропаганді музичного мистецтва.

МУЗИЧНИЙ ВЕЧІР — прилюдне зібрання з метою виконання музики, концерт; *музичні вечори* бувають романсові, фортепіанні, скрипкові, камерно-хорові, присвячені творчості певного композитора тощо; подекуди вони включають також розповідь з теми концерту або поетичні твори.

МУЗИЧНИЙ ДИКТАНТ — записування музичного тексту за звучанням, лише за допомогою слуху; одна з форм навчальної роботи, яка використовується на заняттях з сольфеджіо та сприяє розвитку компонентів музичного слуху.

МУЗИЧНИЙ ЗВУК — звук, що має значення виражального засобу; в акустиці — звук, що є наслідком правильно періодичних коливань, тобто має точну висоту, яку можна проінтонувати голосом співака або на якому-небудь інструменті, на відміну від шуму — звука, який виникає в результаті неправильно періодичних коливань.

МУЗИЧНИЙ МОМЕНТ — невелика інструментальна п'єса (звичайно для фортепіано), близька своїм характером до імпровізації.

МУЗИЧНИЙ ОБРАЗ — узагальнене віддзеркалення в музиці явищ дійсності і духовного світу людини, де засобами музики через одичне, конкретне типізується загальне, суттєве; є основним носієм художнього змісту твору; розкривається через виклад музичної теми, її розвиток, варіювання, доповнення тощо; у великих музичних творах виступає як складна художньо-емоційна система, яка забезпечує втілення змісту твору.

МУЗИЧНИЙ ПЛАГІАТ — зумисне привласнення авторства на музичний твір, створений іншим митцем.

МУЗИЧНИЙ ПОБУТ — сукупність явищ музичного мистецтва, які стосуються масового побуту.

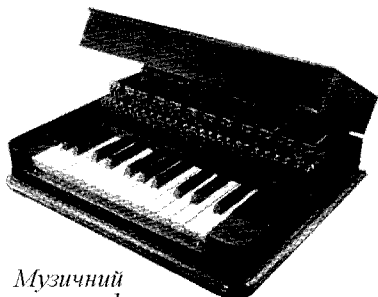
МУЗИЧНИЙ СЛУХ — здібність сприймати, розрізняти і відтворювати висотні, метроритмічні, динамічні та інші співвідношення звуків.

МУЗИЧНИЙ ТЕАТР — загальна назва виконавського колективу, де здійснюються вистави творів музично-сценічних жанрів (опер, оперет, музичних комедій, мюзиклів тощо).

МУЗИЧНИЙ ТЕЛЕГРАФ — перший електронний синтезатор, винай-

дений 1876 року Елішою Греєм; у ньому використовувалися металеві пластини, які вібрували за допомогою електромагнітів та телефонна лінія для передачі сигналу; в пізніші моделі Грей вбудовував примітивний гучномовець, який складався з вібруючої діафрагми в магнітному полі.

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — інструменти, призначені для видобування ритмічно організованих і фіксованих за висотою музичних звуків та шумів, які використовуються для сольного і групового виконання музичних творів; існує надзвичайно багато музичних інструментів, які за типологією звуковидобування і матеріалом поділяються на такі основні групи:

Музичний телеграф

(1) струнні смичкові (скрипка альт, віолончель, контрабас та інші), щипкові (арфа, балалайка, бандура, гуслі, домра, мандоліна та інші), ударно-клавішні (клавикорд, піаніно, рояль), щипково-клавішні (клавесин); **(2) духові дерев'яні** (гобой, кларнет, сопілка, фагот, флейта та інші), мідні (валторна, корнет, тромбон, труба, туба та інші); **(3) пневматичні** (волинка, орган і т.д.); **(4) язичкові пневматичні** (акордеон, баян, концертина, фісгармонія та інші); **(5) ударні мембранофони** (барабан, бубон, литаври та інші) та ідіофони (гонг, дзвіночки, кастаньєти, металофон, тарілки, трикутник та інші); **(6) електричні** зі спеціальним пристроєм для підсилення звуку (електрина, електрогітара, електродомра та інші); **(7) електронні**, де джерелом звуку є електронні пристрої (іоніка, електронне піаніно, синтезатор та інші).

МУЗИЧНІ КОНКУРСИ — *лат. concurs* — змагання музикантів за здалегідь оголошеними умовами, які були започатковані в Давній Греції; сучасні музичні конкурси стали важливим засобом виявлення талановитих виконавців — співаків, інструменталістів, диригентів.

МУЗИЧНІ МУЗЕЇ — науково-культурні заклади, які збирають, вивчають, систематизують, зберігають, експонують та публікують пам'ятки музичної культури: меморіальні — композиторів, співаків, інструменталістів-виконавців, музичних інструментів та багато інших; певною мірою до них також можна віднести також архіви звукозаписів та фонотеки.

МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР — поширений в Україні вид виконавського колективу, здатний здійснювати як драматичні, так і музичні вистави.

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ — виховний процес, спрямований на формування і розвиток засобами музичного мистецтва естетичних почуттів, ідеалів, інтересів, потреб, смаків, переживань, по-

нять, суджень, оцінок, образного мислення, творчих здібностей, цілісного сприймання, гуманістичного ставлення до навколишнього життя і мистецтва, здатності до перетворення дійсності за законами краси, норм поведінки та міжособистісних стосунків тощо; є генеральною метою педагогічної концепції навчальної програми для загальноосвітньої школи.

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА — система професійної підготовки фахівців масового музичного виховання дітей та юнацтва, учителів музики загальноосвітніх шкіл, музичних вихователів дошкільних закладів, викладачів окремих музичних предметів, хореографії, світової художньої культури тощо, яке здійснюється в навчальних закладах, підпорядкованих системі освіти чи культури.

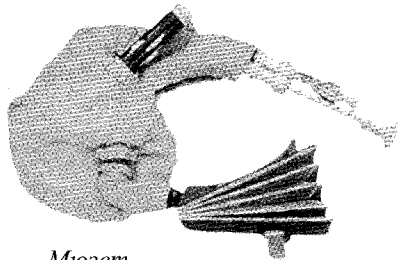
МУН'ЄРА — *ісп. muneira* — іспанській парний танець галісійців, який виконується зі співом; розмір 6/8, темп жвавий.

МУНДШТУК — знімна частина мідних і деяких інших духових інструментів, що під час гри прикладається до губ і крізь яку повітря вдувається в інструмент.

МУСКАЛ — молдавський і румунський народний музичний інструмент — багатоствольна флейта з 20 трубок різної довжини; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

МУТАЦІЯ — у середньовічній музичній практиці так звався спосіб інтонування тонів і півтонів, з допомогою переносу (зміни) умовних складів *ut, re, mi, fa, sol, la* (ут, ре, мі, фа, соль, ля) на інші ступені звукоряду.

МЮЗЕТ — *фр. musette* — **I.** Французький музичний інструмент, подібний до волинки, зі шкіряним міхом, двома мелодичними трубками та патрубком для перестроювання інструмента. **II.** Волинка пастухів з баранячим міхом, мелодичною та бурдонною трубками, поширена в історичній французькій провінції Пуату. **III.** Гобой-пікколо, який звучить на квінту вище звичайного гобоя. **IV.** Мюзет-бас, баритоніно-басовий гобой. **V.** Органний регістр. **VI.** Старовинний французький народний танець; музичний розмір 2/4, 6/4, 6/8; темп швидкий, виконувався в супроводі волинки.

Мюзет

МЮЗИК-ХОЛ — *англ. music-hall* — вид естрадного мистецтва, яке складається з тематичних естрадних оглядів — ревію, театралізовані концертні програми, яскраві видовища тощо; виник в Лондоні на початку XIX ст., отримавши свою назву в 1848 році.

Н

НАБАТ — I. Російська старовинна назва великого барабана. II. Дзвін певного розміру і тембру, вживаний для подавання сигналу тривоги (сполох).

НАВІЮВАННЯ — психічний вплив однієї людини на іншу з метою актуалізації або зміни психічних настанов, ціннісних орієнтацій, мотивів, ставлення, оцінок, вчинків, поведінки та ін. окремої людини чи групи людей; застосовується в музичному навчанні та виконавській практиці, зокрема, диригентів-керівників великих художніх колективів.

Нагара

НАГАРА — I. Парний ударний інструмент типу литаври з родини мембранофонів, звук видобувають пальцями або паличками; поширений в Азербайджані, Грузії (дипліпіто), країнах Азії, Північної Африки тощо. II. Загальна назва родини азербайджанських двосторонніх барабанів, яка має багато різновидів; застосовується в комплекті (великий, середній, ма-

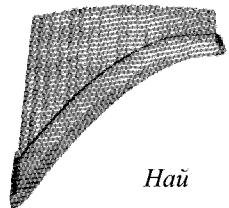
лий) як ритмічний інструмент в ансамблі з *баламанами* та *зурнами*.

НАГАУТА — пісенна форма японської музики, що супроводжує танці в театрі Кабукі.

НАГОРА — вірменські або узбецько-таджицькі інструменти з родини мембранофонів, керамічні парні литаври без точної висоти настроювання.

НАГРАШ — народна танкова інструментальна мелодія з супроводом або без нього.

НАЙ (НЕЙ) — I. Арабо-іранська поздовжня флейта з 6-8 ігровими отворами. II. Середньоазіатська поздовжня флейта з 6 ігровими отворами, поширена в Узбекистані та Таджикистані. III. Молдавська і румунська багатоствольна флейта, подібна до флейти Пана, яка складається з 8-24 дерев'яних трубок різної довжини.

Най

НАКРИ

НАКРИ — давньоруський ударний ритмічний інструмент, що походить від нагари; застосовувався як сигнальне військове знаряддя.

НАО — I. Давньокитайський сигнальний ударний інструмент у формі еліптичної чашки з патрубком, який відходить від дна; звук видобувається ударом, означаючи припинення барабанного бою. II. Китайський ударний інструмент, оркестрові металеві тарілки (інші назви — **наоба, ба, ча**).

НАПІВАКУСТИЧНА ЕЛЕКТРОГІТАРА — електрична гітара, що має порожнистий акустичний корпус, що дозволяє гітарі звучати без електропідсилювача.

НАРОДНА МУЗИКА (МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР) — вокально-інструментальна і музично-танцювальна творчість народу, основний вид і підсумок художньої творчості багатьох поколінь, який ґрунтується на історичних традиціях розвитку творчості різних груп та шарів населення; створюється і передається в усній формі від виконавця виконавцеві, від покоління до покоління, утворюючи традиційний фольклор; відзначається різноманітністю жанрів і форм, в ній утворилось справжнє розмаїття мелосу, багатоголосся, ладотональних систем, ритміки тощо, властивих кожній культурі; авторами є творчо обдаровані представники народу, що звичайно лишаються невідомими виконавцями — акини, ашуги, гуслярі, кобзарі, кюйші, леутари, менестрелі, скоморохи, шпільмани та інші, які змінюють і удосконалюють форму, наближуючи її до вимог сучасності, але зберігаючи національну автентичність і самобутність. / Найпоширеніша галузь *народної музики* — народна пісня, де визначальною рисою є органічна єдність і взаємовплив наспіву, мелодії і поетичного слова; є життєдайним джерелом і основою професійної національної музичної культури як усної традиції, так і оригінальної композиторської творчості.

НАРОДНА МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ — див. ФОЛЬКЛОР.

НАРОДНА ПІСНЯ — невеликий, як правило, куплетний музично-поетичний твір; *народна пісня* кожного народу має свою специфіку; українській притаманне необмежене багатство жанрів — весільні, веснянки, героїчні, гумористичні, думи, епічні, емігрантські, історичні, козацькі, колядки, ліричні, обрядові, плачі, побутові, похоронні, сатиричні, святкові, солдатські, стрілецькі, трудові тощо, складу виконавців — від сольних і гуртових до масових з розвиненими формами поліфонії, мелодичних стилів, ритму, метру тощо.

НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — поширені в народній практиці музичні інструменти: українські (бандура, бубон, бугай, денцівка, дримба, кобза, козобас, сурма та інші), грузинські (долі), іспанські (гітара, кастаньети), італійські (мандоліна), казахські (домбра), карельсько-фінські (кантеле), китайські (нао), кубинські (гуїро), російські (балалайка, гуслі), французькі (мюзет), шотландські (волінка) тощо; багато поширилось в народній музиці інших країн, частина

набула статусу професійних інструментів, втративши безпосередні зв'язки з народним побутуванням; є такі інструменти, що поширились в народному і професійному обігу (*скрипка, кларнет, труба тощо*).

НАРОДНІ ТАЇЦІ — танці, створені народом й поширені в народному побуті: українські (*аркан, бондар, бурима, гопак, гуцулка, журавель, козачок, коломийка, косарі*), білоруські (*бульба, крижачок*), грузинські (*хорумі*), іспанські (*болеро, сарабанда, хабанера*), італійські (*тарантела*), молдавські (*молдавеняська, хора*), норвезькі (*халінг*), польські (*краков'як, куяв'як*), російські (*барина, тропак*), французькі (*бранль*) і т. ін.

НАСПІВ — вокальна мелодія для виконання співаком; інколи так називається інструментальна мелодія.

НАТУРАЛЬНА ГАМА — гама, побудована з основних натуральних ступенів звукоряду.

НАТУРАЛЬНИЙ ЗВУКОРЯД — сукупність так званих гармонічних часткових тонів, що утворюється (за фізичними законами) на базі основного звука і становлять основу для обчислення ступенів натурального або чистого строю.

НАТУРАЛЬНИЙ ЛАД — лад без хроматичної зміни його ступенів.

НАТУРАЛЬНИЙ МАЖОР — різновид мажору, звукоряд якого побудований за формулою: тон-тон-півтон-тон-тон-тон-півтон (1, 1, 1/2, 1, 1, 1, 1/2).

НАТУРАЛЬНИЙ МІНОР — різновид мінору, звукоряд якого побудований за формулою: тон-півтон-тон-тон-півтон-тон-тон (1, 1/2, 1, 1, 1/2, 1, 1).

НАТУРАЛЬНІ ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ — духові інструменти, що відтворюють ступені лише натурального звукоряду; до них належать інструменти без клапанів або пістонів, наприклад поштовий ріжок, тромбон з кулісою, натуральна валторна тощо.

НАУТАНКИ — індійська народна комедійна музичнотанцювальна вистава, яка включає діалоги, співи, музику, танець і пантоміму.

НАХИЛЕННЯ — I. Відмінність ладів, зумовлена наявністю інтервалу великої (мажорної) або малої (мінорної) терції між I та III ступенями; існує два протилежних види — мажорне і мінорне, з яких кожне має декілька різновидів, що залежать від положення II, IV, VI, VII ступенів. II. В давньогрецькій музиці — тип тетраорду і ладу, який визначається величиною інтервалів між ступенями звукоряду, що зумовило визначення трьох видів — діатонічного, хроматичного, енгармонічного.

НЕАКОРДОВІ ЗВУКИ — звуки мелодії, які не належать до акорду, що їх супроводжує: допоміжні, прохідні, затримання, камбіата, аподжіатура, передіом, стрибковий тон; не вживаються одночасно з акордо-

НЕАПОЛІТАНСЬКИЙ СЕКСТАКОРД

вими в одному регістрі, крім випадків, коли мелодія і акорд мають суттєво відмінні тембри, а також вимагають розв'язання в консонанс або менш гострий дисонанс.

НЕАПОЛІТАНСЬКИЙ СЕКСТАКОРД — перше обернення тризвуку другого пониженого ступеня в мінорі або мінорна субдомінанта з малою секстою замість квінти.

НЕВМИ — у ранньосередньовічній системі запису музичних творів — знаки, що давали лише загальне уявлення про напрям руху мелодії; винайдені на Сході, вони протримались у музичній практиці Західної Європи, аж поки їх витіснила МЕНЗУРАЛЬНА СИСТЕМА НОТАЦІЇ.

НЕГАТИВНИЙ ІНТЕРВАЛ — у науці про рухливий контрапункт строгого письма С. Танєєва так характеризується всякий інтервал, утворений двома голосами після їх обертання, яке (за Танєєвим) являє собою віднімання більшого інтервалу з меншого; при негативному інтервалі нижній голос звучить вище за верхній і навпаки.

НЕДОСКОНАЛА КАДЕНЦІЯ — див. КАДЕНЦІЯ.

НЕДОСКОНАЛА МОДУЛЯЦІЯ — див. МОДУЛЯЦІЯ.

НЕЗАЛЕЖНИЙ РОК — виконавська діяльність рок-музикантів, які не мають контрактів з великими фірмами звукозапису і тому не залежать від стереотипів, що панують на рок-ринку.

НЕОКЛАСИЦИЗМ — напрямок в музиці 20-30-х років ХХ ст., що звертався до принципів музичного мислення та жанрів, типових для бароко.

НЕОФОЛЬКЛОРИЗМ — оновлення засобів композиторської мови у європейській музиці першої третини ХХ ст. шляхом опори на фольклор.

НЕПОВНИЙ ТАКТ — перший або останній такт музичного твору або його самостійної частини, де сума тривалостей звуків і пауз менша за тактовий розмір.

НЕПОВНИЙ ХОР — мішаний хор без однієї або двох різнорідних партій.

НЕСИМЕТРИЧНІ ТАКТИ — складні такти, утворені з кількох простих тактів різного розміру, інакше — **мішані такти**; можуть бути: **(а) дво-частинні**, які мають два акценти — $5/8$, $5/4$; **(б) тричастинні**, які мають три акценти — $7/8$, $7/4$ та інші.

НЕСКІНЧЕННИЙ КАНОН — в науці про поліфонію: канон, що дозволяє багаторазове повторення тієї самої імітації; взаємна імітація голосів.

НЕСПРАВЖНЯ РЕПРИЗА — музична побудова, яка передує репрізі, викладаючи її початок в іншій тональності.

НЕСТІЙКІ СТУПЕНІ ЛАДУ — звуки ладу, які тяжіють до стійких ступенів ладу; в ладах мажоро-мінорної системи нестійкими є II, IV, VI, VII ступені, які не входять до складу тонічного тризвуку; в мелодичних ладах нестійкими є всі ступені, крім тоніки.

НЕСТІЙКІСТЬ — властивість окремих ступенів або акордів ладу, крім тоніки і тонічного тризвуку, що викликає в нас при слуховому сприйманні почуття прагнення до розв'язання, тобто до переходу у ТОНІКУ ладу або ТОНІЧНИЙ ТРИЗВУК.

НЕУСТОЇ — основні загальні логічні категорії ладових елементів звуків, співзвуч; втілює прагнення, рух, тяжіння, напруження, підпорядкування головному елементу; є альтернативою устою; до них належать: реперкуса, домінанта, субдомінанта, акорди лінейних функцій, периферійні співзвуччя; в ритміці — дрібна тривалість, в метриці — слабка доля.

НИЖНІЙ ВІДНИЙ ТОН — VII ступінь.

НИЖНІЙ ГОЛОС — найнижчий голос музики багатоголосного складу, інакше — бас.

НИЖНІЙ ТЕТРАХОРД — *див.* ТЕТРАХОРД.

НИЖНЯ ДОМІНАНТА — *див.* СУБДОМІНАНТА.

НИЖНЯ МЕДІАНТА — *див.* МЕДІАНТА.

НИЖНЯ ТОНІКА — I ступінь звукоряду (на відміну від верхньої тоніки — VII ступеня).

НИЗ — назва співацької строки в багатоголосному співі давньоруської церкви, *див.* СТРОЧНИЙ СПІВ.

НИТКА — лінія, де записують партію ударного інструменту без визначеної висоти звуку (барабан, бубон, кастаньети тощо).

НІМА КЛАВІАТУРА — апарат, винайдений А.Верджілем для тренування пальців піаніста без видобування звуку; його використання дозволяє розвивати техніку піаніста поза слуховим контролем та музично-слуховими уявленнями.

НО — вид аристократичного японського театру, який утворився в феодальні часи і розквітнув у XIV ст.; традиції сценічного мистецтва і музики *но* ретельно зберігаються і передаються від покоління до покоління у незмінному вигляді.

НОВА ТОНАЛЬНІСТЬ — тональність, в яку здійснюється модуляція з попередньої (старої) тональності.

НОВАКОРД (НОВАХОРД) — перший, сконструйований в комерційних цілях синтезатор; був побудований в період з 1938 по 1942 роки компанією «Хаммонд Орган»; поліфонічний музичний інструмент здатний відтворювати 72 голоси; містив 163 вакуумних електроламп і важив понад 225 кілограмів.

НОВЕЛЕТА — маленька новела, у музиці — жанр невеликої інструментальної п'єси.

НОВЕМОЛЬ — ритмічна фігура, що складається з дев'яти звуків (нот) шляхом поділу простого дво- або тридольного такту на дев'ять частин; якщо основною тривалістю є ціла нота, то *новемоль* слід писати восьмими нотами, якщо половинна — шістьнадцятими і т.д.

НОВООРЛЕАНСЬКИЙ ДЖАЗ — історично основний стиль класичного джазу, який сформувався наприкінці XIX ст. на ґрунті африканського фольклору, народної та побутової музики креолів на Півдні США в

кварталі Нового Орлеану — Сторивілі; пов'язаний з заміною вокальних фольклорних жанрів, побутових танців, фортепіанного регтайму і музики духових капел розвинутими інструментально-ансамблевими формами негритянського музикування, колективною імпровізацією, де головну партію виконував корнет на фоні басової лінії тромбону, а кларнет прикрашав їх орнаментом. / У класичному періоді розвитку склався самостійний тип джаз-бенду з характерним поділом інструментальних груп на мелодичну і ритмічну; утвердився респонсорний принцип ансамблевої гри, де поряд з багатоголоссям імпровізаційної контрастної поліфонії повноправну роль відігравав провідний голос-лідер; блюзова традиція набула більшого і яскравішого втілення, розширилось і визначилось коло специфічних засобів виразності та виконавських прийомів; з часом цей стиль джазу дещо втратив своє провідне значення, поступившись комерційній розважальній музиці, але його ідеї та принципи знайшли продовження в сучасному диксиленді.

НОКТЮРН — ще з XVIII ст. так називалися п'єси, призначені для виконання під відкритим небом, у нічний час; з XIX ст. термін означає мрійливу ліричну п'єсу з широкою наспівною мелодією (звичайно з дво- або тричастинною композицією), так чи інакше пов'язану з поетичними образами ночі.

НОМ — в давньогрецькій музиці: наспів, мелодія, тип мелодії, мелодична модель, яка слугувала основою для виконання музично-поетичних творів співаками-рапсодами.

НОМЕР — I. Самостійні, завершені за формою музичні епізоди в опері, ораторії, балеті, реквіємі, кантаті тощо. II. Окремий виступ одного або кількох артистів у концерті.

НОН ЛЕГАТО — *ит. non legato* — I. Спосіб виконання, коли перехід від одного звуку до іншого відбувається відокремлено, але не уривчасто. II. Один з основних видів артикуляції та штрихів.

НОНА — дев'ятий ступінь гама, також назва інтервалу між даним ступенем і дев'ятим уверх або вниз; велика нона дорівнює 7 тонам, мала — 6 1/2 тонам.

НОНАКОРД — скорочена назва акорду, складеного інтервалами: терція, квінта, септима і нона — побудованими у відношенні до нижнього голосу акорду (басу акорду).

НОНЕТ — ансамбль з дев'яти виконавців; музичний твір, призначений для виконання дев'ятьма співаками або інструменталістами.

НОТА — знак, що вказує на метричне (часове) співвідношення однієї долі з іншими долями.

НОТАЦІЯ — спосіб запису музичних творів з допомогою спеціальних знаків: нот, ключів, знаків альтерації тощо.

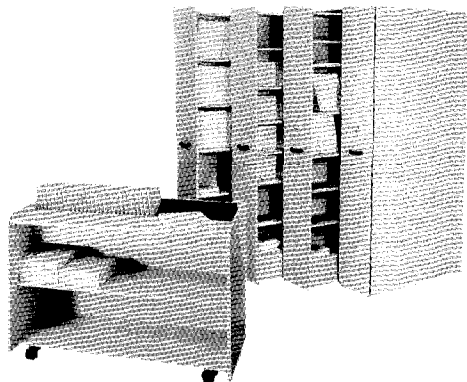
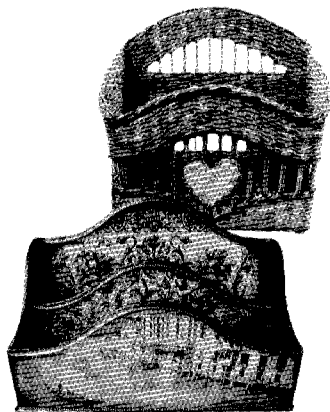
НОТНИЙ ЗАПИС — європейська система нотації, яка існує з XVII ст. і включає такі основні елементи: нотний стан (нотоносець) з п'яти

паралельних горизонтальних ліній для розміщення різноманітних знаків нот опису; основний знак – **НОТА**, яка має вигляд незатушованого (цїла, половина) або затушованого (четвертна, восьма і т. д.) овалу; тривалості, менші за четвертну, позначаються *хвостиками (прапорцями)* або *в'язками (ребрами)*, які додаються до *штилів* – вертикальних рисок, що показують звуки, за тривалістю коротші цїлої; зміна тривалості звучання ноти на $1/2$ чи $1/2+1/4$ позначається крапкою; перерви в звучанні позначаються паузами, еквівалентними тривалостям нот; звуковисотне положення записаних звуків фіксується за допомогою ключів, а його зміни – знаками альтерації, які діють в межах всього твору або однієї ноти; кількість часових долей в такті

позначається знаками розміру, а тактові риски відокремлюють один такт від іншого.

НОТНИЦЯ – те, в чому зберігаються ноти: (1) стара назва приміщення для зберігання нотних архівів та зібрань; (2) елемент меблів для зберігання нот; (3) коробка, підставка тощо для зберігання нот, те саме, що *журнальниця, газетниця*.

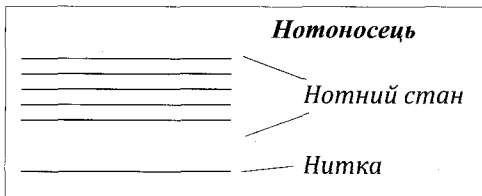

Нотниця

НОТОГРАФІЯ — I. Систематизовані показники нотних видань і рукописів. II. Розділ музикознавства, який вивчає історію, теорію, методику описування і класифікації музичних творів у нотному запису. III. Правила і методика написання нот і оформлення нотного рукопису або видання.

НОТОНОСЕЦЬ — система горизонтальних паралельних ліній для позначення відносної висоти ступенів звукоряду; тепер вживається нотоносець з п'ятьма основними лініями і певною кількістю (як до потреби) додаткових ліній; ноти пишуться на лініях, між лініями, а також під і над лініями.

НУБА — вокально-інструментальна композиція андалузської традиції в арабській музиці Алжиру, Лівії, Марокко, Тунісу, заснована на принципі макама.

НУГУЛА (НАГУЛА) — китайський ударний інструмент з родини мембранофонів, парні залізні литаври з шкіряною мембраною, які входять до складу народного оркестру.

НЬЮАНС — зміна динаміки, темпу, прийомів звукодобування, яка посилює виразність музичного виконання і сприяє розкриттю його ідейно-емоціонального змісту.

НЬЮАНСУВАННЯ — сукупність відтінків, застосованих під час виконання музичного твору певним виконавцем.

НЬЮ БОП — *англ. new bop* — див. ХАРД БОП.

НЬЮ ВЕЙВ — *англ. new wave* — багатозначне поняття, яке з'явилося наприкінці 70-х років ХХ ст. у зв'язку з новими процесами в сфері популярної музики; див. НОВАХВИЛЯ.

НЬЮ РОМАНТІКС — *англ. new romantics* — напрямок, який виник у Великобританії 70-х років ХХ ст. на противагу панку, регге, новому стилю і відрізняється від них більшою витонченістю, фантастичними та історичними сюжетами, пишними та ефектними костюмами, блискучими шоу, а також уникненням проблем дійсності; музика мелодична, високого рівня відтворення з переважанням електронного звучання.

НЬЮПОРТ-ВАЛЬС — стрибучий вальс кінця ХІХ ст., розміром у 3/4, виконувався в 3 коротких пружинистих па; схожий на вальс- та ріпл-галоп.

О

ОБЕРЕК (ДРІБНИЙ МАЗУР) — польський народний танець тридольного розміру.

ОБЕРНЕНИЙ КОНТРАПУНКТ — складний контрапункт, який передбачає обернення мелодій початкового з'єднання — всіх (повний), однієї або кількох (неповний), зі зворотним розташуванням (дзеркальний) мелодій; ускладнення рухливим контрапунктом утворює такі різновиди: **вертикально-обернений, горизонтально-обернений, вертикально-горизонтально-обернений.**

ОБЕРНЕНИЙ ПУНКТИРНИЙ РИТМ — *див.* ЛОМБАРДІЙСЬКИЙ РИТМ.

ОБЕРНЕННЯ АКОРДУ — такий вигляд терцевої побудови акорду, коли нижнім є не основний тон, а його інший складовий звук; існують такі обернення.: (а) перше, де нижнім є терцевий тон — секстакорд, квінтсекстакорд; (б) друге, де нижнім є квінтовий тон — квартсекстакорд, терцквартакорд; (в) третє, де нижнім є септимовий тон — секундакорд.

ОБЕРНЕННЯ ТЕМИ (ПРОТИРУХ, ІНВЕРСІЯ) — повторення теми або мотиву із заміною кожного висхідного інтервалу теми рівним низхідним і навпаки.

ОБЕРТАННЯ ІНТЕРВАЛІВ — перенесення нижнього звука інтервалу на октаву на октаву вгору або верхнього — на октаву вниз.

ОБЕРТОН — буквально: верхній тон; в акустиці: призвуки, що за фізичними законами супроводять основний звук і лежать вище за нього.

ОБЕЧАЙКА — бічна частина корпусу струнних дерев'яних музичних інструментів (скрипкові, гітара та інші), яка з'єднує верхню і нижню деку; обечайка барабана зветься кадлом.

ОБІДНЯ — ранкове богослужіння православної церкви, яке обіймає понад 12 гімнів а капела; відповідає католицькій або протестантській месі.

ОБІХОД — співацька книга щоденних співів православної церкви, яку утворюють співи добового циклу — всенощна і літургія; сформувався зі співів Кондакаря і Октоїха, які належать до знаменного, путьового, демественного, київського, болгарського співів; вперше видрукуваний в 1772 році.

ОБІХОДНИЙ СПІВ

ОБІХОДНИЙ СПІВ — у православній церковній відправі: співання кожного дня важливіших релігійних мелодій.

ОБІХОДНІ ЛАДИ — натуральні лади, які засновані на обіходному звукоряді і через квартову структуру не мають октавної побудови, а поділяються на автентичні (з кінцевим тоном внизу звукоряду або ступенем вище нижнього тону) і плагальні (з двома та більше ступенями нижче кінцевого тону).

ОБЛІГАТО — *ит. obligato* — I. Назва обов'язкової для виконання партії інструмента в музичному творі; позначка є альтернативою щодо *ad libitum*. II. Партія сольного інструменту (скрипки, флейти, гобоя та ін.) в операх, кантатах, ораторіях XVII-XVIII ст., який супроводжував спів арій. III. В старовинних поліфонічних творах — розділи з суворим дотриманням заздалегідь визначених правил побудови форми.

ОБРОБКА — видозмінювання музичного твору шляхом гармонізації, аранжування або транскрипції; найширше застосування має щодо народних мелодій, хоча термін використовується і стосовно класичних творів, змінюваних, зокрема, в сучасному естрадному стилі.

ОБРЯДОВА МУЗИКА — музика, що супроводить обрядовий ритуал, якот: весілля, похорон, родини, обрядові ігри, пов'язані з сівбою, жнивами, тощо; до них належать весільні пісні, плачі, голосіння, веснянки, колядки та ін.

ОДЕОН — *гр. odeon* — будівля в античних Афінах, де відбувались музичні змагання.

ОДНОГОЛОССЯ — наявність у музичному творі лише однієї мелодії (хоч і виконуваної іноді кількома голосами в унісон) без супроводу інших одночасних з нею мелодій.

ОДНОЙМЕННІ ГАМИ — усі гами, побудовані від однієї тоніки, наприклад: *до* мажорна, *до* мінорна, *до* фрігійська та ін.

ОДНОЙМЕННІ ТОНАЛЬНОСТІ — пари тональностей, які мають однакові тоніки, але різну ладову побудову.

ОДНОРІДНИЙ ХОР — хор, до складу якого входять виключно однорідні голоси (дитячі, жіночі та чоловічі).

ОДНОТЕРЦЕВІ ТОНАЛЬНОСТІ — пари тональностей різних ладів, де тонічні тризвуки мають спільну терцію (напр. *C-dur* і *cis-moll*, *H-dur* і *c-moll*).

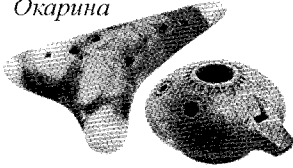
ОДНОЧАСТИННА МУЗИЧНА ФОРМА — поняття, що означає одно композиційну будову музичного твору; може бути вживане у подвійному розумінні: нециклічної будови твору або будови твору, що становить один період як самостійну форму відповідно до одного скороминущого образу, почуття, настрою, переданого музикою.

ОДНОЧАСТИННИЙ ТВІР — музичний твір без поділу на окремі частини на відміну від творів циклічної форми.

ОЖРАГІС — литовський народний духовий інструмент з козячого рогу з 2-6 ігровими отворами; звукоряд діатонічний; застосовувався як сигнальний інструмент, в наш час — в ансамблях народної музики.

ОЖЯЛІС — литовський народний танець; музичний розмір 2/4 з акцентами на другій чверті кожного другого такту; темп помірний.

Окарина

ОКАРИНА — духовий музичний інструмент, що замість клапанів має 8-10 отворів; може бути різних розмірів, але завжди досить невеликий, сигароподібної форми; виготовляється з глини (каоліну); звук нагадує свисток або флейту; розповсюджена майже у всіх народів світу;

керамічні свистульки (українські народні дитячі іграшки — півники, баранчики тощо) відносяться до окаринових інструментів.

ОКТАВА — I. Восьмий ступінь гами; назва інтервалу від даного ступеня до восьмого вверх або вниз; чиста октава має шість тонів або дванадцять півтонів; також відрізок (частина) музичного звукоряду, що має в собі сім діатонічних або дванадцять хроматичних ступенів; весь ЗВУКОРЯД поділяється на субконтроктаву (найнижча, неповна), контроктаву, велику октаву, малу, першу, другу, третю, четверту і п'яту (неповну). II. Найнижчий чоловічий голос у хорі.

ОКТАВНЕ ТРАНСПОНУВАННЯ — перенесення звуків на октаву вгору або вниз; для позначення використовується спеціальний знак (8 - - - -), який пишуть над або під нотами, які треба транспонувати, залежно від напрямку транспонування — вгору або вниз.

ОКТЕТ — ансамбль з вісьмох виконавців; також музичний твір, призначений для виконання вісьмома співаками або інструменталістами.

ОКТОЇХ — співацька книга православної церкви; існують два види — **богослужбовий**, де викладено лише тексти, та **співацький**, де записано музику для недільних співів на весь рік.

ОКТОЛЬ — восьмидольна ритмічна фігура, яка утворюється шляхом поділу кожної долі квартолі на дві частини.

ОЛ СТАРС — *англ. all stars* — ансамбль, який складається з відомих музикантів, чий рейтинг популярності визначається шляхом опитування критиків або любителів джазу; такі ансамблі створюються для виступів на джазових фестивалях, в телевізійних програмах, запису на грамплатівках і т.д.

ОЛЕН — жанр казахської народної пісні, яку виконували народні співаки — оленші.

ОЛЕНШІ — казахський народний співак і поет, виконавець створених на власні вірші та мелодії традиційних пісень, які мають регіональні відмінності в кожному районі.

ОЛИМ-ШУВИР — марійський народний інструмент з тростини або соломини з 2-3 ігровими отворами, подібний до дудочки; звукоряд діатонічний, звук пронизливий; виконавці — переважно діти.

ОЛОНХО — якутський героїчний епос, який склався в XIV-XV ст. і має близько 15 тисяч віршованих рядків; виконується співаками без інструментального супроводу в речитативній манері з елементами театралізації протягом двох вечорів, розповідаючи про події та героїв минулого.

ОЛОНХОУСТ — якутський народний виконавець епосу Олонхо.

ОЛЯНДРА — молдавський народний хороводний танець; музичний розмір 3/8; темп помірний; виконується як перший урочистий танець на весіллі.

ОПЕРА — найвищий синтетичний жанр музичної творчості, який поєднує в художній цілості вокальну (сольну, ансамблеву, хорову), інструментальну (оркестрову) музику і сценічну дію; її ідея розкривається відповідно до сюжету, у вчинках, переживаннях, взаєминах, конфліктах дійових осіб через емоціонально насичену, багату на типові інтонації вокальну мелодію, якій у музиці опери належить, як правило, провідна роль.

ОПЕРА СПАСІННЯ І ЖАХІВ — жанр опери часів французької революції XVIII ст.

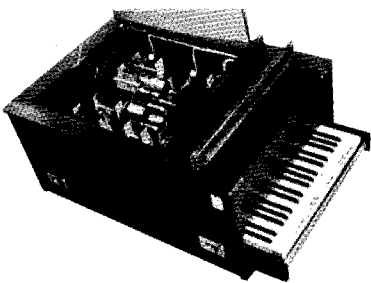
ОПЕРА-БАЛЕТ — *фр. opera-ballet* — музично-театральний жанр, який виник у Франції на межі XVII-XVIII ст. і включав пролог та 3-4 сюжетно не пов'язаних картини, де танцювальні сцени чергуються з речитативами, аріями, ансамблями тощо.

ОПЕРА-ВОДЕВІЛЬ — *див. ВОДЕВІЛЬ*.

ОПЕРА-СЕМІСЕРІА — *ит. opera semiseria* — жанр опери, який за художнім змістом знаходиться між оперою-серією і оперою-буффо.

ОПЕРА-СЕРІА — *ит. opera seria* — жанр італійської опери, який виник наприкінці XVII ст., створювалась на героїко-міфологічний або легендарно-історичний сюжет з чітким поділом функцій сценічної дії та музики; в музиці переважали речитативи *secco* та великі віртуозні арії солістів, які наче змагаються в майстерності вокалізації.

ОПЕРЕТА — опера легкого розважального змісту з елементом розмовної мови, *див. МУЗИЧНА КОМЕДІЯ*.

Оптофонічне піаніно

ОПОРНИЙ ЗВУК МЕЛОДІЇ — у мелодії так зветься ступінь ладу (завичай тоніка або домінанта), головний у мелодичному русі; як правило, припадає на сильну або відносно сильну долю такту.

ОПРИШКИ — український народний чоловічий танець.

ОПТОФОНІЧНЕ ПІАНІНО — один з перших електронних інструментів, вид синтезатора, сконструйованого

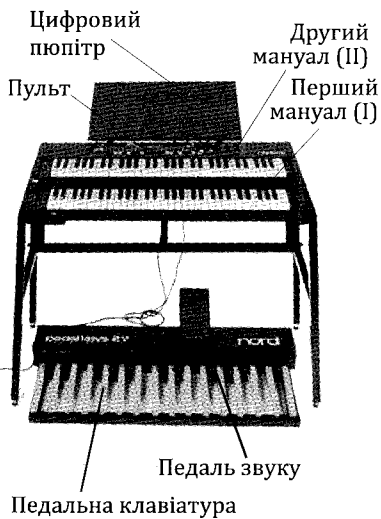
російським художником Володимиром Барановим у 1916 році; інструмент генерував звуки та міг проектувати зображення на плоскі поверхні, такі як стіна, стеля, кіноекран; у приладі використовувався набір розфарбованих дисків, фільтрів, віддзеркалювачів та лінз; варіації в яскравості дисків та фільтрів зчитувалися електричним фотоелементом, який своєю чергою посилав сигнали на примітивний генератор звуку; в результаті виходив звуковий потік в супроводі калейдоскопічного шоу дисків, що постійно оберталися; свій винахід Баранов успішно використовував на виставках картин

ОПУС — *лат. opus* — **I.** Порядковий номер, який надається музичному твору чи збірці творів автором або видавцем під час публікації; не завжди відповідає хронології видання твору; в разі посмертного видання ставиться позначка *op. posth.* **II.** В музично-естетичному розумінні — результат композиторської праці, зафіксований у письмовому вигляді.

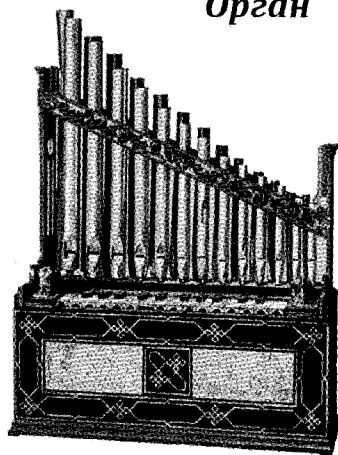
ОРАТОРІЯ — жанр вокально-інструментальної музики, виконуваної хором, оркестром і солістами-співаками; відрізняється від опери відсутністю сценічної дії і призначена для концертного виконання; у найкращих своїх класичних взірцях має визначний ідейний зміст і найчастіше — героїчний характер; на відміну від кантати у ній значно менше представлений ліричний елемент, нерідко переважає епос; як епіко-драматичне полотно широкого плану є багато частинною, циклічною за композицією і містить у собі хори (звичайно образ народних мас), арії, невеликі вокальні ансамблі, а також окремі оркестрові номери.

ОРГАН — клавішно-духовий, найгабаритніший з музичних інструментів дуже давнього походження (близько кількох тисяч років), що набув розвитку в середні віки; тепер становить систему музичних труб, які видають звуки різного тембру і регістру та з'єднуються одна з одною за допомогою механізмів з клавіатурами для гри руками (мануали) і ногами (педаль); повітря в труби подається спеціальним ручним або електричним механізмом; деякі різновиди органів мають окремі назви: ГІДРАВЛОС, ПОРТАТИВ, ПОЗИТИВ, РЕГАЛЬ, ФІСГАРМОНІЯ, ШАРМАНКА та ін. / Органи великих розмірів з'явилися у IV ст., більш-менш вдосконалені органи — у VII-VIII ст., саме тоді своїми органами славилася Візантія; з IX ст. мистецтво робити органи розвинулося в Італії, потім поширилося у Німеччині, з XIV ст. органи заповнили всю Західну Європу; середньовічні органи були грубої роботи з клавішами шириною від 5 до 7 см та відстанями між ними до 1,5 см, на таких клавіатурах грали не пальцями, а кулаками; з XV ст. було зменшено ширину клавіш та збільшено кількість труб; з XIX ст. завдяки французькому органному майстру Арістиду Кавайє-Колю органи набули значно більших розмірів та значно ширшого і потужнішого звучання: один орган міг замінити цілий симфонічний оркестр, такі органи іноді називають **симфонічними органами**. / *Органи розрізняють: (1) за конструкцією* — духовий, язич-

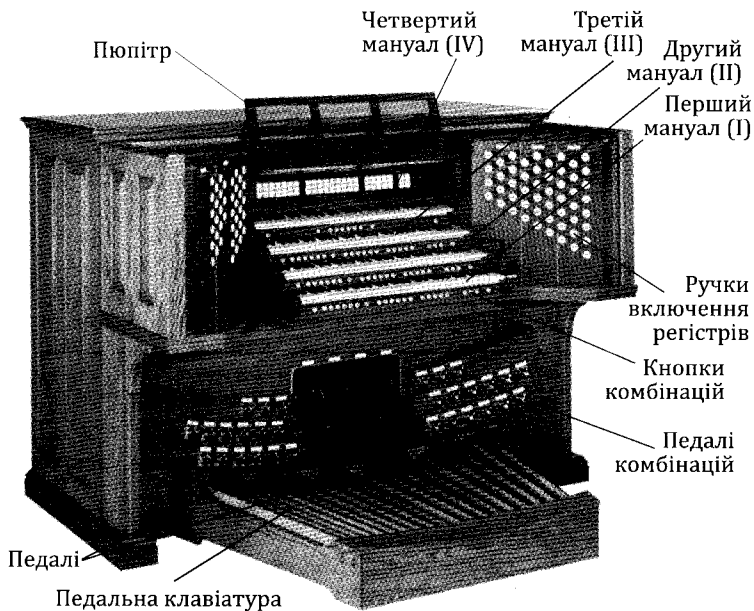
Орган електронний

Орган

Портатив (орган переносний)

ковий, електронний, аналоговий, цифровий; **(2) за функціональним призначенням** — концертний, церковний, театральний, ярмарковий, салонний, учбовий тощо; **(3) за диспозицією** — бароковий, французький, класичний, романтичний, симфонічний, неobarоковий, сучасний; **(4) за кількістю мануалів** — одномануальний, двомануальний, тримануальний і т.д.

Орган Гаммонда

ОРГАН ГАММОНДА — електричний орган, що був спроектований і побудований Лоренсом Гаммондом у квітні 1935 року; початково органи Гаммонда продавалися церквам як недорога альтернатива трубочним органам, але інструмент часто використовувався у *блюзі* та *джазі*, а крім того в *рок-н-ролі* (1960-і й 1970-і) і *госпелі*; широку популярність орган Гаммонда знайшов у військових ансамблях під час Другої світової війни, а також і в повоєнні роки. /

Характерною рисою органів Гаммонда були невеликі важільці, за допомогою яких можна було по-різному міксувати різні форми сигналу; пізніші моделі інструментів мали також електромеханічне вібратор; умовно «Гаммондові органи» можна розділити на дві групи: **(1) моделі з пультом**, що мають два 61-клавішних мануали; **(2) невеликі моделі**, у яких два 44-клавішних мануали. / Органи Гаммонда і сьогодні користуються величезним попитом у музикантів.

ОРГАНІКА — частина музично-теоретичної науки, що вивчає будову музичних інструментів, особливості техніки гри на них і їх роль в оркестрі.

ОРГАНІСТ — музикант-виконавець на органі.

ОРГАНІСТРУМ — *лат. organistrum* — старовинний струнний музичний інструмент, подібний до колісної ліри.

ОРГАННИЙ ПУНКТ — витриманий звук у басі, звичайно тоніка або домінанта ладу, на фоні якого відбуваються зміна гармоній і рух верхніх голосів; назва походить від способу гри на органі, коли витримана нота (органний пункт) виконувалася від педалі (тобто ножній клавіатурі).

ОРГАНУМ — давній вид європейського багатоголосся; основні види — паралельний, вільний, мелізматичний, метризований були поширені в IX-XIII ст.

ОРДИНАРІЙ — розділи мес, текст яких звучить щоденно, *див.* МЕСА.

ОРДО — *лат. ordo* — ритмічний ряд (період) модусу в модальній ритміці XIII ст., де структурною одиницею був пункт, який містив основну формулу модусу.

ОРКЕСТР — від грецького *orchestra*, що у давніх греків означало місце в театрі поруч зі сценою, призначене для хору, який своїм співом супроводив сценічну дію; тепер **(1)** великий колектив музикантів-інструменталістів, об'єднаних для спільного виконання музики, причому залежно від інструментального складу розрізняються оркестри: **симфонічний, духовий, струнний, шумовий, народних інструментів** та ін.); також **(2)** у сучасних театральних приміщеннях частина залу, призначена для розміщення оркестрантів, яма перед сценою (**ОРКЕСТРОВА ЯМА**).

ОРКЕСТР НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ — великий ансамбль, до складу якого входять народні національні музичні інструменти.

ОРКЕСТРІОН (ОРКЕСТРИНА) — нім. *orchestrión* — **I. Автоматичний механічний інструмент**, призначений для імітації звучання інструментів оркестру різного складу; найбільш відомий — пангармонікум І. Мельцеля імітував звучання флажолета, флейти, гобоя, кларнета, фагота, валторни, труби, барабана, тарілок і трикутника. **II. Маленький орган** з чотирма мануалами, педаллю і регістрами, зокрема, для імітації оркестрових тембрів; винайдений в 1780 році Г. Фоглером. **III. Орган-позитив**, який мав також фортепіанну механіку і струни; винайдений Т. Кунцем в 1791 році; удосконалений в 1798 році, мав вигляд вертикального фортепіано з двома мануалами, педаллю, міхами, 230 струнами, 360 трубами та 21 регістром.

ОРКЕСТРОВА ЯМА — спеціально обладнане перед сценою місце для розміщення оркестру, яке знаходиться нижче рівня партеру (інколи під сценою); *див.* ОРКЕСТР.

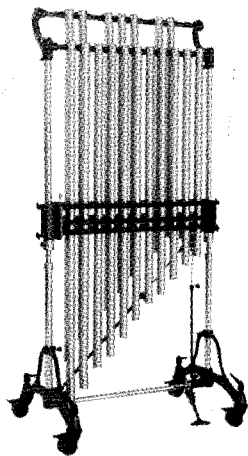
ОРКЕСТРОВИЙ КОЛОРИТ — своєрідне забарвлення оркестрової звучності, визначаване застосуванням оркестрових інструментів тих чи інших тембрів.

ОРКЕСТРОВІ ДЗВОНИ — нім. *Röhrenglocken*, *англ. tubular bell* — ударний інструмент симфонічного оркестру, ідіофон; являє собою набір з 12-18 циліндричних металевих трубок діа-метром 25-38 мм, підвішених на рамі висотою у 2 м; звук видобувається ударами колодушки, обтягнутої шкірою; має хроматичний звукоряд.

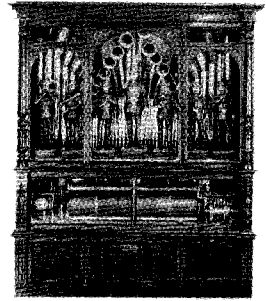
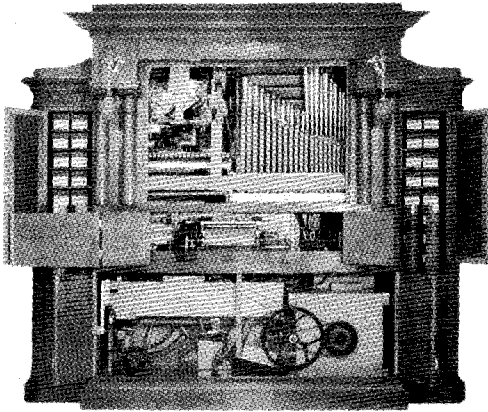
ОРКЕСТРОВКА — *див.* ІНСТРУМЕНТОВКА.

ОРКЕСТРОЗНАВСТВО — частина музично-теоретичної науки, що вивчає будову і властивості оркестрових музичних інструментів (інструментознавство) та різні способи їх поєднання.

ОРКЕСТРОТЕКА — **I.** Нотна бібліотека, в якій зібрані оркестрові партії (оркестрові голоси),

Оркестрові дзвони

Оркестріон

оркестрові партитури. **II.** Популярне нотне видання для невеликого складу оркестру, яке дозволяє заміну одних інструментів іншими.

ОРКЕСТРОФОН — див. ОРКЕСТРІОН.

ОРНАМЕНТ — мелодичні прикраси.

ОРНАМЕНТИКА — мелодичні звороти зі звуків невеликої тривалості, які прикрашають основний мелодичний малюнок, а також посилюють його експресивність, дають додаткову можливість демонстрації віртуозної майстерності виконавця; до неї належать пасажі, тирати, мелізми, фігурації, фіоритури, колоратура, глоси та інші; є *два види*: **(1)** позначена в нотах **обов'язкова** (групето, мордент, форшлаг, трель і т.д.); **(2) імпровізаційна** (колоратура, рулади, трелі і т.д.), яку виконавець обирає на свій розсуд.

ОРВЕЛИ — давні землеробські пісні народів Вірменії та Східної Грузії, які виконували чоловіки-солісти.

ОРФЕОН — клавішна колісна ліра з чотирма струнами, поширена в Європі другої половини XVIII ст.

ОРФЕРІОН — струнний щипковий інструмент, подібний до цитри, поширений в Англії, Італії та Франції XVII ст.

ОРХЕОГРАФІЯ — вчення про мистецтво танцю, його фіксацію засобами графіки.

ОРХЕСТИКА — мистецтво танцю.

ОСМОГЛАССЯ — система гласів, встановлена І. Дамаскіном, яка застосовувалась у музичному супроводі богослужіння християнської церкви; назва походить від того, що кожний окремий спів — глас виконувався протягом кожного з 8 днів служби з 8 тижнів свята Пасхи;

сформувалась у Візантії в XIII-XIV ст.; лади поділялись на основні — автентичні та непрямі — плагальні; до автентичних належали: *дорійський* (з тонікою ре), *фригійський* (мі), *лідійський* (фа), *міксолідійський* (соль) лади; плагальні лади будувались таким чином, що тонікою кожного автентичного ладу був IV ступінь плагального, зберігаючи при цьому початкове значення; плагальні лади мали такі ж назви, як основні, але з префіксом гіпо-; в римській католицькій церкві використовувалась та ж система діатонічних послідовностей ладів, яка має назву григоріанської, але в ній автентичними були непарні, а плагальними — парні лади.

ОСНОВА ІНТЕРВАЛУ — нижній звук інтервалу.

ОСНОВНА ТОНАЛЬНІСТЬ — див. ГОЛОВНА ТОНАЛЬНІСТЬ.

ОСНОВНЕ ПОЛОЖЕННЯ — таке розташування акорду, коли басовим є його основний тон.

ОСНОВНИЙ ТОН АКОРДУ — звук, на якому будується основний вид акорду; свою назву зберігає і в обертаннях, де не становить нижнього голосу, умовно позначається арабською цифрою 1.

ОСНОВНІ СТУПЕНІ МУЗИЧНОГО ЗВУКОРЯДУ — звукові ступені, відомі під назвами *до, ре, мі, фа, соль, ля, сі*.

ОСТИНАТО — з італійської буквально означає «впертий», «наполегливий»; особливий прийом при якому багаторазово повторюється один і той самий мелодійний оборот або ритмічна фігура; за допомогою цього прийому можна передати відчуття тривожного очікування, комічності тощо.

ОФ БІТ — зміщення акцентів з сильних долей тактів на слабкі, запозичене джазом з африканської музики; застосовується мелодичною групою, яка не є носієм ритму.

Офіклеїд

ОФЕРТОРІЙ — спів меси, який виконується під час приносин дарів в католицькому богослужінні.

ОФІКЛЕЇД — фр. *ophicléide* — мідний духовий інструмент з клапанною системою, широко застосовувався у військових та симфонічних оркестрах XIX ст.; до початку XX століття був витіснений ТУБОЮ, зараз застосовується рідко.

ОФІЦІЙ — всі добові служби римської католицької церкви, крім мес *Matutinum* (нічні години), *Laudes* (ранкове хваління), *Horae minores* (денні години), *Vesperae* (вечірня), *Completerium* (остання денна служба), які можуть варіюватись залежно від пори року, залишаючи щоденно незмінними *Te Deum* (тебе Бога) і *Magnificat* (звеличення).

П

ПА — **I.** Танцювальний крок, що характеризується певною постановою ніг. **II.** Поєднання танцювальних кроків, яке застосовується протягом кількох тактів танцю або поширюється на весь танцю-

вальний номер (*па-де-де, па-де-труа, па д'аксьон* та інші). **III.** Назви бальних танців (*па-де-камп, па-де-грас, па-д'еспань* та інші). **IV.** Загальна назва будь-якого танцювального руху.

ПА Д'АКСЬОН — танець з балету, пов'язаний з розвитком сюжету, що розкриває зміст балетної сцени.

ПАВАНА (ПАВАНЛЯ) — старовинний танець у повільному плавному русі велично-урочистого характеру; нерідко увиходила до складу інструментальних сюїт XVII століття.

ПА-ДЕ-ДЕ — одна з основних танцювальних форм класичного балету, яка має таку побудову: спільний вихід — антре; парна лірична частина — адажіо; дві сольних варіації — алегро; спільний фінал — кода.

ПА-ДЕ-КАТР — бальний танець англійського походження; музичний розмір 12/8. 2; в балеті — танець чотирьох виконавців.

ПА-ДЕ-ПАТІНЕР — бальний танець російського походження; музичний розмір — 4/4.

ПА-ДЕ-ТРУА — танцювальна форма в класичному балеті, яку виконують три виконавці (дві жінки і чоловік); від па-де-де відрізняється третьою, додатковою сольною варіацією в алегро.

ПАЛОТАШ — угорський бальний танець, який складається з трьох частин: лашан (повільно), чифра (прикраса), фриш або фришка (свіжо, бадьоро); музичний розмір двох перших частин — 4/4, третьої — 2/4.

ПАНДЕЙРА — бразильський ударний музичний інструмент з родини ідіофонів, який складається з чотирикутної дерев'яної рамки і середньої рейки, що переходить в ручку-держак; між боковинами рамки і рейкою на металевих стержнях розташовано 4-8 пар тарілочок; звук видобувається струшуванням; використовується для підкреслювання ритму в джазі.

ПАНДЕРО — іспанський ударний інструмент з родини ідіофонів, подібний до бубна.

ПАНДУРІ — грузинський народний дво-, триструнний щипковий інструмент; діапазон — в межах двох октав; звук видобувається щип-

ком, ударом одним пальцем або бряцанням пальцями правої руки; різновидами є прима, альт, тенор; застосовується для супроводу жіночого сольного та хорового співу, інколи танців, а також в оркестрі народних інструментів.

Пандури

ПАНТАЛЕОН (ПАНТАЛОН) — нім. *Pantaleon, Pantalón* — I. Музичний інструмент, подібний до цимбал, винайдений Панта-

леоном Хебенштрайтом в 1690 році; діапазон — 5 1/2 октав; звук видобувався молоточками. II. Одна з назв жирафи та інших клавішних інструментів з молоточками для видобування звуку. III. На старовинних фортепіано — важіль для підняття демпфера (як права педаль).

ПАРАДНИЙ МАРШ — величний за характером урочистий марш для виконання на військових парадах.

ПАРАЛЕЛІЗМ — одночасний рух двох чи більше голосів з додержанням між ними однакових інтервальних співвідношень; у музиці так званого «строного» стилю єдиними правильними паралелізмами вважались паралельні терції і сексти.

ПАРАЛЕЛЬНЕ ГОЛОСОВЕДЕННЯ — одночасний рух двох голосів в одному напрямку — вгору або вниз з дотриманням одного інтервалу між ними.

ПАРАЛЕЛЬНІ ГАМИ, ПАРАЛЕЛЬНІ ТОНАЛЬНОСТІ — гами і тональності з однаковою кількістю ключових знаків альтерації, наприклад, з одним ключовим бемолем.

ПАРАЛЕЛЬНІ ІНТЕРВАЛИ — інтервали, які виникають внаслідок паралельного голосоведення.

ПАРАПАКЗУК — вірменський народний духовий інструмент, подібний до волинки; застосовується для сольної та ансамблевої гри, а також акомпанементу.

ПАРАФОНІЯ — I. У візантійській теорії музики — якість консансів кварта і квінти, яка відрізняється від антифонії октави та гомофонії унісону. II. Співаки-парафоністи, які дублювали мелодію в інтервалах квінти та кварта (подібно до органуму).

ПАРАФРАЗА — інструментальний жанр, вільна обробка теми іншого автора.

ПАРТЕСНИЙ СПІВ — старовинний український церковний акордовий багатоголосний спів переважно чотириголосного складу; найдосконаліший з художнього погляду вид партесного співочого стилю а *capella* — партесний концерт; яскраві, нерідко життєрадісні образи якого і багаті виражальні засоби далеко виходили за межі церковного культу.

ПАРТИТА — циклічна композиція в інструментальній музиці XVIII ст.; складається з різних п'єс танцювального та імпровізаційного харак-

теру, наприклад, прелюдії, алеманди, куранти, рондо, токкати, фуґи, жиги тощо, написаних в одній тональності.

ПАРТИТУРА — спільний запис усіх голосів музичного твору, призначеного для двох або більше виконавців (камерного ансамблю, хору, оркестру); партії всіх інструментів розміщуються у визначеному порядку: внизу — рядки для струнних іструментів, над ними — група ударних, вище — мідні духові, і ще вище — дерев'яні; всередині кожної групи рядки також розподілені: нижні — для найнижчих інструментів групи (контрабасів у струнних, фагота у дерев'яних, туби у мідних), чим вищий рядок, тим вищий голос інструмента.

ПАРТІЯ — I. Так звуться головні тематичні розділи сонатної експозиції і репризи, що являють тему (музичну думку) з усіма елементами, які до неї приєднуються: зв'язними ходами, додатками, повтореннями, розвитком, закінченням. II. У партитурі — голос або голоси музичного твору для одного виконавця або групи їх.

ПАСАЖ — особливий тип викладу музичного матеріалу, швидше слідування («потік») дрібних нот.

ПАСАКАЛЬЯ — музика вуличної процесії; в інструментальній музиці XVII-XVIII ст. розроблена у вигляді варіацій на остинатний бас.

ПАСАМЕЦО — старовинний італійській танець, за музичним стилем близькій павані.

ПАСП'Є — старовинний французький танець бретонського походження, який виконували на волинці зі співом; музичний розмір 3/4 або 3/8, починається із затакту.

ПАСТОРАЛЬ — позначення програми або характеру (іноді навіть особливого самостійного жанру) музичного твору, що змальовує образи сільського життя, картини природи; пісня пастухів.

ПАСТУРЕЛЬ — відомий з XI ст. різновид любовної пісні трубадурів і труверів, побудованої у вигляді діалогу лицаря і чарівної пастушки, з XVIII ст. — будь-який вірш або пісня про пастушку.

ПАТАРАГ — музичний супровід літургії у вірменській церкві.

ПАУЕР-МЕТАЛ — потужний рок — метал, популяризований варіант *снід-металу*, що характеризується гіпертрофованою силою звучання і загальнодоступністю сприйняття.

ПАУЗА — I. Перерва звучання, мовчання. II. Знак, що вказує тривалість перерви звучання.

ПАХТА-УН — узбецький народний жіночий танець, який відтворює процес вирощування і збирання бавовни; виконується в супроводі дойри.

ПЕАН — I. В античній поезії: урочиста вшанувальна пісня. II. Назва метроритмічної фігури, якою писались ці пісні і яка створюється з чотирьох складів: одного наголошеного і трьох ненаголошених або (в античному віршуванні) одного довгого і трьох коротких; відповідно до місця наголошеного (довгого) складу має назву першого, другого і т. д.

ПЕДАЛІЗАЦІЯ — I. Мистецтво володіння педаллю, уміння використовувати різні способи застосування педалей під час гри на фортепіано; способи визначаються стилем твору, специфікою акустики залу, особливостями інструменту і т. ін. II. Застосування педального механізму для ніг з метою зміни висоти звуку на півтона під час гри на арфі.

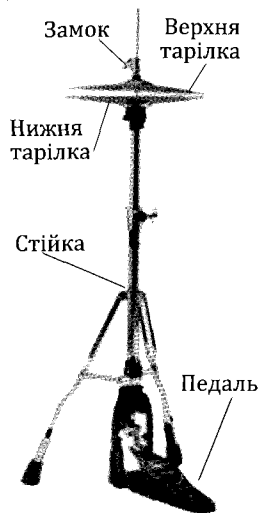
ПЕДАЛЬ — у фортепіано: ножний важіль для піднімання механізму, що приглушає струни (права педаль) або для ослаблення звука (ліва педаль); у арфи — ножний важіль для перестроювання струн з допомогою сильнішого натягання; також витриманий голос у басі, який дістав свою назву від того, що виконувався на ножній клавіа-турі органа; ножна клавіатура органа.

ПЕДАЛЬНА ТАРИЛКА (ХАЙ-ХЕТ) — ударний інструмент з родини ідіофонів, пристрій з двох горизонтальних тарілок на триніжку, де нижня тарілка є нерухомою, а верхня з'єднана з педаллю таким чином, що дає можливість піднімати і опускати її, видобуваючи звук; широко застосовується в джазі; *див.* ЧАРЛЬСТОН.

ПЕЛОГ — одна з двох поширених в індонезійській музиці звукорядних систем (*див.* СЛЕНДРО), яка передбачає поділ октави на сім нерівних інтервалів без фіксованої висоти, що сприймаються близько до м.2, в.2 і в.3; на о. Ява вважається жіночою сумною тональністю.

ПЕНТАКОРД — акорд, утворений звуками ан-гіметонної пентатоніки (напр., *H-d-e-fis-a*).

ПЕНТАТОНИКА — лад, що характеризується відсутністю у своєму звукоряді півтонів і тритону; має 5 звуків різної висоти у межах октави; відомий також під умовною назвою китайської або шотландської гами; пентатоніка у тій чи іншій формі широко представлена як у сучасній, так і у народній музиці, вона характерна для традиційної

Педальна тарілка

музики країн Далекого Сходу (Китаю, В'єтнаму, Японії, Кореї), Африки, Індії, індіанців, а також для багатьох європейських народів; наприклад, зустрічається в ірландській фолк-музиці, звідки вона перейшла до американського кантрі; сліди пентатоніки зустрічаються і у деяких українських піснях; також звукоряд цього типу широко використовується у сучасній рок, поп та блюзовій музиці.

ПЕНТАХОРД — звукоряд з п'яти послідовних ступенів, наприклад *до, ре, мі, фа і соль*.

ПЕРЕДУВАННЯ — спосіб звуковидобування різних за висотою звуків на духових музичних інструментах без використання вентилів, клапанів, отворів, за рахунок зміни швидкості повітряного струменя; його застосування дає можливість видобувати звуки, які відповідають обертонам гармонічного (натурального) ряду.

ПЕРЕКЛАД — в давньоруській співацьких рукописах: позначення неканонічних варіантів піснеспівів під час викладу двох і більше розспівів одного тексту.

ПЕРЕКЛАДЕННЯ — обробка музичного твору для виконання іншими голосами або інструментами; *див.* АРАНЖУВАННЯ.

ПЕРЕКРЕСЛЕНИЙ МОРДЕНТ — вид мелізму, послідовне виконання трьох нот: основної (тієї, що написана), допоміжної (на секунду нижчої основної) і знову основної.

ПЕРЕПЛЯС — російський парний народний танець-змагання; музичний розмір 2/4; темп жвавий, швидкий.

ПЕРЕЧЕННЯ — у науці про гармонію і поліфонію: суперечність у двох суміжних гармонічних поєднаннях, яка виникає в результаті передачі натурального ступеня в одному голосі в інший голос з хроматичною зміною.

ПЕРІОД — відносно закінчена музична думка; звичайно завершується повною каденцією у початковій або іншій тональності; зустрічається також (у романтиків) як найкоротша форма самостійного, вивершеного музичного твору.

ПЕРКАШН — *див.* ПЕРКУСІЯ.

ПЕРКУСІЯ — загальна назва інструментів, які не входять до ударної установки: *бонгі, бубон, гуіро, кабаца, камесо, конго, кастаньєти, маракаси, пандейра, чокало* та інші; на таких інструментах грають не зайняті музиканти або запрошені виконавці; їх застосування характерні для академічної, естрадної музики, деяких стилів сучасного джазу (*афро-кубінського, боса нова, джаз-рок* та ін.)

ПЕРХУЛІ (ПЕРХІСА, ПЕРХІСУЛІ) — давній грузинський танець, який виконується в супроводі хору; культові *перхулі* — тридольні, з синкопованим ритмічним малюнком виконувались під час весільних, святкових та похоронних обрядів; танцювальні — дводольні, мають квадратну структуру, темп змінюється від повільного до швидкого.

ПЕРША ГАРМОНІЯ — перший розділ навчального курсу гармонії, який вивчає гармонічні закономірності в межах однієї тональності (без модуляції).

ПЕРША ОКТАВА — див. ОКТАВА.

ПЕРШИЙ СТУПІНЬ СПОРІДНЕНОСТІ — у гамах визначається наявністю спільного тетрахорду; у тональних модуляціях визначається збігом тонічного тризвуку однієї тональності з тризвуком будь-якого ступеня іншої тональності і навпаки.

П'ЄСА — твір, призначений для інструментального виконання.

ПИПА — китайській струнний щипковий музичний інструмент грушоподібної форми з 4-5 струнами, подібний до лютні; діапазон до 3 октав, звукоряд хроматичний; застосовується в сольній та ансамблевій грі, а також для супроводу співу та читання віршів.

ПИЩАЛЬ — давньоруська назва високих за звучанням духових інструментів (сопелі, свирілі, зурни тощо).

ПИЦИК — тонка металева або дерев'яна пластинка, що видає звук у таких духових музичних інструментах, як БАЯН (ГАРМОНІКА), ГУБНА ГАРМОНІКА.

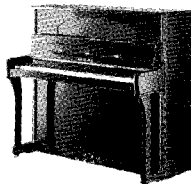
ПІАНИКА (МЕЛОДИКА, МЕЛОДІЙНА ГАРМОНІКА, МЕЛОДІГОРН, КЛАВІЄТА) — невеликий, язичковий клавішно-пневматичний інструмент з родини гармонік з КЛАВІАТУРОЮ фортепіанного типу, що має від 20 до 37 клавіш; звук створюється вдунанням повітря через МУНДШТУК та одночасним натисканням клавіш, які відкривають відповідні клапани для спрямування повітряного струменю через язички; як правило має дві з половиною октави.

ПІАНО — назва виду фортепіано порівняно невеликих розмірів зі струнами, розміщеними вертикально; звучить тихіше, ніж рояль.

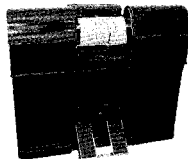
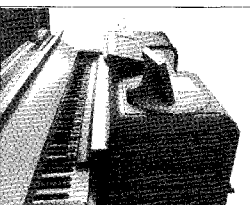
ПІАНОЛА — I. Автоматичний музичний інструмент; фортепіано з додатковим пристроєм для відтворення музики без участі виконавця

Піанола

Піаніно

Піанола (приставний пристрій та його дія)

— музика попередньо записується на перфорованій стрічці; перший зразок цього інструмента був виготовлений 1895 р. у Детройті (США). II. Приставний пристрій, що перетворює звичайне піаніно на механічне.

ПІВТОН — у сучасному європейському рівномірно-темперованому строї — найменший інтервал, що є мірою для визначення величини всіх інших інтервалів і одержується поділом октави на 12 рівних частин.

ПІДГОЛОСКОВА ПОЛІФОНІЯ — вид поліфонічного багатоголосся (хорового, ансамблевого, вокально-інструментального), притаманного білоруській, російській, українській народній музиці, а також зорієнтованим на фольклор професійним музичним творам.

ПІДГОЛОСНИК — співак-виконавець народної музики.

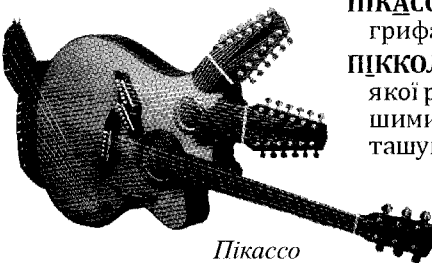
ПІДГОЛОСОК — у народних піснях: голос, що виникає в результаті виникнення нових мелодичних ліній; голос, який підспівує основному; *поліфонічний підголосок* характеризується значною мелодичною самостійністю; *гармонічний* — доповнює звучання основного голосу.

ПІДГРИФОК — клиноподібна дерев'яна деталь струнних музичних інструментів (скрипка, альт, віолончель, контрабас і т.д.), яка застосовувалась в XVI-XVIII ст., надаючи грифу необхідний нахил.

ПІДСПІВУВАЧ — співак, що вторить співу головного виконавця або супроводжує співом гру на музичному інструменті.

ПІДСТАВКА (КОБИЛКА) — I. Деталь струнних музичних інструментів у вигляді вертикальної дерев'яної пластинки, яка встановлюється на верхній деці, виконує роль опори для струн, обмежуючи довжину їх частини, що звучить, а також передає коливання струн на корпус інструменту. II. В багатострунних музичних інструментах (фортепіано, цимбали та ін.) — дерев'яна планка, що притискається до резонатора струнами під час їх натягання.

ПІДТЕКСТОВКА — написання віршованого тексту для заздалегідь створеної мелодії; досить поширена в практиці авторів поп-пісень.

Пікассо

ПІКАССО — рідкісний вид гітари, що має 4 грифа та 42 струни.

ПІККОЛО — I. Музичні інструменти будь-якої родини, що відрізняються найменшими розмірами та більш високим розташуванням звуковисотного діапазону, ніж основний різновид (пікколо-флейта, пікколо-домра тощо). II. Поширена назва *флейти-пикколо*.

ПІЛА-УЙН — узбецький народний жіночий танець, який зображує процес виготовлення шовку і виконується в супроводі дойри.

Пікколо (флейта)

ПРИХІЙ — назва допоміжної метроритмічної фігури, створеної двома ненаголошеними або (в античному віршуванні) короткими складами.

ПІРУЕТ — у танці: колове обертання на носку.

ПІСЕННИК — I. Збірка популярних пісень, романсів та інших творів, призначених для вокального виконання, яка часто містить лише ме-

ПІСЕННІСТЬ

лодію і текст твору. **II.** Співак, виконавець пісень. **III.** Композитор або поет, який працює переважно в жанрі пісні.

ПІСЕННІСТЬ — **I.** Мелодійність, пісенний склад мелодії. **II.** Термін, запропонований Д. Кабалевським для визначення сукупності характерних ознак пісні в навчальній програмі з музики для загально-освітньої школи.

ПІСНЕСПІВ — узагальнена назва церковного одноголосного співу зі служби Божої.

ПІСНЯ — основний жанр народної музичної творчості, в якому вокальна мелодія з її образно-поетичним змістом і емоційно-виражальними інтонаціями є простим і мудрим, інтонаційно-спільним висловлюванням; у професійній музиці: п'єса пісенного складу; у нескладній — звичайно куплетній або тричастинній композиції; інструментальний твір у характері пісні.

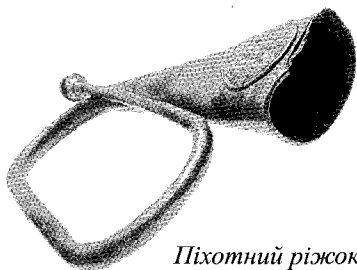
ПІСНЯ БЕЗ СЛІВ — невелика інструментальна п'єса наспівного характеру, ліричного змісту.

ПІСТОН — **I.** Клапан у *валторн, труб, корнетів* та інших *мідних духових інструментів*, що прикриває повітряні отвори. **II.** Скорочена назва **КОРНЕТ-А-ПІСТОНА**.

ПІФАГОРОВА КОМА — різниця енгармонічних виразів у піфагоровій звуковій системі, вказувана у вигляді числа 74/73.

ПІФЕРО (ПІФЕРАРО) — *ит. piffero* — **I.** Італійський народний духовий інструмент пастухів з трьома ігровими отворами та подвійною тростиною, попередник *флейти пікколо*; виконавець звався **піфераро**. **II.** Італійська назва різних типів малої поперечної або поздовжньої флейти. **III.** Органний регістр.

ПІФОГОРІВ СТРІЙ (ПІФАГОРОВА СИСТЕМА) — система обчислення ступенів звукоряду, яка виходить з послідовної побудови кількох чистих квінт: *фа-до-соль-ре-ля-мі-сі-фа-дієз* і т.д.

Піхотний ріжок

ПІХОТНИЙ РІЖОК — духовий серпоподібний мундштучний інструмент без вентилів; застосовувався в XVIII-XIX ст. фельд'єгерями в піхотних з'єднаннях.

ПІЦКАТО — **I.** Спосіб гри на смичкових музичних інструментах: звук вибухає не смичком, а щипком пальця. **II.** Інструментальні п'єси, які виконуються з використанням прийому *піцкато*.

ПЛАГАЛЬНИЙ (ПЛАГІАЛЬНИЙ) — назва ладів, одержуваних перестановкою тетраходів основного ладу, в результаті чого тоніка опиняється посередині гами, а не спочатку; назва каденції (кадансу), в якій немає домінанти і, отже, є лише **СУБДОМІНАНТА** і **ТОНІКА**.

ПЛАГАЛЬНИЙ КАДАНС — завершення музичної побудови за допомогою акордів субдомінантової і тонічної функцій.

ПЛЕКТР — пласка кісточка або паличка для зачіплювання струн при грі на струнних музичних інструментах, виготовлена у вигляді півкаблучки; вдягається на палець (МЕДІАТОР).

ПЛЯСКА — вид народного танцю з елементами імпровізаційності.

ПОБІЧНА ДОМІНАНТА — домінанта побічної тональності, що застосовується у безпосередньому зв'язку з акордами основної тональності або з домінантами інших побічних тональностей.

ПОБІЧНА ПАРТІЯ — другий розділ сонатної експозиції (і репризи), який викладає другу основну музичну тему даного твору; свою назву дістала тому, що в експозиції пишеться і побічній тональності (домінанта, паралельний мажор тощо); у репризі побічна партія найчастіше вводиться в головну тональність твору; своїм виражальним характером у класиків звичайно контрастує з головною партією, створюючи якісно новий, ліричний, м'який образ.

ПОБІЧНА ТЕМА — див. ПОБІЧНА ПАРТІЯ.

ПОБІЧНА ТОНАЛЬНІСТЬ — так, на відміну від головної тональності музичного твору, звється всяка тональність, що бере участь у тонально-модуляційному розвитку.

ПОБІЧНИЙ ТОН — звук, що не входить до терцевої структури акорду, доданий до неї.

ПОБІЧНІ СТУПЕНІ — спільна назва 2, 3, 4, і 6 ступенів (ввідних тонів і медіант) на відміну від головних: тоніки, домінанти і субдомінанти.

ПОБУДОВА — термін, що означає будь-який розділ музичної форми, об'єднаний певними закономірностями музичних якостей; так звичайно звуться нерегламентовані структури, які не мають спеціальної назви, хоча будь-яка частина музичної форми (речення, період тощо) може так називатись.

ПОВНИЙ КАДАНС — закінчення гармонічного руху на тонічному тривзвучі з основним тоном у басі.

ПОГЛАСИЦЯ — **I.** В давньоруській музиці: мелодична формула для читання текстів Євангелія, молитов тощо. **II.** Лейтмотиви, які були інтонаційним матеріалом для створення мелодій до гласів малого знаменного розспіву.

ПОГОЛОСНИКИ — **I.** В партесній музиці: окремі нотні книги або зошити, де записували хорові партії певного голосу (дисканта, альтя, тенора, баса). **II.** Сторінки, на яких викладені партії інструментів духового оркестру.

Плектри

ПОДВІЙНА ІНВЕНЦІЯ

ПОДВІЙНА ІНВЕНЦІЯ — у поліфонічних музичних формах: ІНВЕНЦІЯ, написана в подвійному контрапункті, тобто на основі двох самостійних мелодій, що дозволяють їх взаємне вертикальне переміщення (обертання).

ПОДВІЙНА КРАПКА — знаки (дві крапки), що ставляться праворуч ноти і означають збільшення її тривалості на $2/3$ основної.

ПОДВІЙНА НОТА — позначення двох звуків, що одночасно видобуваються на одному інструменті.

ПОДВІЙНА ФУГА — fuga з двома (самостійними) темами (вождями), що розвиваються на основі подвійного контрапункту.

ПОДВІЙНЕ ПОСТІЙНЕ (ЗАТРИМАНЕ) ПРОТИСКЛАДАННЯ — в імітаційних поліфонічних творах: два протискладання, що постійно супроводять тему fugи; пишеться в постійному контрапункті, що дозволяє взаємне вертикальне переміщення (обертання) одночасно трьох голосів.

ПОДВІЙНИЙ БЕМОЛЬ — *див.* ДУБЛЬ-БЕМОЛЬ.

ПОДВІЙНИЙ ДІЄЗ — *див.* ДУБЛЬ-ДІЄЗ.

ПОДВІЙНИЙ ЗВОРОТНИЙ МОРДЕНТ — назва мелізму, послідовне виконання п'яти нот: головної (зазначеної в нотному запису), нижньої допоміжної (на секунду нижче головної), головної, нижньої допоміжної та знову головної.

ПОДВІЙНИЙ КАНОН — канон, утворений двома парами імітованих голосів.

ПОДВІЙНИЙ КОНТРАПУНКТ — таке поєднання двох мелодій, що при повторюванні дозволяє одночасне вертикальне переміщення цих мелодій; інакше — двоголосний вертикально-рухливий контрапункт.

ПОДВІЙНИЙ МОРДЕНТ — назва мелізму, послідовне виконання п'яти нот: головної (зазначеної в нотному запису), верхньої допоміжної (на секунду вище головної), головної, верхньої допоміжної і знову головної.

ПОДВІЙНИЙ ХОР — хор, поділений на дві частини (два окремі хори); кожна частина включає всі партії самостійного хору (сопрано, альти, тенори, баси), їх поєднання утворює багатоголосний (з восьми та більше голосів) хоровий ансамбль.

ПОЕМА — твір піднесеного філософсько-поетичного змісту для оркестру (іноді з хором) або окремого інструмента; найчастіше становить велику розгорнуту одночастинну побудову сонатної форми; здебільшого належать до жанру програмної музики.

ПОЕТИЧНА СТОПА — метро-ритмічна фігура, що являє сукупну послідовність наголошених і ненаголошених складів; форми стоп вироблені ще старогрецькою поезією, де склади відрізнялися не наголошеністю, а довгістю. (АМФІБРАХІЙ, АНАПЕСТ, ДАКТИЛЬ, ІОНІК, ПЕНАН, ПІРИХІЙ, СПОНДЕЙ, ТРОХЕЙ, ЯМБ).

ПОЗИТИВ — невеликий орган без самостійної педальної клавіатури з одним мануалом, 2-7 регістрами, лабіальними трубами, на якому можна виконувати поліфонічну музику; встановлювався на столі й застосовувався в домашньому музикуванні, театральній практиці та у маленьких церквах як пересувний сольний і ансамблевий інструмент.

ПОЗИТИВНИЙ ІНТЕРВАЛ — інтервал, утворений двома голосами до їх обертання.

ПОЗИЦІЯ — при грі на музичних інструментах: положення рук, зручне для виконання ГАМИ, ПАСАЖУ, АКОРДУ.

ПОЛ — опитування, яке проводять джазові журнали з метою визначення кращих виконавців року.

ПОЛІАКОРД — комплексний за структурою акорд, кожную частину якого можна розглядати як самостійний акорд (*див.* СУБАКОРД).

ПОЛІГАРМОНІЯ — складна звукова структура, яка об'єднує прості структури (акорди, ладові звукоряди тощо); розрізняють такі види: поліакорд, полімодальність, політональність, поліладовість, поліметрія, поліритмія та ін; функціонально полягає в утворенні нових звукових якостей, які відсутні у її складових частинах.

ПОЛІГІМНІЯ — в давньогрецькій міфології: муза гімнів, співів, гри на китарі, пантоміми.

ПОЛІЛАДОВІСТЬ — одночасне поєднання двох або більше ладових звукорядів з спільною тонікою, одна з форм ладозвукорядної структури в 12-ступеневій звуковій системі.

ПОЛІМЕТРІЯ — різнометрична будова двох або більше одночасних мелодій.

ПОЛІМОДАЛЬНІСТЬ — вид поліладовості, де суміщуються два і більше симетричних лади.

ПОЛІРИТМІЯ — одночасне поєднання двох або більше мелодій, записаних у різному ритмічному групуванні.

ПОЛІТЕМАТИЗМ — принцип побудови музичних творів на основі двох або більше різних музичних тем, протиставлених або зіставлених у процесі музичного розвитку, наприклад, в сонатних і інших формах; вираз застосовується на відміну від МОНОТЕМАТИЗМУ.

ПОЛІТОНАЛЬНІСТЬ — поєднання двох або більше мелодій, написаних у різних тональностях.

ПОЛІФОНІЧНІ ВАРІАЦІЇ — різновид варіаційної форми, де застосовуються різноманітні поліфонічні засоби (контрапункт, складний контрапункт, імітація та імітаційні форми, поліфонізація акордової тканини і т.д.); злиті остинатні *поліфонічні варіації* спираються на одноголосну нетривалу і незмінну тему-мелодію та basso ostinato, неостинатні незлиті — на відтворення розгорнутої одно- або багатоголосної теми з змінами та її поліфонічним оформленням; до них належать *мотет, пасакалья, чакона, фугета, кводлібет* і т. ін.

ПОЛІФОНІЯ

ПОЛІФОНІЯ — вид багатоголосся, в якому окремі мелодії або групи мелодій мають самостійне значення і самостійний (індивідуалізований) інтонаційно-ритмічний розвиток; використовує такі композиційні способи: **(а)** неспівпадіння напряду руху голосів; **(б)** неспівпадіння метроритмічного малюнка голосів; **(в)** неспівпадіння масштабу мелодичних побудов; **(г)** неспівпадіння динамічних кульмінацій; **(д)** полімерію; **(е)** регістру і темброву неоднаковість голосів.

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ — поєднання різних функцій в одному співзвуччі, частіше як суперечність між нижніми і верхніми голосами гармонії; зустрічається в органічному пункті, в складних формах співзвучч з неакордовими звуками та в лінійній гармонії, особливо в поліакордах ХХ ст.

ПОЛІХОРД — I. Назва інструменту типу монохорда, але з 2-3 струнами.
II. Узагальнена назва звукорядів з різною кількістю ступенів (ді-, три-, тетра-, пента-, окто-, додека-хорди).

ПОЛІХРОННІСТЬ — поєднання голосів з різними одиницями виміру часу.

ПОЛКА — шведський і фінський танець, подібний до чеської польки; музичний розмір $2/4$, $3/4$, а також мішаний $2/4$ і $3/8$.

ПОЛОВИННА НОТА — нота, яка за тривалістю в два рази коротша за цілу, позначається овалом зі штилем.

ПОЛОВИННА ПАУЗА — пауза, яка за тривалістю дорівнює половинній ноті.

ПОЛОВИННИЙ КАДАНС — закінчення гармонічного руху на домінантовому або субдомінантовому акорді.

ПОЛОЖЕННЯ АКОРДУ — у науці про гармонію: вираз, застосований при визначенні місця у верхньому голосі акорду (в дисканті) основного, терцевого або іншого тону.

ПОЛОНЕЗ — польський танець у формі урочистої ходи з різними фігурами, що виник в XV-XVI ст. як народний, надалі й до сьогодні використовується як перший танець балу; розмір $3/4$ з чітким ритмом та темповою монотонністю; в залежності від церемоніальності включав три пари або необмежену кількість; виконувався в 3 *па* з акцентованим пліє на перший рахунок, нині з простими кроками.

ПОЛСКА — шведський та фінський народний танець польського походження, подібний до мазурки, в тридольному або дводольному метрі; відомий у Швеції з XVI ст. як селянський, а з XVIII ст. — бальний танець.

ПОЛЬКА — швидкий стрибучий парний танець, що виник в другій чверті XIX ст., розмір $2/4$, виконувався пружинистими кроками, обертання в парі здійснювалося на кожний другий рахунок; так само як вальс, мав безліч різновидів протягом XIX ст.

ПОЛЬКА-МАЗУРКА (ІСПАНЬКА МАЗУРКА) — парний танець середини XIX ст., розмір $3/4$, виконувався чергуванням *па* МАЗУРКИ та *па* ПОЛЬКИ-РЕДОВИ у різних комбінаціях.

ПОЛЬКА-РЕДОВА — парний танець середини XIX ст., розмір 3/4, виконувався послідовною зміною ковзаючого та настрибуючих *па*.

ПОЛЬОТНІСТЬ — здатність співацького голосу поширюватись на значну відстань, виділятися на фоні оркестру або хору; зумовлюється наявністю в спектрі звуку високих обертонів, зокрема, яскравою та сильною високою співацькою формантою (від 2800 до 3200 гц) і не залежить від сили звуку співацького голосу.

Помер

ПОМЕР — *див.* БОМБАРДА.

ПОМІТИ (ЗАРЕМБИ) — буквені позначення висоти звуків в знаменній нотації; літери слов'янської абетки — кирилиці, які позначали ступені обіходного звукоряду і виставлялись біля знамен кіновар'ю; 6 основних поміт означали ступені похмурої та світлої злагоди, 6 похідних — ступені крайніх злагоджень; *див.* КРЮКИ, ЗНАМЕННИЙ СПІВ.

ПОПУРІ — поєднання різних музичних уривків у одну композицію, що може являти собою досить велику за розмірами оркестрову або фортепіанну п'єсу.

ПОРІЖОК — деталь смичкових або щипкових музичних інструментів, розташована вгорі біля грифу і призначена для підняття струн над грифом.

ПОРТАМЕНТО — спосіб виконання мелодії на смичкових інструментах за допомогою легкого повільного ковзання пальця струною від одного звука до іншого.

ПОРТАТИВ — в XIII-XVI ст. невеликий переносний орган з одним мануалом та 24 клавішами; діапазон 1-2 октави; виконавець грав правою рукою, а лівою накачував міх.

ПОСПІВКА — I. В системі восьмигласся постійний мелодичний зворот, інтонація, що належить до певного *гласу*; виникла в практиці церковного співу з часів Київської Русі; загалом нараховується близько 300 поспівок. II. Більш або менш поширений типовий інтонаційно-виражальний мелодичний зворот, що характеризує пісенну творчість народу, її національний характер, а також індивідуальний мелодичний стиль композитора або окремого його твору; в сучасному музикознавстві це поняття вживається стосовно будь-яких мелодій як близьке до терміну *музична інтонація*.

ПОСТАВА — положення корпусу, рук, ніг, пальців, голови, необхідне для ефективно-навчальної та виконавської діяльності музиканта (диригента, співака, інструменталіста).

ПОСТАНОВКА — формування такого положення корпусу, рук і пальців, яке може забезпечити функціональну ефективність процесу диригування, співів та гри на музичних інструментах (скрипка, альт, віолончель, духові, тощо), а також спосіб тримання інструментів.

ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ

ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ — виховання у співака спеціальними вокальними вправами правильних навичок відтворення звуку, при якому голос звучить якнайповноцінніше.

ПОСТИКТ — частина мотиву або фрази, що йде після динамічної кульмінації і характеризується поступовим зменшенням динамічної напруги.

ПОСТЛЮДІЯ — додатковий розділ музичного твору, зазвичай інструментальне закінчення після співу.

ПОСТ-ПАНК — сукупність музичних форм музики року після 1980 р., де застосовувались принципи мінімалізму і орієнтації на чистий гітарний, без синтезаторів та семплерної техніки, звук.

ПОТРІЙНИЙ КОНТРАПУНКТ — контрапункт, який дозволяє одночасне вертикальне переміщення трьох мелодій.

ПОХІДНИЙ МАРШ — різновид військового стройового маршу, що виконується під час пересування військ похідним кроком (110-120 кроків за хвилину).

ПОХІДНІ ЛАДИ — лади, утворені зміщенням устою з 1 ступеня ладу (мажора, мінору) на інший ступінь; до них належить і домінантовий лад.

ПРАВИЛО БЕЛЕРМАНА — правило в науці про контрапункт «строного» письма: багатоголосся буде правильним у тому випадку, якщо всі пари голосів, які його складають, будуть контрапунктично правильні.

ПРЕДИКТ — частина мотиву або фрази, яка передує динамічній кульмінації з наростанням динамічної напруги; затакт перед акцентом.

ПРЕДЙОМ — поява одного або більше звуків наступної гармонії за рахунок тривалості попереднього гармонічного поєднання (акорду).

ПРЕЛЮД — I. Невеликий вступ імпровізаційного характеру перед основним викладом музичного твору: фуги чи сюїти. II. Самостійна музична п'єса вільного складу з фігураційною розробкою, яка може передувати іншій п'єсі. III. Невелика інструментальна (переважно фортепіанна) п'єса.

ПРЕЛЮДІЯ — вступ перед основним викладом музичного твору; являє музику імпровізаційного характеру, що передує дальшій, основній частині циклу, яка звичайно містить тематично більш завершену і чіткіш окреслену музику і відзначається ширшим і складнішим, логічно послідовним розвитком.

ПРЕМ'ЄРА — перше прилюдне виконання твору: опери, балету, оперети, симфонії, концерту, мюзиклу, пісні тощо.

ПРЕСТО — дуже швидкий темп (184-200 за шкалою І.Мельцеля).

ПРИКРАСИ МЕЛОДИЧНІ — *див.* МЕЛІЗМИ.

ПРИКРИТТЯ ЗВУКУ — захисний механізм голосових складок, що автоматично спрацьовує в процесі фонації під час переходу від нижнього

(“грудного”) до верхнього (“головного”) регістру у співацьких голо-
сів; суб’єктивно відчувається у верхній ділянці голосового апарату
як відчуття напівпозику і заокруглення ротової порожнини; голов-
ним механізмом є пошук оптимальної величини імпедансу.

ПРИМА — назва інтервалу утвореного звуками того самого ступеня,
наприклад: ре-ре (чиста прима, дорівнює 0 тонів) або ре-ре-дієз
(збільшена прима, дорівнює 1/2 тону); в оркестрі — виконавець
головних партій; у театрі — виконавиця перших ролей.

ПРИМАДОННА — співачка, яка виконує перші партії в опері або опере-
ті; термін виник наприкінці XVII ст. в Італії, де виконавців перших
партій — чоловіків звать перша людина (*primo uomo*).

ПРИНЦИПАЛ — головний регістр органу; його труби розташовано на
лицьовій стороні.

ПРИСПІВ — частина мелодії, повторювана без змін після кожного ку-
плета.

ПРИХОВАНА ПОЛІФОНІЯ — дво- або триголосся, що виникає в ре-
зультаті повторної зміни двох або трьох регістрів, на які розклада-
ється рух тієї самої мелодії, у нотопису вказуваної у вигляді однієї
мелодичної лінії.

ПРИХОВАНІ ПАРАЛЕЛЬНІ ОКТАВИ І КВІНТИ — інтонаційних хід двох
голосів у тому самому напрямі (так званий прямий рух), що веде до
інтервалу октави або квінти між цими голосами.

ПРИЧИТАННЯ — вид фольклору слов’янських народів; виконуються у
зв’язку з наступною розлукою: під час весілля, проводів до війська,
хвороби, але переважно під час похоронного та поминального
обряду.

ПРОГРАМА — ідея музичного твору, яку композитор стисло і нерідко
образно-поетично формулює з метою якнайповніше розкрити зміст
музики перед широкою аудиторією.

ПРОГРАМНА МУЗИКА — музика, ідейний зміст якої композитор роз-
криває з найбільшою виразністю і доступністю для широкої ауди-
торії, звичайно з допомогою літературних, історичних сюжетів, пое-
тичних образів або морально-філософських роздумів.

ПРОГРЕСИВ-ДЖАЗ — напрямок в музиці сучасного джазу, який виник
на початку 40-х років XX ст. на основі традицій класичного бопу та
свінгу; пов’язаний з виконавською практикою біг бендів і великих
оркестрів симфонізованого типу, що виконували джазові твори в
стилі *боп*.

ПРОГРЕСИВ-РОК — I. Загальний напрямок в музиці року, який набув
особливої популярності у Великобританії 60-х років XX ст. і харак-
теризувався використанням елементів арт-року і джаз-року, блюзо-
вих структур, нетрадиційних форматів (від трьох до тридцяти хви-
лин), а також більш глибокою поетичністю з претензією на філо-
софський зміст, що забезпечило доступність та певну інтелекту-
альність стилю. II. Адміністративно-фінансовий організатор шоу,
концертів тощо.

ПРОДЮСЕР

ПРОДЮСЕР — особа, відповідальна за якість концерту або запису, кількість музичних творів, їх порядок, оформлення тощо; від його професійного рівня залежить успіх виступу та запису виконавця.

ПРОМІЖНИЙ АКОРД — акорд, спільний для двох послідовних тональностей, що становить момент, який зв'язує їх при модуляції з першої у другу.

ПРОМІЖНІ ТОНАЛЬНОСТІ — тональності, які при модуляціях стоять між вихідною тональністю і тональністю кінцевою, виконуючи роль, аналогічну до ролі ПРОМІЖНИХ АКОРДІВ.

ПРОМОУТЕР — особа, що відповідає за організацію музичних концертів, фестивалів, конкурсів тощо.

ПРОПОСТА — у поліфонічних імітаційно-канонічних творах: голос, що починає імітацію.

ПРОПРІЙ — розділи католицької меси, текст яких змінюється протягом року залежно від церковного свята.

ПРОСТА ФУГА — fuga, що має одну тему без постійних проти складань; fuga, написана в ПРОСТОМУ КОНТРАПУНКТІ, який не дозволяє переміщення мелодій.

ПРОСТІ ІНТЕРВАЛИ — інтервали, які за обсягом не перебільшують октави; до них належать: *прима, секунда, терція, кварта, квінта, секста, септима, октава* (крім збільшеної).

ПРОСТІ ТАКТИ — такти, у складі яких є лише одна сильна доля.

ПРОСТІ ФОРМИ (ПІСЕННІ ФОРМИ) — музичні форми з двох або трьох частин (з можливими повтореннями), яких кожна не складніше періоду; застосовуються у вокальній та інструментальній музиці як форми самостійного твору, викладу теми, а також частини більш складних форм.

ПРОСТОРОВА МУЗИКА — музика, яка використовує просторово-звукові ефекти: розміщення джерел звуку в різних місцях залу, за сценою з різних боків стосовно слухача, рух виконавців на сцені та в проходах між рядами, імпровізовані дії виконавців, які вступають у діалого та утворюють ансамблі.

ПРОТЕСТАНСЬКИЙ ХОРАЛ — духовний пісенспів німецькою мовою, запроваджений в епоху Реформації на противагу григоріанському хоралу; його мелодії прості, доступні для виконання общиною і легко запам'ятовуються, вони стали основою різних форм хоральної обробки.

ПРОТИЛЕЖНЕ ГОЛОСОВЕДЕННЯ — одночасний рух двох голосів у різних напрямках.

ПРОТИРУХ — I. В поліфонічній музиці: повторення теми або мотиву з протилежним напрямком інтервалів. II. Одночасне звучання мелодій в прямому голосоведенні та оберненні. III. Те саме, що й обернення.

ПРОТИСКЛАДАННЯ — мелодична побудова, що контрапунктує темі або її імітації (відповіді).

ПРОХІДНИЙ ДИСОНАНС — дисонанс, що виникає в результаті мелодичного проходження по великих або малих секундах від одного консонуючого тону до іншого в напрямі вгору або вниз; може бути на будь-якій долі такту; у нотопису інколи має назву прохідної ноти.

ПРОХІДНИЙ ЗВУК — неакордовий звук, який з'являється між двома акордовими звуками під час поступеневого руху вгору або вниз.

ПРУЖИНА — деталь смичкових та деяких щипкових інструментів, яка підсилює опір деки і рівномірно розподіляє звукові коливання.

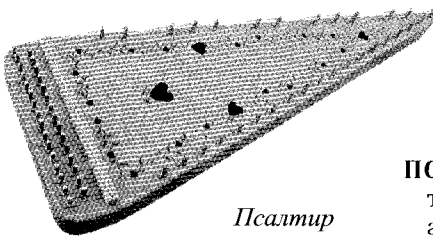
ПРЯМЕГОЛОСОВЕДЕННЯ — одночасний рух голосів в одному напрямку.

ПРЯМИЙ РУХ — *I. див.* ПРЯМЕ ГОЛОСОВЕДЕННЯ. **II.** Виклад мелодії (мотиву, поліфонічної теми, серії та ін.) в основному, не перетвореному вигляді; визначає величину і напрямом мелодичних інтервалів. **III.** Відтворення побудови з вертикальним переставлянням мелодій у збільшенні, зменшенні, із зміною ритмічного рисунка.

ПСАЛМИ — давньоєврейські релігійні гімни і молитви на біблійні тексти з Біблії, на основі яких створено багато хвалебних, покаянних, повчальних піснеспівів; їх ритміка визначалася граматичними та логічними акцентами тексту.

ПСАЛОМ — назва релігійних і морально-повчальних співів, що перейшли до грецької, а потім і до римської церкви зі старовірської відправи; спочатку мав одноголосну (унісонну) форму виконання.

ПСАЛТЕРІЙ (ПСАЛТИР) — загальна назва стародавніх багатострунних щипкових інструментів родини ЦИТР; струни — від десяти і більше — натягувалися понад трапецієподібним, прямокутним або трикутним корпусом; свого часу псалтерієм називали також інструменти родини ЛІР та АРФ.

Псалтир

ПСАЛТИР — *I.* Церковнослов'янська назва збірки псалмів, вживаних у православної відправі. *II. Див.* ПСАЛТЕРІЙ.

ПСЕВДОНІМ — автор музичного твору або роботи на музичну тему, а також виконавець, що використовує вигадане ім'я.

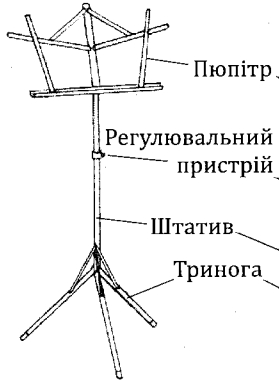
ПУЛЬГА-ТАНЦ — естонський народний чоловічий танець з палицями; музичний розмір 4/4, 2/4.

ПУЛЬТ — підставка для нот.

ПУНКТИРНИЙ РИТМ — ритмічний рисунок, що спирається на чергування подовженої сильної та скороченої слабкої долей; застосовується в маршах, військових піснях та інших творах активного, патетичного, героїчного, урочистого характеру.

Пюпітр

Пюпітр

Регулювальний пристрій

Штатив

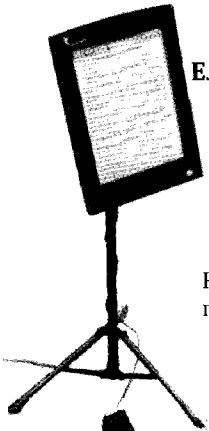
Тринога

Пюпітр диригента

Дерев'яний декоративний пюпітр

Електронний пюпітр

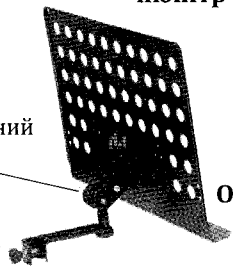

Педал для гортання сторінок

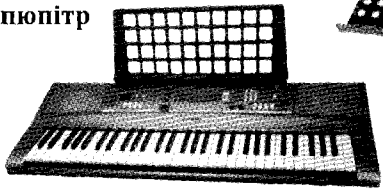
Регулювальний гвинт

Кріплення

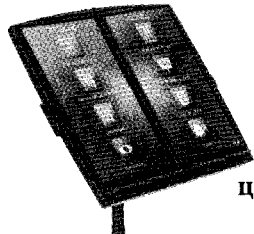
Оркестровий пюпітр

Компактний пюпітр

Пюпітр цифровий

Металевий пюпітр

ПУРИМШПІЛЬ — старовинна єврейська театралізована музична вистава, пов'язана з традиційним святом Пурим, в якій ігрові імпровізаційні елементи поєднувались з драматичними сценками, де розповідався міф про Естер, що звільнила євреїв від гнобителя Хомона, та супроводжувались народними піснями і грою на музичних інструментах.

ПУТЕВИЙ РОЗСПІВ — розспів, що існував поряд з демественним і знаменним розспівом в XVI - XVII ст., і застосовувався в Стихиарі та Обиході в величальних, урочистих, повільних піснеспівах, підпорядкованих системі осмогласія. Перші путеві азбуки з спеціальною термінологією (путь, путний, путники, путна і т.д.) виникли наприкінці XVI - початку XVII ст. Записи П.р. збереглися в рукописах старообрядців.

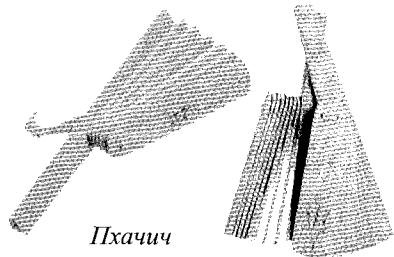
ПУТЬ — основний голос (мелодія) в давньоруському церковному багатоголоссі; його виконавці звались **путниками**.

ПХАЧИЧ — адигейський та кабардино-балкарський народний шумовий інструмент, що складається з 3-9 дерев'яних пластин, одним кінцем прикріплених до ручки. Виконує ритмічну функцію.

ПЮПІТР — *фр. pupitre* — вмонтована в музичний інструмент або підлогова підставка для нот; розташовується таким чином, щоб музиканту було зручно читати ноти під час виконання композиції; у Китаї відомий з 200 року до Р.Х., у Європі почав застосовуватися тільки з XIV ст.; різновиди: **(1) декоративний** — переважно виготовляється з деревини; **(2) електронний** — з механізмом автоматичного перегортання нот; **(3) складаний** — виготовляється з металу, для полегшеного транспортування; **(4) компактний** — кріпиться безпосередньо на музичному інструменті, застосовується в оркестрах; **(5) обертовий**; **(6) цифровий** — електронний планшет.

П'ЯТА ОКТАВА — *див.* ОКТАВА.

П'ЯТИДОЛЬНИЙ ТАКТ — такт розміром $5/8$ або $5/4$, до складу якого входять п'ять долей.

Пхачич

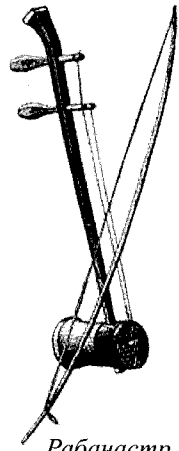
Р

РАБАБ — *див.* РЕБАБ, РЕБОБ, РУБАБ.

РАБАНАСТР (РАВАНАСТР) — індійський струнний смичковий музичний інструмент з корпусом із кокосового горіха, закритого

шкіряною декою - мембраною, шийкою з бамбуку та двома струнами; звук видобувають смичком; застосовується як акомпануючий та ансамблевий інструмент.

РАГА — основоположне поняття індійської музики, яке охоплює взаємопов'язану систему її естетичних принципів і уявлень про лад, мелос, жанри та композиційні закономірності. / Це поняття існує в кількох значеннях: **(1)** в класичному мистецтві: ладоінтонаційна побудова, яка містить послідовність звуків ладу, співвідношення опорних ступенів (**ваді** та **самваді**) і характерні мелодійні звороти (**пакад**); розрізняється за функціональними ознаками, регіональною приналежністю тощо; *раги* відіграють роль вихідних тематичних комплексів, розгортання яких в певних ладах утворює музичну композицію; теоретично існує близько 3500 *раг*, практично використовується до 200 *раг*; **(2)** композиція, яка є результатом тривалого варіаційного розвитку *раги* як ладоінтонаційного ядра, що призводить до створення певного емоційного стану — любові, веселості, суму, героїзму, відрази, гніву, жаху, подиву, заспокоєння; метроритмічною основою *раги* є **тала**; **(3)** жанрова система індійської традиційної класичної музики; мистецтво *раги*, відтворюючись в усіх видах індійської музики, постійно оновлюється, досягаючи нових звершень.

Рабанастр

РАДІОМОВЛЕННЯ — передача музики на відстані засобами радіотехніки через спеціальні радіомережу та передавачі.

РАЙД-БІТ — різновид пунктирного ритму в джазі та музиці року.

РАКОВИНА — споруда в громадських садах, де відбувались концерти просто неба в XIX - на початку XX ст.

РАКОХОДНИЙ РУХ — *див.* ЗВОРОТНИЙ РУХ, СЕРІЯ.

РАЛЕНТАНДО — *im. rallentado* — поступове уповільнення темпу; скорочення — *rall., rallent.*

РАННІЙ ВАЛЬС — повільний вальс початку XIX ст., розміром у 3/4, виконувався в 3 на на високих півпальцях, обидві руки партнера закривали пару.

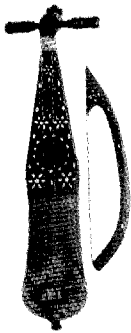
РАПСОД — давньогрецький мандрівний декламатор, який виконував епічні сказання, інколи супроводжуючи виконання грою на лірі, кифарі та інших інструментах.

РАПСОДІЯ — назва пісень, легенд, віршів, що виконувались рапсодами (мандрівними народними співцями) у Давній Греції; тепер — жанр музичного твору, фантазія на народні (іноді й на інші) теми.

РАПТОВА МОДУЛЯЦІЯ — невідготований плавним мелодичним розвитком або допоміжними акордами чи тональностями перехід до нової тональності, найчастіше другого або далекого ступеня спорідненості.

РАУНД — *англ. round* — англійський різновид нескінченного канону, який виник в XVI - XVII ст.

РЕ — I. Одна з складових назв звуків, те ж саме, що *D* або *d*. II. Стрій транспонуєчих інструментів (*in D*), які звучать на тон вище запису (малий кларнет).

Ребаб

РЕ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *re* (те саме, що *D-dur*); має 2 діези біля ключа (*фа*-, *до*-діез).

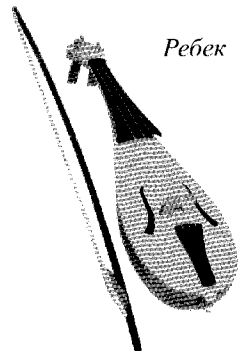
РЕ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *re* (те саме, що *d-moll*); має один бемоль біля ключа (*сі*-бемоль).

РЕБАБ (РАБАБ, РУБАБ) — I. Узагальнена назва смичкових та щипкових інструментів у мусульманських народів. II. Арабський струнний смичковий інструмент з дерев'яним корпусом і 1-2 струнами; застосовується народними співаками Індії, Єгипту, Малайзії, Північного заходу Африки та Середньої Азії для супроводу співу.

РЕБЕК (РЕБЕКА) — *іт. rebeca* — смичковий струнний інструмент, поширений у Європі з X ст.; спочатку мав два різновиди форми — грушеподібну (типу грецької ліри) та довгасту (як ребаб) з декою із шкіри змії; в XV-XVI ст. родина *ребеків* включала дискант, альт, тенор, бас; вийшов з ужитку наприкінці XVI ст.

РЕ-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *re* бемоль (те саме, що *Des-dur*); має 5 бемолів біля ключа (*сі*-, *мі*-, *ля*-, *ре*-, *соль*-бемоль).

РЕБОП — *англ. rebop* — початкова назва стилю бі-боп.

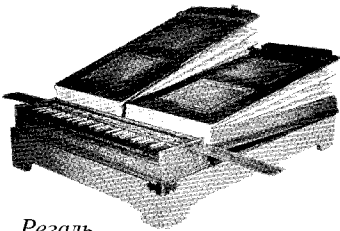

Ребек

РЕБРО — I. Горизонтальна риска (в'язка), яка з'єднує декілька восьмих нот; *подвійне ребро* з'єднує шістнадцяті ноти, *потрійне ребро* — тридцять другі ноти і т.д. II. Те саме, що НАЙ.

РЕВЕРБЕРАЦІЯ — залишкове післязвучання, звук, який поступово згасає після припинення коливального джерела; зумовлена співвідношенням відбиття й поглинання звукової енергії поверхнями та обладнанням приміщення, а також слухачами, які в ньому перебувають; має велике значення для акустики приміщень, зокрема, великих концертних залів. / Приміщення з великою *реверберацією* сприймається, як лунке, з малою — як глухе. / З метою посилення акустичного ефекту за допомогою спеціальної апаратури в радіофікованих залах може бути створена штучно.

РЕВ'Ю — *фр. revue* — естрадно-театральна вистава з кількох незалежних сцен, вокально-інструментальних, танцювальних і циркових номерів, об'єднаних певною ідеєю та складом виконавців; як музично-драматичний жанр поєднує елементи *оперети, балету, кабаре, вар'єте*; на його основі в США сформувалось **рев'ю-шоу**.

Регаль

РЕГАЛЬ — I. В XVI - XVIII ст. — малий переносний орган з язичковими трубами для музикування в придворних, церковних, домашніх умовах; мав вигляд складеної книги та 1-4 лабіяльні регістри. II. Язичковий регістр органу, де труби розташовано на мануалі брустверку.

РЕГЕЙ — *англ. reggae* — оригінальний музичний стиль, який виник на Ямаїці під впливом ритмо-мелодичних структур музики країн Карибського архіпелагу, культових піснеспівів і Нью-Орлеанського блюзу на межі 60-70 років; музика вирізняється досить спокійним танцювальним характером; елементи цього стилю — характерні ритмічні структури, звучання баса та перкусії, особлива манера інтонування.

РЕГЕНТ — диригент хору.

РЕГІСТР — частина діапазону звукоряду (інструмента або співацького голосу), що характеризується тією чи іншою своєрідністю звукового забарвлення (високий, середній і низький регістри); в органі: сукупність труб, що видають звуки одного тембру.

РЕДАКЦІЯ — I. Перевірка і виправлення тексту літературного або музичного твору з метою його підготовки до друку. II. Варіанти тексту нотного твору, що виникають під час його доопрацювання, переробки або підготовки до нового виконання. III. Пристосування твору до нових умов музичного або сценічного втілення. IV. Виконавське трактування музичного твору (нюанси, тембри, динаміка, аплікатура тощо).

РЕ-ДІЄЗ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *re-diez* (те саме, що *dis-moll*); має 6 дієзів біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-, мі-дієз*); енгармонічно дорівнює *мі-бемоль* мінору.

РЕДОВА (ВАЛЬС-РЕДОВА) — парний танець другої половини ХІХ ст., розміром у 3/4, з більш вираженим рахунком, ніж у вальсі; виконувався послідовною зміною довгого ковзаючого та настрибуючих *па*.

РЕЗОНАНС — відголосок, відгомін, що виникає в будь-якому тілі внаслідок коливань, збуджених коливаннями основного джерела звука.

РЕЗОНАНСОВИЙ ПУНКТ (ПУНКТ МОРАНА) — місце в передній частині піднебіння (між коренями верхніх передніх зубів), де в разі вірного голосоутворення виникає максимальна інтенсивність внутрішніх відчуттів фонації (*див.* ВОКАЛЬНО-ТІЛЕСНА СХЕМА); цей термін наприкінці ХІХ ст. ввів у вокально-педагогічну практику український співак і педагог О. Мишуга, називаючи його опорою звуку; у 1928 р. французький вчений Ж. Моран експериментально підтвердив його існування.

РЕЗОНАНСОВІ СТРУНИ — розташовані під ігровими спеціальні струни, які звучать внаслідок коливання ігрових струн без торкання рук виконавця; надають тембру додаткове забарвлення і певною мірою підсилюють звучання інструменту.

РЕЗОНАТОР — прилад або пристрій для збудження резонансу, посилює звучання основного джерела звука внаслідок більших розмірів коливальної поверхні; у музичних інструментів резонаторами бувають ДЕКА, РОЗТРУБ.

РЕЗОНАТОРНА ГІТАРА (РЕЗОФОНІЧНА ГІТАРА; РЕЗОФОНІК-ГІТАРА) — різновид акустичної гітари, в якій для збільшення гучності застосовуються вбудовані в корпус металеві акустичні резонатори.

РЕЗОНАТОРНІ ОТВОРИ — отвори в корпусі музичного інструмента, які поліпшують його акустичні й резонаторні якості; можуть бути в формі кола (*гітара*), *f*-подібними (*скрипка, альт, віолончель, контрабас*), трикутними, ромбоподібними і т. ін; *віоли та лютні* мали *резонаторні отвори* у вигляді *розетки*, так само з *розетками* можуть виготовлятися і *бандури*.

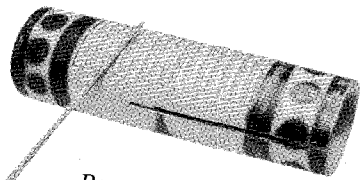
РЕЗОФОНІЧНА ГІТАРА — *див.* РЕЗОНАТОРНА ГІТАРА.

РЕЙДОВ'ЯК — чеськ. *rejdivak* — чеський народний танець, за характером подібний до СОУСІДКИ; музичний розмір змінний — 2/4, 3/4, виконується в швидкому, спокійному русі.

РЕЙС-МУЗИК — англ. *rece music* — дискримінаційна назва музики, яку виконували кольорові американці (*блюз, госпел, спірічуел*); виникло і було поширене в 1920-1930 роках.

РЕКВІЄМ — багатоголосний, багато частинний хоровий музичний твір, заупокійна меса (ХVІ—ХVІІ ст.); назва походить від першого слова

латинського тексту «Requiem aeternam dona eis» — «Вічний спокій дай їм»; поступово втрачає суто церковне значення і у XVIII ст. остаточно переходить до концертного репертуару для хору та оркестру.

Реко-реко

РЕКО-РЕКО — *ісп. reco-reco* — латиноамериканський дерев'яний ударний інструмент невизначеної висоти звуку з родини ідіофонів, різновид ГУІРО; зроблений з бамбуку у вигляді трубки з насічками.

РЕЛЯ (РИЛЯ) — народна назва колісної ліри.

РЕМІКС — *англ. remix* — версія музичного твору, створена шляхом змішування кількох частин вихідної композиції, накладення на неї різноманітних звуків, спецефектів, зміна темпу, тональності тощо, а також будь-яке нове зведення записаних доріжок, в результаті чого виходить новий продукт, відмінний від оригіналу.

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ — *лат. reminiscencia* — повернення мотиву чи теми, що прозвучали раніше, як нагадування про їх попереднє проведення; прийом *R.* застосовується в оперній, симфонічній та ін. музиці.

РЕПЕРКУРСІЯ — **I.** В науці про фугу в суворому стилі: проведення теми та відповіді в усіх голосах, яке розташовується після експозиції. **II.** В григоріанському стилі: найважливіший після фіналіс опорний тон ладу, де концентрується мелодичне напруження (інакше — тенор, туба); знаходиться вище фіналіс на певний інтервал (від м.3 до м.6) для кожного ладу і разом з ним визначає ладову приналежність. **III.** Повторення звуку на тій же висоті в деяких невмах (2) та під час псалмодування. **IV.** Виявлення кварто-квінтового остову лада (1 і 5 ступенів) під час імітаційного вступу голосів фуги, що сприяє створенню тональної стійкості.

РЕПЕРТУАР — сукупність творів, призначених для неодноразового виконання.

РЕПЕТИЦІЯ — попереднє виконання; також у техніці гри на фортепіано — спосіб видобування повторних звуків.

РЕПЛІКА — у театрі: останні слова актора, після яких інший актор промовляє (або співає) свої слова за ходом п'єси (або опери); те саме для музичних інструментів.

РЕПРИЗА — **I.** Назва третьої частини простої і складної тричастинної пісні, рондо, сонатного алегро, яка становить повторення (нерідко на вищій основі з застосуванням нових засобів) музики першої частини і викладається на основі головної тональності. **II.** У нотопису: назва знака, що вказує на потребу виконати вдруге ту чи іншу частину музичного твору або весь твір.

РЕСПОНСОРИЙ — в католицькій службі: спів у формі діалогу соліста і хору, чергування реплік того, хто править службу, і хору.

РЕФРЕН — у куплетних віршованих і музичних формах: приспів, повторюваний після кожного куплета; позначення головної теми РОНДО.

РЕЧЕННЯ — частина ПЕРІОДУ, яка дає більш або менш певне уявлення про тематичний характер музичної думки і може бути почленована на дальші складові частини (фрази, мотиви); становить істотний елемент форми музичних творів строфічної структури, в яких рух поділяється на співрозмірні за величиною частини.

РЕЧИТАТИВ — мелодія декламаційного характеру, без замкненої і чіткої композиційної форми, найближча до розмовної мови; застосовується переважно в опері, ораторії, кантаті, іноді в інструментальній музиці.

РИБКА — давній український народний мішаний танець на три фігури.

РИВАЙВЛ — *англ. revival* — спроба відродження новоорлеанського джазу та диксиленду в США 30-х років ХХ ст.; мав на меті відродження автентичних форм класичного джазу, призабутих через захоплення комерційною музикою; його розвиток сприяв вивченню та популяризації класичного джазу, виникненню нових форм диксиленду, а також відродженню свінгу в 1950 роках. / На відміну від класичного джазу, *ривайвл* звичайно виконували білі музиканти, а зразками для нього залишалися записи новоорлеанських негритянських ансамблів; у 40-50-х роках ХХ ст. центр *ривайвла* перемістився до Європи, в Англію, якій з того часу належить провідне місце в традиційному джазі.

РИГОДОН — назва старовинного французького танцю.

РИЛ — *англ. reel* — народний хороводний танець, поширений в Ірландії та Шотландії. Музичний розмір 4/4, темп швидкий.

РИМЕЙК — *англ. remake* — нова версія відомого твору мистецтва; в музиці — нова редакція, аранжування, інструментовка відомого твору.

РИНДЗІВКИ (РОГУЛЬКИ) — величально-вітальні пісні, залишки відомих у давнину в Україні «волочільних» обрядів і пісень; риндзівки співали хлопці під вікнами дівчатам та одруженим на початку року жінкам на другий і третій день Великодніх свят, ходячи з музикою від хати до хати; за змістом і ритмікою це пісні колядкового типу, у яких різдвяний рефрен заступлено воскресним («Же Христос, же воскрес, же воістину же воскрес»).

РИСПОСТА — *ит. risposta* — другий і наступні голоси в імітаційно-поліфонічних творах (канон, fuga), які імітують пропост; у *риспості* можливі збільшення, зменшення, обернення, зворотний рух; інколи так зветься голос, який є відповіддю у фузі.

РИСТУ-КОНДРА — карельський народний танець (хрест-навхрест), також поширений в Фінляндії; музичний розмір 3/4, іноді мішаний, темп помірний, рівний.

РИСТУ-П'ЯРЕ — карельський народний танець-гра (палички навхрест); музичний розмір 2/4, темп помірний.

РИТАРТАНДО — *ит. ritardando* — поступове уповільнення темпу.

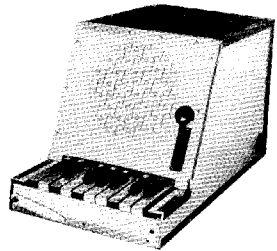
РИТМ — один з найважливіших виражальних способів, що полягає в художньо доцільному чергуванні і групуванні довгих і коротких долей, у сповільнюванні і прискорюванні, у зміні перервності і безперервності звучання.

РИТМ-ЕНД-БЛЮЗ — урбанізована модифікація блюзу, яка розвинулась на межі 30-40-х років ХХ ст. в негритянських гетто великих промислових центрів — Детройту, Нью-Йорку, Чикаго та ін. ; його вирізняють екзальтованість та експресія, підсилення інструментального початку, більш швидкі темпи, енергійний біт, що досягається чергуванням масивного та гучного удару на першій та третій долях з уривчастим сухим акцентом на другій та четвертій; виконував *ритм-енд-блюз* вокаліст в супроводі саксофону, гітари, фортепіано, контрабасу та ударних, з пізнішим додаванням електрогітари і електрооргану, а спів характеризувався емоційним напруженням, гучним звучанням, підкреслюванням блю ноутс, застосуванням фальцетного звучання, будуючись на безперервному перегукуванні коротких рифів співака і саксофону; був поширений до середини 50-х років ХХ ст.

РИТМІКА — наука про ритм, його закономірності.

РИТМІКОН — перша електронна ритм-машина, створена Генрі Ковелом у 1930 р.

РИТМІЧНА ГРУПА — група музикантів, які виконують в ансамблі чи оркестрі функцію ритмічного супроводу; до *джазової ритмічної групи* входять фортепіано, гітари, контрабас і ударні (крім перкусії); в традиційному джазі в її складі застосовуються банджо і туба.

Ритмікон

РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ — система художнього виховання, запропонована Ж.Е. Далькросом, що ґрунтується на розвитку музичного слуху, пам'яті, чуття ритму, пластичності через зв'язок музики й рухів шляхом застосування спеціальних вправ.

РИТМІЧНИЙ МАЛЮНОК — той чи інший порядок, те чи інше групування долей такту або кількох тактів; може бути різним при тому самому розмірі такту.

РИТМІЧНИЙ ПОДІЛ — поділ ритмічної одиниці на дві або більше рівних частин.

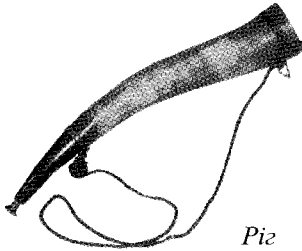
РИТУРНЕЛЬ — фраза, що неодноразово повторюється, вставка, приспів.

РИФ — *англ. riff* — мелодична техніка джазу, яка ґрунтується на багаторазовому повторенні короткої одноманітної фрази, що легко запам'ятовується, з незначними мелодичними або гармонічними змінами.

РИЧЕРКАР — в інструментальній поліфонічній музиці ХVІ ст.: жанр, пов'язаний з особливо вишуканим, хитромудрим, віртуозним застосуванням контрапунктичних композиційних засобів.

РИЧЕРКАТА — *im. ricercata* — різновид фуґи з особливо складними прийомами композиційної техніки — збільшенням і оберненням тем, розробленням стрети тощо.

РІВНОМІРНО-ТЕМПЕРОВАНИЙ СТРІЙ — *див.* СТРІЙ, ТЕМПЕРАЦІЯ.

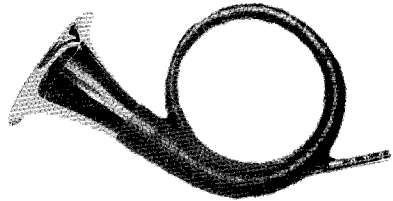

Ріґ

РІґ — духовий музичний інструмент, виготовлений з рогів тварин; спочатку був сигнальним інструментом, використовувався воїнами, пастухами, мисливцями, пізніше застосовувався музикантами як духовий інструмент (*див.* ЦИНК, СЕРПЕНТ); внаслідок модифікації та удосконалення став основою різних духових інструментів (*див.* ВАЛТОРНА, ТРОМБОН).

РІґ МИСЛИВСЬКИЙ — духовий мундштучний музичний інструмент, який застосовувався для подання мисливських сигналів; звукоряд натуральний, звук різкий, сильний; вважається безпосереднім попередником валторни.

РІЖОК — назва російського народного духового інструмента, що являє дерев'яну трубку з пищиком і розтрубом з коров'ячого рога або з березової кори (ЖАЛІЙКА).

Ріґ мисливський

РІЛЮ — сучасний бальний танець, створений на основі литовської польки композитором Г. Паугом; музичний розмір 4/4; виконується в швидкому темпі.

РІПЛ-ГАЛОП — стрибучий галоп кінця XIX ст., розміром у 2/4 або 4/4, виконувався в 4 коротких пружинистих *па*; схожий на вальс-галоп та ньюпорт-вальс.

РІТЕНУТО — *im. ritenuto* — поступове уповільнення темпу (менше, ніж ритардандо).

РОГОВИЙ ОРКЕСТР — оркестр, вперше організований в Росії у середині XVIII ст. і вдосконалений чеським музикантом Я. Марешем; складався лише з рогів різного розміру; кожен інструмент в оркестрі міг видавати тільки один звук.

РОЗВ'ЯЗАННЯ — у процесі музичного (мелодичного або акордового) руху — перехід від ладово-нестійкого звучання до стійкого або відносно-стійкого; перехід від дисонуючого звучання до консонуючого.

РОЗВИТОК — рух у музичному творі: перехід до нових образів або виникнення у даному образі нових рис, що розкриваються введенням нових виражальних засобів; розгортання музичної думки, здійснюване тими чи іншими композиційними способами, як-от: по-

РОЗВОД

жвавлення ритму, розширенням мелодичних інтонацій, розширенням і ускладненням акордових зворотів, тональними відхиленнями і переходами, введенням нових голосів, застосуванням секвенційного руху, імітаціями, варіюванням тощо.

РОЗВОД — розшифровка зашифрованих особливими значками скорочення записів ділянок мелодії знаменного розспіву за допомогою звичайної нотації; допомагав півчим запам'ятовувати складні мелізматичні мелодії.

РОЗЕТКА — прикраса (інкрустація, мозаїка, інтарсія тощо) у струнних інструментів, яка розміщувалась навколо резонаторного отвору, не тільки прикрашаючи, але й захищаючи його від пошкодження.

РОЗМІР ТАКТУ — величина такту, що передається сумою вимірюваних долей, що містяться у ній; вказується двома цифрами, поставленими одна над одною у вигляді математичного дробу на нотному стані на початку такту або на початку кількох тактів, причому верхня цифра вказує на кількість вимірюваних долей у такті, а нижня — на їх часову вартість; залежно від кількості долей усі такти поділяються на **прості**, до яких належать дво- і тридольні такти (бо вони мають по одному акценту), і **складні**, створенні злиттям двох або більше простих тактів (через це вони мають по два і більше акцентів).

РОЗРОБКА — **I**. Розвиток однієї, двох або більше музичних думок, побудованих переважно на тих їх елементах, що мають тематичне значення. **II** Назва частини (розділу) музичного твору, в якій проводиться особливо інтенсивний, сильний, багатий та динамічний тематичний розвиток.

РОЗСПІВ — **I**. Сукупність наспівів православної церкви, об'єднаних за певним принципом, пов'язаним з будовою і характером мелодій. **II**. Розспівування, співання для приведення голосового апарата співака у потрібний «робочий» стан, коли голос звучить найповноцінніше і співак найлегше керує ним. **III**. Протяжне, співуче виконання мелодії, у якому переважає вокалізація голосних, виконуваних на два або більше різних звуків, спів легато тобто зв'язаний спів.

РОЗСПІВУВАННЯ (РОЗСПІВКА) — виконання спеціальних вокально-технічних і слухових вправ з метою підготовки голосового апарату і слуху співака перед початком занять або концертного виступу соліста, ансамблю, хору.

РОЗТАШУВАННЯ АКОРДУ — положення акорду терцевої побудови (або септакорду) та його обернень стосовно октавного звукоряду; у чотириголосному викладі може бути: **(1) тісним**, коли інтервал між 1 і 3 голосами не перебільшує октави; **(2) мішаним**, коли інтервал між 1 і 3 голосами дорівнює октаві; **(3) широким**, коли інтервал між 1 і 3 голосами перебільшує октаву.

РОЗТРУБ — ширший кінець трубки духового музичного інструмента.

РОЗШИРЕНА ЕКСПОЗИЦІЯ — експозиція фуги, яка містить додаткове проведення теми в головній або домінантовій тональності одним або кількома голосами, що вступили раніше.

РОК — *англ. rock* — соціокультурний феномен, який зосереджується у сфері розважального шоу; в сценічному *рок-шоу* поєднуються музичний компонент, сценічні та світлові ефекти, різноманітні аксесуари, електроніка, лазерна техніка, танцювальні та рухові елементи, ультрай інфразвуки та інше, що дозволяє досягати значного емоційного впливу на слухачів, викликати у них викиди адреналіну, забезпечуючи вплив на мозкові структури та підсвідомість, провокуючи певний рівень агресії.

РОК ЕНД РОЛ (РОК-Н-РОЛ) — модний танець, який виник в США на початку 50-х років ХХ ст. на межі *ритм енд блюзу* та *хілбілі*; назву танцю запровадив *диск-жокей* з Клівленда Е. Фрід у 1951 році; характеризується простою мелодією, побудованою на нав'язливих не складних РИФАХ, яка супроводжується важким, монотонним і одноманітним ритмом з акцентами на другій і четвертій долях такту; гармонія танцю заснована на схемі 12-тактового блюзу, музичний розмір — 4/4, темп — від помірно швидкого до швидкого; *рок енд рол* виконує співак в супроводі ансамблю, до складу якого обов'язково входять електрогітара-соло та саксофон.

РОКАБІЛІ — *англ. rockabilly* — одна з ранніх форм *рок-н-ролу*, у якій поєднувались елементи ритм-енд-блюзу та кантрі-енд-вестерн; виникла в середині 1950-х років у США; її виконавцями були виключно білі музиканти.

РОКОКО — *фр. rococo* — стиль європейського мистецтва, який в музиці знайшов відображення у творах французьких клавесиністів, яким властиві камерність та мініатюрність форми, буяння крихких, граціозно-грайливих образів, багатство вишуканої мелізматики тощо.

РОМАН — український народний танець на дві фігури, виконується трьома парубками у парах з дівчатами під музику двох мелодій: перша фігура іде під спокійну, маршову мелодію, друга під мелодію швидку, козацькову.

РОМАНЕСКА — *ит. romanesca* — **I.** Італійський народний танець; музичний розмір 2/4 або 2/2; темп жвавий, веселий. **II.** Поширений в країнах Західної Європи XVII—XVIII ст. інструментальний танцювальний варіаційний цикл п'єс, а також арій та пісень з інструментальним супроводом, де провідною була квартова басова фігура.

РОМАНС — спочатку в іспанській літературі назва народних пісень лірико-епічного змісту; пізніше у Франції і Англії — пісні любовної лірики; тепер — жанр одноголосного вокального твору з інструментальним супроводом ліричного або лірико-драматичного змісту; в інструментальній музиці — твір у характері вокального романса.

РОНДЕНЬЯ — *исп. rondena* — *див.* МАЛАГЕНЬЯ.

РОНДИНО — маленьке РОНДО.

РОНДО — назва композиційної будови, а іноді й жанру музичного твору, в якому основна музична думка (головна тема) знову і знову по-

РОНДОНЬЯ

вторюється як приспів у коловій пісні, прошаровуючись музичними епізодами; назва походить з середньовічної Франції, де так називали хороводні пісні.

РОНДОНЬЯ — див. ФАНДАНГО.

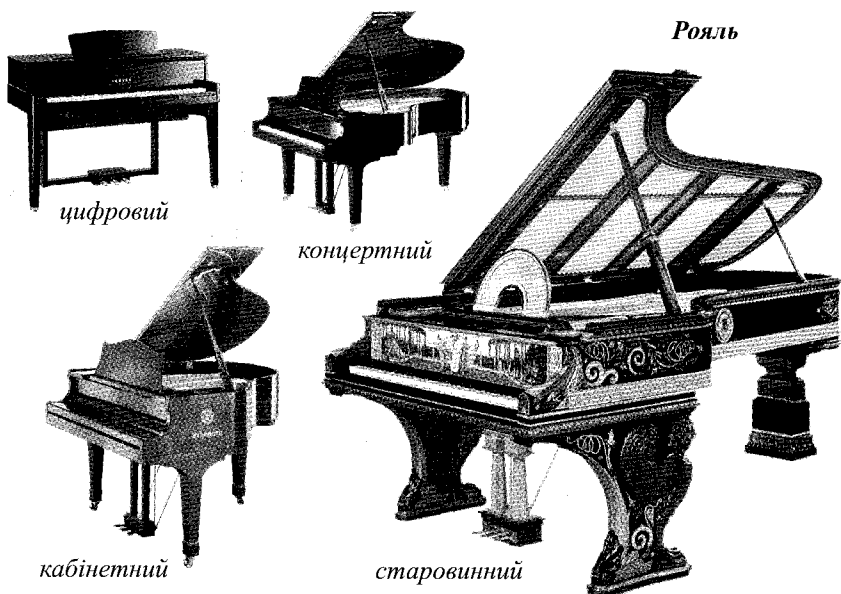
РОНДО-СОНАТА — композиційна будова музичного твору, близька до рондо (багаторазове повторення головної теми), але динамічніша, з рисами, схожими на форми СОНАТНОГО АЛЕГРО, що насамперед виявляється в тональних співвідношеннях головної і побічної тем, характерних для СОНАТНОГО АЛЕГРО, а нерідко і в наявності розробки.

РОСІЙСЬКА ГІТАРА — семиструнна гітара, настроювана звичайно в *соль* мажорі, пристосована для виконання музики акордового, гармонійного складу, але має також можливості для виконання на ній поліфонічної музики.

РОСІЙСЬКИЙ ЛІРИЧНИЙ — бальний танець, заснований на рухах російського хороводу; музичний розмір 4/4; виконується в помірному темпі.

РОТТА — струнні щипкові (інколи смичкові) інструменти типу ліри, подібні до арфи трикутного псалтерія, ребека і фіделя.

РОЯЛЬ — струнно-ударний клавішний інструмент, різновид фортепіано, де струни, дека, рама і механіка розташовані горизонтально; має особливу крилоподібну форму корпусу, зумовлену довжиною струн; за розмірами *роялі* поділяються на **концертні** (до 3 м завдовжки), **кабінетні** (близько 2 м.) та **мінйони** (від 1,1 до 1,5 м.).

цифровий

концертний

кабінетний

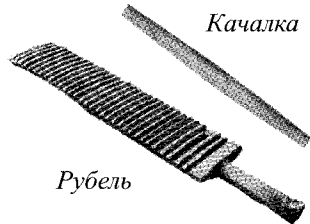
старовинний

РУБАТО — *ит. rubato* — ритмічно вільне виконання без точного дотримання тривалостей нот.

РУБЕЛЬ І КАЧАЛКА — дерев'яні знаряддя побутового вжитку, які в Україні використовувалися як ударний музичний інструмент: якщо по *трибах* (зубцях) рубля провести качалкою, то виходить тріскучий звук, схожий на звук ТРІСКАЧКИ; за раз епізодично застосовується для виконання народної танцювальної або жартівливої музики.

РУБОБ (РАБОБ, РУБАБ) — *див.* РЕБАБ.

РУЛАДА — у співі: віртуозний пасаж, що виконується у швидкому русі.

Румба

РУМБА — *исп. rumba* — I. Афро-американський пісенно-танцювальний жанр, що включає спів соліста, репліки хору, міміко-акробатичний імпровізований танець у виконанні пари чи соліста в центрі кола глядачів та музикантів; музичний розмір дводольний, ритм гостросинкопований, з акцентами на слабких долях такту, темп від помірно рухливого до швидкого. II. Бальний танець

кубинсько-мексиканського походження, що набув поширення в 20-х роках ХХ ст.; музичний розмір 4/4; темп помірний з різким прискоренням останньої частини.

РУХЛИВИЙ КОНТРАПУНКТ — поліфонічне поєднання голосів шляхом їх переміщення, наприклад, обернення верхнього голосу в нижній і навпаки (вертикально-рухливий контрапункт) або більш пізнього чи раннього вступу голосів у повторному проведенні тем (горизонтально-рухливий контрапункт).

РУЦАВІЄТИС — латиський народний танець, подібний до кадрилі; музичний розмір 2/4, темп помірний.

РУЧЕНИЦЯ — болгарський народний сольний, парний та груповий танець; музичний розмір 7/16, темп швидкий.

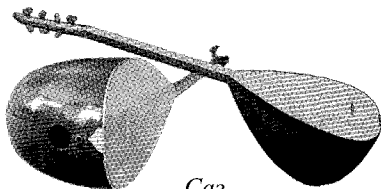
РЯД — *нім. Reihe* — I. Назва додекафонної серії. II. У 12-тоновій техніці: послідовність висот 10-12 звуків, що не повторюються; з них на відміну від серії не утворюється вся тканина твору. III. У гармонії: послідовність акордів однакової структури. IV. Сукупність тривалостей, тембрів, нюансів і т. ін. в серіальній техніці.

С

САЗ — струнний щипковий інструмент, поширений серед народів Закавказзя, Ірану, Афганістану, Туреччини та інших країн Сходу; має дерев'яний корпус грушоподібної форми, видовбаний з де-

рева, довгу шийку з 10-14 ладами та три групи струн, які відповідно виконують мелодичну, бурдонну та супроводжувальну функції; основний інструмент АШУГІВ, застосовується також для ансамблевої та оркестрової гри.

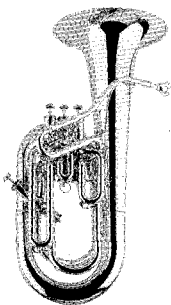
САЗАНДАРИ — I. Музикант — виконавець на сазі або інших народних інструментах в Закавказзі. II. Народний інструментальний ансамбль, поширений в Азербайджані, Вірменії, Грузії, до складу якого входять *тар, кеманча та бубон*.

Саз

САЙДМЕН — *англ. sidmen* — музикант джазового оркестру.

САКСГОРН — *англ., фр. Saxhorn* — мідний духовий музичний інструмент мундштучного типу з вертикально розміщеними помповими вентилями, на відміну від циліндричних, які є в *бюгельгорнах*; застосовується в духових оркестрах (*АЛЬТ, ТЕНОР, БАРИТОН, БАС*); був створений і запатентований винахідником музичних інструментів, зокрема й саксофона, Адольфом Саксом 1845 р.; як і більшість мідних інструментів створений на основі системи з трьома клапанами; має насичений звук, що добре komponується з іншими мідними духовими інструментами. / Належить до сім'ї мідних інструментів, до яких входять також *валторна, труба, корнет, флюгельгорн, тромбон, туба* тощо.

Саксгорн

САКСОФОН — *англ. saxophone, італ. saxofono* — духовий музичний інструмент сконструйований бельгійським майстром Адольфом Саксом; виготовляється з латуні, має конічний стовбур, мундштук з оди-нарною тростиною (як у кларнета) та систему клапанів (як у гобою та флейти), завдяки чому належить до сімейства дерев'яних духових. / Вперше був продемонстрований у 1841 році на виставці в Брюсселі,

Саксофон

Саксофон тенор

Саксофон сопрано

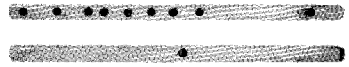

1844 р. був представлений на промисловій виставці в Парижі, а вже з 1845 р. саксофони разом з *саксгорнами* та *саксотрубами*, були введені до французьких військових оркестрів для заміни *гобоїв*, *фаготів* і *валторн*. / Наприкінці ХІХ ст. саксофон, завдяки специфічному звукові та величезним можливостям вираження, швидко завоював популярність у новому музичному напрямку — джазі, налагоджене масове виробництво цих інструментів у США сприяло їх швидкому поширенню. / В епоху СВІНГУ (з середини 1930-х років) стали модними джазові оркестри (БІГБЕНД), в яких група саксофонів стала обов'язковою; як правило, до складу такого оркестру входило не менше п'яти саксофонів (два альтових, два тенорових і один баритоновий), однак склад міг змінюватися, при цьому один з саксофоністів також інколи грав на кларнеті, флейті або різновиді саксофону (сопрано або сопраніно); з 1969 року регулярно відбуваються Всесвітні конгреси саксофоністів, у рамках яких проводять конкурси та фестивалі, видаються книги і періодичні видання; у 1995 році в Бордо був відкритий Європейський центр саксофону, завданням якого є збирання всіх існуючих матеріалів, що мають відношення до саксофону, і подальше впровадження цього інструменту до сучасної музики. / Саксофон виготовляють, як правило, зі спеціальних сплавів: томпаку (сплаву міді і цинку), пакфонгу (той самий склад, з додаванням нікелю) або латуні; конічну трубку саксофону для компактності вигинають у формі цибуха, високі різновиди саксофону (сопрано і сопраніно) мають невелику довжину і тому зазвичай не згинаються; сучасні фірми-виробники музичних інструментів інколи випускають прямі басові саксофони і, навпаки, вигнуті сопранові, але це практикується рідко, як експеримент. / Саксофон складається з трьох частин: **розтруба**, власне **корпусу**, і **ески** (тонкої трубки, що продовжує собою корпус); на *еску* насаджується *мундштук*, будова якого дуже схожа на будову мундштука кларнета: він також має дзьобоподібну форму, виготовляється з чорного ебоніту чи пластику, а іноді з металу; різноманіття музичних жанрів та напрямів, в яких використовується саксофон, зумовило велику кількість варіантів будови самого мундштука в залежності від необхідного звучання: мундштуки відрізняються один від одного за такими параметрами, як **паща** (відстань від кінчика тростини до верхнього кінчика мундштука) і **довжина виїмки** (довжина вільної частини притиснутої до мундштука тростини) — для класичного виконання використовуються мундштуки з меншими пащами, для інших жанрів — з ширшими. / Звукотворюючим елементом саксофону є **тростина** (язичок), що виготовляється з бамбука, очерету або синтетичних матеріалів і має різні розміри залежно від різновиду саксофона; за будовою схожа з тростиною кларнета, прикріплюється до мундштука за допомогою особливого пристосування — **лігатури** — невеликого хомутика з двома гвинтами, що виготовляється з металу, проте джазові музиканти використовують також і шкіряні лігатури, що надають тростині вільніші коливання; для збереження тростини від випадкового пошкод-

ження використовується спеціальний металевий або пластмасовий ковпачок, який надягають на мундштук, коли інструмент довго не використовується. / Саксофон забезпечений складною системою клапанів, що закривають і відкривають отвори на його корпусі; їх кількість варіюється від 19 до 22 в залежності від різновиду інструмента. / Існує декілька різновидів саксофонів: **(1) сопраніно** — має вигляд прямої труби, найвищий за теситурою різновид, як правило у строї Es; **(2) сопрано** — звучання делікатне й солодке, як правило у вигляді прямої труби, в строї В (рідше С); **(3) альт** — багате й тепле звучання, найпоширеніший різновид — у вигляді S, в строї Es (рідше F); **(4) тенор** — чисте й виразне звучання, у вигляді S, в строї В (рідше С); **(5) баритон** — глибоке, дещо хрипкувате звучання, у вигляді S із підвищенням в верхній частині, в строї Es (рідше F); **(6) бас** — порівняно рідко вживаний різновид, в строї В (рідше С). / Діапазон саксофону складається з трьох регістрів: низького, середнього і високого, і покриває дві з половиною октави; у деяких сучасних творах використовується *фальцетний регістр* (вище високого), що досягається за допомогою спеціальної аплікатури,

САКУХАТІ — див. САКУЖАЧІ.

САЛАМУРІ — грузинська свисткова флейта з 5-7 ігровими отворами на лицьовому та 1 — на зворотному боці; звуко-ряд діатонічний, діапазон понад дві октави; поширена в побутовому музикуванні, входить до складу грузинського народного оркестру.

Саламурі

САЛОННА МУЗИКА — розважальна музика ХІХ - початку ХХ ст., якій притаманні сентиментальність і мелодраматизм; основні жанри — вокальна або інструментальна мініатюра.

САЛЬТАРЕЛО — італійський танець народного походження, подібний до гальярди, куранти, вольти, який виконує пара танцюристів в супроводі гітари і тамбурина; музичний розмір нерегулярний — чергування тактів з розмірами 6/8 і 3/4; темп — рухливий.

САМАВЕДА — збірка древніх індійських духовних гімнів.

САМАКУЕКА — *ісп. zamacueca* — старовинний креольський парний танець, що походить від іспанських танців — пантомім ХV—ХVІ ст.; має змінний метр — 6/8 і 3/4; темп — рухливий; виконується однією або кількома парами в супроводі гітари, арфи чи інструментального ансамблю.

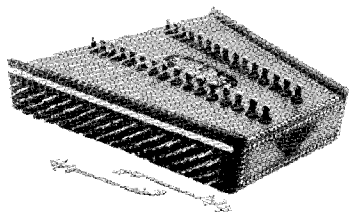
САМАЯ (САМАНІ) — старовинний грузинський обрядовий танець; музичний розмір 6/8; темп — помірний.

САМБА — *ісп. samba* — I. Афро-бразильський парний танець, який виконувався співаком-солістом в супроводі хору та ударно-шумових інструментів; музичний розмір 2/4, ритм гостросинкопований. II. Сучасний бальний танець бразильського походження; музичний розмір 2/4; виконується в швидкому темпі. III. Назва самакуеки в Аргентині та Перу.

САМБІКА (САМБУКА) — лат. *sambuca* — в Давній Греції та Римі струнний щипковий інструмент типу кутової арфи.

САМОГЛАСЕН — в давньоруській музиці піснеспів з самостійним оригінальним матеріалом *погласиць*; його мелодії застосовуються в *знаменному* та *кондакарному* співі; завжди пов'язаний з *осьмогласієм*.

САНКТУС — лат. *Sanctus* — розділ католицької меси, розташований між Кредо і Агнус Деї; характеризується піднесено-урочистим звучанням і разом з Бенедиктус складає основний розділ меси.

Сантур

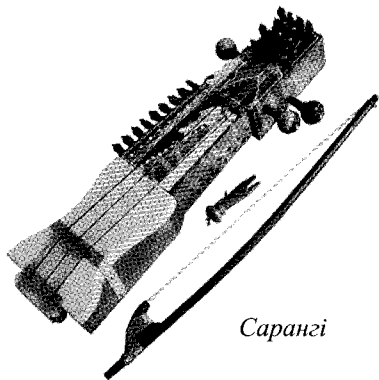
САНТУР (САНТУРІ) — струнний ударний інструмент типу цимбал, з трапецієподібним корпусом і металевими струнами; звук видобувається дерев'яними паличками; поширений в країнах Сходу, Китаї, Закавказзі, Азії.

САПАТЕАДО — іспанський сольний танець з характерним синкопований ритмом; музичний розмір 6/8, виконується в швидкому темпі.

САРАБАНДА — назва старовинного іспанського танцю-процесії статечного, плавного характеру, під скорботну музику в розмірі (2/3 або 3/4; до старовинної танцювальної сюїти входить як самостійна лірична частина.

САРАНГІ — індійський струнний смичковий інструмент з 3-4 ігровими та 11-15 резонаторними струнами; застосовується для супроводу танців та театральних вистав.

САРВ (ЛУЙК) — естонський інструмент пастухів, виготовлений з козиного або коров'ячого рогу, а також кори вільхи, з 3-4 ігровими отворами.

Сарангі

САРДАНА — ісп. *sardana* — каталонський танець зі співом, який виконується колом в супроводі інструментального ансамблю; музичний розмір 2/4 та 6/8 з елементами поліритмії; виконується в супроводі інструментального ансамблю.

САРНАЙ — чуваський варіант волінки; має мелодичну (з 6 отворами), 2 бурдонні та повітряну трубки.

САРСУЕЛА — іспанський національний музично-драматичний жанр, народна опера, схожа на оперету, з діалогами і танцями; має два різновиди: **велика сарсуела** з двох та більше дій і **мала сарсуела** з одної дії, схожа на водевіль.

САРЮСОФОН — духовий язичковий металевий інструмент конічної форми з 18 клапанами та невеликим розтрубом; має 9 різновидів, застосовується в духовому, інколи симфонічному оркестрах.

Сарюсофон

САУНД — властива певному складу джазового ансамблю, оркестру чи соліста індивідуалізована форма звучання голосу або інструменту, яку легко пізнати завдяки специфічному звуковидобуванню, фразуванню, особливостям оркестрування, складу музикантів, типу атаки звуку, манері інтонування, тембровому забарвленню тощо.

Сафаль

САФАЛЬ — узбецький, таджицький, уйгурський шумовий ударний музичний інструмент з родини ідіофонів, подібний до брязкальця з двох дерев'яних паличок, з'єднаних металевими кільцями; застосовується для супроводу співу і танців.

СВИРІЛЬ — духовий музичний інструмент, схожий на флейту; дудка; виготовляється з порожнистої деревини кори, тростини або просто дерева; зустрічається двоствольна і багатоствольна свиріль.

Свиріль

СВІНГ (СВІНГ МУЗИКА) — *англ. swing* — одна з форм американської джазової музики, що виникла на початку 30-тих та була популярною до 50-тих; характеризується сильною ритм-секцією, у складі контрабасу та барабанів, як основа для ведучої секції духових інструментів, таких як труби, тромбони, саксофони та кларнети, а іноді й струнних інструментів, таких як скрипки та гітари; темп свінгу може бути як і дуже повільним, так і дуже швидким; свінгові бенди зазвичай мали солістів, які імпровізували з мелодією.

СВІТ — термін, яким позначаються різновиди комерційної розважальної і танцювальної музики сентиментального, наспівно-ліричного характеру, а також споріднених форм, де використовуються засоби джазової виразності; його виконують у повільному або помірному темпі. / До світу належить ранній симфоджаз, танцювальна свінгова музика, джаз-рок, а також такі напрямки джазу, як кул, фанки, соул, босанова, сучасна поп-музика.

СЕВІЛЬЯНА — *див. СЕГІДИЛЬЯ*.

СЕГІДИЛЬЯ — іспанські народні танець і пісня, найпоширеніші в Андалузії; виконується у супроводі КАСТАНЬЕТ або ГІТАРИ у швидкому, жвавому темпі, у розмірі 3/4 або 3/8.

СЕКВЕНСОР — апаратний або програмний пристрій, призначений для запису та відтворення музики в реальному часі, при цьому музика виражена не за допомогою аналогового звуку, а як сукупність нот та визначених характеристик їх виконання.

СЕКВЕНЦІЯ

СЕКВЕНЦІЯ — у середньовічній церковно-католицькій музиці: вид релігійної поезії і співу, споріднених з народною музичною творчістю; виник у IX ст.; у сучасній музиці: вид мелодичного руху, коли один або кілька мотивів повторюються, послідовно рухаючись по ступенях звукоряду вгору або вниз (висхідна або низхідна секвенція); акордова секвенція утворюється при одночасній секвенції в усіх голосах одразу.

СЕКСТА — шостий ступінь гами; також — назва інтервалу між даним ступенем і шостим уверх або вниз; велика секста дорівнює $4\frac{1}{2}$ тонам, мала — 4 тонам.

СЕКСТАКОРД — скорочена назва терцсекстакорду (перше обертання тризвуку), що характеризується терцевим тоном у басі.

СЕКСТЕТ — ансамбль з шести виконавців; музичний твір (жанр), призначений для виконання шістьома співаками або інструменталістами.

СЕКСТОЛЬ — метроритмічна фігура, що утворюється в результаті поділу чотири- або п'ятидольного такту на шість рівних долей.

СЕКУНДА — другий ступінь гами; також — інтервал між даним ступенем і другим уверх або вниз; велика секунда дорівнює одному тонові, мала — півтонові.

СЕКУНДАКОРД — скорочена назва секундквартсекстакорду (третє обертання септакорду), що характеризується септимовим тоном у басі.

СЕКУНДОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ АКОРДІВ — у науці про гармонію: співвідношення двох акордів, основні тони яких стоять один від одного на інтервал секунди.

СЕМИДОЛЬНИЙ ТАКТ — такт, який містить сім долей (розмір $7/4$ та $7/8$).

СЕМПЛ — відрізок аудіо-інформації, вирізаний або записаний з якогонебудь існуючого джерела — наприклад, звук акустичного музичного інструменту, звук техногенного чи природного походження, звук, вирізаний з наявної аудіокомпозиції чи відеофільму тощо; їх використовують для створення нового звучання або створення впізнаваних елементів композиції; записаний семпл може бути редагованим, відтвореним, або відтвореним продовжено (**луп**). / Типи семплів: (1) **лупи (Loops)** — партії барабанів багатьох сучасних записів в реальності є множиною коротких семплів ударів, існує багато бібліотек таких семплів, вони ліцензовані таким чином, що користувач може використовувати їх безкоштовно; такі бібліотеки можуть бути завантажені в СЕМПЛЕРИ; в деяких композиціях використовуються також **ОСТИНАТО**, що створюється, як лупи інших музичних інструментів; (2) **семпли музичних інструментів** — іноді семпл являє собою фразу, зіграну на акустичному інструменті; семплери здатні відтворити таку музичну фразу від будь-якої ноти; професійні бі-

бліотеки такого роду семплів записуються в спеціалізованих студіях; (3) **ресемпловані звукові доріжки** — створені на робочій станції (див. СИНТЕЗАТОР); для збереження поліфонії, в деяких випадках можна записати декілька звукових доріжок (напр. доріжки фортепіано, струнних, та голосу) як єдиний семпл, це дозволяє вивільнити додаткові ресурси інструменту для генерації додаткових звукових елементів; (4) **семпли записів** — в деяких музичних напрямках поширеним прийомом є семплування фрази з відомого запису і використання її як елементу композиції; (5) **семпли вимовленого слова** — взяті з кіно, ТВ, та інших немuzичних медіа, звичайно застосовуються для гумористичного ефекту або ефекту середовища; (6) **звуки, немuzичні в традиційному розумінні** — ані мелодичні, ані перкусивні — однак корисні своїм особливим тембром або емоційним наповненням — найпоширеніші приклади — сирени, клаксо-ни, постріл рушниць, спів птахів тощо.

СЕМПЛЕР — пристрій для запису, редагування та відтворення СЕМПЛІВ.

СЕМПЛУВАТИ — робити запис СЕМПЛУ.

СЕПТАКОРД — скорочена назва терцквінтсептакорду; основний вид акорду з чотирьох різних звуків, розміщених за терціями; характеризується основним тоном у басі.

СЕПТЕТ — ансамбль з семи виконавців; музичний твір (жанр), призначений для виконання сімома співаками або інструменталістами.

СЕПТИМА — сьомий ступінь гама; також — також між даним ступенем і сьомим уверх або вниз; велика септима дорівнює $5\frac{1}{2}$ тонам, мала — 5 тонам.

СЕПТИМОВИЙ ТОН (СЕПТИМА АКОРДУ) — так зветься тон акорду, який по відношенню до основного тону утворює інтервал септиму або (в обертаннях) інтервал секунду; умовно позначається арабською цифрою 7 і зберігає свою назву в усіх видах розміщення і в усіх обертаннях.

СЕПТОЛЬ — метроритмічна фігура, що утворюється в результаті поділу чотири-, шести-, або восьмидольного такту на сім рівних частин.

СЕРЕДНІ ГОЛОСИ — всі голоси багатоголосної музики, крім верхнього (мелодії) і нижнього (басу).

СЕРЕДНЯ СПІВАЦЬКА ФОРМАНТА — група обертонів (у смузі від 900 до 1500 гц), яка забезпечує фонетичну різноякісність мовленнєвих звуків, надійність їх слухової диференціації та стійкість щодо перешкод звуковому сигналу. Стабілізація полоси ССФ забезпечує згладжування, вирівнювання голосних, зближення якості їх звучання за умови збереження розбірливості, що є одним з показників стійкої вокальної школи і високої співацької майстерності.

СЕРЕДНЯ ЧАСТИНА — другий розділ тричастинної форми.

СЕРЕНАДА — I. Лірична вечірня або нічна пісня, спочатку призначена для виконання трубадуром під вікнами коханої, а згодом запроваджена в оперній та камерній вокальній музиці. II. Сольна інструментальна п'єса, що відтворює риси вокальної серенади. III. Циклічний твір для інструментального ансамблю, подібний до дивертисменту, ноктюрну і касатїї. IV. Твір для співу з інструментальним, частіше оркестровим супроводом на честь урочистих придворних подій (дня народження, іменин, весілля коронованої особи), створені на алегоричні тексти чи сюжети.

СЕРІЙНА МУЗИКА — музика, створена на ґрунті СЕРІЙНОЇ ТЕХНІКИ.

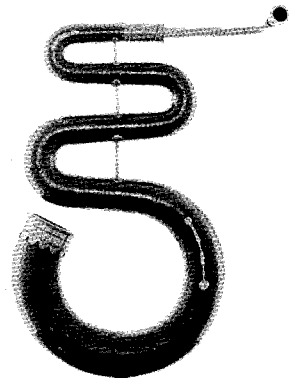
СЕРІЙНА ТЕХНІКА (СЕРІЙНІСТЬ) — композиторська техніка, яка використовує СЕРІЮ з метою створення музичного твору; тканина такого твору складається з поєднання серійних рядів, які автор обирає із загальної кількості (48) за ознакою їх взаємодії; обраний серійний ряд може бути викладеним *горизонтально* (як мелодія), *вертикально* (як акорд) або *водночас горизонтально і вертикально*; поширення принципів серійної техніки на всі параметри музики (*тривалість, регістр, висоту, артикуляцію, тембр, ритм, агогіку* тощо) зветься **тотальною серійною технікою**.

СЕРІЯ (РЯД) — група з 12 звуків хроматичної гами (**повна серія**) або 10, 8, 5, 4 звуків (**мікросерія**), яка є комплексом інтервалів з чітко визначеним порядком послідовності звуків; принцип серії — це відмова від ладових тяжінь, рівноправність всіх звуків, повернення до початкового звуку після використання всіх тонів. / В додекафонії має чотири форми (модуси): **(1) основну** (приму), **(2) зворотну** (ракоходну), **(3) інверсію**, **(4) зворотну (ракоходну) інверсію** — кожен з них можна викладати, починаючи від будь-якого звуку; загальна кількість форм (модусів) — 48, усі вони рівнозначні; загалом в темперованому строї може бути 479 001 600 різних за інтервалікою серій; серія, утворена з кількох звуків повної серії, називається **субсерією**.

СЕРПЕНТ — духовий мундштучний музичний інструмент з вигнутим змієподібним стволем, 6 ігровими отворами та металевим мундштуком; звукоряд діатонічний, діапазон понад 2 октави, звук сильний, грубий, інтонаційно нестійкий; застосовувався в оркестрі, в XIX ст. вийшов з ужитку.

СЕРЦЕ (ЯЗИК) — ударна частина (важіль) ДЗВОНА.

СИБИЗГИ — казахський народний духовий інструмент, подібний до поздовжньої флейти.

Серпент

СИГНАЛЬНА МУЗИКА — музика вжиткового призначення у військовій справі та цивільному побуті — військові, мисливські, пастуші, пошто-ві, залізничні, геральдичні, оповісницькі сигнали, а також марші спеціального призначення і т.д.

СИЛЬНА ДОЛЯ ТАКТУ — доля такту, на яку припадає головний тактовий акцент; найчастіше буває першою долею такту.

СИМД — осетинський народний танець; музичний розмір 4/4, 2/4, темп повільний, виконується в супроводі гармоніки.

СИМЕТРИЧНІ ЛАДИ — лади модального типу, де звукоряди утворено внаслідок поділу 12 півтонів октави на різну кількість (2, 3, 4, 6) однакових (симетричних) частин; залежно від *центрального елемента* (ЦЕ) існує *чотири основні типи*: **(1) цілотновий** (ЦЕ — цілотнове шестизвуччя — 12:6); **(2) зменшений** або **малотерцевий** (ЦЕ — зменшений септакорд — 12:4); **(3) збільшений** або **великотерцевий** (ЦЕ — збільшений тризвук — 12:3); **(4) тритоновий** або **двічі-лад** (ЦЕ — тритон — 12:2). / На відміну від *натуральних ладів* мають штучний характер і виникають лише в умовах темперації.

СИМФОНІЄТА — невелика симфонія.

СИМФОНІЗМ — I. Музично-естетична категорія, яка характеризує меод музичної композиції, що виходить з необхідності всебічного розкриття художнього задуму в процесі руху, розвитку, переміни та конфліктів музичного образу та зумовлений мисленням, характером і драматургією віддзеркалення дійсності в музиці. II. Творчість в галузі симфонічної музики.

СИМФОНІЧНА КАРТИНА — одночастинний симфонічний твір, програма якого має зображальний або описовий характер і характеризується довільною, частіше варіаційною формою, споглядальністю або повільною розповідністю, буянням образотворчих деталей.

СИМФОНІЧНА МУЗИКА — музика, призначена для виконання симфонічним оркестром; до її жанрів належать: СИМФОНІЯ, СИМФОНІЧНА ПОЕМА, концерт для солюючого інструмента (або кількох солюючих інструментів) та оркестру, концертні та оперні увертюри тощо.

СИМФОНІЧНА ПОЕМА — великий симфонічний твір, де в музичних образах втілений конкретний сюжет, поетична або філософська ідея.

СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР — найпоширеніший у професійній музиці та найдосконаліший вид оркестру; призначений для виконання таких музичних творів, як СИМФОНІЯ, СИМФОНІЧНА ПОЕМА, ОПЕРА тощо; до основного складу сучасного симфонічного оркестру входять (у порядку розміщення в партитурі згори вниз): ФЛЕЙТИ, ГОБОЇ, КЛАРНЕТИ, ФАГОТИ, ВАЛТОРНИ, ТРУБИ, ТРОМБОНИ, ТУБА, УДАРНИ, АРФА, СКРИПКИ, АЛЬТИ, ВІОЛОНЧЕЛІ, КОНТРАБАСИ. / Для збагачення оркестрових барв композитори часто додають такі інструменти: малу флейту (ПІККОЛО), БАС-КЛАРНЕТ, КОНТРАФАГОТ, АНГЛІЙСЬКИЙ РІЖОК (АЛЬТОВИЙ ГОБОЙ), САКСОФОН, ОРГАН, ЧЕЛЕСТРУ, ФОРТЕ-ПІАНО, ДЗВОНИ тощо.

СИМФОНІЯ

Симфонічний оркестр

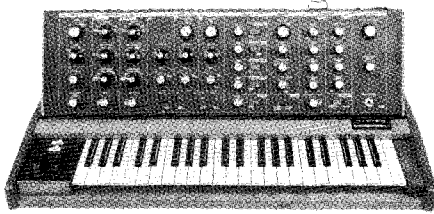

СИМФОНІЯ — монументальний жанр інструментальної музики, який дає можливість широкого та багатогранного розвитку музичних образів; класична симфонія визначається масштабами ідейно-філософського задуму. / Будова звичайно чотирьохчастинна, циклічна: перша, початкова частина — АЛЕГРО (сонатної композиції), перед якою нерідко буває вступ, має переважно конфліктно-драматичний характер; далі йде повільна частина лірично-пісенного плану; за нею — СКЕРЦО, що контрастує їй і іноді відновлює лінію дійового драматизму першої частини; завершується цикл фіналом.

СИНГЛ — невелика музична платівка на 45 обертів з записом однієї або двох пісень.

СИНГЛ НОУТ — широко розповсюджений в практиці сучасного джазу спосіб гри на фортепіано без використання в партії правої руки акордової техніки.

СИНКОПА — випадання тактового акценту внаслідок заміни його на паузу, або переміщення тактового акценту на слабку долю внаслідок злиття перед наголошеною частиною такту (*див.* ПРЕДИКТУ) з наступною наголошеною (ІКТОМ).

Синтезатор електричний

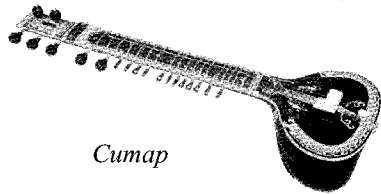
Синтезатор електричний (у цифрових синтезаторах). Остаточні електричні коливання перетворюються у звук через гучномовці або навушники; синтезаторами називають як окремі пристрої, що є основою електронних музичних інструментів, так і властиво електронні музичні інструменти. / Синтезатор, виконаний у вигляді корпусу із клавіатурою, називається **клавішним синтезатором**; виконаний у вигляді корпусу без клавіатури, називається **звуковим модулем** і управляється від зовнішніх MIDI-пристроїв (MIDI-клавіатури, секвенсера, або іншого синтезатора); клавішний синтезатор, облаштований вбудованим секвенсером, називають **робочою станцією**.

Систр

СИСТР (СИСТРА) — назва давньоєгипетського ударного музичного інструмента.

СИТАР — індійський струнний щипковий інструмент з родини лютневих, що має корпус з гарбуза, 7 основних і 13 резонансних струн; на ньому грають сидячи, наспівний звук ви-добувають плектром (**мізрабом**); застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

Ситар

СИЦЗЮЙ — китайська музична драма, що виникла у XII ст.

СИЦИЛІАНА — I. Старовинний пасторальний італійський танець; музичний розмір 6/8, 9/8, 12/8; темп помірний. II. Вокальна або інструментальна п'єса. / Характерні риси: мінорний лад, пунктирний ритм, наспівність, тричастинна побудова *da capo*, відсутність *такато*.

СІ — одна зі складових назв звуків, те саме, що *H* або *h*.

СІ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота сі (те саме, що *H-dur*); має 5 дізів біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-діз*).

СІ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота сі (те саме, що *h-toll*); має два дізи біля ключа (*фа-, до-діз*).

СІ-БЕМОЛЬ — I. Одна зі складових назв звуків, те саме, що *B* або *b*. II. Стрій транспонуєчих інструментів (*in B*), які звучать: (**а**) на тон нижче записаного (*кларнет, корнет, туба*); (**б**) на сім тонів — велику нону — нижче записаного (*бас-кларнет; духові інструменти — тенор і баритон*).

СІ-БЕМОЛЬ МАЖОР

СІ-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *сі-бемоль* (те саме, що *B-dur*); має два бемолі біля ключа (*сі-, мі-бемоль*).

СІ-БЕМОЛЬ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *сі-бемоль* (те саме, що *b-moll*); має 5 бемолів біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-, соль-бемоль*).

СІРИНКС — I. Давньогрецька одноствольна флейта з комишини або дерева. II. Давньогрецька пастуша багатоствольна (від 5 до 15 трубок) флейта Пана.

СІРТАКІ — сучасний масовий грецький танець на музику М. Теодоракіса; музичний розмір — 4/4; темп — спочатку помірний, з прискоренням до дуже швидкого і раптовим повернення до помірнього.

СІСТР — давньоєгипетське храмове брязкальце, рамка з ручкою та 3-4 металевими стрижнями, які дзеленчать під час струшування.

СКАЛЬД — ісландські та норвезькі поети IX-XIII ст., які створювали пісні та виконували їх без супроводу або в супроводі струнного інструменту.

СКЕРЦИНО — маленьке СКЕРЦО.

СКЕРЦО — назва жанру, запровадженого з ініціативи Л. Бетховена до сонати і симфонії замість звичайного для попередніх часів МЕНУЕТА; зустрічається також у вигляді самостійної п'єси; звичайно пишеться у швидкому русі, у тричастинній формі з гостро контрастною серединою.

СКІФЛ — *англ. skiffle* — I. Термін, який вживався стосовно негритянських оркестрів, які створювалися на початку XX ст. в Новому Орлеані та Чикаго та використовували саморобні інструменти (також ДЖАГ-БЕНД, СПАСМ-БЕНД). II. Поширена назва самодіяльних естрадних гуртів в Англії середини 1950-х років; виконавці, не маючи можливості придбати справжні музичні інструменти, конструювали їх самостійно або використовували різні побутові предмети для видобування звуків — пральні дошки, дворучні пилки, гребінці, відра тощо.

СКЛАД МУЗИЧНИЙ — I. Поняття, яке визначає специфіку розгортання голосів, логіку їх горизонтальної або вертикальної організації; для *одноголосся* властивий **монодичний** музичний склад, для *багатоголосся* — **поліфонічний** або **гомофонно-гармонічний**. II. Тип музичної фактури (поліфонічний, гомофонний, акордовий, підголосковий тощо) або мелодики (речитативний, кантиленний тощо).

СКЛАДЕНІ ІНТЕРВАЛИ — інтервали ширші за октаву; їх можна розглядати як суму октави і простого інтервалу; до таких інтервалів належать: *нона* (октава + секунда); *децима* (октава + терція); *ундецима* (октава+кварта); *дуодецима* (октава + квінта); *терцедецима* (октава + секста); *квартдецима* (октава + септима); *квінтдецима* (октава + октава, подвоєна октава).

СКЛАДНИЙ КОНТРАПУНКТ — контрапункт, що дозволяє вертикальні або горизонтальні переміщення голосів; те саме, що й **ВЕРТИКАЛЬНО-РУХЛИВИЙ** або **ГОРИЗОНТАЛЬНО-РУХЛИВИЙ КОНТРАПУНКТ**.

СКЛАДНІ ПІСЕННО-ТАНЦЮВАЛЬНІ ФОРМИ — музичні форми, в яких кожна частина являє просту ПІСЕННО-ТАНЦЮВАЛЬНУ ФОРМУ.

СКЛАДНІ ТАКТИ — такти, в яких є кілька акцентів, а найсильнішим є перший; поділяються на **двочастинні**, **тричастинні**, **чотиричастинні**, а за структурою — на **симетричні** та **несиметричні** такти.

СКЛАДНІ ФОРМИ — музичні форми, які складаються з двох, трьох і більше частин, співставлених за контрастом тематизму, фактури, тональності; принцип поєднання контрастних частин поширений в музиці ХХ ст., де контраст посилюється відмінністю темпу.

СКЛАДОВІ НАЗВИ ЗВУКІВ — позначення звуків за допомогою складів; виникли в ХІ ст. і застосовуються поряд з буквеними: *c, d, e, f, g, a, h* - до, *ре, мі, фа, соль, ля, сі*.

Скляна гармоніка

СКЛЯНА ГАРМОНІКА — набір стаканів або фрикційний інструмент, що складається з комплекту скляних стаканів, налитих водою до певного рівня, чи скляних півкуль, які змонтовані на горизонтальній металевій осі та обертаються за допомогою педалі; торкаючись стаканів або півкуль вологими пальцями, виконавець видобуває звук різної висоти.

СКОМОРОХИ — співці та актори, творчість яких набула широкого розвитку в Київській Русі.

СКОРДАТУРА — тимчасова зміна загальнозживаного настроювання струнних музичних інструментів; її застосування полегшує виконання окремих акордів та інтервалів, змінювання діапазону, тембру і сили звука; рідко перебільшує 1 1/2 тони та використовується в сольних і оркестрових партіях.

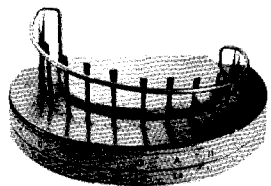
СКОЧНА — чеський народний танець, схожий на галоп.

СКРИПАЛЬ — музикант-інструменталіст, виконавець гри на скрипці.

СКРИПКОВИЙ КЛЮЧ — див. КЛЮЧІ.

СКРИПКА — смичковий струнний інструмент, відомий у Західній Європі під назвою ВІЮЛА; має чотири струни, настроювані від нижньої до верхньої: *соль* малої октави (басок), *ре* першої октави, *ля* першої октави, *мі* другої октави; нотується в скрипичному ключі (ключ «соль»), має діапазон від *соль* малої октави до *мі* четвертої октави.

СКРИПКА МЕТАЛЕВА (ЦВЯХОВА СКРИПКА, ЦВЯХОВА ГАРМОНІКА) — нім. *Nagelgeige, Nadelgeige, Nadelharmonica*; фр. *violon de fer, violon à aiguilles, violon à clous, harmonica à clous de fer* — інструмент створений 1744 р. баварцем Йоганом Вільде; складається з круглої коробки-корпусу з центральним резонаторним отвором, довкола якого

Металева скрипка

Скрипка, віолончель, контрабас

вбиті металеві цвяхи різної товщини та довжини; грають на цьому інструменті проводячи по цвяхах скрипковим смичком.

Скрипка Штроха

СКРИПКА ШТРОХА (ВІОЛНО-ФОН)

— різновид скрипки, в якій для посилення звуку використовуються не дерев'яний корпус, а металевий розтруб; звучить набагато голосніше звичайної, її звук більш сфокусований, що зумовило широке її використання на студіях при записі грамплатівок; використовувалась також у театрах, мюзик-холах; з появою мікрофонів та електроскрипки популярність інструменту впала; названа на честь винахідника, Йоганна Штроха (1828—1914). / У Молдові та Румунії з початку ХХ ст. відомий місцевий різновид скрипки Штроха, де використано діафрагмовий резонатор за принципом грамофона — такий інструмент досі іноді вживається в оркестрах, що виконують народну музику.

СКУДУЧАЙ — литовська багатоствольна флейта, подібна до флейти Пана, що складається з двох дерев'яних або тростинних стволів різної довжини та діаметру; застосовується в ансамблях з 3-6 осіб, де кожний виконавець грає на 1-3 інструментах.

СЛАБКА ДОЛЯ ТАКТУ — доля, на яку не припадає акценту.

СЛАЙД-ГІТАРА — див. ГІТАРА.

СЛЕНДРО — одна з найбільш поширених в індонезійській музиці звукорядних систем (див. ПЕЛОГ); утворений шляхом поділу октави на 5 однакових інтервалів (по 1 1/4 тони); висота кожного тону коливається залежно від настроювання гамелана; має, як і *пелог*, три ладотональних модифікації.

СЛОУФОКС — повільний фокстрот.

СЛУХ — див. МУЗИЧНИЙ СЛУХ, ВНУТРІШНІЙ СЛУХ, АБСОЛЮТНИЙ МУЗИЧНИЙ СЛУХ.

СМИК — I. Давньоруська назва смичкового музичного інструменту, яка згадується в пам'ятках письменності до XVI ст. II. Старовинна назва смичка.

СМИЧКОВІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — група струнних музичних інструментів, звук на яких видобувається за допомогою смичка, яким проводять по натягнутих струнах; в сучасній академічній музиці використовують чотири смичкові інструменти — СКРИПКА, АЛЬТ, ВІОЛОНЧЕЛЬ та КОНТРАБАС, ці інструменти утворюють струнну групу симфонічного або камерного оркестру, при цьому скрипки зазвичай поділяються на дві партії — перших та других скрипок; група смичкових інструментів вважається основою симфонічного оркестру, у неї найбагатші звукові можливості, загальний окрестровий діапазон тощо; повний обсяг усієї групи смичкових інструментів охоплює майже сім октав від контроктави до соль четвертої октави.

СМИЧОК — пристрій для звуковидобування на струнних інструментах, тонка вигнута дерев'яна тростина з натягненим пучком волосся; класична конструкція **скрипкового смичка** виникла наприкінці XVIII ст.: складається з круглої або восьмикутної *тростини*, *слідка*, *головки-есика* з пазом, виготовленої з фернамбукової деревини, яка поєднує легкість та міцність; *колодочки* з кільцем; смичкового *гвинта* з *гайкою*; *клинців* для фіксації пучка тонкого і круглого переважно білого кінського волосу в головці та колодочці; тростину біля колодочки обмотують срібною *канітеллю*; *смички* для *альта*, *віолончелі*, *контрабаса* відрізняються від скрипкового конструкцією, розміром та способом тримання. / Натираючи *смичок* каніфоллю, виконавець може видобувати звук на струнних смичкових інструментах.

СОІНАРІ — грузинський духовий музичний інструмент, подібний до флейти Пана; складається з 6 трубок, розташованих за довжиною від центру до країв і настроєних за зменшеним та мажорним (або мажорним і мінорним чи двом зменшеним) тризвуком; застосовується як сольний і ансамблевий інструмент у пастухів Гурії та Мінгрелії.

СОЛЕЯ — в грецькій церкві місце, де знаходились півчі, в церквах стародавньої Русі була ліквідована і від неї залишились крилоси.

СОЛІСТ — виконавець музичного твору для одного голосу або інструменту; той, що виконує СОЛО.

СОЛО — **I.** Музичний твір для одного виконавця з супроводом або без нього. **II.** В симфонічних, хорових та інших великих творах — самотійна партія або епізод, який виконує соліст. **III.** Самостійний виступ одного виконавця.

СОЛЬ — **I.** Одна з складових назв звуків, те саме, що *G* або *g*. **II.** Стрій транспонуючих інструментів (*in G*), який звучить на 2 ½ тони нижче, ніж записано (*альтова флейта*). **III.** Назва ключа.

СОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *соль* (те саме, що *G-dur*); має один дієз біля ключа (*фа-дієз*).

СОЛЬ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *соль* (те саме, що *g-moll*); має два бемолі біля ключа (*сі-, мі-бемоль*).

СОЛЬ-БЕМОЛЬ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *соль-бемоль* (те саме, що *Ges-dur*); має шість бемолів біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-, соль-, до-бемоль*); енгармонійно дорівнює *фа-дієз* мажору.

СОЛЬ-ДІЄЗ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *соль-дієз* (те саме, що *gis-moll*); має 5 дієзів біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-дієз*).

СОЛЬМІЗАЦІЯ — метод навчання співаків за запропонованим в XI ст. італійцем Гвідо з Ареццо складовими назвами звуків *ut, re, mi, fa, sol, la*; цей метод мав мету правильного інтонування тону і півтону при МУТАЦІЇ, тобто переносі їх на інші ступені звукоряду.

СОЛЬФЕДЖІО — вокальна вправа, виконувана без словесного тексту, але з вимовлянням на кожну ноту складової назви звука; назва навчальної вокальної дисципліни, що має розвиток слуху і набуття навичок співу за нотами.

СОЛЬФЕДЖУВАТИ — співати за нотами, називаючи звуки.

СОНА (ХАЙ-ДІ, ЛАБА) — китайський духовий язичковий інструмент з конічним стволом, 8 ігровими отворами та конічним розтрубом; різновиди — *велика сона (дасона)* і *мала сона (сяосона)* застосовуються у ритуальних весільних та похоронних обрядах, а також в народних ансамблях і оркестрах як сольний та супроводжувальний інструмент.

СОНАТА — на початку (з XVII ст.): назва всякого інструментального твору на відміну від вокального; згодом — особливий жанр інструментальної музики — у XVII ст., переважно скрипкової. / Як жанр і як музично-композиційний принцип соната породила дуже багато різних варіантів внутрішньої та циклічної будови: з одного боку, дала композиційну будову багатьом іншим жанрам, а з другого боку, музику інших жанрів увібрала до свого циклу; щодо композиційної будови, соната існує і у вигляді одночастинної композиції і у вигляді циклу.

СОНАТИНА — невелика соната, що від сонати звичайної відрізняється не тільки своїми розмірами, а й меншою глибиною змісту, меншою складністю музичного розвитку й фактури при додержанні спільних принципів побудови.

СОНАТНЕ АЛЕРГО (СОНАТНА ФОРМА) — форма музичних творів, що почала складатися в першій половині XVIII ст.; ґрунтується на протиставленні і інтенсивному драматичному розвитку здебільшого двох тем (музичних думок), звичайно контрастних за змістом, характером і структурою: напруженої вольової, динамічної, героїчної ГОЛОВНОЇ ПАРТІЇ і ліричної, м'якої, пісенної, ПОБІЧНОЇ ПАРТІЇ. / За будовою поділяється на три розділи: **(1) експозиція**, тобто виклад тематичного матеріалу (головної теми в головній тональності і побічної — в новій тональності); тут зав'язується основний *конфлікт* сонати; **(2) розробка**, в якій відбувається дальший розвиток тем, викладених в експозиції, а також розвиток і загострення конфліктів, протиріч, що виникають з контрастного протиставлення тематичного матеріалу; **(3) реприза**, тобто повторний, нерідко якісно новий виклад обох тем, звичайно в головній тональності; з кінця XVIII — початку XIX ст. у сонатному алерго виникає також і четвертий розділ — КОДА, яка йде за РЕПРИЗОЮ, у ній композитор дає узагальнюючий підсумок попереднього драматичного розвитку. / Сонатне алерго найчастіше зустрічається як перша частина сонати, симфонії, квартету, тріо або як самостійний твір.

СОНАТНИЙ ЦИКЛ (СОНАТНА ЦИКЛІЧНА ФОРМА) — форма музичного твору, яка складається з трьох або чотирьох частин, де перша викладається в сонатній формі.

СОНГ — I. Сатирична пісня чи балада в англійських або німецьких комічних операх, оглядах, музичних виставах тощо. II. Назва пісні, яка застосовується в поп-музиці, музиці року, зонг-опері тощо.

СОНОР — основна категорія гармонічної вертикалі в соноризмі, сполучення звуків, яке сприймається як єдине звукове забарвлення, де окремі звуки та інтервали не сприймаються окремо.

СОПА — I. Народний італійський танець з характерним синкопованим ритмом, що нагадує ритм жиги. II. Позначення синкопованого ритму, яке застосовувалось в Італії XVII ст. (див. ЛОМБАРДСЬКИЙ РИТМ).

СОПІЛКА — народний духовий музичний інструмент роду подовжньої флейти, виготовлений з дерева; залежно від довжини та перетину відрізняються сопілки високого, середнього і низького регістру, що дозволяє складати з них АНСАМБЛІ (ТРІО, КВАРТЕТИ); звук сопілки свисткового характеру, ніжний, близький до звука флейти.

СОПРАНО — назва найвищого за регістром жіночого співацького голосу; у хоровій партитурі нотується на найвищому нотному стані у скрипичному ключі.

Сопілка

СОПРАНОВИЙ КЛЮЧ — один з ключів групи до, який означає, що нота до першої октави (с1) знаходиться на першій лінійці нотного стану.

СОРТСИКО — баскський народний танець-пісня в розмірі 5/8 з незмінною послідовністю 3+2.

СОСТЕНУТО — виконавське позначення, яке означає витримування звуків на одному рівні гучності за помірною темпу.

СОТЕЗ (ЖЕТЕЗ) — швидкий стрибучий ВАЛЬС початку XIX ст., розміром у 2/4 або в 3/4, виконувався послідовною зміною пружних та настрибуючих *па* на півпальцях.

СОТЬЄ — спосіб гри на смичкових інструментах, який виконується дрібними рухами одним місцем смичка (близько його середини) у швидкому темпі та з невеликою силою звуку.

СОУЛ — вокальна джазова форма, що розвинулась з культової музики американських негрів (*госпел*), запозичивши багато елементів *ритм-енд-блюзу*; інколи так називають негритянську музику, пов'язану з блюзовою традицією.

СОУЛ-ДЖАЗ — диференційована форма *хард-бопу*, започаткована наприкінці 50-х років XX ст.

СОУЛ-РОК — напрямок *рок-музики*, сплав *блюзу* і *біту*; ритм джазово акцентований, з сильним африканським впливом; широко використовуються струнні та духові інструменти, ансамблевий і хоровий спів, проте електроінструменти не є обов'язковими.

СОУСЄДСЬКА — назва чеського народного танцю.

СОФТ-РОК — узагальнений термін, пов'язаний з мелодичними та ліричними піснями в музиці року, антипод *хард-року*.

СОЦІАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ — танець, що виконується головним чином для дозвілля, власного задоволення та спілкування.

СПАСМ-БЕНД — *англ. spasm band* — так називалися гурти, що грали на саморобних музичних інструментах створених з предметів, які зазвичай для видобування музичних звуків не використовуються; вперше виникли на вулицях Нового Орлеану наприкінці XIX ст.; такі гурти часто формувалися підлітками. / На початку XX століття подібні гурти були поширені у США та Англії.

СПЕЙС-РОК — напрямок електронної музики 70-х років ХХ ст., наближений до музики року, зокрема, прогресив-року; його характерними рисами є споглядальність, ускладненість композицій, особлива роль тембрів, ілюстративно-холодне звучання електронних інструментів, використання фольклорних мотивів або обробок класичних музичних творів, а також трансформованого звучання людського голосу.

СПІВАЦЬКА ПОСТАВА — положення тіла, яке приймає співак перед початком співу.

СПІВАЦЬКИЙ ГОЛОС — голос, вихований і опрацьований для виконання вокальних музичних творів, складна біофізична функція людського організму, сукупність музичних звуків, які утворюються голосовим апаратом; як акустичне явище, характеризується висотою, силою (*зучністю*), звуковисотним об'ємом (*діапазоном*), тембром (*забарвленням*) вібрато і дикцією (*розбірливістю*); **висота звука голосу** залежить від довжини голосових складок та кількості їх коливань на секунду — *герц* (*гц*), **сила** — від амплітуди коливань, **тембр** — від спектрального складу звуку, наявності в ньому високої, середньої та низької форманти, а також характеру вібрато. / За сукупністю акустичних ознак та інших факторів (*зона примарного звучання, теситурна витривалість та розбірливість вимови, хронаксія зворотного нерва*), а також за приналежністю до жіночої або чоловічої статі *співацькі голоси* поділяють на: **(1) дитячі** — (*а*) дискант (сопрано), альт; **(2) жіночі** — (*а*) сопрано (колоратурне, лірико-колоратурне, ліричне, лірико-драматичне, драматичне); (*б*) мецо-сопрано (дуже рідко колоратурне); (*в*) контральто; **(3) чоловічі** — (*а*) тенор (контратенор, тенор-альтіно, ліричний, лірико-драматичний, драматичний, героїчний); (*б*) баритон (ліричний, лірико-драматичний, драматичний); (*в*) бас (високий — кантанте, центральний, низький — профундо, дуже низький — октавіст, комічний — буффо). / Визначальним для виявлення та розвитку *співацьких голосів* є вплив національної мовної системи та мелодичного матеріалу, а також потяг до музики і масштаби її побутування в народі, особливості національної манери співу, психічного складу, темпераменту, менталітету, а також умови побуту, клімату тощо; своїми співоцями голосами відомі Італія, Іспанія, Україна.

СПІВЗВУЧЧЯ — ритмічно одночасне поєднання двох або більше звуків різної висоти, незалежно від того, чи консонуюче воно, чи дисонуюче.

СПІВСТАВЛЕННЯ ТОНАЛЬНОСТЕЙ — *див.* МОДУЛЯЦІЯ.

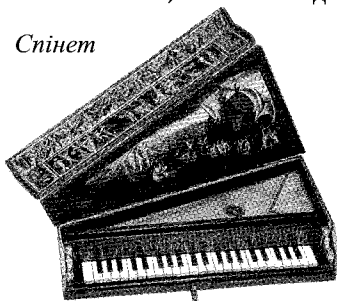
СПІКАТО — штрих, який застосовується для гри на смичкових інструментах і виконується подібним до кидання рухом смичка на струну для видобування кожного окремого звука.

СПІЛЬНИЙ АКОРД — акорд, який зустрічається на різних ступенях двох (інколи більше) тональностей.

СПІНЕТ (ЕПІНЕТ) — *фр.* *épinette*; *італ.* *spinetta* — струнний щипковий інструмент, різновид КЛАВЕСИНУ; має невеликий крилоподібний (французький спінет) або трапецієподібний (італійський спінет) корпус; у спінета одна клавіатура і один ряд струн, натягнутих відносно

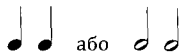
клавіатури діагонально зліва направо. / Головною частиною корпусу спінета є *клавіатура*; зверху розташовується *кришка*, піднявши яку можна побачити *струни*, *конфігураційні кілки* і *штеги*; тональний діапазон інструмента — приблизно чотири октави, що дозволяє виконувати на спінеті не тільки програмні класичні твори, а й різні імпровізації. / Корпус інструмента дерев'яний, а струни робляться з міді; оскільки інструмент вважається домашнім, то й розміри його невеликі: висота може досягати вісімдесяти сантиметрів, а ширина — не більше півтора метра. / Був популярним у Європі, зокрема у Франції у XV-XVIII ст., при цьому термін *спінет* (*epinet*) не мав досить чіткого визначення і ним могли означати також КЛАВЕСИН або ВЕРДЖИНАЛ.

Спінет

СПІРІЧУЕЛС — негритянські духовні пісні, що виникли у США в середовищі афро-американців на основі християнських духовних гімнів під впливом традиційної африканської музики.

СПОНДЕЙ — метроритмічна фігура, утворена чергуванням двох наголошених або (в античному віршуванні) довгих складів.

Спондей

СПОРІДНЕНІСТЬ ТОНАЛЬНОСТЕЙ — співвідно-

шення двох тональностей, яке визначається кількістю і значенням спільних акордів (тобто тих, що складають звуки, спільні для обох тональностей); в мажоро-мінорній системі ладів має **три ступеня**: **перший** — тональності, де тонічні тризвуки належать до спільних акордів; кожна тональність має шість тональностей першого ступеня спорідненості (дві - того ж ладу і чотири - протилежного; напр., для *C-dur* — *G-dur*, *F-dur*; *d-moll*, *e-moll*, *a-moll*, *f-moll*; для *c-moll* — *g-moll*, *f-moll*; *Es-dur*, *As-dur*, *B-dur*, *G-dur*); **другий** — тональності, в яких є хоча б один спільний тризвук (крім тонічного); кожна тональність має 11 тональностей другого ступеня спорідненості (вісім - того ж ладу і три - протилежного; напр., для *C-dur* - *B-dur*, *D-dur*; *Es-dur*, *As-dur*, *Des-dur*, *A-dur*, *E-dur*, *H-dur*; *g-moll*, *h-moll*, *b-moll*); **третій** — тональності, де немає жодного спільного тризвуку; кожна тональність має п'ять тональностей третього ступеня спорідненості (одну — того ж ладу і чотири — протилежного; напр., для *C-dur* — *Fis-dur*; *fis-moll*, *cis-moll*, *gis-moll*, *dis-moll*; для *c-moll* — *fis-moll*; *Fis-dur*, *H-dur*, *E-dur*, *A-dur*).

СРИНГ — вірменська поздовжня флейта з деревини, тростини або металу; має 7-8 ігрових отворів, діатонічний звукоряд, діапазон понад 2 октави; тембр оксамитовий, м'який; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент пастухів.

СТАБАТ МАТЕР — одна з середньовікових секвенцій, гімн католицького церковного обіходу.

СТАБУЛЕ — латиська свисткова флейта з діатонічним звукорядом.

СТАВКА — аплікатурний прийом гри на віолончелі та контрабасі, який полягає у затисканні струни великим пальцем; її застосування дає можливість розширити обсяг позиції до октави; позначається спеціальним значком над нотою.

СТАККАТО — вказівка на уривчасте виконання звуків мелодії, в нотопису умовно позначуване крапками, що ставляться над нотними головками або під ними.

СТАНДАРТ — **I.** Тридцятидвотактові пісні, що поділяються на восьми-тактові періоди (ААВА); ввійшли у практику джазового виконавства і використовуються як теми для імпровізацій. **II.** Зразок, який є вихідним для порівняння з ним інших об'єктів. **III.** В освіті: система основних параметрів, які вважаються за державну норму освіченості та визначає мінімум змісту навчального предмету і рівня підготовки учнів.

СТАРА ТОНАЛЬНІСТЬ — тональність, з якої відбувається модуляція в іншу (нову) тональність.

СТАРОВИННА ДВОЧАСТИННА ФОРМА — одна з найпоширеніших в XVII-XVIII ст. інструментальних форм, що складається з двох частин, які не мають контрастів; тематично неоднорідна і має формулу тонального плану T-D-S-T; попередниця старовинної та класичної сонатної форми, а також простих форм.

СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ (ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ЛАДИ) — лади, що їх вивчали та систематизували давньогрецькі вчені, назвавши за ім'ям старовинних грецьких племен; застосовувались в старогрецькій музиці; найважливішими з них були (цифрами вказано послідовність цілих тонів і півтонів у гамі): **дорійський** 1/2-1-1-1-1/2-1-1; **фригійський** 1-1/2-1-1-1-1/2-1; **лідійський** -1-1-1/2-1-1-1-1/2; **міксолідійський** 1/2-1-1-1/2-1-1-1; **гіподорійський** -1-1/2-1-1-1/2-1-1; **гіпофригійський** 1-1-1/2-1-1-1/2-1; **гіполідійський** 1-1-1-1/2-1-1-1/2. / У середньовіччя ці назви в іншому співвідношенні і порядку застосовувались для позначення ЦЕРКОВНИХ ЛАДІВ.

СТАРСОНАТНА ФОРМА — композиційна форма СОНАТНОГО АЛЕРГО, що передувала класичній сонаті; від класичного АЛЕРГО старосонатна форма відрізняється: **(1)** менш розвиненою головною артією; **(2)** відсутністю, як правило, контрастного співвідношення між головною та побічною партіями; **(3)** повторним проведенням головної партії (після побічної і заключної) у підлеглій тональності; **(4)** неповною репризою (побічна і заключна партії); **(5)** загальною двочастинною структурою.

СТАРОФРАНЦУЗЬКИЙ КЛЮЧ — див. КЛЮЧІ.

СТАР-ШОТІШ — *шотіш* кінця XIX ст., музика така ж як для шотішу; виконувався чергуванням *на* військового шотішу та обертанням *на вальс-галопі*.

СТВИРИ — **I.** Грузинська волинка з двома мелодичними трубками, але без бурдонних трубок; звукоряд діатонічний, діапазон — септима; застосовується для супроводу народних співаків. **II.** Духовий інструмент

СТИЛЬ

пастухів з соломини або гілочки шипшини з нарізним язичком, 5-6 ігровими отворами попереду та одним ззаду. **III.** Узагальнена назва грузинських народних дерев'яних духових інструментів.

СТИЛЬ — спільність засобів і способів художньої виразності, властива композиторам, живописцям, архітекторам, поетам та ін. тієї чи іншої епохи, того чи іншого творчого напрямку; сукупність композиційних ознак, характерних для творчості того чи іншого митця або народу.

СТИЛЬ ДЖУНГЛІВ — специфічне звучання джазового оркестру, якого досягають шляхом застосування у мідних духових інструментів різноманітних сурдин, характерних виконавських прийомів (гроул, уа-уа, фрулато, глісандо, брудні тони, блю ноутс), хрипкі звуки, що імітують голоси диких звірів та людини; був типовим для творчості Д. Елінгтона другої половини 20 -30-х років ХХ ст.

СТИЛЬ КАНЗАС-СІТІ — джазовий напрямок, який стосується музики біг-бендів міста Канзас Сіті (США) 1920-х років; для нього характерна експресивна манера виконання з яскраво вираженим *свінгом* і *фоур-бітом*; використанням *рифів* як в мелодії, так і в *бек-граунді*; груповими корусами і сольною імпровізацією; на розвиток цього стилю значною мірою вплинули *блюз* та *бугі-вугі*.

СТИХИРАР — зібрання стихир в одній книзі на всі свята року; нотні *стихирари* були видані наприкінці ХІХ ст, повний стихирар обіймає три групи співів — Мінеї, Тріоди, Октоїха; окремі стихирари включають також подобни, богородчини, догматики.

СТІЙКІ СТУПЕНІ ЛАДУ — звуки ладу, на яких можна завершувати музичний рух; *найбільш стійкими* в мажоро-мінорній системі є I ступінь (тоніка), а також III (верхня медіанта) і V (домінанта) ступені.

СТІЙКІСТЬ — властивість тоніки або тонічного тризвуку, яка при слуховому сприйманні дає відчуття завершеності руху.

СТОМП — джазовий прийом, який спирається на епізодичне проведення і повторення остинатних моделей, які динамізують музичний виклад, насичуючи його внутрішньою енергією.

СТОПА ПОЕТИЧНА — *див.* ПОЕТИЧНА СТОПА.

СТОП-КОРУС — корус, який виконується в техніці стоп-тайму.

СТОП-ТАЙМ — раптове припинення рівномірної ритмічної пульсації — граунд-біту та ансамблевого звучання з наступним відновленням через певний час; під час *стоп-тайму* один з джазових виконавців має можливість для імпровізації.

СТРАМБОТО — італійська поетична форма епохи Відродження, строфа, яка складалась з 11 віршів (т.з. *октава*), за змістом подібна сонету; музика спочатку створювалась для перших двох віршів, тричі повторючись без змін, пізніше відображала зміни рим і набувала наскрізної форми, охоплюючи всі вірші страмбото, що стало основою для виникнення МАДРИГАЛУ.

СТРАШАК — чеський народний танець, що виконується колом в темпі та ритмі польки, з плесканням у долоні; музичний розмір 2/4.

СТРЕЙДЖ-БЕНД — студентський джазовий оркестр для концертних виступів.

СТРЕТА — у фузі: стисла імітаційна побудова, в якій тема викладається одночасно у двох або більше голосах канонічно, тобто так що кожний імітуючий голос вступає до закінчення теми у попередньому голосі; у музиці багатоголосного складу: один зі способів найзосередженішого і найнапруженішого розкриття виражальних можливостей мелодій — теми.

СТРЕТО — прискорення темпу, доведення його до стрімкого.

СТРИТ-КРАЙ — архаїчний фольклорний жанр музичної культури США, тип міської трудової пісні вуличних рознощиків, яка має багато різновидів від коротких декламацій-вигуків до пісенних форм.

СТРОГИЙ СТИЛЬ — **I.** Стиль поліфонічної музики, що вирізняється суворою визначеністю інтонаційних та ритмічних норм (діатонічність, використання натуральних ладів, ритмічна простота, розміреність руху); характерний для хорової поліфонічної музики XV- XVI ст. **II.** Розділ навчального курсу поліфонії або контрапункту.

СТРОКА — **I.** У знаменному співі вказівка щодо умовного звуковисотного рівня знамен у певному гласі, хоча її висотне положення для кожного гласу не визначено. **II.** Структурна одиниця у піснеспівах знаменного співу, її головними ознаками є: наявність однієї або кількох мелодико-графічних формул (поспівка, фіга, лице), ритмічне продовження останніх звуків (подобен); за місцем *строки* бувають початкові, серединні, передкінцеві та кінцеві. **III.** Співацька партія в строчному співі.

СТРОФА — у віршуванні: сукупність кількох рядків, об'єднаних за принципом рими або спільним розміром.

СТРОФІЧНА СТРУКТУРА — принцип побудови музичних творів на підставі рівномірної періодизації руху, при якій кожна частина співрозмірна до наступної і всього цілого; іноді зветься також танцювальною структурою.

СТРОЧНИЙ СПІВ — від російського *строка* (рядок); форма церковного багатоголосся, що виникла в Росії у середині XVI ст.; назва походить від того, що над рядком тексту записувались 2, 3 або (з XVII ст.) 4 рядки без лінійних нот; рядки ці звались: нижній — **демественником** (писався тушшю), другий знизу — **низом** (писався кіноваррю), третій — **путтю** (писався тушшю), четвертий — **верхом** (писався кіновар'ю); усі голоси, в тому числі й основна мелодія, являли нескладне багатоголосся (основний голос із супроводом).

СТРУНА — пружна волосяна, жильна, металева, синтетична (капрон, нейлон та ін.), шовкова нитка, натягнена на музичному інструменті, яка є вібратором — джерелом звуку; для видобування низьких звуків застосовуються струни, обкручені канителлю — вібрація всієї струни дає основний тон, коливання її частин створює обертони, що загалом утворює гармонічний ряд; висота звуку забезпечується частотою вібрацій, сила — амплітудою, тембр — формою коливань.

СТРУННЕ ТРІО

СТРУННЕ ТРІО — I. Камерний ансамбль, до складу якого входять скрипка, альт і віолончель. II. Твір у формі сонатного циклу для трьох інструментів.

СТРУННИЙ КВАРТЕТ — I. Найпоширеніший вид камерного ансамблю, до складу якого входять чотири інструменти (дві скрипки, альт і віолончель). II. Твір у формі сонатного циклу для чотириструнних інструментів.

СТРУННИЙ КВІНТЕТ — I. Камерний ансамбль, до складу якого входять п'ять струнних інструментів (напр., дві скрипки, два альти, віолончель; дві скрипки, альт, дві віолончелі). II. Твір у формі сонатного циклу для п'яти струнних інструментів.

СТРУННИЙ ОРКЕСТР — оркестр, до складу якого входять струнні смичкові інструменти — *скрипки, альти, віолончелі і контрабаси*.

СТРУННІ ІНСТРУМЕНТИ (ХОРДОФОНИ) — музичні інструменти, у яких джерелом звуку є струна; за способом звуковидобування поділяються на щипкові, смичкові, та клавішні.

СТРУНОТРИМАЧ — деталь струнних інструментів, виготована з дерева, кістки, пластмаси, яка слугує для закріплення нижніх кінців струн; бувають рухливі та фіксовані (*див. ПІДГРИФОК*)

СТУПЕНЕВА ВЕЛИЧИНА ІНТЕРВАЛУ — *див. КІЛЬКІСНА ВЕЛИЧИНА ІНТЕРВАЛУ*.

СТУПЕНІ ЛАДУ — *див. СТУПІНЬ II*.

СТУПІНЬ (ЩАБЕЛЬ) — I. Назва кожного звука, що входить до музичного звукоряду, гами, ладу. II. Порядкове місце тону (звука) як елемента системи звукоряду. / Кожний ступінь у мажорно-мінорній системі має свій порядковий номер (I, II, III, IV, V, VI, VII), складові назви (*до, ре, мі, фа, соль, ля, сі*) чи відповідне літерне позначення (*с, d, e, f, g, a, h*); точна висота кожного ступеня визначається знаками альтерації або їх відсутністю.

СТУПІНЬ СПОРІДНЕНОСТІ — *див. СПОРІДНЕНІСТЬ ТОНАЛЬНОСТЕЙ*.

СУБАКОРД — частина поліакорду (зокрема, двозвуччя), яка окремо може виконувати функцію акорду.

СУБДОМІНАНТА — четвертий ступінь гами, один з головних; *див. ГОЛОВНІ СТУПЕНІ*.

СУБДОМІНАНТСЕПТАКОРД — септакорд, побудований на II ступені ладу.

СУБИТО — поняття, яке означає раптовість музичного руху.

СУБКОНТРОКТАВА — *див. ОКТАВА*.

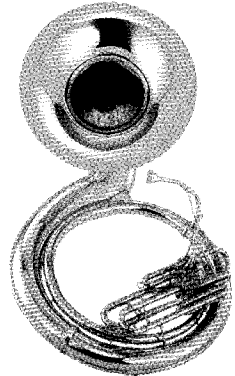
СУБМЕДІАНТА — I. Шостий ступінь мажорного або мінорного ладу, який позначається римською цифрою VI або буквою D, поряд з S — один з головних неустой тональності, що знаходиться на кварту нижче тоніки. II. В гармонії: назва тризвуку, побудованого на VI ступені ладу.

СУБМОТИВ — найменша частина мотиву, яка може бути виокремлена, і має елементарну смислову і образну самостійність, повторюючись як мотив.

СУБСИСТЕМА (ПІДСИСТЕМА) — периферійне ладотональне гніздечко, яке має локальне гармонічне тяжіння до місцевої тоніки і входить у систему тяжіння до центральної тоніки.

СУДМАЛІНАС — латиський народний танець, який виконують 8 пар; музичний розмір 2/4; темп жвавий, веселий.

СУЗАФОН — мідний духовий інструмент басового звучання; різновид туби; надягається на тіло музиканта, і утримується на лівому плечі, що дозволяє легко грати при русі; свою назву отримав на честь американського капельмейстера і композитора Джона Філіппа Соуза (John Philip Sousa, 1854—1932), який популяризував його, використовуючи у своєму духовому оркестрі.

Сузафон

СУКТИНІС — литовський народний парний танець; музичний розмір 2/4; темп жвавий, веселий.

СУЛИНЬ (СУЛІНЬ, САЛИНГ) — загальна назва поздовжніх бамбукових флейт у народів Індонезії, Малайзії, Філіппін.

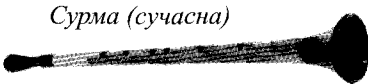
СУПЕРГРУПА — термін, яким журналісти визначають рок-групу, складену з відомих музикантів для концертного турне, запису альбому, тривалого співробітництва або іншого важливого проекту; поява *супергрупи* супроводжується гучною рекламною кампанією.

СУПЕРХІТ — пісня, яку полюбляє або знає переважна більшість населення. Цей термін стосується, як правило, естрадної музики.

СУПУТНИК — у фузі і споріднених з нею поліфонічних музичних формах — імітація теми, (ВОЖДЯ), відповіді до теми, до ВОЖДЯ, побудована в КВІНТУ.

СУРДИНА — пристрій вживаний для послаблення звучності деяких музичних інструментів: смичкових, мідних, духових, литавр, барабанів.

СУРМА (КОЗАЦЬКА ТРУБА) — давній український військовий сигнальний духовий інструмент, конусоподібна дерев'яна труба; зразки не збереглися, але припускається, що було два різновиди: **(1)** з *мундштуком*, без пальцевих отворів; **(2)** з *пищиком* та отворами (5-7 отворів).

Сурма (сучасна)

СУРНАЙ — духовий язичковий інструмент з подвійною тростиною, різновид зурни; поширений в Середній Азії, застосовується в ансамблевому музичуванні.

СУТАРТІНЕ — литовські народні багатоголосні пісні поліфонічного складу; їх виконували під час господарського обряду, супроводжуючи

рухи ритмічним співом; найдавніші *сутартіне* — епічні, пізніші — ліричні; різновиди: **(1) двяїнес** (двоє виконавців), **(2) тряїнес** (троє), **(3) кятурінес** (четверо). / За співвідношенням голосів поділяються на *монодійний, гетерофонічний, канонічний* та *контрастний* типи; характерною для них є велика кількість секунд, що надає їм, як і давнім українським народним пісням, наспівності та інтонаційної простоти.

СФОРЦАНДО — несподівано різке динамічне акцентування окремих звуків або акордів; позначається *sf, sfz, fz*.

СХЕМА — порядок або розміщення тематичного матеріалу в творі; вид або форма поділу музичного твору на частини (розділи, періоди, речення, фрази, мотиви або за якимсь іншим принципом).

СЦЕНА — майданчик для театральної дії акторів; також — частина сценічної дії або частина акту.

СЦЕНАРІЙ — I. Короткий виклад змісту п'єси. II. Детальний виклад змісту балету з розкриттям танцювальних і мімічних номерів. III. Драматургічний план лібрето(опери, балету, оперети тощо). IV. Літературний твір, призначений для втілення в кіно, телебаченні та ін.

СЦЕНІЧНИЙ ОРКЕСТР — духовий оркестр, що бере участь в сценічній дії, безпосередньо знаходячись на сцені (*див.* БАНДА).

СЮІТА — багаточастинний твір, що являє собою послідовність окремих, самостійних номерів, об'єднаних спільним ідейно-поетичним задумом, а також, відповідно до нього — певним порядком, нерідко спільною тональністю. / Старовинна танцювальна сюїта складається з кількох танців, серед яких найважливіші та обов'язкові: АЛЕМАНДА (повільний темп, дводольний розмір), КУРАНТА (швидкий темп, тридольний розмір), РАБАНДА (повільний темп, тридольний розмір) і ЖИГА (швидкий темп, складний тридольний розмір).

СЯКУХАТІ — загальна назва родини японських поздовжніх флейт, виготовлених з бамбуку; має 5-7 ігрових отворів. / Існувало понад 20 різновидів *сякухаті*, які застосовувались мандрівними монахами; в сучасній Японії існують інструментальні тріо, до яких входять, поряд з *сякухаті*, *кото* і *сямісен*.

СЯМІСЕН — японський триструнний щипковий інструмент зі шкіряною декою, подібний до лютні; на ньому грають плектром, інколи пальцями, вдаряючи не тільки по струнах, але й по деці, що створює оригінальний тембровий ефект; застосовується для супроводу співу, в ансамблевій грі, театральній музиці, а також в практиці музичного навчання у загальноосвітній школі Японії.

СЯО — китайська бамбукова флейта; зустрічається у вигляді багатоствольної (скріплені між собою як у *пан-флейті* 13-16 дудочок) та окремої флейти останній варіант досить популярний завдяки простоті виготовлення.

Сямісен

Т

Т — скорочене позначення тоніки, тобто першого ступеня гама або ладу.

ТАБЛ — спільна арабська назва групи ударних інструментів з родини мембранофонів (литаври, барабани тощо).

ТАБЛА — індійський ритмічний інструмент з ансамблю, який акомпанує солістам на ситарі, співакам і танцюристам; парний барабан з двох казаноподібних дерев'яних, глиняних або мідних інструментів: правий — великий називається **табла**, лівий — менший, що звучить на октаву вище, — **дага**; звук видобувають ударами пальців або кистей рук.

ТАБУЛАТУРА — у музиці Середньовіччя та Відродження — запис музики за допомогою знаків (букв, чисел), що вказували на висоту тону, місце на грифі або клавіатурі інструмента.

ТАВЛЯК (ТАБЛАК) — таджицький та узбецький ударний інструмент, різновид литаври з керамічним корпусом; звук видобувають пальцями рук; застосовується в ансамблевій грі та для супроводу танців.

ТАГ — вірменський вокальний експресивний твір ліричного або лірико-драматичного характеру в формі розгорнутої одноголосної багатотемної композиції, поширеної в середніх віках.

ТАГАСАЦ — вірменський музикант, виконавець тагу.

ТАГЕРТУ — вірменський музикант, автор тагу.

ТАКСИМ — інструментальний жанр арабської класичної музики, основою якого є принцип макама; визначальна риса — імпровізаційність; звичайно виконується як самостійний твір, а також як вступ до вокальних п'єс.

ТАКТ — у період мензуральної нотації тривалість повного такту вимірювалася рухом руки, доторк якої до пульту вказував швидкість темпу; тепер — невелика частина музичного руху, що містить у собі один ударний момент (акцент) і один або декілька не ударних моментів та служить для вимірювання часу в музиці (відлічування долей).

ТАКТОВА РИСКА — у нотопису: вертикальна риска, що перетинає нотоносець або декілька об'єднаних нотоносців і відокремлює такти один від одного.

ТАКТОВИЙ АКЦЕНТ

ТАКТОВИЙ АКЦЕНТ (МЕТРИЧНИЙ АКЦЕНТ) — акцент, що припадає на першу долю такту, початковий акцент.

ТАКТОВИЙ РОЗМІР — кількість сильних долей в такті.

Тактові розміри

2/1, 2/2, 2/4, 2/8, 2/16 — простий дводольний такт

3/1, 3/2, 3/4, 3/8, 3/16 — простий тридольний такт

4/2, 4/4, 4/8 — складний симетричний чотиридольний такт

5/4, 5/8 — складний несиметричний п'ятидольний такт

6/4, 6/8, 6/16 — складний симетричний шестидольний такт

7/4, 7/8 — складний несиметричний семидольний такт

9/4, 9/8, 9/16 — складний симетричний дев'ятидольний такт

12/4, 12/8, 12/16 — складний симетричний дванадцятидольний такт

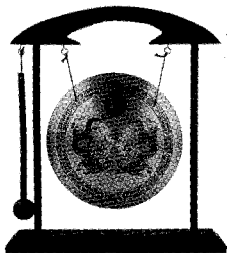
ТАЛА — принцип метроритмічної організації індійської класичної музики, заснований на багаторазовому повторенні метроритмічного циклу — **аварта**; кожний тала пов'язаний з певним емоційним станом людини — **расою**.

ТАЛЬЯ — в ізоритмічному мотеті XIV-XV ст. така ритмічна структура, яка остинатно повторюється в будь-якому голосі, найчастіше тенорі.

ТАМБУР — невеликий, так званий військовий барабан, вживаний у військових духових, а також симфонічних оркестрах.

ТАМБУРИН — те саме, що й бубон з бубонцями та брязкальцями; також в Іспанії і на півдні Франції — назва старовинного народного танцю у розмірі 2/4 або 4/4, виконуваного з тамбурином (бубоном у руці).

ТАМБУРИЦА — югославський щипковий музичний інструмент з овальним дерев'яним корпусом та 3-4 струнами; на ньому виконували супровід до танців.

Там-там

ТАМТАМ (ТАМ-ТАМ) — I. Італійська назва китайського гонга. II. Африканський барабан.

ТАМУР — двострунний народний (аварський, дагестанський, кумицький, лезгинський) щипковий інструмент типу лютні, з дерев'яним видовбаним корпусом, сосновою декою з резонаторними отворами, 5-6 ладами та струнами з жил або кінського волосся; стрій — квартовий ($a - d1$); звук видобувають брязканням; застосовується для супроводу співу.

ТАНБУР — таджицький та узбецький народний струнний щипковий сольний та ансамблевий інструмент, подібний до лютні, з дерев'яним грушоподібним корпусом, декою, 16-19 основними та 4-7 додатковими ладами та трьома металевими струнами (1 — мелодичною та 2 — бурдонними; звукоряд діатонічний, звук видобувають плектром).

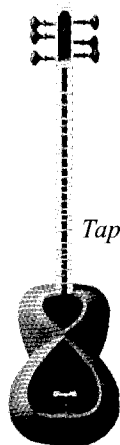
ТАНГО — іспанський танець народного походження, рід хабанери, батьківщиною якого є Куба; на початку ХХ ст. став поширюватися в Америці, а далі — в Європі, як салонний або естрадний парний танець; виконується в помірному темпі у розмірі переважно $2/4$.

ТАНЕЦЬ — вид мистецтва, в якому художньо-емоціональні образи створюються за допомогою ритмічних пластичних рухів, різних виразних положень людського тіла.

ТАНЄВСЬКА СИСТЕМА ПОЗНАЧЕННЯ ІНТЕРВАЛІВ — запропонований російським композитором і вченим С. Танєєвим спосіб цифрового позначення кожного інтервалу — на одиницю менше за звичайне позначення, прийняте в *елементарній теорії музики і гармонії*: унісон 0; секунда 1; терція 2; кварта 3; квінта 4; секста 5; септима 6; октава 7; нона 8; децима 9; ундецима 10; дуодецима 11; терцедецима 12; квартдецима 13; квінтдецима 14. / Дає змогу правильно відтворити такі дії з інтервалами як додавання або віднімання, потрібні при створюванні музики у рухливому контрапункті; при звичайному позначенні інтервалів 4 (кварта) + 5 (квінта) = 9 (ноні) — результат не відповідає дійсності, при танєєвському ж позначенні 3 (кварта) + 4 (квінта) = 7 (октави) — результат правильний.

ТАНЦЮВАЛЬНА МУЗИКА — I. Музика, призначена для супроводу танців, а також похідні від неї музичні твори, що не призначені для танців та мають самостійну художню цінність. II. Легка музика, що супроводжує популярні побутові танці; для неї характерні чіткий ритм, специфічний для кожного танцю темп; у ХХ ст. набула величезної популярності, зумовленої розвитком засобів масової комунікації.

ТАР — струнний щипковий плектроний інструмент; припускають, що вперше він виник на території давньої перської держави; сьогодні поширений в Азербайджані, Вірменії, Афганістані, Ірані, Іраку, Туреччині, Таджикистані, Узбекистані та інших країнах Близького Сходу; є базовим інструментом у традиційній музиці Азербайджану та Ірану, здійснивши глибокий вплив на тенденції класичної музики в цих країнах. / Видовбується з дерева у формі, що нагадує гітару; має корпус у вигляді двох чаш з тутового дерева, затягнутих мембраною (замінює деку) з тваринного міхура або риб'ячої шкіри, довгу шийку та головку з горіхового дерева; на грифі розміщено 22 нав'язних лади та 2-3 додаткових очеретяних, наклеєних при корпусі; основні лади фіксуються вставними дерев'яними кілочками, розміщеними у спеціальному жолобку шийки; традиційний стрій азербайджанського тара передбачає поділ октави на 17 звуковисот (ступенів); звук видобувається роговим плектром. / Існують дві модифікації цього інструмента: (1) **іранський тар** — давніший, 6-струнний та (2) **азербайджанський тар** — 11-струнна модифікація давнього ін-

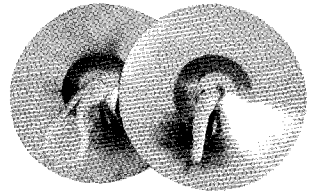
струмента, створена у XIX ст. музикантом-конструктором Садихджаном (Мірза Садих Асад огли). (Див. також ВІРМЕНСЬКИЙ ТАР).

ТАРАК'ЯМА — старовинний азербайджанський народний танець; музичний розмір 6/8; темп жвавий.

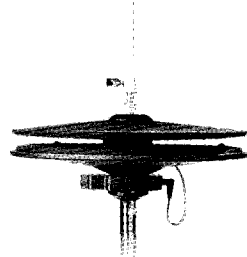
ТАРАНТЕЛА — назва італійського народного танцю в дуже швидкому русі у розмірі 6/8.

ТАРАФ — молдавський і румунський народний оркестр, до складу якого входять *скрипка, кобза, цимбали, віолончель, бубон* та ін.; виконує пісенні й танцювальні мелодії, супроводжує проведення свят.

ТАРІЛКИ — назва музичного ударного інструмента, що складається з двох мідних кругів зі шкіряними ручками, якими вдрають один об другий для видобування звуку; звук різкий без певної висоти, застосовується у симфонічній, духових та інших оркестрах; партії тарілок нотуються на одній нотній лінії, на якій випи-сується лише ритмічний малюнок.

Тарілки

Тарілки для електричних барабанів

ТАРОГАТО — угорська назва духових інструментів: **I.** Інструмент типу гобою з подвійною тростиною, спорідненій зурні і поширений в Угорщині XVI-XVIII ст. **II.** Інструмент типу сучасного кларнета з конічним стволем та оди-нарною тростиною.

ТАУРЕ — латиська труба, виготовлена з берести, дерева, вільхової кори, яка побутувала як си-гнальний інструмент.

ТВІСТ — танець з групи *рок-н-ролу*, музику яко-го створив Х. Боланд у 1958 році, а виконав у 1961 році негритянський співак Ч. Чеккер; му-зичний розмір 4/4, сильні долі акцентовані, темп швидкий, ритм чіт-кий; був популярним серед молоді у 61-63 роках XX ст.

ТЕАТРАЛЬНА МУЗИКА — музика, що супроводить сценічну дію або пе-редує їй з метою тлумачення її, поглиблення характеристики образів героїв і розкриття драматичної ситуації.

ТЕДЕСКА — італійська назва танцю, подібного до *лендлеру* та *вальсу*, по-ширеного в Європі XVIII - XIX ст.

ТЕЗИС (СИЛЬНА ДОЛЯ ТАКТУ) — в музиці: акцентована частина такту, яка при диригуванні означається опусканням руки; див. АРЗИС.

ТЕЙЛ-ГЕЙТ — спосіб гри на кулісному тромбоні, поширений у музикан-тів традиційного джазу; характеризується довгими гліссандо — встав-ками перед початком імпровізації або заключним проведенням теми.

ТЕЛАРМОНІУМ (ДИНАМОФОН, ТЕЛЕГАРМОНІУМ) — перший у світі електромузичний інструмент, запатентований американським вина-

хідником Таддеусом Кехіллом (Thaddeus Cahill) у 1897 році, сконструйований у 1906 році. / Телармоніум являв собою набір з 145 спеціальних електрогенераторів, що виробляли змінний електричний струм різних частот, та складної системи перемикачів й індукторів, націлених на здійснення аддитивного синтезу звуку; керування інструментом здійснювалося за допомогою динамічної клавіатури об'ємом 7 октав; амплітудний діапазон сягав від 40 до 4000 Гц; *усього було сконструйовано три інструменти*: перший важив близько 7 тон, другий та третій — порядку 200 тон; вони були завдовжки близько 18 метрів та оцінювалися у 200 000 доларів. / Інструмент призначався для прослуховування музики по телефону, хоча проводилися й концерти у спеціально побудованому в Нью-Йорку «Телармоніум-Холлі»; грали на інструменті як правило два музиканти, причому музичний репертуар та прийоми гри були подібними до органного виконання; дотепер не збереглося жодного телармоніума, так і жодного аудіозапису його гри.

ТЕЛЕГАРМОНІУМ — *див.* ТЕЛАРМОНІУМ.

ТЕМА — музична думка, що лежить в основі твору і знаходить собі вираз насамперед в інтонаційно-виражальній, правдивій мелодії, яка узагальнює істотні, типові риси дійсного життя, психіки народу.

ТЕМА З ВАРІАЦІЯМИ — композиційна будова (іноді самостійний жанр) інструментального твору, що становить початковий виклад музичної думки, написаний звичайно в простій пісенній формі та кілька її перетворень, варіантів, так званих ВАРІАЦІЙ.

ТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК — розробка теми або її окремих елементів — інтонацій, ритміки, гармонічних зворотів — різними композиційними засобами.

ТЕМБР — своєрідність характеру звучання, його якісно особливе забарвлення, обумовлене кількістю і відносною силою призвуків (обертонів), які за фізичними законами супроводять основний звук.

ТЕМІР-КОМУЗ — киргизький народний щипковий інструмент, різновид варгану, металева підківка з язичком для видобування бурдонного звуку, висота якого визначається формою резонатора — ротової порожнини; застосовується для супроводу популярних ліричних мелодій.

ТЕМП — швидкість відлічування одиниць часу в процесі музичного руху; у нотопису вказується переважно італійськими термінами, наважливіші з яких (у порядку збільшення швидкості): **lento, adagio, grave, andante, andantino, moderato, allegretto, allegro, vivo, vivace, presto, prestissimo**.

ТЕМПЕРАЦІЯ — прирівнення, розміщення музичних звуків за їх висотою; температура рівномірна — розміщення усіх музичних звуків за рівними півтонами, запропонована в 1960 р. А. Веркмейстром і вживана тепер для настроювання фортепіано, органа та інших інструментів.

ТЕМПЕРОВАНИЙ СТРІЙ — стрій музичного звукоряду, заснований на розміщенні всіх ступенів за рівними півтонами на відміну від натурального, в якому не всі півтони рівні.

ТЕМПЛ-БЛОК — *англ. temple-block* — ударний дерев'яний музичний інструмент з родини ідіофонів корейського походження з визначеною висотою звуку, виготовлений з твердих порід деревини: звук м'який, густий, трохи глухуватий; застосовується в комплекті з декількома інструментами (звичайно п'яти), покладених на підставку.

ТЕМПО РУБАТО — довільний з ритмічного погляду, темп музичного виконання, коли заради емоційної виразності допускаються відхилення від рівномірного темпу.

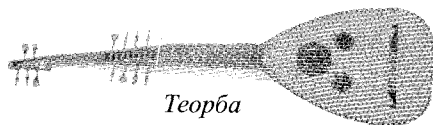
ТЕНОР — назва чоловічого співацького голосу високого регістру.

ТЕНОР-БАС — назва мідного духового інструмента тенорово-басового регістру.

ТЕНОРГОРН — назва мідного духового інструмента з родини *бюгельгорнів*.

ТЕНОРОВИЙ КЛЮЧ — *див. КЛЮЧІ*.

ТЕОРБА — щипковий струнний інструмент, басовий різновид лютні; відрізняється від звичайної лютні великим корпусом та довгим грифом, а також більшою кількістю басових (бурдонних) струн, які удвічі довші від басових струн лютні; інструмент має два колкових механізми та два резонансні ящики. / З'явилась в середині XVI ст. у зв'язку з необхідністю розширення списку інструментів басового діапазону в опері та інших музичних творах; винахідник теорби — італієць Антоніо Барді (*Antonio Bardi*); в XVII та на початку XVIII ст. вона була розповсюджена не тільки в Італії, але і в Британії та Німеччині й Голандії, переважно як ансамблевий інструмент; з часом перестала відповідати новим виконавським вимогам і виявилася менш пристосована до нових акустичних умов великих будівель епохи бароко, тому в середині XVIII ст. вийшла з ужитку. / На теренах Речі Посполитої та України, теорба перетворилась на ТОРБАН, інструмент трохи іншої будови і призначений для акомпанування співу, який часто плутають з теорбою.

Теорба

ТЕОРБАН — *див. ТОРБАН*.

ТЕОРІЯ АФЕКТИВ — система музично-естетичних поглядів, поширених в XVII-XVIII ст., за якими музика змальовує людські почуття (афекти) і керує ними; теоретичні праці в цій галузі містять не тільки класифікацію почуттів, але й нормативні рекомендації щодо афективного впливу на людину певних ладів, ритмів, тональностей, музичних форм, стилів тощо.

ТЕРМЕНВОКС (ЕТЕРОФОН) — електронний музичний інструмент, який створив Лев Термен в Санкт-Петербурзі, в 1919 році; інструмент одразу зацікавив багатьох композиторів, оскільки на ньому вперше можна було виконувати музичні твори, а не просто створювати шуми, і це був перший в історії людства музичний інструмент на якому можна було грати не торкаючись його руками; в перших, класичних, моделях, ке-

Терменвокс

менвокс можна почути в академічній, джазовій, експериментальній та кіномузиці. / У світі існує всього дві школи терменвокса — японська та московська.

ТЕРЦДЕЦИМА — назва тринадцятого ступеня двооктавної гами; також — назва інтервалу між даним ступенем і тринадцятим уверх або вниз; велика терцдецима дорівнює $10^{1/2}$ тонам, мала — 10 тонам.

ТЕРЦЕВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ АКОРДІВ — у науці про гармонію: співвідношення двох акордів, основні тони, яких стоять на інтервал терції один від одного, наприклад, акорди: 1 і 3; 2 і 4; 3 і 5 ступенів тощо.

ТЕРЦЕВИЙ ТОН АКОРДУ — так зветься той тон акорду, що утворює з основним тоном інтервал терцію; умовно позначається цифрою 3 і зберігає свою назву в усіх видах розміщення і в усіх обертаннях.

ТЕРЦЕТ — ансамбль з трьох виконавців; музичний твір, призначений для виконання трьома співаками або інструменталістами; те саме, що й тріо; також у поезії — тривірш.

ТЕРЦІЯ — назва третього ступеня гами; також — назва інтервалу між даним ступенем і третім уверх або вниз; велика терція дорівнює 2 тонам, мала $1\frac{1}{2}$ тону.

ТЕРЦКВАРТАКОРД — скорочена назва терцквартсекстакорду — друге обертання септакорду; характеризується квантовим тоному басі (нижньому голосі).

ТЕСИТУРА — переважаюче розташування звуків за висотою в музичному творі по відношенню до діапазону голосу (вокалу) або до музичного інструменту; розрізняють високу, середню і низьку теситури, відповідні можливостям високих, середніх і низьких співочих голосів та різновидів музичних інструментів.

ТЕСНИФ — строфічна пісня народів Близького Сходу.

ТЕТРАХОРД — вироблена у стародавніх греків і досі збережена назва чотириступінного звукоряду, що лежить в основі побудови восьмиступінної діатонічної гами, яка складається з двох *тетратрахордів*; *тетрахорди* відрізняються один від одного порядком чергування тонів і півтонів.

ТЕХНІКА — сукупність способів і навичок, потрібних для художнього виконання музичних творів; техніка композиторська — вміння написати

музичний твір на підставі ідейно-художнього задуму і втілити його повноцінними засобами музичної вражальності, що вимагають знання людського голосу, фортепіано, оркестрових інструментів, законів багатоголосся, гармонії тощо.

ТЕХНО-РОК — музика року, в якій здійснюються експерименти в галузі електронного звучання.

ТЕХНО-ТРЕШ — треш-метал з надзвичайно складним аранжуванням та одночасним використанням прийомів академічної музики.

ТИБІЯ — I. Давньоримський інструмент типу флейти. II. Див. АВЛОС.

ТИЛИНКА — молдавський і румунський народний духовий інструмент, виготовлена з бузини пастуша флейта без ігрових отворів. Звукоряд натуральний, звук пронизливий; на ній виконують сольні пастуші награти і танцювальні мелодії.

ТИМБАЛЕС — кубинський ударний інструмент невизначеної висоти звуку з родини мембранофонів, оригінальні барабанчики з міді висотою до 16 см та різного діаметру (33 і 36 см), з'єднані невеликою перетинкою; звук видобувається дерев'яними паличками; широко використовуються в естрадних оркестрах.

ТИМПАН — *итал. timpano* — литавра.

ТИМПЛІЦТО — старовинний східний ударний інструмент з родини мембранофонів, два обтягнених шкірою полив'яних горщики з отворами у дні; звук видобувають дерев'яними паличками з кульками; застосовується в естрадних, інколи симфонічних оркестрах.

ТИРАНА — андалузський танець; музичний розмір 6/8, темп швидкий.

ТІЄНТО — сольна інструментальна віртуозна п'єса XVI - XVIII ст., подібна ричеркару, яка створювалась для *віуели, органу* та клавішних інструментів.

ТИРОЛЬСН — I. Жвава тридольна пісня-танець, подібна до *лендлера* чи *вальса*; виконується в манері *йодль*. II. Назва балетних номерів та п'єс, що імітують танці альпійських горців.

ТІСНЕ РОЗТАШУВАННЯ — таке розташування чотириголосного акорду, коли інтервал між першим і третім голосами не більший за октаву, а відстань між третім голосом і басом не береться до уваги (див. ШИРОКЕ РОЗТАШУВАННЯ).

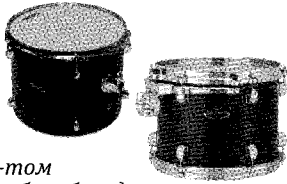
ТКАНИНА МУЗИЧНА — сукупність звукових елементів твору (в гомофонії — усіх голосів); у монодійному та поліфонічному складі співпадає з ФАКТУРОЮ.

ТОККАТА — в органній музичній літературі XV і XVI ст.: вид прелюдії або фантазії імпровізаційно-віртуозного характеру; пізніше і тепер — жанр інструментального твору (для органа або фортепіано) швидкого руху з ефектними пасажирами і багатством ударної техніки.

ТОККАТИНА — *итал. toccatina* — маленька ТОККАТА.

ТОЛГАУ — один з видів творчості казахських акинів; зміст *толгау* пов'язаний з історичними подіями, radoщами та стражданнями людини.

ТОМ-ТОМ — ударний музичний інструмент китайського походження з родини мембранофонів, циліндр, обтягнений шкірою або плівкою з одного або двох боків, звук видобувається паличками від малого барабану, колотушками чи мітелками; родина том-томів: *п'ікколо, сопрано, альт, тенор* (кріпляться до великого барабану), *баритон, бас, контрабас* (встановлюються на окремих підставках).

Том-том
(том барабани)

ТОН — **I.** В акустиці: інтервал між двома діатонічними ступенями, що виражений числом $9/8$ (великий діатонічний тон). **II.** В елементарній теорії музики: міра для вимірювання величини інтервалів, рівна двом півтонам. **III.** У певних виразах означає *тональність* («співати, грати в тоні до мажор» тощо) або *тональне настроювання слуху* («дати співакові тон»).

ТОНАДИЛЯ — іспанська музична комедія XVIII-XIX ст., яку виконували у вигляді інтермедії між діями комічної опери.

ТОНАЛЬНІСТЬ — звуковисотне місце ладу; назва тональності визначається назвою того ступеня звукоряду, що є ТОНІКОЮ; у нотопису позначається ключовими знаками альтерації, залежно від яких усі тональності поділяються на **дієзні та бемольні**.

ТОНАЛЬНІСТЬ ГАРМОНІЧНА — заснований на акорді (гармонії) тип мажорно-мінорної тональної системи.

ТОНАЛЬНІСТЬ МЕЛОДИЧНА — в монодичній музиці тип тональної системи, яка спирається на окремий тон.

ТОНІКА — назва першого ступеня гама, ладу.

ТОНІЧНИЙ ТРИЗВУК — тризвук, побудований на тоніці, тобто на першому ступені ладу; за своїм формоутворювальним значенням є акордом стійким; служить інтонаційною опорою при тональному слуховому настроюванні.

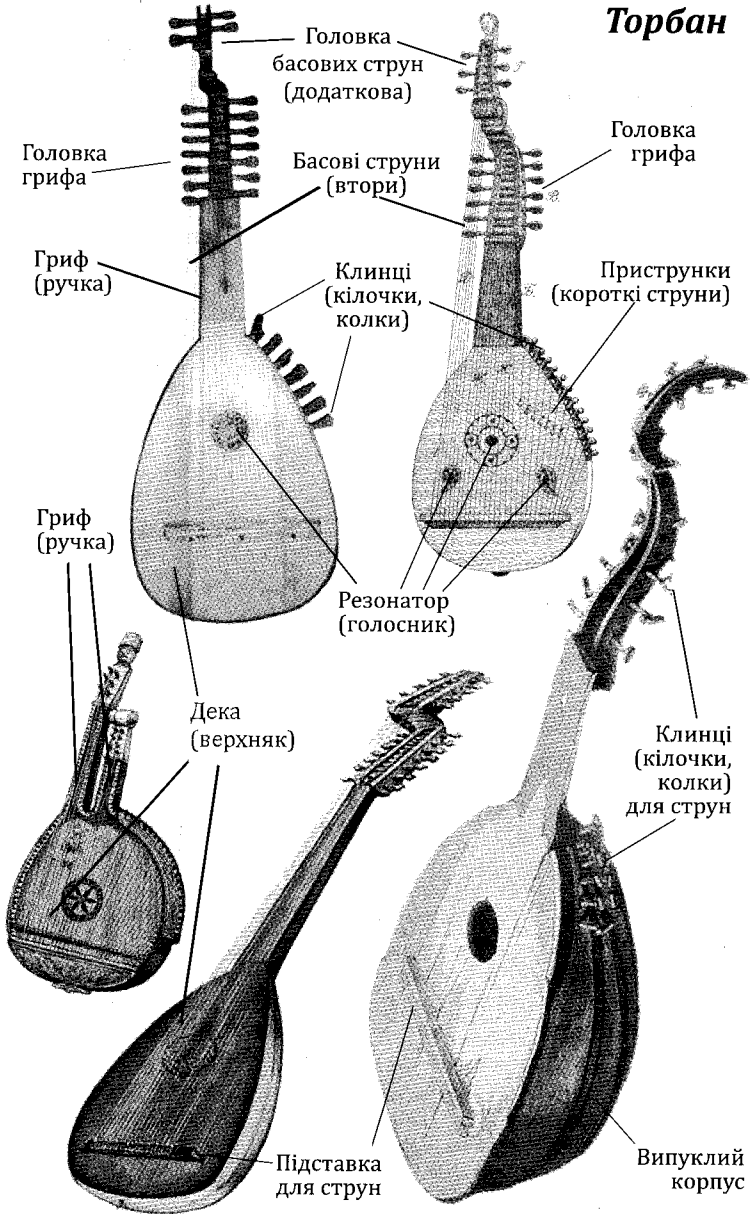
ТОНОВА ВЕЛИЧИНА — див. ЯКІСНА ВЕЛИЧИНА ІНТЕРВАЛУ.

ТОНУС СПІВАЦЬКИЙ — активний стан співацького апарату, високий рівень його готовності до фонаційного процесу.

ТОПШУР — алтайський народний струнний щипковий інструмент, подібний до двострунної лютні; стрій квартовий; застосовується для виконання вступів до розділів алтайського літопису та для супроводу.

ТОРБАН (ТЕОРБАН) — народний струнний щипковий музичний інструмент (30-40 струн), з родини лютневих, близький до ТЕОРБИ, від якої різниться додатковими приструнками, як на БАНДУРІ; був поширений з першої половини XVIII до початку XX ст. в Україні та Польщі; причиною розповсюдження цього музичного інструменту на українських теренах було наслідування шляхтою модних світських звичаїв, що існували при королівському дворі.

Торбан

ТОРДЬЙОН — старовинний французький бальний танець народного походження; розмір тридольний, з XVI ст. — дводольний.

ТОРУПІЛЬ — естонська волинка з трьома або п'ятьма трубками, поширена в XVI - XIX ст. як сольний і ансамблевий інструмент.

ТРАДИЦІЙНИЙ ДЖАЗ — *англ. traditional jazz* — узагальнена назва ранніх стилів джазу — новоорлеанського, диксиленду, чиказького (КЛАСИЧНИЙ ДЖАЗ).

ТРАКТУВАННЯ — *див. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ.*

ТРАКТУС — спів з римської меси, який виконується замість *алілуя* або *градуала* у дні покаяння, великого посту чи жалобної служби; спочатку виконувався солістом, пізніше — *антифонно*.

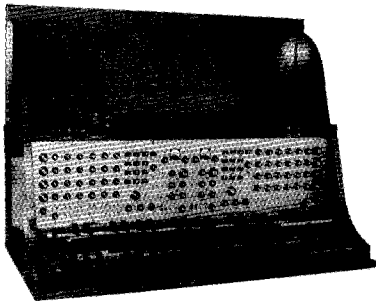
ТРАНСКРИПЦІЯ — обробка музичного твору з метою запровадження нових виражальних елементів для виконання на іншому інструменті, а іноді ідейно-художнього перетлумачення музики.

ТРАНСПОЗИЦІЯ — перекладення музичного твору з однієї основної тональності в іншу основну тональність без будь-якої зміни самої музики.

ТРАНСПОНУЮЧІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — духові музичні інструменти, які при виконанні на них музичних творів, автоматично, залежно від своєї будови, транспонують на певний інтервал вгору або вниз (проти нотного запису): інструменти *in B* (настроєні в *сі-бемоль мажорі*) транспонують на тон униз, наприклад кларнет *in B*; *in A* (настроювані в *ля мажорі*) транспонують на півтора тона вниз, наприклад кларнет *in A*; інструменти *in Es* (настроювані в *мі-бемоль мажорі*) транспонують на півтора тона вгору, наприклад валторна *in Es*; інструменти *in F* (настроювані в *фа мажорі*) транспонують на $2\frac{1}{2}$ тона вгору або $3\frac{1}{2}$ тона вниз, наприклад валторна *in F*; Інструменти *in C* (настроювані в *до мажорі*) не транспонують або (деякі) транспонують на октаву.

ТРАУТОНІУМ — електронний музичний інструмент, створений німецьким інженером Фрідріхом Тротвейном у 1930 році; як і у більшості то-

гочасних електронних інструментів, в основі його конструкції були лампові генератори на коливальному контурі; замість клавіатури траутоніум був оснащений смужкою (або кількома в поліфонічній версії) чутливою на дотик, що виконувала функцію резистора змінного опору; в пізніших моделях було додано смуги з металевими застілками, якими можна було помічати певні тони і використовувати їх як клавіші, це

Траутоніум

дозволяло точно налаштувати мікротоновий стрій інструменту. / Первісна версія інструменту була зроблена фірмою Telefunken, траутоніум мав діапазон у три октави, який міг зсуватися перемикачами вниз або вгору; інструмент був оснащений додатковими генераторами, контрольованими серією перемикачів та регуляторів, що збагачували звучання додатковими гармоніками і низку фільтрів, що додатково впливали на форму сигналу, завдяки цьому звук траутоніуму був значно багатшим за звуки подібних тогочасних інструментів, і може вважатися попередником сучасних синтезаторів. / Пізніші модифіковані версії траутоніума розробив німецький композитор, фізик та винахідник — Оскар Заля: **(1) мікст-траутоніум** — спирався на напівпровідникові технології з лінійною характеристикою резистора, тому був лінійним, а не експонентним, як в інших моделях; **(2) радіо-траутоніум** — версія без підсилювача, призначена безпосередньо для радіомовлення; **(3) концертний траутоніум** — з потужнішим підсилювачем і комплектом динаміків. / Інструмент знайшов застосування в музичній практиці, ряд композицій було написано спеціально для цього інструменту.

ТРЕК — доріжка фонограми, а також сама ФОНОГРАМА; *див. також КАНАЛ.*

ТРЕКЕР — комп'ютерна програма для створення музики — музичний редактор; *див. також ТРЕКЕРНА МУЗИКА.*

ТРЕКЕРНА МУЗИКА — музика, створена на комп'ютері за допомогою спеціальної програми — трекера; сучасні трекерні файли (MOD, XM, S3M, IT та ін.) програвуються більшістю медіаплеєрів; трекерна музика займає проміжне місце між цифровою музикою (WAV, MP3) та нотним записом (MIDI): у модулі (трекерному файлі) зберігаються і звукозаписи інструментів в імпульсно-кодovій модуляції, і партитура мелодії, що включає ноти та назви ефектів.

ТРЕЛЬ — вид МЕЛІЗМУ (мелодичної прикраси), швидке чергування основного ступеня і верхнього допоміжного; у нотопису вказується знаком *tr*, що ставиться, звичайно над нотами (вище за нотний стан).

ТРЕМБІТА — великого розміру (завдовжки до 3 м) ріг пастухів, широко вживаний у народно-інструментальній музиці західних областей України; нижня частина трембіти ширша за верхню і зветься голосницею, у верхню вставляють голосник; звук трембіти надзвичайно гучний.

Трембіти

ТРЕМОЛО — швидке послідовне повторювання одного чи двох різних звуків або співзвуч; швидке повторювання звуків, що утворюють між собою секунду, має назву ТРЕЛІ.

ТРЕТЯ ОКТАВА — *див. ОКТАВА.*

ТРЕТЯ ТЕЧІЯ — експериментальний напрямок сучасної джазової музики, який виник у 50-х роках ХХ ст. і був пов'язаний з пошуком синтезу джазу та академічного музичного мистецтва.

ТРЕЦА — *ит. trezza* — італійський народний хороводний тридольний танець, близький до куранти та гальярди; виконується групою танцюристів.

ТРЕШ — старовинний танець, французький різновид треби.

ТРИВАЛІСТЬ — відносна тривалість звучання долі такту або цілого такту.

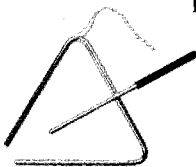
ТРИДЕКСНІС — латиський шумовий інструмент з родини ідіофонів, металевий стрижень з дерев'яною ручкою, на гілках якої висять дрібні металеві предмети, що при струшуванні дзеленчать; застосовується для підкреслювання ритму пісень і танців.

ТРИДЕНТСЬКИЙ КОДЕКС — рукописне зібрання творів духовної та світської музики XV ст., який складається з семи томів і включає близько 1500 композицій французьких, німецьких, італійських, англійських та невідомих авторів.

ТРИДЦЯТЬ ДРУГА НОТА — нота, за тривалістю у тридцять два рази коротша цілої; позначається затушованим овалом з штилем і трьома хвостиками; в разі об'єднання двох або більше таких нот хвостики можна замінювати ребрами (в'язками).

ТРИДЦЯТЬ ДРУГА ПАУЗА — пауза, яка за тривалістю дорівнює тридцять другій ноті.

ТРИЗВУК — назва основного виду акорду, що складається з тонів: *основного, терцевого і квінтового*; залежно від виду інтервалів, які складають його, буває: великий (або мажорний), малий (або мінорний), збільшений і зменшений.

Трикутник

ТРИКУТНИК — назва ударного музичного інструмента, що являє собою вигнутий у формі незамкненого трикутника сталевий прут, по якому вдаряють металевим стрижнем; застосовується в оркестрах для прикрашення ритмічного фону; нотується на одній нотній лінії, на якій записується один лише ритмічний малюнок.

ТРИТОН — у теорії музики: назва інтервалів збільшеної кватири і зменшеної квінти, що мають при собі три цілих тони.

ТРИТОНОВИЙ ЛАД — симетричний лад, центральне співвідношення якого утворюється поділом октави на дві рівні та однофункціональні частини на відстані тритону.

ТРИХОРД — звукоряд з трьох ступенів, що йдуть підряд один за одним.

ТРИЧАСТИННА ФОРМА — композиційна будова, при якій музичний твір поділяється на три частини, з яких перша і третя частини (у вигляді періоду) або однакові, або близькі одна до одної за матеріалом та будовою, а середня — являє або зовсім нову музичну думку, контраст-

ної щодо першої (особливо в складній три частинній формі), або розвиток, розробку музичних думок, викладених у першій частині (особливо в простій три частинній формі).

ТРІО — I. Назва середньої частини складної пісенно-танцювальної форми музичного твору, що виникла у XVII ст. і виконувалась не всіма інструментами ансамблю чи оркестру, а тільки трьома контрастуючи ми з першою і третьою частинами твору; характеризується більшою наспівністю, плавністю руху, полегшеною фактурою. II. Те саме, що й ТЕРЦЕТ.

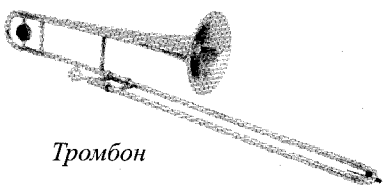
ТРІОЛЬ — метроритмічна фігура, що утворюється в результаті поділу дво- або чотиридольного такту або долі такту на три рівні частини.

Тріскачка

ТРИСКАЧКА (ДЕРКАЧ) — ударний музичний інструмент невизначеної висоти звуку з родини ідіофонів, дерев'яне коліщатко із зубцями на дерев'яному або металевому стрижні з ручкою, розміщене у дерев'яній коробочці з дерев'яною або металевою пластинкою; звук видобувають, обертаючи коробочку навколо ручки; якість звуку залежить від розміру зубців, пружності пластинки, швидкості обертання коробочки навколо коліщатка; для підсилення звучання застосовують подвійні тріскачки, де пластинки звучать послідовно.

ТРОЇСТІ МУЗИКИ — український народний музичний ансамбль — тріо, для якого найтипівішим складом є *скрипка, бас (басоля), бубон (зі стукачкою)* — у центральних районах України; *цимбали, бас, ударні (бубон або барабан)* — у західних областях; нерідко до такого складу додаються інші поширені в народі музичні інструменти: *сопілка, корнет, гармоніка або баян*; згодом *троїстою музикою* почали називати невеликі ансамблі народних інструментів незалежно від числа виконавців.

Тромбон

ТРОМБОН — назва мідного духового інструмента, який історично розвинувся з труби; буває з кулісою (висувною частиною для шельгування висоти звуку) або з вентилями (вентильний тромбон); залежно від розмірів може бути аль-

товим, теноровим, басовим і контрабасовим і відповідно до цього ноується в альтовому, теноровому або басовому ключі.

ТРОП — I. У давньогрецькій музичній теорії: позначення транспозиційної гами. II. У середньовічній системі ладів: одна з назв церковного ладу (МОДУС, ЦЕРКОВНІ ЛАДИ). III. Давня назва псалмової диференціації однієї з мелодичних формул тону (ПСАЛМОДІЯ). IV. В церковних співах: вставка до канонізованого тексту псалмів чи хоралів. V. Основа додекафонної техніки Й.Хауера; дванадцятитоновий комплекс, який складається з двох шестишзвуч, що доповнюють одне одного і можуть

бути як звукорядами, так і акордами; порядок звуків у *троні* може змінюватись, а кожний *трон* — починатися з будь-якого звуку хроматичної гами; загальна їх кількість — 44. VI. У стилістиці - вживання слова у непрямому значенні - за подібністю (**метафора**), за контрастом (**оксиморон**), за суміжністю (**метонімія**), що є засобом досягнення художньої образності текстів музичних творів.

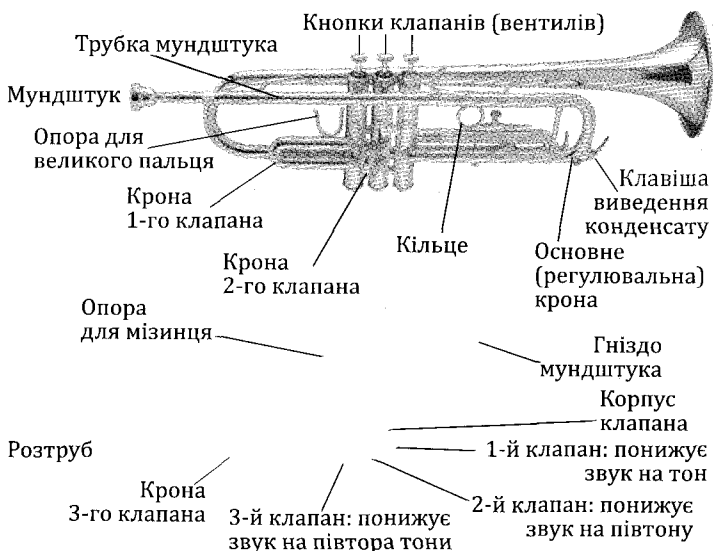
ТРОПАК — назва руського народного танцю, дуже бадьорого, жвавого за характером рухів, у дводольному розмірі.

ТРОПАР — невеликий церковний піснеспів, де в одній строфі розкривається суть свята або пам'ять про святого; об'єднання кількох *тропарів* утворювало *кондаки*, *акафісти*, *канони*.

ТРОПОТЯНКА — український народний масовий парний танець з фігурами.

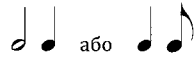
ТРОСТИНА — I. Тонка пластинка з комишу, за допомогою якої видобувається звук на деяких духових інструментах. / Розрізняються одинарні тростини — у *кларнета*, *саксофона*, *басетгорна*, *жалійки*, *тарогота* ін. і подвійні тростини — у *гобоя*, *англійського ріжка*, *фагота*, *зурни* тощо. II. Древоко смичка інструментів родини скрипок, виготовлене з деревини фернамбуку.

Труба

ТРОХЕЙ

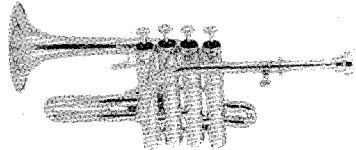
ТРОХЕЙ (ХОРЕЙ) — назва метроритмічної групи, що становить слідування наголошеного і ненаголошеного або (в античному віршуванні) довгого та короткого складів (у музиці — ударної і не ударної долі).

Трохей

ТРУБА — назва мідного духового інструмента та сопранового регістру; має діапазон від *мі* малої октави до *сі-бемоль* другої октави; тепер в оркестрах застосовується переважно труба *in B* (*in B*), тобто настроєна в *сі-бемоль мажорі*; звуку труби — лункий, войовничий, блискучий.

ТРУБА ПІККОЛО — *італ. piccolo trumpet* — створена у XIX ст., зараз повертається в моду на хвилі інтересу до старовинної музики; на відміну від звичайної труби має 4 клапани, а не 3, четвертий клапан служить для пониження кожного натурального звуку на кварту, має додаткову крону для переналаштування інструменту з *сі-бемоль* на *ля*; вирізняється красивим, дзвінким тембром та широким діапазоном; з XX ст. застосовується в оркестрах.

Труба-пікколо

ТРУБАДУР — провансальський мандрівний лицар, поет і співак XI-XIV ст., який оспівував кохання до чарівної дами, земні радощі, героїку хрестових походів; мелодії пісень *трубадурів* близькі до народних.

ТРУВЕР — придворний поет-співак у Франції XII-XIII ст., який створював пісні на замовлення; також писали прозові твори і драми.

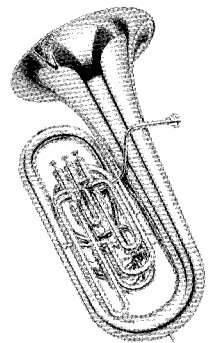
ТРУМШАЙТ — старовинний струнний смичковий інструмент з довгим (до 2000 мм) клиноподібним дерев'яним корпусом, однією жильною, 12-24 бурдонними резонаторними струнами та флажолетним способом гри; вийшов з ужитку наприкінці XVIII ст.

ТРУПА — творчий колектив, весь склад театру.

ТУ БІТ — акцентування інструментами ритмічної групи першої та третьої долей чотиридольного метру в *ретаймі* та *новоорлеанському стилі*; другої та четвертої - в *диксиленді* і *чиказькому стилі джазу*.

ТУ СТЕП — салонний танець, який виник у Північній Америці на початку XX ст.; музичний розмір 2/4, за ритмом близький до польки. Темп швидкий, маршоподібний.

ТУБА — назва мідного духового музичного інструмента найнижчого регістру; буває басовою, контрабасовою і контрабасовою; в оркестрах застосовується як основа гармонічного звучання, виконання ж мелодій тубі, як правило, не доручається.

Туба

ТУБАФОН — ударний інструмент визначеної висоти звуку з родини ідіофонів, за конструкцією схожий на ксилофон, джерелом звуку в якому

є металеві трубочки різного розміру, з'єднані струнами; ніжний, криштальний звук видобувають двома дерев'яними паличками з колотушками на кінцях; техніка гри така ж, як у *вібрафону*; застосовується в оркестрах, зокрема, естрадних.

ТУЙДУК — туркменський народний духовий інструмент з тростини; має три види: **(1) карги-туйдук** — поздовжня відкрита флейта з мундштуком, 6-7 ігровими отворами; звук несильний, шиплячий; **(2) дилі-туйдук** — язичковий інструмент з відкритим стволом, 3-4 ігровими отворами; звук різкий, гугнявий; **(3) гошадилі-туйдук** — подвійний різновид *дилі-туйдука*; усі різновиди застосовуються як сольні та акомпануючі інструменти.

ТУЛУМБАС (ТУЛУМБА) — туркменський, турецький, іранський, російський, український ударний інструмент з родини мембранофонів; в XVII-XVIII ст. застосовувався козаками Запорізької Січі як сигнальний інструмент; у походах невеликий *тулумбас* прив'язували до сідла, звук видобували руків'ям канчука.

ТУМИР — марійський народний двобічний барабан невизначеної висоти звуку з родини мембранофонів; корпус виготовляється з дерева, мембрани — з собачої або телячої шкіри; звук видобувається дерев'яними колотушками; застосовувався як обрядовий та військовий інструмент.

ТУРНЕ — гастрольна поїздка артистів різними містами або країнами.

ТУТАК (ТУЛУК, ШВІ, ЧАЙ-ЧУПОНІ, ФІЛАН ТУТАК) — I. Вірменський народний духовий інструмент, подібний до *блулу*, *срингу*, *саламурі* — поздовжня флейта з тростини, дерева, кістки; має 6-7 ігрових отворів; звук м'який; застосовується для виконання пісенних і танцювальних мелодій. II. Поздовжня флейта таджицьких горців з конічним стволом з двох дерев'яних половин; має 5-6 ігрових отворів.

ТУТТІ — I. Спільна гра всіх інструментів оркестру. II. Одночасний спів усіх груп хору. III. Звучання всіх голосів органа; кнопка чи педаль, яка включає ці голоси. IV. Вказівка про виконання музики усім складом хору або оркестру.

ТУШ — невеликий музичний твір фанфарного урочистого характеру, призначений для виконання при урочистих зустрічах, вшануваннях тощо; зазвичай виконується духовим оркестром.

ТУШЕ — у техніці гри на фортепіано: вираз, вживаний для характеристики якості удару, доторку до клавіатури і пов'язаної з ним глибини та співучості звука.

ТЯЖІННЯ — у музиці відчуття, що виникає в нашій свідомості в результаті сприймання *нестійких акордів*, *співзвуч* або окремих *нестійких звуків* та очікування їх переходу в *стійкі*, наприклад, *тяжіння домінант септакорду у тонічний тризвук*.

У

УАН-СТЕП — *англ. one-step* — салонний танець який в 1910-20-х роках виник в Північній Америці та поширився в Європі; музичний розмір $2/4$ або $5/8$, виконується в темпі швидкого кроку.

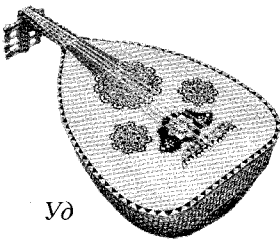
УА-УА — звуконаслідувальний спосіб гри на мідних духових інструментах, який застосовують джазові музиканти: традиційно в новоорлеанському джазі розтруб інструменту під час гри прикривався капелюхом або рукою, згодом для цього почпали виробляти СУРДИНИ спеціальної конструкції.

УВЕРТЮРА — музичний вступ, що відкриває собою оперу, драму або іншу будь-яку театральну виставу і стисло викладає основну думку всього твору.

УГОРСЬКА ГАМА (ЦИГАНСЬКА ГАМА) — умовна назва гами, що має характерний мелодійний хід в $1\frac{1}{2}$ тону (збільшена секунда) в нижньому тетраході: тут він зустрічається між II та III ступенем або між III та IV ступенем; такий самий хід може одночасно зустрічатися у верхньому тетраході між VI та VII ступенем (як у гармонійному мажорі або мінорі).

УГОРСЬКА ПОЛЬКА — *полька* середини XIX ст., розміром у $2/4$ або у $3/4$ (угорський вальс), виконувався чергуванням па підбивки й приставного па та обертанням редови.

УД — струнний щипковий сольний та оркестровий музичний інструмент, поширений в країнах Кавказу, Середньої Азії та Близького Сходу, попередник лютні, відомий з VI ст.; корпус з дерева або гарбуза грушоподібної форми, дека з 3 резонаторними отворами, 4-6 подвоєних струн; стрій квартово-секундовий; звук видобувається плектром; на ньому виконують *мугами, маками, ліричні награші*.

УД

УДАРНИК — I. Деталь музичного інструменту, призначена для видобування звуку. II. Виконавець на ударних інструментах

УДАРНІ ІНСТРУМЕНТИ — музичні інструменти, де звук видобувається за допомогою удару; залежно від акустичного вібратора поділяються на мембранофони, де звучить мембрана, та ідіофони, де звучить корпус інструменту; існують ударні інструменти з визначеною висотою

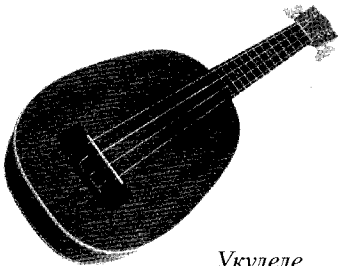
звуку (литаври, ліра, вібрафон, ксилофон, челеста, дзвіночки) і без визначеної висоти звуку (барабани, бубон, там-там, трикутник, кастаньєти, гуіро). / У симфонічному, духовому оркестрах та оркестрі народних інструментів виконують переважно ритмічну функцію, підтримують чіткість та гостроту ритму, створюють особливий колорит оркестрового звучання; в колективах, які виконують естрадну музику, їх функція набагато ширша, зокрема, в джазі, де вони об'єднані в ударну установку — такі установки можуть об'єднувати близько 50 різних ударних інструментів і можуть виконувати віртуозні сольні епізоди.

УДЖ — кабардинський народний парний танець; музичний розмір 2/4 або 6/8. / Існують два його різновиди: величний і плавний **удж-пух** та більш рухливий і динамічний **удж-хешт**.

УЗЛЯУ — гра голосом, двоголосний спів одного виконавця, який одночасно видобуває звуки орнаментованої мелодії, імітуючи звучання духових інструментів, та низького бурдонного баса; вірогідно, що це є результатом паралельної взаємодії складкового та трахейного механізмів голосоутворення, яке вимагає спеціального тренування цих способів фонації. Зустрічається в Башкирії, Туві, Монголії.

УЗУНДУРА — азербайджанський сольний жіночий танець, поширений також у Вірменії і Грузії; музичний розмір — 6/8, темп помірний; має тричастинну структуру з плавним рухом мелодії в середній частині.

УЗУН-КАЙ — башкирський народний музичний жанр, що охоплює пісні лірико-епічного характеру та інструментальні мелодії-імпрізації, які виконуються співаком в стилі кай (гортанний спів) в супроводі на кураї; його ладова основа — пентатоніка, для мелодії характерні широкий діапазон, орнаментування опорних тонів, повільний темп.

Укулеле

УКУЛЕЛЕ — мініатюрна чотириструнна ГІТАРА, сконструйована на Гавайських островах наприкінці XIX ст.

УЛІГЕР — бурятський та монгольський героїчний епос, що розповідає про боротьбу та перемоги героїв над силами зла; його створювали і виконували народні співаки-оповідачі — улігерчи в супроводі струнного інструменту (найчастіше хури); ладова основа улігера — пентатоніка.

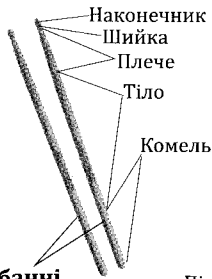
УЛІГЕРЧИ — професійний співак-оповідач, виконавець епосу улігер.

УНДЕЦИМА — одинадцятий ступінь гама; також — інтервал між даним ступенем і одинадцятим уверх або вниз; чиста ундецима дорівнює $8^{1/2}$ тонам.

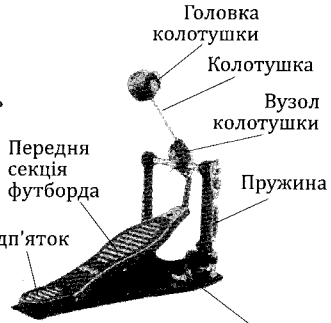
УНДЕЦИМАКОРД — акорд з шести звуків, розташованих за терціями; відстань між верхнім та нижнім звуками в основному вигляді складає ундециму.

Ударна установка

Малий барабан

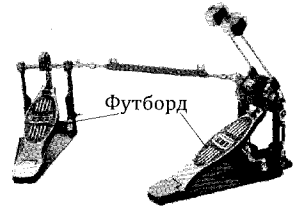
Барабанні палички

Педальна установка

Електронні барабани

Подвійна педальна установка

УНІСОН — збіг голосів на одному ступені; те саме, що й чиста прима як інтервал.

УНІСОННИЙ СПІВ — спільне виконання одноголосного вокального твору.

УНТЕРТОНИ — послідовність часткових тонів, розташованих нижче основного тону вібратора, дзеркальне відбиття натурального звукоряду; виникають в умовах взаємодії вібратора і резонатора, який відповідає на звук коливаннями, що в два, три і т.д. рази менші за частоту основного тону; штучне створення унтертонів застосовується в електромузичних інструментах.

УОРК-СОНГ — *англ. work song* — архаїчний тип трудової пісні з фольклору афро-американських негрів, в якому відбиваються характерні риси негритянської музики; її призначення: супровід та ритмічна організація трудового процесу; згодом засоби музичної виразності цих пісень стали типовими для джазу.

УОШБОРД — ударний фольклорний музичний інструмент північно-американських негрів, звичайна пральна дошка або її замітник з хвилястою поверхнею; на ньому грають пальцями з наперстками; застосовується в складі спазм-бенду, новоорлеанського і традиційного джазу, де виконує функцію ударно-ритмічного супроводу.

УРМУЛІ — старовинна грузинська народна пісня, яку виконує візник, що їде арбою; вирізняється імпровізаційним характером, чергуванням речитативу з широко розвиненою та орнаментованою мелодією.

УРТЕКСТ — *нім. Urtekst* — первісний текст, оригінал музичного або літературного твору.

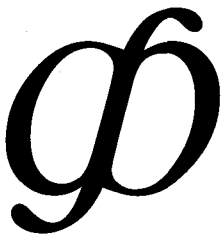
УСТОЇ — спільні загальні логічні категорії ладових елементів (звуків, співзвуч), які втілюють спокій, опору; є альтернативою *неустоїв*; в ритміці: велика тривалість; в мелодиці: сильна доля; до них належать *тоніка, фіналіс, центральний тон, центральне співзвуччя*.

УСУЛЬ — ритмічна фігура в музиці народів Сходу, яку виконує ударний інструмент (барабан, бубон), супроводжуючи спів, гру на музичному інструменті, танець.

УТ — *лат. ut* — первісна назва звуку С в григоріанській сольмізації, яку пізніше замінив склад до.

УТРИМАНЕ (ПОСТІЙНЕ) ПРОТИСКЛАДАННЯ — у науці про поліфонію протискладання, що постійно супроводить тему або відповідь до теми у моменти їх появи в різних голосах; пишеться за правилами складного контрапункту, що дозволяє обертання мелодій.

УФАР (УФОР) — I. Частина східного інструментального циклу. II. Таджикиський сольний або масовий народний танець з музичним розміром 6/8 або 7/8; виконується зі співом або під пісню та гру на ДУТАРІ.

торна, якщо її партію написано в басовому ключі). **III.** Назва ключа (баритонового, басового, басопрофундового).

Фагот

ФАГОТ — нім. *Fagott*, італ. *fagotto*, фр. *basson*, англ. *bassoon* — назва дерев'яного духового інструмента (основного виду з родини фаготів), який розбирається на частини (ланки) і може бути складений у вигляді в'язанки; має діапазон, приблизно, 3,5 октави і видає звуки м'якого соковитого тембру, схожі до звука віолончелі; з'явився у першій половині XVI ст.

ФА-ДІЕЗ МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є *фа-дієз* (те саме, що *Fis-dur*); має шість дієзів біля ключа (*фа-, до-, соль-, ре-, ля-, мі-дієз*); енгармонійно дорівнює соль-бемоль мажору.

ФА-ДІЕЗ МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є *фа-дієз* (теж, що *fis-moll*); має три дієзи біля ключа (*фа-, до-, соль-дієз*).

ФАКТУРА — спосіб застосування або будування тих чи інших виражальних засобів, спосіб викладу музики, наприклад: мелодій, акордів, акомпанементу; і визначається залежно від ідейного задуму і форми музичного твору, також — від способу виконання (у зв'язку з тим чи іншим інструментом або співацьким голосом); основні види фактури: вокальна, інструментальна, хорова, оркестрова, органна, скрипкова, фортепіанна тощо.

ФАЛЬЦЕТ — у співі спосіб відтворення звуків на основі горлових обертонів (призвуків).

ФА-МАЖОР — мажорна тональність, тонікою якої є нота *фа* (те саме, що *F-dur*); має один бемоль біля ключа (*сі-бемоль*).

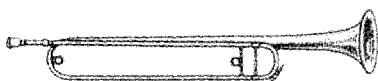
ФА-МІНОР — мінорна тональність, тонікою якої є нота *фа* (те саме, що *f-moll*); має чотири бемоли біля ключа (*сі-, мі-, ля-, ре-бемоль*).

ФАНДАНГО — назва старовинного іспанського танцю спокійного руху в розмірі 3/4; іноді супроводиться співом.

ФАНКИ — виконавський стиль сучасного джазу, започаткований музикантами хард-бопу наприкінці 1950 років, гітарний реп-речитатив; для фанки властиві гостра експресивність гри, відмова від темперованого строю, використання ритмо-мелодичних особливостей блюзу та екстатичністю культової музики американських негрів.

ФАНТАЗИЯ — назва твору, написаного у вільній формі, що відходить від загальноприйнятої, наприклад сонатної, пісенної.

ФАНФАРА — I. Відомі з давніх часів довгі та вузькі мідні труби без вентилів; як правило, згинаються в еліпс; використовуються для сигналів або виконання композицій урочистого характеру. II. Трубний звук, коротка музична фраза, виконана трубами або така, що наслідує труби; відзначається рухом або акордовими тонами мажорного тризвуку.

Фанфара

ФАНФАРНИЙ МАРШ — військовий марш з урочистими сигнальними темами, які виконують фанфари, прикрашені прапорами з емблемами, золотими шнурами та кистями; надає військовому церемоніалу особливу святковість і парадність.

ФАРАНДОЛА — провансальська (у Франції) танцювальна пісня жвавого характеру в розмірі 6/8.

ФАЦІЛІТАЦІЯ — підвищення продуктивності праці людини під впливом присутніх. Ф є важливим чинником успіху музиканта виконавця, якщо його психологічні якості сприятимуть її прояву.

ФЕРМАТА — зупинка, затримка руху на звуку або у паузі; у нотопису знак *фермати* виставляється над або під *нотним станом* проти певної долі такту.

ФЕСТИВАЛЬ — музичне свято, урочистий концерт або декілька концертів; у ХХ ст. широкого розповсюдження набули міжнародні фестивалі, більшість з яких відіграє серйозну роль у справі гуртування передових діячів мистецтв, їх мобілізації на боротьбу за подальше зміцнення і розвиток культурних зв'язків між народами.

ФІГУРА — 1. Характерна група звуків (**мелодична фігура**) або ритмічних долей (**ритмічна фігура**), що повторюється неодноразово. 2. Елемент фігурації. 3. Відносно завершена частина танцю, побудована на повторенні хореографічних рухів, які супроводжуються *ритмічними фігурами*. 4. Графічне зображення звуків і пауз в мензуральній нотації. 5. Позначення музичних прийомів, які стали характерною частиною музичного лексикону (*фігури зображальні, мелодичні або інтервальні, повторення, фуги, речень, манери, орнамента*). 6. **Музично-риторична фігура** — поняття з музичної риторики, що означає відхилення від певної норми з метою посилення експресії. 7. Музична прикраса, орнамент (мелізм, димінуція). 8. Позначення мотиву і цифрування генералбасу в англо-американському музикознавстві.

ФІГУРАЦІЯ

ФІГУРАЦІЯ — мелодичне пожвавлення з допомогою ритмічного поділу долей такту і інтонаційного заповнення інтервалів прохідними, допоміжними та ін. звуками у мелодіях окремих голосів; вид гармонічної фактури, в якому акордові звуки беруться в якому-небудь послідовному порядку, а не одразу, одночасно.

ФІДЕЛЬ — струнний смичковий інструмент, попередник родин віол та скрипок; застосовувався менестрелями та жонглерами як сольний інструмент для супроводу співу та в інструментальному ансамблі.

ФІЛ (ФАЙЛ) — інструментальний відіграш-відповідь у блюзі.

ФІЛАРМОНІЯ — комунальні концертні організації, які пропагують високохудожні музичні твори та найкращі взірці виконавчої майстерності.

ФІЛД-КРАЙ — жанр негритянського фольклору, різновид трудової пісні-перегуку, яку виконували негри-раби під час роботи на плантаціях; практика цього жанру сприяла становленню та розвитку джазової музики.

ФІЛПРУВАННЯ (ФІЛЮВАННЯ) — вокальний прийом, що полягає в поступовому зменшенні (або збільшенні) сили звуку на витриманій ноті протягом тривалого часу (майже те саме, що димінуендо та крещендо).

ФІНАЛ — назва останньої, заключної частини твору, наприклад, опери, сонати, симфонії тощо.

ФІНАЛІС — I. Заключний тон в церковних ладах, що виконує функцію основного тону, наближену до тоніки, і сприймається як досягнення спокою. II. В псалмодичній мелодії — заключна мелодична формула (термінація).

ФІОРИТУРА — віртуозна мелодична прикраса з ТРЕЛЯМИ, ГРУПЕТТО тощо.

ФІСГАРМОНІЯ — назва духового клавішного інструмента, звуком схожого на орган; приводиться у дію за допомогою ногожного повітряного міха, який має одну або дві педалі для накачування повітря.

ФІСТУЛА — те саме що й ФАЛЬЦЕТ, але різкіший, голосніший, нагадує звук дудки.

ФІТА — буква грецької абетки, яка застосовувалась в крюковій нотації для позначення особливо тривалих мелодій певного гласу; в знаменному співі нараховується 132 фіти з різними мелодичними малюнками та назвами (звичайна, світла, зелена, перев'язка, красна, кобила, двоєгласна, тристрільна, громосвітла, хабува та ін.)

ФЛАЖОЛЕТ — назва маленького флейтоподібного духового інструмента, роду сопілки; також — при грі на струнних інструментах — обертон, що одержуємо, злегка доторкнувшись до струни.

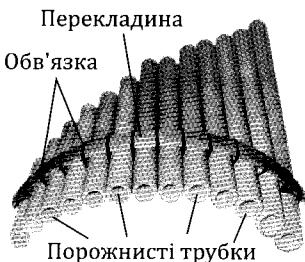
Фісгармонія

ФЛАМЕНКО — музичний стиль, пов'язаний з традиціями іспанських циганів: музика, пісні, танці, гра на гітарі, якій притаманні гіпертрофоване емоційне забарвлення, збудженість, ритмічна нестійкість (поліритмія співу, гри та танцю), гнучкість ладу, багата орнаментика, хроматизми; до його основних жанрів і форм належать: *тона, мартінете, карселера, солеа, канья, пола, фламенко, лівіана, серана, таранта, фданго, хабанера, малагуенья, гранадина, серільяна, болеро* та ін.

ФЛЕЙТА — назва духового дерев'яного інструмента, одного з найдавніших за походженням; сопілка; сучасна оркестрова флейта видає звук м'якого, ніжнього тембру і за технікою виконання є найрухливішим інструментом; має діапазон від *сі* малої октави до *до* четвертої октави; нотується у скрипковому ключі.

Флейта

Флейта Пана

ФЛЕЙТА ПАНА (ПАНФЛЕЙТА, СІРІНГА) — гр.

Σύριγγα — багатоствольна флейта, що складається з кількох (3 і більше) бамбукових, очеретових, кістяних або металевих порожнистих трубок різної довжини, що ступінчасто зменшуються, закритих знизу; верхні, відкриті, кінці розташовуються в один або два ряди; трубки бувають завдовжки від 0,8 до 4 см; на великих та дворядних флейтах Пана часто грають удвох. / Назва інструменту походить від імені давньогрецького бога Пана, атрибутом якого був подібний інструмент; за міфом, бог лісів Пан був палко закоханий у наяду Сірінгу, яка шукала порятунку від його переслідувань і просила своїх сестер врятувати її — сестри перетворили Сірінгу на очеретину, Пан же зробив з цієї очеретини флейту, яка стала його улюбленим інструментом і залишила собі ім'я сірінга (грец. *συρίγγη*). / Існує багато різновидів: **сампоньйо** (андійська індіанська однорядна або дворядна флейта, її варіантами є дворядова **сіку** і однорядова **антара**); молдовський та румунський **най** або **мускал**; українські **кувиці**; російські **кугікли** або **кувікли**; грузинська **ларчемі (соїнарі)**; литовський **скудчай**; комі — **чпсан** і **полян'яс**, китайський **раїхіао**, корейський **со**.

ний інструмент; за міфом, бог лісів Пан був палко закоханий у наяду Сірінгу, яка шукала порятунку від його переслідувань і просила своїх сестер врятувати її — сестри перетворили Сірінгу на очеретину, Пан же зробив з цієї очеретини флейту, яка стала його улюбленим інструментом і залишила собі ім'я сірінга (грец. *συρίγγη*). / Існує багато різновидів: **сампоньйо** (андійська індіанська однорядна або дворядна флейта, її варіантами є дворядова **сіку** і однорядова **антара**); молдовський та румунський **най** або **мускал**; українські **кувиці**; російські **кугікли** або **кувікли**; грузинська **ларчемі (соїнарі)**; литовський **скудчай**; комі — **чпсан** і **полян'яс**, китайський **раїхіао**, корейський **со**.

ФЛЕЙТА-ПІККОЛО — мала флейта; звучить на октаву вище від звичайної оркестрової флейти.

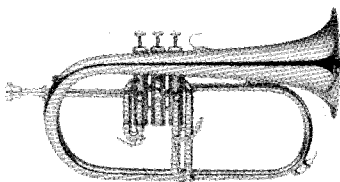
ФЛЕКСОТОН — назва музичного інструмента, що складається із металеві пластинки, яка вільно згинається, і язичка зі стукачкою; висота звука регулюється з допомогою більшого або меншого згинання пластинки від натиску руки на скобу, з'єднану з пластинкою та стукачкою; звук флексотона вібруючий, трохи верескливий, ніби «ковзає» по ступенях звукоряду.

ФЛЕТТОП — англ. **flat-top** — фолк-гітара з пласкою верхньою декою.

ФЛОЯРА (ФРИЛА, ФРЕЛА, ФЛОЕРА, ДОВБУШІВКА) — відомий український народний інструмент родини СОПЛОК; від звичайної сопілки відрізняється більшою довжиною; виготовляється переважно з лщенини; поширена на Західній Україні.

ФЛЮГЕЛЬ — стара назва клавішних музичних інструментів з крилоподібним корпусом, в XVII ст. — різновидів клавесину, з XVIII ст. — різновидів фортепіано.

ФЛЮГЕЛЬГОРН — мідний духовий широкомензурний музичний інструмент, що за зовнішнім виглядом нагадує трубу або корнет-а-пістон з трьома-чотирма вентилями; на його основі створені **альгорн, теноргорн, баритон і туба**; поширений в сучасному джазі.

Флюгельгорн

ФОБУРДОН — *фр. faux-bourdon* — I. Англійський різновид дисканта, що походить від ГІМЕЛЯ. II. Нижній голос англійського органума, що додавався під час виконання. III. Техніка триголосної композиції XV ст., що поширилась в невеликих літургійних творах (*гімн, псалм, антифон, секвенція, verus* в магніфікаті та месі). IV. Техніка композиції, яка ґрунтується на ритмічно-рівномірному акордовому чотириголосному викладі церковних наспівів (псалмів, кантів, імпроперіїв). V. Псалмодична речитация в акордовому викладі, яка змінює одноголосне виконання хоралу. VI. Музично-риторична фігура з характерним паралельним рухом терцій і секст (секстакордів). VII. Назва органного регістра в Німеччині XVI ст.

ФОЛІА — народний танець португальського походження, який виконували передоцгенні жінками чоловіки, що поводитися шумно, наче втративши здоровий глузд; музичний розмір 3/4.

ФОЛК-ГІТАРА — акустична шестиструнна гітара, пристосована для використання металевих струн.

ФОЛЬКЛОР — сукупність творів усної народної творчості (казки, думи, прислів'я, приказки, плачі тощо); у музиці — народні пісні, танці тощо.

ФОЛЬК-РИВАЙВЛ — *англ. folk revival* — напрямок року, який виник та поширився наприкінці 50-х початку 60-х років XX ст.; ґрунтувався на народних піснях і мав яскраве громадське спрямування, зокрема, проти війни у В'єтнамі.

ФОНАСТЕНІЯ — хвороба співаків, що виявляється у швидкій втомлюваності голосового апарату, погіршенні інтонації, зміні тембру, тремолоцції звуку голосу; при цьому функціональні зміни голосового апарату не спостерігаються; винакає внаслідок неправильного користування голосовим апаратом або надмірного фонаційного навантаження.

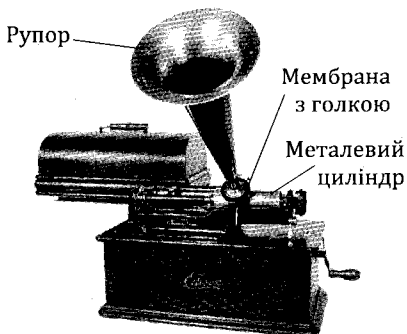
ФОНАЦІЯ — складний нервово-руховий процес взаємодії всіх органів та систем голосового апарату, який за участю й під контролем центральної нервової системи забезпечує естетично повноцінне звуковидобування та високу акустичну якість співу.

ФОНЕМАТИЧНИЙ СЛУХ — вид слуху, який забезпечує розрізнення звуків мовлення як фонем, що забезпечує правильну вимову, сприйняття та розуміння змісту слів; його розвиток у співі пов'язаний з якістю середньої співацької форманти (ССФ), яка забезпечує артикуляцію та дикцію у співі.

ФОНІЗМ — характер звучання музики, що визначається акустичними особливостями її відтворення, структурою акордів, інтервалами, розташуванням, регістрами, тривалістю, інструментуванням та іншими факторами.

ФОНОАРХІВ (АРХІВ ЗВУКОЗАПИСІВ) — заклад, де збирають та зберігають фонограми записів музичних творів та фонодокументів; найдавніші фоноархіви: Австрійської академії наук (1899), Берлінського психологічного інституту (1900), Паризького антропологічного товариства (1921) та ін.

ФОНОГРАМА — запис звуків, голосів, музики нанесена на платівку, стрічку, плівку, компакт-диск тощо.

ФОНОГРАФ — пристрій для механічного запису і відтворення звуку, що широко використовувався наприкінці XIX — початку XX ст.; про винайдення першого фонографа оголосив Томас Едісон — 21 листопада 1877 року, і вперше продемонстрував пристрій 29 листопада; перші фонографи Едісона записували звук на барабан, вкритий фольгою, використовуючи глибинний руж голки.

Фонограф

пристроєм для гри без участі виконавця - піаніста.

ФОНОТЕКА — зібрання та сховище фонограм та звукозаписів музики, літературних творів, театральних вистав, зборів тощо, які доцільно зберігати для наступного відтворення в звуковій формі.

ФОР БІТ — *англ. four beat* — характерне для стилю *свінг* рівномірне акцентування інструментами джазової ритмічної групи кожної долі чотиридольного такту.

ФОРЛАНА — італійський народний парний танець; музичний розмір 6/8 та 6/4, ритм пунктирний; виконується в швидкому темпі, з постійним зростанням динаміки аж до екстатичної, у супроводі мандоліни, касаньєт і бубна.

ФОРМА — вигляд, образ, зразок; у музиці: **(1)** спосіб музично-образного, узагальненого відображення художником справжнього життя; засіб, спосіб розкриття ідейного змісту музики; визначаювана цим змістом і єдина з них система музично-виражальних засобів; **(2)** схема роз-

ФОРМА ДЖАЗОВА

міщення частин або розділів музичного твору, яка визначає його загальні контури, наприклад, одночастинність, двочастинність, тричастинність, куплетність.

ФОРМА ДЖАЗОВА — найбільш типова форма джазової музики, тема з варіаціями, яка складається зі структурно завершеної теми, яку виконує ансамбль, та наступного ряду видозмінених повторень — варіацій (імпровізованих корусів), кульмінації п'єси, заключного проведення теми за участю всього ансамблю; джазові імпровізовані коруси пов'язані з темою лише гармонічно і ритмічно, а мелодія теми може змінюватись у відповідності до особливостей стилю, якого дотримується виконавець; в традиційному джазі та свінгу темою виступають дванадцятитактові блюзи, поділені на чотиритактові фрази, *регтайми*, одночастинні шістнадцятитактові *спірічуелс*, а також тридцятидво-тактові пісні з восьмитактовими періодами. / В сучасному джазі переважають композиції на теми, створені самими виконавцями; в деяких напрямках джазу — третій течії зустрічаються *джазові форми*, запозичені з європейської класичної музики.

ФОРМАНТА — I. Група обертонів, наявність яких визначає темброве забарвлення якості звучання співацького голосу або музичного інструменту, а також розбірливість вокального мовлення. II. В акустиці — піки найбільших енергій в зонах лінійного спектра звуку співацького голосу або музичного інструменту.

ФОРМІНГС — *gr. phormings* — давньогрецький щипковий музичний інструмент, різновид ліри, на якому акомпанували співу.

ФОРСУВАННЯ ЗВУКУ — напружене видобування звуку надмірної сили протягом тривалого співу.

ФОРТЕ — основне позначення великої сили звуку; скорочено позначається буквою *f*.

ФОРТЕПІАННА МЕХАНІКА — пристрій, що забезпечує видобування звуків за допомогою ударів молоточками по струнах, складна система важелів, які керують молоточками та глушниками; винайдена близько 1709 року Б. Кристофорі, змінена та удосконалена в 1731 році Г. Зільберманом та І. Штейном, в 1821 році С. Ерар винайшов фортепіанну механіку з подвійною репетицією, конструктивна ідея якої використовується і у сучасному виробництві.

ФОРТЕПІАННЕ ТРІО — I. Ансамбль, який утворюють скрипка, віолончель і фортепіано. II. Твори, призначені для виконання *фортепіанним тріо*.

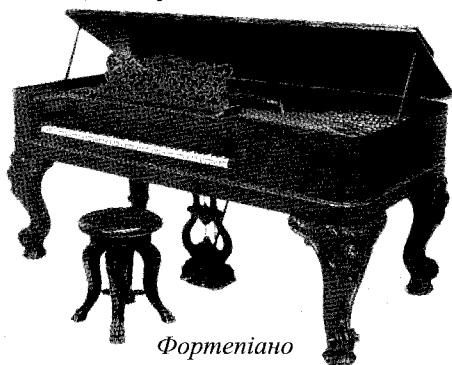
ФОРТЕПІАННИЙ АНСАМБЛЬ — ансамбль піаністів (від двох фортепіано) або інструментальний ансамбль будь-якого іншого складу, до якого входить фортепіано.

ФОРТЕПІАННИЙ КВАРТЕТ — I. Ансамбль, який утворюють скрипка, альт, віолончель та фортепіано. II. Твір у формі сонатного циклу для фортепіанного квартету.

ФОРТЕПАННИЙ КВІНТЕТ — I. Камерний ансамбль, який утворюють струнний квартет (дві скрипки, альт, віолончель) та фортепіано. II. Твір у формі сонатного циклу для п'яти виконавців.

ФОРТЕПІАНО — спільна назва молоточкових клавішних музичних інструментів, що дають змогу виконувати як голосне (форте), так і тихе (п'яно) звучання і поступові переходи між ними; назву дано на відміну від КЛАВЕСИНА, КЛАВІКОРДА, СПІНЕТА, на яких можна було діставати лише однорідне звучання; сучасними його різновидами є РОЯЛЬ і ПІАНО.

ФОРТЕПІАНО ЦИФРОВЕ — електронний музичний інструмент, дія якого ґрунтується на застосуванні цифрової технології запису та відтворення звуків; не потребує настроювання, може звучати як рояль, клавесин, орган, вібрафон, контрабас, струнні інструменти тощо, як окремо, так і одночасно.

Фортепіано

ФОРТІССИМО — *im. fortissimo*

— найвищий ступінь гучності, надзвичайно гучно; позначається *fff*.

ФОРШЛАГ — назва мелодичної прикраси, що складається з верхнього або допоміжного ступеня звукоряду, який береться коротшою долею, ніж основний; **короткий форшлаг** виконується за рахунок тривалості основного ступеня або попереднього; **довгий форшлаг** виконується за рахунок тривалості основного ступеня від якої віднімається половина часу (при дводольності) або третина її часу (при тридольності).

ФРАГМЕНТ — уривок, витяг з будь-якого музичного твору.

ФРАЗА — тематичний зворот музичної думки; частина музичної думки (періоду, речення), іноді музична думка, тема, яка проте ще не дістала розгорнутого викладу.

ФРАЗУВАННЯ — I. Логічна побудова музичного речення, фрази, періоду.

II. Виразне виконання музичних фраз для досягнення яскравого, виразного і правильного розкриття образного змісту твору. III. Індивідуальне фразування — елемент стилю музиканта, пов'язаний з характером особистості виконавця та манерою його співу або гри.

ФРЕЙЛЕХС — традиційна єврейська весільна музична гра, яку складають вокально-інструментальні номери, танці та мовні репризи.

ФРИГІЙСЬКА КАДЕНЦІЯ (ФРИГІЙСЬКИЙ КАДАНС) — I. Особливий вид каденції, яку складають звороти: IV6 - V, I - V6 - IV6 - V, а також I - V (від мінорної тоніки). В музиці віденських класиків та подальшому майже не застосовується. II. Особлива послідовність в грузинській музиці, яка виявляється в протирусі двох голосів до унісонного або октавного устою з ходом верхнього голосу на півтону вниз.

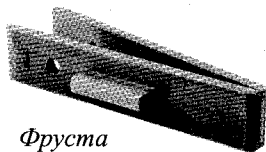
ФРИГІЙСЬКА СЕКУНДА

ФРИГІЙСЬКА СЕКУНДА — у мінорному ладі знижений другий ступінь (порівняти з ФРИГІЙСЬКИМ ЛАДОМ), *див.* ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ФРИГІЙСЬКИЙ ЛАД — назва одного з старогрецьких і середньовічних церковних ладів, *див.* СТАРОГРЕЦЬКІ ЛАДИ і ЦЕРКОВНІ ЛАДИ.

ФРИШКА — швидка частина угорських народних танців палоташа і чардаша.

ФРОТОЛА — старовинна італійська пісня любовного або жартівливого змісту, у багатоголосному складі; була одним із демократичних жанрів епохи Відродження.

Фруста

ФРУСТА (БИЧ-ХЛОПАВКА) — *итал.* *frusta* — ударний інструмент з родини ідіофонів, дві дощечки, з'єднані з одного боку шкіряним ремінцем; звук різкий, схожий на удар батога; застосовують у джазових та естрадних оркестрах; у симфонічному оркестрі її застосовують з ХІХ століття.

ФУГА — назва твору поліфонічного імітаційного складу, в якому тема (ВОЖДЬ) викладається за певними правилами послідовно в двох або більше голосах (вони ніби доганяють один одного), а потім розробляється тонально і контрапунктично; звичайно фуґа поділяється на три частини: (1) ЕКСПОЗИЦІЮ, в якій тема викладається послідовно у всіх голосах; (2) РОЗРОБКУ, в якій тема або взагалі матеріал експозиції набув ІНВЕНЦІЙНОГО РОЗВИТКУ (контрапунктичний і модуляційний); (3) останнє проведення (РЕПРИЗА), в якому тема знову викладається зі ствердженням усього руху в основній тональності.

ФУГАТО — фуґоподібна частина великого музичного твору або п'єса в формі фуґато, тобто з викладом теми за правилами експозиції фуґи.

ФУґЕТА — маленька фуґа, відмінна від звичайної не тільки меншими розмірами, а й простотою змісту теми, нескладністю розвитку, легкістю технічного виконання.

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ БАС — особливий басовий голос, складений з основних тонів акордів для показу механізму дії тональних зв'язків.

ФУНКЦІЇ ГАРМОНІЧНІ — I. Те ж, що тональні функції в усіх їх трактуваннях (функціональні, ступеневі та інші). II. Будь-які значення звуків і співзвуч у багатоголосній музиці. Крім тональних функцій - центральних і місцевих, це - лінеарні, мелодико-тематичні (в додекафонії), сонорні, модальні.

ФУНКЦІЇ ЗМІННІ — гармонічні значення тонів і акордів, які тяжіють до місцевого центру, а не до тоніки.

ФУНКЦІЇ ЛАДОВІ — значення функцій ладу, яке визначається залежністю нестійких ступенів від стійких в мажорно-мінорній системі; *основний тон* (1 ступінь) має функцію *тоніки*, VII і II ступені — нижнього та верхнього ввідних тонів, VI і II ступені — нижньої і верхньої медіанти, V ступінь — доміанти, IV ступінь — *субдомінанти*.

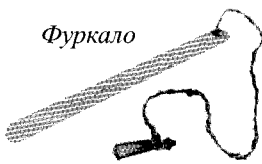
ФУНКЦІЇ ЛІНЕАРНІ — особливі гармонічні значення акордів, які визначаються поширенням на акордові комплекси форм лінійного руху — поступального у прохідних звуків, колоподібного у допоміжних і т.д.; до них належать *затримання (аподжіатура), допоміжні та прохідні акорди, камбіата, предіом, педальний акорд*.

ФУНКЦІЇ МОДАЛЬНІ — значення елементів модального типу, де матеріалом є звукоряд, а не співвідношення акордів; співвідношення секундових тонів гами. / *Модальні функції* домінують у ладових побудовах музики Сходу, яка не ґрунтується на європейському розумінні тональності.

ФУНКЦІЇ ТОНАЛЬНІ — різноманітні значення, які може мати для гармонічної логіки кожний акорд щодо конкретної тоніки; ладовий фундамент класичної тональності - мажорний чи мінорний тризвук, який спирається на сильний основний тон, а зв'язок ґрунтується на квінтовому співвідношенні основних тональних функцій — *субдомінанти (S), тоніки (T) та домінанти (D)*, які утворюють консонансний тризвук. / Вивільнення терцових, секундових, тритонових зв'язків та застосування дисонансу в музиці ХХ ст. утворюють нову структуру хроматичної 12-ступеневої тональності.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КАДАНСОВИЙ АКОРДОВИЙ ЗВОРОТ — в науці про гармонію — послідовність акордів різних функцій, яка становить основу гармонічного формотворення.

ФУНКЦІЯ — у теорії музики: дія ступеня ладу, яка викликає при слуховому сприйманні відчуття стійкості або нестійкості, спокою або руху в процесі музичного формотворення; у науці про гармонію: властивість акорду, яка визначає його роль у структурі гармонічного розвитку, його місце в так званому кадансовому звороті. / Прийнято вирізняти три функції: **(1) тонічна** (стійкість), **(2) субдомінантова** (нестійкість), **(3) домінантові** (нестійкість).

Фуркало

ФУРІАНТ — назва чеського народного танцю.

ФУРКАЛО (ФУРКАЛКА, ФУРКОТАЛО, ХУРКАЛКА, ДЗИЖЧАЛКА) — традиційно: дерев'яна паличка, пластинка або свиняча кісточка тощо закріплена на нитці; при розкручуванні за нитку видає характерний шум; переважно — дитяча іграшка, в окремих народів —

ритуальний музичний інструмент.

ФУРУЙЯ — угорський дерев'яний духовий інструмент, подібний до позовжньої флейти, сольний інструмент пастухів; велика фуруйя має довжину близько 1000 мм, звичайна — від 300 до 600 мм, та 5-6 ігрових отворів.

Ф'ЮЖН — напрямок у рок-музиці, що виник на ґрунті джаз-року в 70-х роках ХХ ст. і є синтезом музики року та джазової імпровізації; термін *ф'южн* означає також змішання різних стилів.

Х

ХАБАНЕРА — назва іспанської пісні і танцю.

ХАЙ ХЕТ — *див.* ЧАРЛЬСТОН (1).

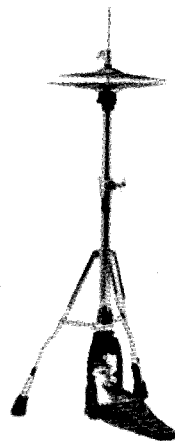
ХАЛЛІНГ — назва норвезького народного танцю в розмірі $2/4$; ха-

рактеризується органічним пунктом (витриманим басом на тоніці та домінанті разом).

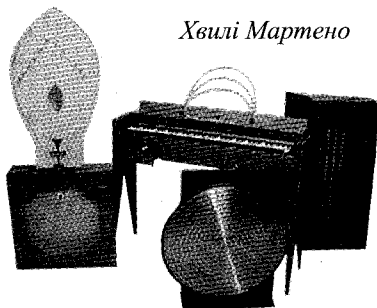
ХАУЗ-РЕНТ-ПАТІ — *англ.* **haus rent party** — традиційні вечорниці за участю джазових музикантів, поширені в середовищі негритянських музикантів США на початку ХХ ст. з метою збору коштів для мешканця-музиканта; на такі вечорниці запрошували піаніста або невеликий ансамбль, які виконували танцювальну музику; були досить поширеними серед негрів ще в ХІХ ст., але особливої популярності набули в Гарлемі та Чикаго і стали улюбленим місцем виконавської діяльності та творчості багатьох піаністів, виконавців *блюзів, регтаймів і буги-вуги*; є ранньою формою джем-сешн, яка особливим чином вплинула на розвиток фортепіанного джазу.

ХАФІЗ — таджицький та узбецький співак, людина, яка напам'ять знає коран, виконавець професійної музики усної традиції, зокрема, *шашмакому*.

ХВИЛІ МАРТЕНО — електромузичний інструмент, сконструйований Морісом Мартено в 1928 році; як і більшість електромузичних інструментів тих часів, Хвилі Мартено збудований на радіолампових технологіях; це гомофонічний (одноголосний) інструмент, з можливістю моделювання звуку рухом тіла; обладнаний клавіатурою фортепіанного типу (7 октав) та додатковими пристроями, що дозволяють відтворювати ефекти глісандо й вібрато; використовувався багатьма композиторами, з 60-х років ХХ ст. часто використовується в музиці до кінофільмів, переважно науково-фантастичних та фільмів жахів;

Хай хет

Хвилі Мартено

1975-го року канадські рок-групи Beau Dommage та Harmonium вперше використали Хвилі Мартено в розважальній музиці.

ХВОСТИК — викривлена частина запису ноти, що додається до штилю; їх кількість вказує на тривалість ноти (восьма, шістнадцята, тридцять друга, шістдесят четверта і т.д.).

ХЕВІ-БЛЕК — доведення до абсурду прийомів створення відчуття важкості у слухачів, які слухають важкий ритм-енд-блюз.

ХЕВІ-МЕТАЛ — наступний етап розвитку музики хард-року, від якого відрізняється відмовою від блюзової основи, різким звучанням гітар, гуркотом басів та ударних, більшою динамічною потужністю та агресивним поведженням солістів; музичні виражальні засоби зведено до мінімуму, а використання клавішних не є типовим, оскільки головним стає динамізований ритм; важливого значення набув зовнішній вигляд — шкіряний одяг, металеві аксесуари, залізні ланцюги, шипи, а також шумна, визивна та ефектна шоу-поведінка.

ХЕВІ-ТРЕШ-МЕТАЛ — *англ. heavy trash metal* — стильове відгалуження хеві-метал із спрощеними засобами музичної виразності, характерним експресивним ритмом, верескливим фальцетом співаків та нескладним набором риффів в акомпанементі.

ХЕЙРОНОМІЯ — старовинна система умовних жестів, яку використовували для керування хором. Рухи пальців і рук domestика - хормейстера визначали темп, метр, спрямування мелодії, динаміку, агонію; її широке використання як засобу керування хоровим співом передувало виникненню сучасної системи диригентських рухів.

ХЕПЕНІНГ — *англ. happening* — театралізоване авангардистське музикування, якому властиві зумовлені вказівками композиторів ігрові дії музикантів, спрямовані проти традиційних музичних творів і виконавства та водночас соціальних умов.

ХІД — мелодичний або акордовий рух, що з'єднує дві різні музичні теми, партії, наприклад, у сонатній формі — головну і побічну тему тощо.

ХОЛЕРС — *англ. hollers* — примітивні пісні негрів-невільників африканського походження, які вони співали під час роботи на плантаціях південних штатів США. Звичайно Х. мали питально-відповідну структуру.

ХОЛЬФЛЬОТЕ — *нім. Hohflott* — лабіальний відкритий регістр органа, який належить до родини флейтових і складається з труб циліндричної форми.

ХОМОВИЙ (ПОДЛЬНОМОВНИЙ) СПІВ — так звався спів, що існував у старовинній руській церковній практиці, з заміною старослов'янських глухих звуків Ъ і Ь звуками О і Е і з відсутністю Й; назва походить від того, що при ньому часто зустрічалося закінчення слів на «хомо», наприклад: *приїдохомо, созрішимо* тощо.

ХОП-ВАЛЬС (СТРИБУЧИЙ ВАЛЬС, СОТЕЗ) — вальс середини XIX ст., розміром у 3/4, виконувався настрибуючими *па*.

ХОР — I. Об'єднання співаків для спільного виконання вокальної музики; залежно від складу співацьких голосів буває *дитячим, жіночим, чоловічим, мішаним*; залежно від кількості партій у музичному творі — *одноголосним, двоголосним, триголосним і т.д.*; існує також подвійний хор — такий, що складається з двох рівнозначних хорових груп. II. Музичний твір, призначений для виконання хором.

ХОРА — старовинний молдавський і румунський масовий хороводний танець; музичний розмір 6/8, інколи 2/4, темп помірний, спокійний. Виконується в супроводі тарафа.

ХОРАЛ — у середньовічному релігійному співі мелодія у русі переважно рівними долями, написана на релігійний текст; також обробка мелодії хоралу для виконання хором або на органі.

ХОРАЛЬНА НОТАЦІЯ — система знаків для запису григоріанського хоралу; завдяки своєму багатству та різноманітності точно передавала не тільки мелодію, але й її структуру та спосіб виконання.

ХОРАЛЬНА ПРЕЛЮДІЯ — інструментальний (органний) вступ до хоралу, заснований на поєднанні мелодії хоралу з голосами контрапункту.

ХОРАЛЬНА ФАНТАЗІЯ — органна п'єса довільної форми на тему хоралу.

ХОРДОФОНИ — струнні музичні інструменти.

ХОРЕВТ — гр. *choreios* — співак і танцюрист, учасник хору в Давній Греції.

ХОРЕГ — в давніх Афінах: почесний громадянин, матеріально відповідальний за організацію хору, який бере участь у змаганнях, виставах, концертах.

ХОРЕЙ — те саме що й ТРОХЕЙ.

ХОРЕОГРАФІЯ — I. Загальна назва мистецтва танцю. II. Створення танців і танцювальних вистав - балетів. III. Запис рухів та малюнку танцю за допомогою системи умовних знаків.

ХОРЗЕМСЬКА ТАБУЛАТУРА (ХОРЗЕМСЬКА НОТАЦІЯ) — система нотопису для танбура, яку запропонував у 1880 роках П. Мирзабаші на основі нотації XII ст.; за допомогою записано *хорезмські макоми*.

ХОРМЕЙСТЕР — хоровий майстер, тобто керівник, диригент хору.

ХОРНПАЙП (ПІПГОРН) — I. Старовинний валійський та шотландський духовий язичковий інструмент, зроблений з рогу. II. Англійський народний, переважно чоловічий танець, відомий з XV ст.; музичний розмір 2/4 або 4/4, ритм пунктирний, синкопований.

ХОРО — болгарський народний хоровод-танець; музичні розміри - 2/4, 5/16, 7/16, 9/8, 9/16, 10/8, 11/16; виконується в повільному та швидкому темпі у супроводі народних інструментів.

ХОРОВА МУЗИКА — музика, призначена для виконання хоровими колективами, найбільш демократичний і доступний вид музичного мистецтва (*див.* ХОР, ХОРОВИЙ СПІВ).

ХОРОВА ПАРТІЯ — I. Група однорідних голосів, яка виконує свою партію унісоном; може поділятися на кілька голосів (найчастіше перші та другі), або за тембровою диференціацією в межах кожної партії. II. Голос у хоровій партитурі. III. Нотний запис одного голосу хорової партитури.

ХОРОВЕ ПИСЬМО — створення та аранжування такої музики для виконання хором, яка враховує специфічні умови хорового співу (діапазони голосів, теситурні можливості, зручність голосоведення, особливості тексту, акустичний ефект та ін.) і може викликати естетичну насолоду як у виконавців, так і у слухачів.

ХОРОВИЙ СПІВ — колективне виконання хорової музики; найдавніший вид музичного мистецтва, який через свою демократичність та доступність поширений в переважній більшості країн світу.

ХОРОВОД — народний танець, танок; характерні колові рухи, ходіння, взявшись за руки, у супроводі співу.

ХОРОВОДНА ПІСНЯ — пісня, що супроводить ХОРОВОД; може виконуватись і самостійно.

ХОРОЗНАВСТВО — наукова і навчальна дисципліна, яка вивчає типи та види хорів, склад хорових партій, елементи хорової звучності (ансамбль, стрій та ін.), засоби художньої виразності, репетиційний процес, організаційні питання, концертні виступи тощо.

ХОРУС — розділ імпровізаційно-строфічної форми джазової музики; обсяг і побудова зумовлені структурою вихідної теми, яка після експонування поступається місцем імпровізації, відновлюючись у репризі; загальна форма джазової імпровізації складається з серії *хорусів*.

ХОТ — характерна для негритянського імпровізаційного джазу 20-30-х років ХХ ст. манера гри, для якої характерними є збудженість, жвавість імпровізації, чіткий ритм і специфічна інтонація, зумовлена твердим звуковидобуванням і гострим переходом від попереднього до наступного звуку, а також застосування блю ноутс, вібрато, глісандо, брудних тонів та інших інструментальних ефектів.

ХОТА — назва іспанської народної пісні.

ХОТ-ТОН — **I.** Архаїчний негритянський і класичний джаз, пов'язаний з африканськими джерелами і традиціями афро-американського фольклору; відзначається великою експресією, емоційним збудженням, домінуванням ритмічної та інтонаційно-мелодичної виразності над логікою композиції і гармонії, прагненням до найбільшої імпровізаційної свободи. **II.** Специфічний комплекс виражальних засобів афро-американської музики і негритянського джазу в сфері ритміки, мелодики, інтонування, гармонії, форми (інтонація, імпровізація, соло, інструменти, стиль тощо).

ХРАМОВА МУЗИКА — музика, призначена для виконання у християнських храмах, те саме, що ЦЕРКОВНА МУЗИКА.

ХРОМАТИЗМ — у теорії музики: зміна, тобто підвищення або зниження, ступенів звукоряду на один або два півтони (*див.* АЛЬТЕРАЦІЯ); назва походить від того, що такі змінені звуки видобувались на порабованих струнах (у стародавніх греків — на лірі).

ХРОМАТИЧНА ГАМА

ХРОМАТИЧНА ГАМА — 12-ступінна гама, що йде з заповненням півтонами усіх цілих тонів, наприклад у мажорі — з підвищенням 1, 2, 4, і 5 ступенів і зі зниженням 7 ступеня (якщо рух іде вгору) або зі зниженням 7, 6, 3 і 2 ступенів і підвищенням 4 ступеня (якщо рух іде вниз).

ХРОМАТИЧНА СИСТЕМА — дванадцятиступенева система тональної гармонії, яка припускає в межах тональності акорд будь-якої структури на кожному з 12 ступенів хроматичної гами.

ХРОМАТИЧНИЙ ПІВТОН — півтон, утворений знаками того самого ступеня, взятого в натуральному вигляді і в підвищеному або зниженому, наприклад: *до — до-дієз, до — до-бемоль, ре — ре-бемоль, фа-дієз — фа-дубль-дієз* тощо.

ХРОМАТИЧНИЙ ТОН — тон, утворений звуками того самого ступеня, наприклад: *до-дієз — до-дубль-дієз, ре-бемоль — ре-дієз*.

ХРОМАТИЧНІ ЗВУКИ — у стародавніх греків — звуки проміжні між основними, що видобувались на струнах, умовно пофарбованих у будь-який колір; тепер — підвищений або знижений ступінь музичного звукоряду, наприклад: *до-дієз, до-бемоль, фа-дубль-дієз, сі-дубль-бемоль*.

ХРОМАТИЧНІ ЗНАКИ (ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ) — у нотопису знаки: *дієз, бемоль, дубль-дієз, дубль-бемоль, бекар*.

ХРОМКА — вид дворядової діатонічної гармонії, яка має 23 клавіші у правій та 12 - в лівій клавіатурі. При стисканні та розтягуванні міхів утворюються звуки однієї висоти, що відрізняє її від віденської гармонії.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ — спосіб та результат освоєння явищ життя за собою мистецтва; у музиці визначається акустичними якостями музичного звуку (висота, сила, динаміка, тембр та ін.), а також інтонацією як носієм художньої специфіки.

ХУР (МОРІНХУР) — бурятський та монгольський двострунний щипковий музичний інструмент з дерев'яним корпусом, шкіряною декою та струнами з кінського волосу; звуковидобування флажолетне, стрій квартовий; поширений у кочівників-скотарів, входить до складу оркестрів народних інструментів.

ХУЦИНЬ — родина китайських народних струнних смичкових інструментів, запозичених у давніх північних кочових народів; до родини хуцинь належать **ерху, банху, еху, енху** та інші інструменти, які входять до складу китайських традиційних оркестрів.

ХУЧИР — бурятський і монгольський чотириструнний смичковий музичний інструмент з циліндричним шести- або восьмикутним корпусом, шкіряною верхньою декою; шовкові струни настроєні парно в унісон з інтервалом квінти; звуковидобування флажолетне, застосовується для сольної гри та супроводу співу.

Ц

ЦАНЦА (САНЗА, САНЦА, ЗАНЗА) — африканський язичковий щипковий інструмент з родини ідіофонів; складається з резонаторного корпусу, 4—30 пластин-язичків, від кількості яких залежить

звукоряд; застосовується народами Африки для гри соло та супроводу співу, а також в сучасних інструментальних колективах.

ЦЕВНИЦЯ — російський народний інструмент, подібний до багатоствольної флейти.

ЦЕЗУРА — у віршуванні: зупинка, що логічно відокремлює одну частину рядка від другої, один вираз від іншого; у музиці; межа між музичними побудовами: мотивами, фразами, зворотами, темами, частинами, що виявляється кадансуванням, паузуванням, зміною дихання та іншими засобами поділу.

ЦЕНТРАЛЬНЕ СПІВЗВУЧЧЯ — один з видів устою в новій тональності ХХ ст., подібний за функцією до тоніки.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОН — один з видів устою в новій тональності ХХ ст., за функцією подібний до тоніки, який стверджує своє домінуюче положення постійною присутністю та структурною активністю.

ЦЕРЕМОНІАЛЬНИЙ МАРШ — *див.* ПАРАДНИЙ МАРШ.

ЦЕРКОВНА МУЗИКА — музика християнської церкви. яка супроводжує службу Божу; її розвиток охоплює такі етапи: (1) музика ранньохристиянської церкви; (2) музика католицької церкви; (3) музика протестантської церкви; (4) церковна музика православної Руси.

ЦЕРКОВНА СОНАТА — *ит. sonata da chiesa* — давній (XVII—XVIII ст.) різновид *тріо-сонати*.

ЦЕРКОВНИЙ ЗВУКОРЯД — діатонічний звукоряд з 12 ступенів, де кожна ланка складається з трьох висхідних звуків, що знаходяться на відстані цілого тону між собою, а від попередньої ланки — на півтону; нижні звуки кожної ланки знаходяться на відстані чистої квати.

ЦЕРКОВНІ ЛАДИ — так звуться запозичені з народної пісенної творчості лади, на яких будувалися мелодії церковних співів у середньовіччі; основних церковних ладів шість (цифрами вказано послідовність цілих тонів і півтонів у гамі): (1) **іонійський** $1-1-\frac{1}{2}111\frac{1}{2}$; (2) **дорійський** $1\frac{1}{2}111\frac{1}{2}1$; (3) **фрігійський** $\frac{1}{2}11-1\frac{1}{2}11$; (4) **лідійський**

ЦИГАНСЬКА ГАМА

$11^1/2 11^1/2$; (5) міксолідійський $11^1/2 11^1/2 1$; (6) еолійський $1^1/2 11^1/2 11$. / За своєю будовою (чергуванням тонів і півтонів) не збігаються зі старогрецькими ладами тих самих назв внаслідок помилки середньовічних теоретиків, які неправильно зрозуміли трактати грецьких учених; мають народне походження, тому їх можна називати і ладами народної музики. / Історично система церковних ладів включала (1) дорійський, (2) гіподорійський, (3) фригійський, (4) гіпофригійський, (5) лідійський, (6) гіполідійський, (7) міксолідійський, (8) гіпоміксолідійський, а в XVI ст. була доповнена (9) еолійським, (10) гіпоеолійським, (11) іонійським та (12) гіпоіонійським ладами; до основних категорій церковних ладів належать фіналіс (кінцевий тон), амбітус (тон повторення) і реперкуса (тон повторення, псалмодування).

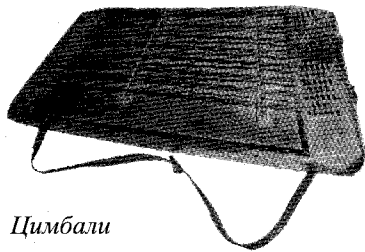
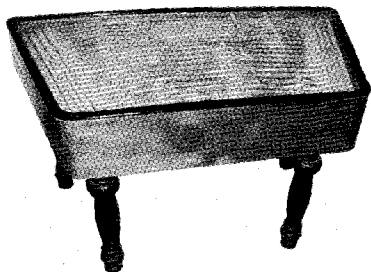
ЦИГАНСЬКА ГАМА — те саме, що УГОРСЬКА ГАМА.

ЦИГАНСЬКА МУЗИКА — включає таборові пісні циган, пісні, які співають цигани, популярну музику, яку виконують цигани; єдиної традиції циганської музики не існує, хоча у музиці балканських, українських, угорських, російських, уельських та ін. циганів є такі спільні риси, як характерні лади (ЦИГАНСЬКА ГАМА), варіативність мелодій, мелізматика з інтервалами, меншими за півтон, глісандування, специфічна манера співу, ансамблеве інструментальне виконавство.

ЦИКЛ — сукупність творів, об'єднаних спільним задумом змісту; **ЦИКЛ концертів** — кілька тематичних об'єднаних концертів.

ЦИКЛІЧНІ ФОРМИ — форми музичних творів, що становлять послідовний ряд окремих частин, номерів, пов'язаних єдністю ідейно-образного змісту, також тематичною спорідненістю чи тональною єдністю.

ЦИМБАЛИ — один з найдавніших за походженням струнних музичних інструментів; плаский дерев'яний ящик з паралельно натягнутими струнами, на яких грають, вдаряючи дерев'яним молоточком або стукалками; звичайні народні цимбали кладуть на коліна виконавця, конструктивно поліпшені цимбали мають 35 хорів подвійних, потрійних, і четвертинних струн, демпферний пристрій, чотири ніжки; інструмент використовується для сольного виконання, в ансамблі або в оркестрі народних інструментів.

Цимбали

ЦИНГАРЕСКА — інструментальна п'єса, де використані циганські інтонації та ритми.

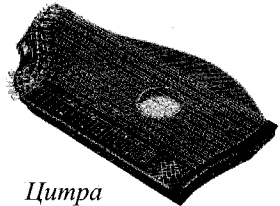
ЦИНК — нім. *Zink* — ріжок, старовинний духовий мундштучний музичний інструмент з конічним стволом без розтрубу, з 7 ігровими отворами; звук ніжний та яскравий; звукоряд діатонічний; різновиди: (1) **дискантовий**, (2) **теноровий**, (3) **басовий** (*серпент*); застосовувався в світській, церковній та камерній музиці XVI - XVII ст.; вийшов з ужитку в XIX ст.

ЦИНЬ — давньокитайські струнні інструменти, з яких найбільш відомим є *цисянь-цин* — семиструнний щипковий музичний різновид цитри з 7 шовковими струнами, який у III ст. входив до придворного оркестру вишуканої музики *яю*, і був найхарактернішим інструментом класичної китайської музики.

ЦИСТРА — фр. *cistre* — струнний щипковий інструмент, подібний до мандоліни; корпус дерев'яний, грушоподібний, з 4-12 парними струнами; звук видобувають плектром або пальцями; використовувався для супроводу співу.

ЦИСЯНЬЦИНЬ — китайський щипковий інструмент з дерев'яним корпусом, подібний до цитри; має 7 струн, широкий діапазон, ніжний, м'який звук.

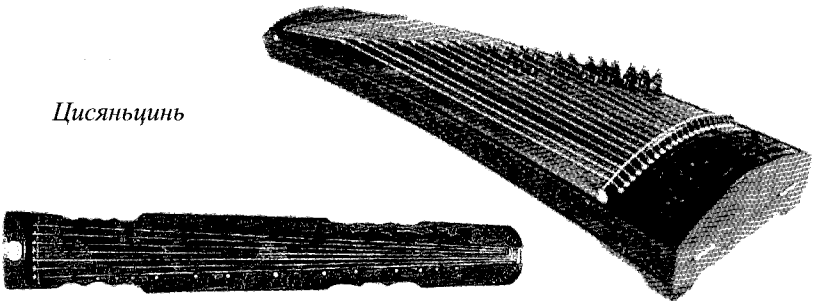
ЦИТРА — струнний музичний інструмент; сучасна цитра являє собою ящик, що формою нагадує половину ліри, на якій натягнуті струни; звук видобувається ЩИПКОМ або за допомогою МЕДІАТОРА.

Цитра

ЦИФРОВА СИСТЕМА (ЦИФРУВАННЯ) — спосіб позначення музичного тексту за допомогою цифр; римські цифри вказують номер ступеня, на якому побудовано акорд; арабські цифри праворуч знизу — вид акорду: 5/3 — **тризвук основного вигляду**, 6 — **секстакорд**, 6/4 — або 4/6 — **квартсекстакорд**, 7 — **септакорд основного вигляду**, 6/5 або 5/6 — **квінтсекстакорд**, 4/3 або 3/4 — **терцквартакорд**, 2 - **секундакорд**,

Цисяньцин

9 – нонакорд; арабські цифри праворуч вгорі - складові звуки акорду: **1** – основний тон, **3** – терцевий тон, **5** – квінтовий тон, **7** – септимовий тон, **9** – ноновий тон; знаки плюс (+) або мінус (-) вказують на ладову альтерацію тонів – їх підвищення або пониження; малі букви – різновид ладу: **н** – натуральний; **г** – гармонічний; **м** - мелодичний; великі букви - гармонічну функцію ладу: **Т** – тонічна, **S** – субдомінантова, **D** – домінантова функції; знак плюс/мінус (\pm) означає альтеровані акорди.

ЦИФРОВИЙ БАС – особливий спосіб запису гармонізації, при якому нотувався лише басовий звук, а інші звуки акордів позначались цифрами відповідно до інтервалів між басом та іншими голосами; широко застосовувався у XVII-XVIII ст. та пізнішій музичній практиці; див. ГЕНЕРАЛ-БАС.

ЦІЛА НОТА – основна умовна одиниця ритмічної тривалості, яка може поділятися на менші (половинні, четвертні, восьмі і т.д.); позначається незатушованим овалом.

ЦІЛА ПАУЗА – пауза, яка за тривалістю дорівнює цілій ноті.

ЦІЛИЙ ТОН – співвідношення двох звуків, яке охоплює 1/6 октави і дорівнює сумі двох півтонів; цілий тон міститься у великій секундні (діатонічний), двічі збільшеній прімі (хроматичний), зменшеній терції.

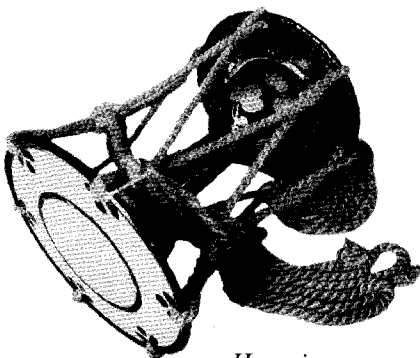
ЦІЛОТОНОВА ГАМА – висхідна або низхідна 12-ступенева гама, утворена послідовністю цілих тонів; лад, основою якого є цілотонове шестизвуччя; музика, заснована на цілотоновій гамі, викликає фантастичне або нежиттєве враження, що обмежує її художнє застосування.

ЦІЛОТОНОВИЙ ЗВУКОРЯД – такий звукоряд, в якому відстань між звуками, що знаходяться поруч, дорівнює цілому тону.

ЦІЛОТОНОВИЙ ЛАД – див. ЦІЛОТОНОВА ГАМА.

ЦУГА (ЦУГ) – нім. *Zug* – висувне коліно духового музичного інструмента – тромбона, призначене для змінювання висоти звуку (див. КУЛІСА).

ЦУЗУМІ (ЦУДЗУМІ) – родина японських барабанів у формі піщаного годинника з двома шкіряними мембранами; звук – різкий та сухий – видобувають пальцями; різновиди: санно-цузумі, цузумі-дайко, ко-цузумі, о-цузумі застосовуються в японських оркестрах та ансамблях.

Цузумі

Ч

ЧАКОНА (ШАКОНА) — старовинна танцювальна італійська пісня або танець статечного, елегійного характеру в розмірі $\frac{3}{4}$; зустрічається у вигляді самостійного твору, а також як окрема частина

у старовинних танцювальних сюїтах, партитах, сонатах; цей танець у XVII ст. був заключним номером балету.

ЧАНГ (ЧАНК) — I. Іранська кутова арфа, на якій грали жінки, тепер зустрічається в Афганістані. II. Узбецький і таджицький народний щипковий інструмент, подібний до цимбал; на ньому грають соло, в ансамблях та сучасних оркестрах народних інструментів.

ЧАНГІ (ПАНДУРІ, ЧЕ-МЕШКВЕ) — грузинська народна кутова арфа; застосовується для супроводу співу та в ансамблях, часто з *чунірі*.

ЧАНГ-КОБУЗ — таджицький та узбецький різновид варгану, виготовлений з заліза зі сталевим язичком; на цьому інструменті жінки виконували нескладні награти, пісенні й танцювальні мелодії.

ЧАНГО (ЧАНЬГО) — старовинний корейський двобічний барабан з родини мембранофонів, який має форму піщового годинника; звуки різної висоти у інтервалі кварта або квінти видобуваються долонями; застосовуються для виконання народних пісень і танців.

ЧАРДАШ — уг. *csardas* — угорський народний танець, який складається з двох контрастних частин: повільної, патетичної, що супроводжує чоловічий танець в колі (розмір $\frac{4}{8}$), і швидкої, стрімкої (розмір $\frac{2}{4}$), яка супроводжує запальний парний танець; цьому танцю властиві гостра, часто синкопована ритміка, віртуозна імпровізація; був популярним бальним танцем, тепер виконується як народний танець.

ЧАРЛЬСТОН — I. Ударний металевий музичний інструмент непевної висоти звуку з родини ідіофонів, спеціальний пристрій, встановлений на триножнику, де нагорі горизонтально закріплені дві тарілки діаметром близько 35 см; натискаючи лівою ногою на педаль, виконавець опускає верхню тарілку на нижню і таким чином видобуває звук; на ньому грають також паличками до малого барабану та метілкою; застосовується як ритмічний акомпануючий інструмент (ПЕДАЛЬНА ТАРИЛКА, ХАЙ ХЕТ). II. Бальний танець американського походження, що виник на основі негритянських танців; музичний розмір $\frac{4}{4}$, ритм синкопований, темп швидкого різновиду фокс-троуту.

ЧАСТКОВІ ТОНИ — див. ОБЕРТОНИ, УНТЕРТОНИ, ФЛАЖОЛЕТИ.

ЧАСТОТА — кількість коливань вібратора за одиницю часу (секунду); висота звуку прямо пропорційна частоті; одиницею вимірювання частоти є герц (гц).

ЧАСТУШКА, ЧАСТІВКА — назва народної танцювальної пісні у розмірі $\frac{2}{4}$ або $\frac{3}{4}$; становить куплетне повторення мелодії на текст гумористичного, любовно-ліричного чи побутового змісту.

ЧА-ЧА-ЧА — бальний танець кубинського походження, який набув загального визнання; музичний розмір $4/4$; темп: помірно швидкий.

ЧВЕРТЬТОНОВА СИСТЕМА (ЧВЕРТЬТОНОВА МУЗИКА) — вид мікрохроматики, звукова система, коли октава поділяється на 24 частини, а кожний півтон — на два чвертьтона.

ЧЕЙС — *англ. chase* — перегукування двох або кількох солістів у джазі, безперервне чергування сольних імпровізацій (часто по чотири такти), які йдуть одна за одною.

Челеста

ЧЕЛЕСТА — *итал. celesta* — ударно-клавішний музичний інструмент, створений у 1860 році французьким майстром Віктором Мюстелем (первинна назва дульсітон) та вдосконалений у 1886 році його сином Огюстом Мюстелем; формою схожий на піаніно, звук видобувається за допомогою ударів м'якими молоточками по металевих пластинках, вирізняється ніжним звучанням, яке нагадує звук дзвіночків; має діапазон від до малої октави до ля третьої октави; нотується у басовому та скрипковому ключах і звучить на октаву вище; використовується у симфонічному оркестрі.

ЧЕМБАЛО (КЛАВІЧЕМБАЛО) — італійська назва КЛАВЕСИНУ.

ЧЕНГ — азербайджанський народний музичний інструмент, подібний до арфи.

ЧЕРЕПАШКА — язичково-клавішний інструмент, різновид російської гармоні маленького розміру (ліліпут, колібрі) з 3–7 клавішами; *черепашки* різних розмірів та діапазонів застосовуються в ансамблях.

ЧЕТВЕРТА ОКТАВА — див. ОКТАВА.

ЧЕТВЕРТНА НОТА — нота, за тривалістю в чотири рази коротша цілої; позначається затушованим овалом зі штилем.

ЧЕТВЕРТНА ПАУЗА — пауза, яка за тривалістю дорівнює четвертній ноті.

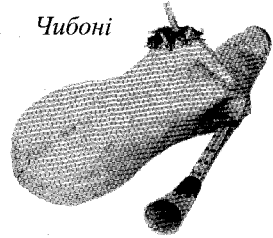
ЧЕЧІТКА — стрімке вистукування підшвами та підборами чіткого ритмічного малюнку; естрадний (частіше чоловічий) танець, що виник у США у XVIII ст.

Чіанурі

ЧИАНУРІ — грузинський народний струнний інструмент, який має корпус з дерева або гарбуза та 2—3 струни з кінського волосу; звук видобувають смичком або щипком; застосовувався для супроводу співу; в наш час лишається тільки в ансамблях народних інструментів.

ЧИБОНІ — аджарський народний духовий язичковий інструмент, різновид волинки; поширений серед чоловічого населення Аджарії; застосовується для сольної гри та супроводу танців.

Чібоні

ЧИКАЗЬКИЙ ДЖАЗ — *англ. Chicago jazz* — стиль традиційного джазу, який з'явився на початку 1920-х років в Чикаго і поширився на Півночі США; поява *чиказького джазу* зумовлена переселенням негритянських музикантів з Нового Орлеану до Чикаго, де місцеві білі музиканти, познайомившись з новоорлеанським стилем, піддали його трансформації — колективна імпровізація поступила гомофонному принципу та сольній імпровізації, подовжились сольні партії, сміливіше застосовувалось аранжування, з першої та третьої долі акцентування перейшло на другу та четверту долі, відбулася часткова заміна інструментів: замість корнетів застосовувались труби, замість туби — контрабас, замість банджо — гітара, з часом з'явилися фортепіано і саксофони; за рахунок номерів з ревію, оперет і мюзиклів тощо збагатився репертуар; техніка гри музикантів *чиказького джазу* суттєво позначилась на розвитку оркестрів, сприяла виникненню і розвитку БІГ-БЕНДІВ, створила передумови для появи СВІНГУ.

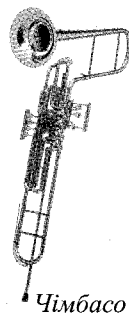
ЧИМПОЙ — молдовський народний духовий язичковий інструмент, різновид волинки; застосовувався як сольний та ансамблевий інструмент, у наш час майже вийшов з ужитку.

ЧИНДАУЛ — узбецький і таджицький народний інструмент з родини ідіофонів, одинарна литавра з металевим корпусом та шкіряною мембраною; застосовувався як сигнальний військовий та мисливський інструмент; те саме, що ДАУЛПАЗ.

ЧИСТА — назва діатонічного різновиду інтервалу прими, кварта, квінти, октави, ундецими, дуодецими, квінтдецими; позначається буквою *Ч.* (*ч.*).

ЧИСТИЙ СТРІЙ — **I.** В акустиці: стрій, обчислюваний на основі інтервальних кофіцієнтів: квінти — $3/2$ або кварта — $4/3$ і великої терції — $5/4$ або малої сексти — $8/5$, що являє собою такий порядок чергування інтервальних кофіцієнтів у гамі. **II.** Точне настроювання музичних інструментів, додержання точної висоти звуків у ансамблевому співі або грі.

ЧИМБАСО (ЧИМБАССО) — *ит. corn in basso, c. in basso, cimbasso* — басо-вий тромбон, створений 1881 року міланським майстром Пелітті на замовлення Джузеппе Верді, який прописав партії для цього інструмента у своїх операх «Отелло» та «Фальстаф», згодом за його прикладом партії *чимбасо* включав у свої опери Пуччіні. / Оскільки на той час більшість композиторів віддавали перевагу ТУБАМ в якості басових мідних інструментів, *чимбасо* був витіснений із симфонічних оркестрів — його партії в операх Верді та Пуччіні виконували на *тубі*; проте в середині ХХ ст. *чимбасо* був удосконалений німецькими майстрами і на сьогодні цей інструмент присутній у багатьох великих оркестрах, поза тим його використовують кінокомпанії при створенні КІНОМУЗИКИ (бексаундів) та виконавці джазу.

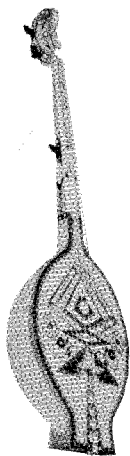
Чимбасо

ЧОКАЛО — *англ. chocalo* — латиноамериканський ударний музичний інструмент непевної висоти звуку з родини ідіофонів, металевий циліндр (інколи з однією шкіряною мембраною), наповнений дробом, зерном, кісточками, камінцями тощо; цей інструмент тримають вертикально чи горизонтально обома руками і, струшуючи, обертаючи або стукаючи пальцями, видобувають звук; застосовується в естрадній музиці; те саме, що ТУБО. ШЕЙКЕР.

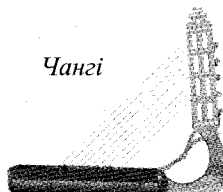
ЧОНГ-КОМ — в'єтнамський народний барабан з бамбуковим корпусом і двома шкіряними мембранами; звук видобувають долонями; відомий з ХІ ст., застосовується в театральній музиці.

ЧОНГУРІ — грузинський чотириструнний щипковий інструмент типу лютні, з дерев'яним грушеподібним корпусом; звук тихий, ніжний; застосовується для супроводу співів і танців.

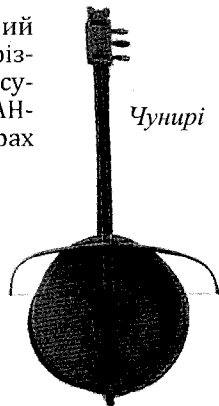
ЧУНИРІ — грузинський триструнний смичковий музичний інструмент, різновид ЧІАНУРІ; застосовується для супроводу співу і танців в ансамблі з ЧАН-ГІ, а також в ансамблях і оркестрах грузинських народних інструментів.

Чонгури

Чангі

Чунірі

Ш

ШАБР (ШАПАР) — чуваський народний інструмент типу волинки; звукоряд — діатонічний та хроматичний; застосовується як сольний та ансамблевий інструмент.

ШАКОНА — *фр. chaconne* — *див.* ЧАКОНА.

ШАКУЖАЧІ (СЯКУХАТІ) — японський народний інструмент, поздовжня флейта з бамбуковим конічним стволом та 4-9 ігровими отворами; застосовувався для супроводу вистав театру *кабукі*.

ШАЛАХО — вірменський народний чоловічий танець; музичний розмір змінний — $3/4$ та $6/8$; темп швидкий, жвавий, веселий.

ШАЛМЕЙ — *фр. shalemie*; *нім. Schalmey* — I. Духовий язичковий інструмент з подвійною тростиною та 8-10 ігровими отворами, поширений в Західній Європі XIII - XVII ст. у середовищі менестрелів, жонглерів, шпільманів; звукоряд діатонічний, мав кілька різновидів — сопрано, сопраніно, альт, тенор, бас, контрабас; низькі види шалмея звались бомбардами або померами; входив до складу різних ансамблів. II. Загальна назва давньоєвропейських тростинних інструментів.

Шалмей

III. Регістр органу з відкритими лабіальними трубами з лійкоподібними розтрубами.

ШАМІСЕН (СЯМІСЕН) — японський народний щипковий інструмент, подібний до лютні, з дерев'яним корпусом, шкіряною декою, трьома струнами, закріпленими на дерев'яних кілках (*ітомакі*) та високій підставці з кістки (*кома*) і довгою шийкою (*сао*); звук видобувають металевим гачком (*пубікаке*) над спеціальною шкіряною колодкою (бочигава); стрій квартовий або кварто-квінтовий; типи настроювання: (1) *хончоші* (*h-e1-a1*); (2) *ніагарі* (*h-fis1-h1*); (3) *сансагарі* (*h-e1-a1*). / Відомі три типи гри на шамісені: (1) *пісенний (ута-моно)*, який застосовується у театрі *кабукі*, міському музикуванні (*сямісен-куміута*); (2) *речитативний (катарі-моно)*, який застосовується в національному епосі (*утазава*); (3) *фольклорний (мін-е)*, поширений у виконавців селянського фольклору.

ШАНСОН — назва французьких середньовічних (XV-XVI ст.) вокальних творів ліричного змісту. Виконувалися найчастіше з інструментальним супроводом, наприклад ЛЮТНІ.

ШАНСОНЕТКА

ШАНСОНЕТКА — *фр. chansonette* — **I.** Невелика пісня грайливого, часто фривольного змісту, яку співачка виконує зі специфічними танцювальними рухами. **II.** В Російській імперії початку XIX ст. — виконавиця шансонеток, яка виступала в кафешантані, кабаре, ресторанах і т.д.

ШАНСОНЬЄ — *фр. chansonier* — **I.** Французький естрадний співак, виконавець і часто автор тексту і музики пісні. **II.** Назва збірок пісень і водевіліву Франції XIII-XIX ст.

ШАРАКАН — загальна назва вірменських духовних, але не біблійних пісень; спочатку до співацької книги «Шарканоц» входили співи трьох жанрів: **(1) кцурд** (тропар); **(2) кацурд** (кондак); **(3) канон** — пізніше термін *шаракан* почали застосовувати як узагальнений.

ШАРМАНКА — пневматичний механічний музичний інструмент, подібний до органу, але без клавішного механізму; звук видобувається за допомогою обертання ручки, яка приводить в дію міх, валики і звукові трубки, розміщені в ящику; назва інструмента походить від початкових слів популярної французької пісенки «Чарівна Катерина», яку виконували на перших шарманках, завезених в Російську імперію; українська назва — **КАТЕРИНКА** — походить від тієї ж пісенки.

Шарманка

ШАРФ — *нім. Scharf* — органний регістр з родини мікстур з труб вузької мензури; під час натискання клавіш звучать чотири (в окремих конструкціях — 8) труби, які утворюють обертони до основного звуку.

ШАС — *фр. chasse* — жанр французької багатоголосної пісні або інструментальної п'єси, що зображає сцени полювання (вигуки мисливців, гавкання собак тощо) найчастіше у формі канонічної імітації; подібний жанр існував в Італії та Іспанії — **КАЧА**.

ШАУТ — *англ. shout* — народна екстатична манера співу з елементами декламації, якій властиві пристрасність та надрив; ця манера прийшла до багатьох форм музичного фольклору з африканської культурної музики, характерна для блюзів.

ШАФЛ — *англ. shuffle* — **I.** Остинатна ритмічна фігура з 4 рівномірно акцентованих долей, яка виконується в швидкому темпі; характерна для фортепіанного супроводу *бугі-вугі*. **II.** Американський танець з характерними рухами ніг, які наче не відриваються від долівки.

ШАХЛИЧА — чуваський народний духовий інструмент, поздовжня флейта з дерев'яним або залізним стволом; різновиди: **(1) відкрита**, з 5-6 ігровими отворами та **(2) свисткова**, з 4-7 отворами, свистковим пристроєм та дерев'яною втулкою; звукоряд діатонічний; грають на ній тільки чоловіки, імпровізуючи ліричні або танцювальні награти.

ШАШМАКОМ — I. У таджикській культурі: **шість макомів** — образно-емоційних та ладоінтонаційних систем — (1) *рост*, (2) *бузрук*, (3) *наво*, (4) *дугох*, (5) *сегах*, (6) *ірок*, а також стійких метроритмічних моделей, норм і традицій музикування. II. Історична форма *макомів*, що склалася та побутувала у Хорезмі та Бухарі; багаточастинний різноплановий цикл, що об'єднує інструментальні (*масніф*, *тардже*, *гардун*, *пешрав*, *мухамас*, *сакил* та ін.) та вокальні розділи (*шубе*) на поетичні тексти.

ШВІ — I. Вірменський народний духовий інструмент — свисток у вигляді птаха або тварини (пепук), подібна до окарини. Побутує як дитяча іграшка. II. Вірменська свисткова флейта (**тутак**).

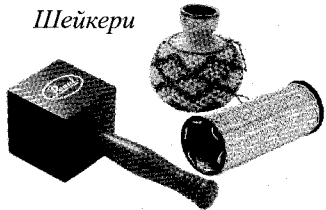
Шві

ШЕВЧИК — український народний чоловічий танець комічного характеру; буває сольним або гуртовим, виконується на дві фігури.

ШЕЙК — *англ. shake* — популярний в першій половинні 1960-х років танець; музичний розмір 4/4.

ШЕЙКЕР — *англ. shaker* — назва ударних музичних інструментів, які застосовуються для створення ритмів, а також для надання музиці оригінального звучання; являє собою закритий контейнер з твердого матеріалу (бамбук, деревина, залізо, пластик тощо), частково наповнений дрібним сипучим матеріалом (крупний пісок, дріб, бісер, скло, зерна рослин тощо) або водою, звук видобувається струшуванням. / *Шейкери* мають різноманітні форми та розміри, застосовуються в популярних і традиційних музичних напрямках (фолк, етнічна, естрадна музика, джаз, рок). / Кожен шейкер має свій специфічний звук, тому для різних музичних стилів використовуються свої шейкери, наприклад, рок-музиканти зазвичай користуються металевими шейкерами, які мають гучніше звучання.

Шейкери

ШЕН — стародавній китайський губний орган, який складається з корпусу-резервуару, виготовленого з гарбуза, 17 бамбукових трубок з язичками, боковими отворами і прорізами та підлаштованим збоку мундштуком; стрій заснований на системі *люй-люй*; застосовується як сольний, ансамблевий і оркестровий інструмент; *див.* КАЕН.

ШИАЛТИШ — марійська свисткова поперечна флейта пастухів, зі стволем з бамбука або дягеля; має 2-6 ігрових отвори; застосовується як сольний інструмент для виконання ліричних мелодій; в минулому був досить поширеним інструментом, тепер зустрічається рідко.

ШИЙКА — деталь струнних інструментів, яка є частиною корпусу або щільно з'єднується з ним і часто завершується художньо оформленою голівкою; верхній бік шийки у багатьох інструментів відіграє роль грифу (лютя, мандоліна, бандура і т.ін), нижній - заокруглений для зручного ковзання лівою рукою; у низки інструментів (скрипка, альт, віолончель та ін.) *гриф* наклеюється на *шийку*.

ШИММІ — *англ. schimmi* — бальний танець, американський різновид *фокстроту*; музичний розмір 2/4, темп помірно швидкий; в Європі набув популярності в 1920-х роках.

ШИРИНА ІНТЕРВАЛУ — відстань від нижнього до верхнього (включно) звуку інтервалу; те саме, що кількісна величина інтервалу, ступенева величина інтервалу.

ШИРОКЕ РОЗТАШУВАННЯ — таке розташування акорду в чотириголосному складі, коли інтервал між першим та третім голосами перебільшує октаву, а інтервал між басом і третім голосом на розташування акорду не впливає (*див. ТІСНЕ РОЗТАШУВАННЯ*).

ШИРОКОМЕНЗУРНІ ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ — металеві хроматичні мундштучні духові інструменти овальної форми (з вентилями); до них належать основні інструменти духового оркестру: *альт, тенор, баритон, бас*, а також *туба, валторна* та ін.

ШИЧАПШИНА — кабардинський народний смичковий музичний інструмент з 2-3 струнами; стрій квартовий або квінтовий.

ШИЧЕПШИН — адигейський чоловічий двострунний смичковий інструмент; стрій переважно квінтовий; застосовувався для супроводу сольного співу або танців.

ШІСТДЕСЯТ ЧЕТВЕРТА НОТА — нота, яка за тривалістю у шістдесят чотири рази коротша цілої; позначається затушованим овалом зі штилем та чотирма хвостиками; в разі поєднання двох або більше таких нот хвостики можна замінити чотирма В'ЯЗКАМИ (РЕБРАМИ).

ШІСТДЕСЯТ ЧЕТВЕРТА ПАУЗА — пауза, яка за тривалістю дорівнює шістдесят четвертій ноті.

ШІСТНАДЦЯТА НОТА — нота, яка за тривалістю у *Шичепшин* шістнадцять разів коротша цілої; позначається затушованим овалом з штилем та двома хвостиками; в разі з'єднання двох або більше таких нот хвостики замінюються подвійними В'ЯЗКАМИ (РЕБРАМИ).

ШІСТНАДЦЯТА ПАУЗА — за тривалістю дорівнює шістнадцятій ноті.

ШКАЛА ЗВУКІВ — те саме, що ЗВУКОРЯД.

ШКОЛА — у мистецтвознавстві: **I.** Напрямок в музичному мистецтві, пов'язаний з певними творчими принципами, поглядами та досягненнями видатних митців та їх послідовників. **II.** Загальне спрямування, властиве професійному мистецтву певної країни або регіону.

ШЛЕЙФЕР — мелодична прикраса, форшлаг з двох або кількох нот, які розташовані поступено і виконуються підкреслено.

ШЛЯГЕР — **I.** Розважальна танцювальна пісня, один з проявів поп-музики. **II.** Особливо популярна пісня, підпорядкована музичній моді. **III.** Будь-який музичний твір, що має особливу популярність.

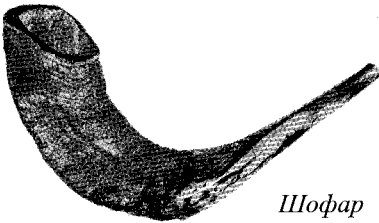

ШОТИРП — адигейський малий барабан; звук видобувається долонями, паличкою або колотушкою.

ШОТІШ (СКОТІШ) — швидкий стрибучий парний танець середини XIX ст., розміром у 4/4 та поділом на музики на парні фрази по 8 рахунків; виконувався чергуванням приставних па вбік зі стрибком на четвертий рахунок та обертання в парі на 4 стрибучих па; так само як ВАЛЬС, мав декілька різновидів протягом XIX ст.

ШОУ — *англ. show* — естрадна музично-сценічна вистава, спрямована на створення найбільшого впливу на аудиторію.

ШОУМЕН — фахівець з організації шоу.

Шофар

ШОФАР (ШОЙФЕР, ІЕРИХОНСЬКА ТРУБА) — давній інструмент семітських народів; являє собою природну конічну трубу, виготовлялася з рогу 5 видів диких тварин: дикого козла, барана, антилопи, газелі, бика (останній використовувався рідко); ранні інструменти не мали мундштука, кінчик

рогу відрізали, або просвердлювали у ньому вдувний отвір; згодом прецес виготовлення шовара ускладнився: йому почали надавати потрібні форми за допомогою випарювання, на широкому кінці додавали розтруб, а вузький шляхом розтягування перетворювали на мундштук; маючи скромні музичні можливості — всього три-чотири висотно неточні, але гучні та різкі звуки — цей інструмент відіграв важливу роль у житті суспільства, виконуючи організаційні, магичні та сакральні функції.

ШПІЛЬМАН — *нім. Spielman* — I. Середньовічний мандрівний актор-музикант в німецькомовних країнах, те саме, що жонглер, вагант, скорморох та ін.; з XIV ст. *шпільмани* — професійні міські музиканти, що об'єднувалися у цехи. II. Німецька назва групи барабанщиків та сурмачів у військових оркестрах (шпільмани).

ШРУП — найменший інтервал між двома звуками (менше півтону), а також принцип організації звукоряду в індійській класичній музиці, який передбачає його поділ на 22 неоднакових за величиною інтервали; оскільки стрій індійської музики не темперований, 7 основних ступенів звукоряду не мають чітко фіксованої висоти тону, а відстань між ними заповнюється кількістю розміщених між ступенями *шрупів* (від 2 до 4). / В індійській теорії музики, яка пов'язує кожний музичний звук з певним емоційним змістом, *шрупи* поділяються на *нейтральні, широкі, страхітливі, ніжні, жалібні*, і кожний *шруп* має свою назву: *незмінний, блискучий, жаданий, прекрасний* і т.д.

ШТИЛЬ — вертикальна риска, яку додають до овалу (нотної головки) половинної, четвертної, восьмої, шістнадцятої і т.д. ноти.

ШТИРІЄЦЬ

ШТИРІЄЦЬ (ШТИРІЄН) — нім. **Steirisch** — назва салонного танцю, який походить з австрійської землі Штирія, і поширився в Європі XIX ст.; музичний розмір 3/4, темп помірний.

ШТРИХ — нім. **Strich** — прийоми звуковидобування на музичних інструментах, які впливають на виразність виконання; основні типи штрихів склалися на струнних смичкових, пізніше поширившись на інші інструменти; характер штриха спирається на особливості рухів смичка, рук, пальців, губ, язика та ін. виконавця, які зумовлюють характер звучання. / Основні *штрихи*: legato, detache, staccato, spicato; вибір *штриха* визначається стилістичними особливостями музики, її образністю, а також виконавською редакцією.

ШУВИР (ШУВІОР, ШЮБЕР) — марійський народний пневматичний музичний інструмент, різновид волинки; на шувирі виконують мелодії обрядових, трюкових і весільних пісень, а також танці.

ШУЛЬБЕРК — система музичного виховання дітей, запропонована німецьким композитором, музикознавцем і педагогом К. Орфом, а також спеціальні посібники до неї.

ШУМ — в акустиці: немuzичний звук, що є результатом складання неперіодичних коливань, при яких слух не відчуває точності, постійності висоти, а тому не може бути використаний для побудови мелодії.

ШУМКА — українська народна танцювальна пісня і танець у швидкому темпі, а розмірі $\frac{2}{4}$; використовується для окремих інструментальних п'єс.

ШУМОВЕ ОФОРМЛЕННЯ — шуми і звуки, які застосовуються у виставах, кінофільмах, радіопередачах та ін. з метою імітації звукових природних явищ, створення певного настрою тощо.

ШУМОВИЙ ОРКЕСТР — оркестр, складений переважно з шумових інструментів, а також з інструментів різного тембру, наприклад, свищиків, тарілок, дерев'яних і металевих ложок, кастаньєт, барабанів тощо.

ШУМОВІ ОРКЕСТРОВІ ІНСТРУМЕНТИ — пристрої для видобування шумових звуків, що мають значення для створення ритмічного і тембрового фонду; до них належать: ГОНГ, ТАМТАМ, БАРАБАНИ, ТАРІЛКИ, ТРИКУТНИК, КАСТАНЬЄТИ тощо.

ШУМОФОН — електричний одноголосний музичний інструмент з грифом, який дозволяє імітувати виробничі шуми, постріли, шум вітру, брязкання, звуки хвиль тощо; діапазон: від фа до фа3.

Позначення штрихів

Щ

ЩАБЕЛЬ — див. СТУПІНЬ.

ЩЕДРІВКИ — українські народні новорічні величальні календарно-обрядові пісні, які виконують поряд з КОЛЯДКАМИ.

ЩИПКОВІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — інструменти, в яких звуки видобуваються за допомогою зачіплювання струн пальцями або спеціальним МЕДІАТОРОМ; до таких інструментів належать: АРФА, ЦИТРА, МАНДОЛІНА, ГІТАРА, БАЛАЛАЙКА, ДОМРА, БАНДУРА, ГУСЛА, КАНТЕЛЕ, ЦИМБАЛИ та ін.

Ю

ЮБІЛЯЦІЯ — I. Так звався в середньовічній церковній музиці спосіб співу, що полягав у прикрашанні мелодії тривалими розспівами — вокалізами. II. У поліфонії строгого стилю: жвавий висхід-

ний і низхідний мелодичний рух, що заповнює інтервали між основними долями і ніби прикрашає загальний рух; тепер такий рух має назву «мелодичної фігурації», яка заповнює інтервали поміж акордових тонів прохідними, допоміжними, затриманими звуками тощо.

ЮРОЧКА (ЮРАЧКА) — білоруський народний жартівливий танець; музичний розмір 4/4, темп швидкий.

Я

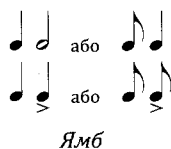
ЯЗИК — ударна частина (важіль) ДЗВОНА; інша назва — СЕРЦЕ.

ЯЗИЧКОВІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ — інструменти, звук у яких видобувається за допомогою язичка.

ЯЗИЧОК — деталь духових музичних інструментів, яка перемикає отвір для вдунання повітря та є вібратором і джерелом звукоутворення; за способом звукоутворення поділяються на **вільні** та **ударні**; перші закріплюються на рамці з прорізами (акордеон, баян, фісгармонія, гармоніка, губна гармоніка), другі в момент коливання б'ють по краях прорізу — це тростинні (кларнет, гобой, фагот та інші) та металеві (орган) язички; бувають одинарними (саксофон) та подвійними (гобой, фагот, англійський ріжок), широкими та тонкими, високочастотними (вузькі язички) та низькочастотними (ширші язички); роль язичка в духових металевих мундштучних музичних інструментах відіграють губи виконавця.

ЯЛІКЕ — удмуртський танець; музичний розмір 2/4, темп швидкий.

ЯМБ — метроритмічна фігура, утворена чергуванням ненаголошеного і наголошеного або (в античному віршуванні) короткого і довгого складів (у музиці — не ударної і ударної долей).

ЯНГЕ — китайська народна музична вистава у формі ходи з включенням пісень, танців, пантоміми та інсценізацій; на її основі виникла китайська опера.

ЯНКА — білоруська народна танцювальна пісня; музичний розмір 2/4, темп помірно швидкий.

ЯТГА — *англ. Yatga* — монгольський струнний інструмент з родини довгих цитр, схожий на японський КОТО; грають на цьому інструменті обома руками, при чому правою перебирають високі струни, граючи пальцями або вдягнутими на пальці плектрами (залежно від обраного стилю музики), а лівою притискають струни для отримання потрібних нот або перебирають басові струни; довжина інструменту може досягати 1,60 м, кількість струн — від 13 до 22, струни виготовляють з шовку або кінського волоса.

Ятга

МУЗИЧНІ ТЕРМІНИ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

- A, a** (*лат.*) буквенне позначення ступеня ля музичного звукоряду; вказує тон, прийнятий для настроювання музичних інструментів.
- a cappella** (*ит.*) хорове виконання без інструментального супроводу.
- accelerando** (*ит.*) прискорюючи.
- adagio** (*ит.*) повільно, спокійно.
- ad libitum** (*лат.*) за бажанням, довільно.
- a due** (*ит.*) удвох.
- a-dur** (*лат.*) утворено з a durum — a (ля) тверде; позначення ладотональності ля мажор.
- agitato** (*ит.*) схвильовано, збуджено, неспокійно.
- al, all', alla, alle, allo** (*ит.*) на зразок, у манері.
- alla breve** (*ит.*) назва такту з двох половинних долей, позначуваного в нотопису знаками $\frac{2}{2}$; позначення прискорення темпу вдвічі.
- allegretto** (*ит.*) позначення темпу: помірно швидкий.
- allegro** (*ит.*) позначення швидкого, пожвавленого темпу і відповідного до цього характеру виконання.
- a-moll** (*лат.*) утворено з a molle — a (ля) м'яке; позначення ладотональності ля мінор.
- andante** (*ит.*) помірно, повільно.
- andantino** (*ит.*) швидше ніж ANDANTE.
- animando** (*ит.*) з почуттям, з душею, піднесено.
- animato** (*ит.*) пожвавлено, з душею, піднесено.
- appassionato** (*ит.*) пристрасний, натхнений, пристрасно.
- appoggiatura** (*ит.*) вид мелодичної прикраси (мелізму)
- arco** (*ит.*) позначення для смичкових інструментів виконання смичковим (після попереднього піццікато).
- as-moll** (*лат.*) утворено з as molle — a (ля) м'яке; позначення ладотональності ля-бемоль мажор.
- assai** (*ит.*) досить: підсилює значення слова, до якого додається, наприклад, *allegro assai* — досить швидко.
- a tempo** (*ит.*) буквально: у темпі; у нотному запису — вказівка, що той чи інший розділ музичного треба виконувати в основному, раніше за-значеному темпі.
- attacca, attaccare** (*ит.*) у нотопису: вираз, що позначає: без зупинки перейти до виконання наступної частини п'єси.
- B, b** (*лат.*) буквенне позначення ступеня сі-бемоль музичного звукоряду.
- b-dur** (*лат.*) позначення ладотональності сі-бемоль мажор.
- b-moll** (*лат.*) позначення ладотональності сі-бемоль мінор.
- breve** (*ит.*) короткий; скорочено, прискорено; позначення або прискорення відлічування такту вдвоє.

brevis (лат.) короткий; у середньовічній мензуральній системі нотації: назва ноти, тривалість, якої дорівнювала двом цілим нотам сучасної нотації.

brio (ім.) жвавість; веселість; жваво, збуджено.

brioso (ім.) весело, жваво; те саме що й BRIO.

C, c (лат.) позначення ступеня до звукоряду; у нотопису: перекручений знак півкола, який у мензуральній нотації позначав взагалі чотиридольний розмір такту, а тепер позначає розмір 4/4.

calando (ім.) зменшуючи (темп, силу звука).

compano (ім.) дзвін.

companella (ім.) дзвоник.

cantabile (ім.) співучий, співуче; в інструментальній музиці: вказівка на те, що дану мелодію треба виконувати співуче.

cantando (ім.) наспівуючи, співуче.

cantare (лат.) співати.

cantus (лат.) наспів, мелодія.

capo (ім.) початок музичного твору.

capriccioso (ім.) капризний, дивний, примхливий; у музиці: вказівка на примхливий, дивний характер виконання.

c-dur (лат.) позначення ладотональності до мажор.

cello (ім.) скорочена назва віолончелі.

c-moll (лат.) позначення ладотональності до мінор.

chorda (гр.) струна.

cis-dur (лат.) позначення ладотональності до-дієз мажор.

cis-moll (лат.) позначення ладотональності до-дієз мінор.

comes (лат.) СУПУТНИК (див. це слово)

comma (ім.) пункт, кома, пауза; в акустиці, у натуральному строї, інтервал між енгармонічними звуками, наприклад, між до-дієз і ре-бемоль.

commodo, comodo (ім.) у нотопису: вираз, що визначає вільне, невимушене виконання.

con (ім.) з, із (прийменник).

con affetto (ім.) з почуттям, пристрасно.

con anima (ім.) з душею, жваво.

con brio (ім.) пожвавлено, весело.

con espressione (ім.) виразно, з почуттям.

con forza (ім.) з силою.

con fuoco (ім.) з вогнем, палко.

con grazia (ім.) граціозно.

con moto (ім.) рухливо.

con ottava (ім.) з октавою, тобто в октавному подвоєнні; у нотопису цей вираз іноді буває скорочений, а саме: con 8va.

con sordino (ім.) з сурдиною.

con spirito (*it.*) з захопленням.

contra, contro (*it.*) проти, з латинського *contra* — проти, напроти, навпаки.

crescendo (*it.*) збільшуючи; у музиці: вказівка на потребу поступового збільшення сили звучання; у нотопису може бути вказана знаком

D, d (*лат.*) буквене позначення ступеня *ре* музичного звукоряду.

D (*it.*) скорочене позначення італійського слова *Dominanta* — головна, переважна, панівна, яким зветься п'ятий ступінь *гами* (ладу).

da (*it.*) від, з.

da capo (*it.*) вказівка на потребу вдруге виконати музичний текст або його частину спочатку.

da capo al fine (*it.*) з початку до кінця; у нотопису: вказівка на потребу вдруге виконати музичний текст або його частину спочатку.

dal segno (*it.*) буквально: від знака; у нотопису: вказівка на потребу вдруге виконати частину музичного твору.

dal segno al fine (*it.*) буквально: від знака до кінця; у нотопису: вказівка на потребу вдруге виконати частину музичного твору від умовного знака до місця, позначеного словом *fine*.

d-dur (*лат.*) позначення ладотональності *ре* мажор.

d-moll (*лат.*) позначення ладотональності *ре* мінор.

decrescendo (*it.*) те ж саме, що і *DIMINUENDO*.

des-dur (*лат.*) позначення ладотональності *ре-бемоль* мажор.

detache (*фр.*) відокремлений, відірваний; у техніці гри на смичкових струнних інструментах: вказівка на потребу видобувати звуки уривчастими змахами смичка, гостро відокремлюючи їх один від одного.

diesis (*гр.*) буквально: поділ на частини; у стародавніх греків поділ тону або півтону на частини.

diminuendo (*it.*) зменшуючи, стишуючи; у музиці: вказівка на виконання з поступовим зменшуванням сили звучання.

dis-moll (*лат.*) позначення ладотональності *ре-дієз* мінор.

divisi (*it.*) відокремлені; в оркестрових партіях (партитурі): вказівка на поділ однорідних струнних інструментів (наприклад, скрипок або віолончелей на звуки).

do (*лат.*) до (нота).

doloroso (*it.*) сумно, журливо, тужно.

dolce (*it.*) ніжний, солодкий; ніжно.

due (*it.*) два, удвох, дуєтом.

dur (*лат.*) назва мажорного ладового нахилу.

dux (*лат.*) див. **ВОЖДЬ**.

E, e (*лат.*) буквене позначення ступеня *мі* музичного звукоряду.

e-dur (*лат.*) позначення ладотональності *мі* мажор.

e-moll (*лат.*) позначення ладотональності *мі* мінор.

- es-dur** (лат.) позначення ладотональності *мі-бемоль* мажор.
- es-moll** (лат.) позначення ладотональності *мі-бемоль* мінор.
- F, f** (лат.) буквене позначення ступеня *фа* музичного звукоряду.
- f** (ім.) скорочене позначення слова *forte* — сильний, голосний; у нотопису вказує на відповідний динамічний відтінок виконання.
- fa** (лат.) *фа* (нота).
- f-dur** (лат.) позначення ладотональності *фа* мажор.
- feroce** (ім.) дико, люто, шалено.
- ff** (ім.) у нотопису скорочене позначення слова **FORTISSIMO**.
- fine** (ім.) кінець.
- fis-dur** (лат.) позначення ладотональності *фа-дієз* мажор.
- fis-moll** (лат.) позначення ладотональності *фа-дієз* мінор.
- forte** (ім.) сильний, голосний; сильно, голосно.
- fortissimo** (ім.) дуже сильно, дуже голосно; у нотопису може бути вказано знаком **ff**.
- furioso** (ім.) несамовитий, шалений; несамовито, шалено.
- G, g** (лат.) буквене позначення ступеня *соль* музичного звукоряду.
- g-dur** (лат.) позначення ладотональності *соль* мажор.
- ges-dur** (лат.) позначення ладотональності *соль-бемоль* мажор.
- ges-moll** (лат.) позначення ладотональності *соль-бемоль* мінор.
- gis-dur** (лат.) позначення ладотональності *соль-дієз* мажор.
- gis-moll** (лат.) позначення ладотональності *соль-дієз* мінор.
- g-moll** (лат.) позначення ладотональності *соль* мінор.
- gran (grande) cassa** (ім.) великий або турецький барабан; складається з обруча, на який з обох поверхонь натягнуто шкіру, при ударі колотушкою дає густий короткий звук неповної висоти; ступінь натягнення шкіри регулюється спеціально пристосованими гвинтами. Різновид великого барабана — *барабан-гонг* — вузький обід з натяжними гвинтами і натягнутою тільки з одного боку шкірою.
- grave** (ім.) важко, масивно; застосовується для позначення характеру виконання.
- grazioso** (ім.) граціозно, вишукано, доладно; застосовується для позначення характеру виконання.
- H, h** (лат.) буквене позначення ступеня *сі* музичного звукоряду.
- harmonium** (лат.) див. ФІСГАРМОНІЯ.
- h-dur** (лат.) позначення ладотональності *сі* мажор.
- h-moll** (лат.) позначення ладотональності *сі* мінор.
- hyper** (гр.) у нашій транскрипції «гіпер» — над, згори. Зустрічається як приставка при позначенні ладів античної і середньовічної музики.
- hypo** (гр.) у нашій транскрипції «гіпер» — під, знизу. Зустрічається як приставка при позначенні ладів античної і середньовічної музики.
- impromptu** (фр.) назва імпровізації.
- in A, in B, in C, in Es, in F** (ім.) в інструментознавстві й інструментовці: позначення транспортуючих властивостей деяких духових інструментів, див. **ТРАНСПОРТУЮЧІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ**.

ДОДАТКИ

index verticalis (*лат.*) у науці про поліфонію (у С. Танєєва): вираз для визначення суми інтервалів, на які переміщуються мелодії кожної пари голосів, що утворюють поліфонічну побудову, скорочено *iv*.

La, la (*лат.*) назва другої струни на скрипці, мандоліні, чотириструнній домрі і першої струни на смичковому альті, віолончелі; камертон (стандарт, еталон) прийнятий для настроювання інструментів.

lacrimoso, lagrimoso (*ім.*) журливий.

largetto (*ім.*) вказівка на темп трохи швидший, ніж LARGO.

largo (*ім.*) вказівка на дуже повільний темп і широкий, протяжний характер виконання.

legato (*ім.*) зв'язно.

lento (*ім.*) вказівка на повільний темп руху.

Lied (*нім.*) пісня, романс.

lugubre (*ім.*) похмуро.

maestoso (*ім.*) урочисто, велично.

marcato (*ім.*) виразно, чітко.

maertele (*фр.*) у техніці гри на смичкових інструментах: назва способу руху смичка сильними уривчастими поштовхами.

meno (*ім.*) менше.

mesto (*ім.*) печально, сумо, журливо.

mezzo (*ім.*) половинний, серединний.

mezzo-forte (*ім.*) напівголосно; у нотопису може бути вказане скорочено за допомогою позначення *mf*.

mezzo-piano (*ім.*) напівтихо; у нотопису може бути вказано скорочено за допомогою позначення *mp*.

mezzo voce (*ім.*) півголосом.

misterioso (*ім.*) таємничо.

moderato (*ім.*) помірно.

moll (*ім.*) назва мінорного нахилу.

molto (*ім.*) дуже, багато.

morendo (*ім.*) позначає ослаблення, затухання звучання до мінімуму.

mosso (*ім.*) жвавий, зрушений, приведений в рух.

moto (*ім.*) рух, вказівка прискорити темп.

non (*ім.*) не.

non legato (*ім.*) не зв'язаний, тобто не ЛЕГАТО.

non troppo (*ім.*) не занадто

obligato (*ім.*) вираз, що вказує на обов'язкове виконання партії того чи іншого інструмента або голосу.

opus (*лат.*) твір.

ossia (*ім.*) або, тобто; у нотопису: вираз, іноді вживаний при зазначенні можливого варіанта.

ostinato (*ім.*) упертий, невідступний.

ottava (*ім.*) октава.

- ottava bassa** (*im.*) термін, що вказує на виконання октавою нижче; у нотопису вказується: *8va bassa*.
- p** (*im.*) скорочення слова *piano* — тихий; у нотопису: вказівка на тихе, неголосне звучання.
- passionato** (*im.*) пристрасний, пристрасно (позначення характеру виконання музики).
- patetico** (*im.*) патетично, чутливо.
- ped** (*im.*) скорочення слова *pedale* — ПЕДАЛЬ (див.).
- perpetuum mobile** (*лат.*) віртуозний твір, що характеризується безперервністю дуже швидкого, стрімкого руху від першого до останнього такту.
- pianissimo** (*im.*) дуже тихо, позначається у нотах *pp*.
- piano** (*im.*) тихий, тихо.
- pizzicato** (*im.*) взятий щипком; у музиці: назва способу видобування звука за допомогою заціплювання струн безпосередньо пальцями; застосовується поруч з іншими способами, при грі на смичкових та деяких інших інструментах, наприклад, балалайці, мандоліні тощо.
- poco a poco** (*im.*) помалу, поступово.
- poly** (*гр.*) слово, що поєднується з іншими для позначення множинності, наприклад: поліфонія, політональність тощо.
- pomposo** (*im.*) велично, пишно, розкішно.
- portamento** (*im.*) особливий спосіб виконання мелодії ковзаючи переходом від одного звука до іншого.
- prestissimo** (*im.*) дуже швидко.
- presto** (*im.*) швидко.
- prima volta** (*im.*) перший поворот, перший раз, див. VOLTA.
- psalterium** (*лат.*) назва музичного інструмента стародавніх греків та євреїв, роду арфи у формі чотири- або трикутного ящика з струнами, настроєними за ступеннями гами.
- quasi** (*лат.*) начебто, майже, подібно, на зразок.
- rallentando** (*im.*) уповільнюючи.
- re** (*лат.*) ре (нота).
- risoluto** (*im.*) рішуче, мужньо, впевнено.
- ritardando** (*im.*) запізнюючись, сповільнюючи.
- ritenuto** (*im.*) затримуючи, уповільнюючи.
- rubato** (*im.*) вираз, що характеризує виконання у вільному темпі, іноді з неточним дотриманням тривалості такту.
- saltarello** або **salterello** (*im.*) назва старовинного італійського танцю 15-16 ст.
- salto** (*im.*) вираз, що попереджає про великий стрибок у русі мелодії.
- scherzando** (*im.*) вказівка на жартівливий, грайливий характер виконання.
- scherzoso** (*im.*) жартуючи, грайливо, весело, те саме що й SCHE-
RZANDO.

- segno** (*im.*) знак, див. DAL SEGNO.
- stofzando** (*im.*) вказівка на потребу посиленого динамічного підкреслення (акцентування) окремих звуків; може бути записано скорочено у вигляді знаків *sfa* або *sfz* під або над відповідною нотою.
- si** (*лат.*) сі (нота).
- simile, simili** (*im.*) вказівка на додержання попереднього характеру виконання або на додержання тієї самої фігури.
- sol** (*лат.*) соль (нота).
- solo, sola** (*im.*) виконання одним співаком або інструменталістом; у партитурі: вказівка на провідне значення партії того чи іншого інструмента або голосу.
- sopra** (*im.*) нагорі, на, над, вище.
- sostenuto** (*im.*) вказівка на стриманий темп руху.
- spiccato** (*im.*) у техніці скрипкової гри: штрих виконання більш гострий, уривчастий, ніж стаккато; у нотопису вказується знаком, що ставиться над нотною головкою
- spiritoso** (*im.*) жваво, моторно.
- staccato** (*im.*) див. СТАККАТО.
- stretto** (*im.*) у нотопису: вказівка на певне прискорення темпу.
- sub** (*лат.*) під, внизу.
- sul A, sul G, sul D** (*im.*) у нотопису: для скрипки — вказівка грати «на струні «ля», «на струні «соль», на струні «ре».
- tempo primo** (*im.*) у нотопису: вказівка повернутися до темпу, позначеного на початку твору.
- tenore di grazia** (*im.*) граціозний тенор, див. ЛІРИЧНИЙ ТЕНОР.
- tenore di forza** (*im.*) сильний тенор, див. ДРАМАТИЧНИЙ ТЕНОР.
- tenuto** (*im.*) у нотопису: вираз, що показує на потребу витримування звука протягом вказаної тривалості; позначається скорочено, у вигляді *ten* над нотою.
- tranquillo** (*im.*) у нотопису: вказівка на спокійний характер музичного твору, його виконання.
- triangolo** (*im.*) див. ТРИКУТНИК.
- tromba** (*im.*) італійська назва труби.
- troppo** (*im.*) занадто, надмірно.
- tutti** (*im.*) виконання всім складом оркестру або хору; крім того, в *концертні грощо* (див. Concerto grosso): назва тієї частини складу оркестру, до якої входить усі учасники, крім солістів.
- una corda** (*im.*) у техніці гри на музичних інструментах вказівка в нотопису грати на одній струні або виділяти головний голос з інших голосів; позначення лівої педалі на фортепіано.
- ut, re, mi, fa, sol, la, si** (*лат.*) початкові склади молитви середньовічних монахів-співаків, запроваджені в XI ст. Гвідо з Ареццо для позначення півтонів і тонів між ступенями гама і перетворені на назви цих ступенів. Згодом склад *ut*, незручний для вокалізації через закінчення на приголосний звук, замінено було на склад *do* — початковий у слові *dominus* — Господь.

ДОДАТКИ

V, v (*лат.*) скорочене позначення слова VOLTA (див.).

Vibrando, vibrato (*ит.*) невеличкі періодичні зміни висоти звука навколо якогось певного середнього рівня.

viola da braccio (*ит.*) ручна або плечова віола.

viola da gamba (*ит.*) назва інструмента з родини віол, який тепер вийшов з ужитку і на якому грали так само, як на сучасній віолончелі, поставивши його між колін.

viole d'amour (*фр.*) нава старовинного струнного смичкового інструмента, трохи більшого, ніж звичайна віола; у більшості випадків має сім струн, тепер майже не використовується.

violon (*фр.*) французька назва скрипки.

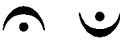

vivace, vivo (*ит.*) жваво, пожвавлено, моторно.

voce (*ит.*) голос (співака).

volta (*ит.*) у нотному письмі: позначення необхідності повторити частину музичного твору з іншим (другим або навіть третім) закінченням. Відповідно зазначається арабськими цифрами: 1, 2, 3 і т.д.

vox (*лат.*) голос.

ОКРЕМІ НОТНІ ЗНАКИ

	– alla breve		– фермата
	– натиснути педаль		– умовний знак (segno)
	– відпустити педаль		– цезура
			– крапка

Український народний танець

Основні рухи 1

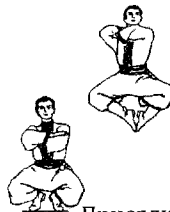
Плазунець

Плескач

Хід акцентований з півколом

Присядка

Човганець

Угинання ноги в коліні

Хід акцентований

Доріжка дрібна

Перескок

Доріжка п'яна

Підскок

Український народний танець

Основні рухи 2

Колисання

Випад з поворотом

Присування

Напівповорот

Млинок

На п'ятах

Схрещування

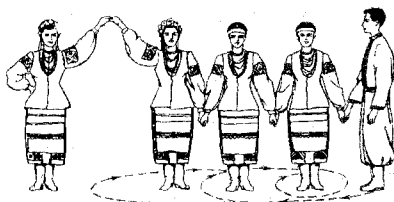
Вихилясник

Український народний танець

Основні рухи 3

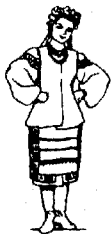
Удар руками по халлявах

Млиночки (голубці)

Угинання

Тинок

Веретенце

БІБЛІОГРАФІЯ

Основні джерела:

1. Bildwörterbuch Deutsch und Französisch. — Leipzig : Veb Verlag Enzyklopädie, 1961.
2. Die Schatzkammer Band 25. Musikinstrumente. — Leipzig : Prisma-Verlag
3. Ferdinand Anton. Alt-Peru und seine Kunst. — Leipzig : Veb. E. A. Seemann Verlag, 1962.
4. Larousse Pour Tous. — Paris : Librairie Larousse, 1957. — 824 с.
5. Walter Zöllner. Reife in die Gotik. — Leipzig : Prisma-Verlag, 1973
6. Андреева О. Ф. Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру : довідник / О. Ф. Андреева. — К.: Муз. Україна, 1985. — 72 с.
7. Безклубенко С. Д. Мистецтво : терміни та поняття : енциклопедичне видання : у 2-х т. / С. Д. Безклубенко ; Ін-т культурології Академії мистецтв України. — К., 2008.
8. В.М. Верховинець. Теорія українського народного танцю. — 5-те вид., доп. — К.: Муз. Україна, 1990. — 150 с.
9. Ги Дени, Люк Дассвиль. Все танцы / перевод с французского Г. Богдановой, В. Ивченко. — К.: Музична Україна, 1987. — 336 с.
10. Давидов М. А. Виконавське музикознавство : енцикл. довід. / М. А. Давидов ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. — Луцьк, 2010. — 399 с.
11. Збірник українських народних танців. — К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1957. — 96 с.
12. Л. Михеева. Музыкальный словарь в рассказах. — М. : Советский композитор, 1986. — 176 с.: ил.
13. Лисько З. Музичний словник / З. Лисько. — репринт. вид. 1933 р. — К. : Муз. Україна, 1994. — 168 с.
14. Павлюченко С. О. Музиканту-любителю : короткий словник-довідник / С. О. Павлюченко. — К. : Мистецтво, 1965. — 187 с.
15. Словник іноземних музичних термінів / за ред. Ж.В. Хабаль. — Хмельницький : ПП "Банкір", 2006. — 156 с.
16. Словник іноземних музичних термінів та виразів : посібник для вищих навч. закладів культури і мистецтв I—IV рівнів акредитації / ред.-упоряд. В. В. Павленко. — Вінниця : Нова книга, 2005. — 384 с.
17. Словник музикантів України / Іван Лисенко. К.: Рада, 2005. 359 с.: іл.
18. Словник музичної термінології / НАН України, Ін-т енцикл. досліджень. — відтворення вид. 1930 р. — К., 2008. — 111 с. — (Із словникової спадщини; Вип. 7).
19. Словник опер / Іван Лисенко. Житомир: Рута, 2014. 229 с.
20. Т. Крунтяева, Н. Молокова, А. Ступель. Словарь иностранных музыкальных терминов. — Л.: Музыка, 1982. — 151 с.
21. Українська фольклористика: словник-довідник / уклад., за заг. ред. М. Чернопиский. Тернопіль: Підручники
22. Ю. Булучевский, В. Фомин. Краткий музыкальный словарь для учащихся. — 8-е изд. — Л.: Музыка, 1986. — 263 с.: ил. 216 с.
23. Ю. Юцевич. Словарь музыкальных терминов. — 3-е изд., перераб., доп. — К.: Муз. Україна, 1986. — 216 с.

Інтернет-ресурси:

- FindPatent.ru
<http://72.ru/market>
<http://allforchildren.ru>
<http://blognya-hanidiano.blogspot.com>
<http://classicalmusic.my1.ru>
<http://collections.nmmusd.org>
<http://dicomusique.free.fr>
<http://duborez.blogspot.com>
<http://eomi.ru/woodwind>
<https://etnografskimuzej.rs>
<http://feurich-virtuoz.com>
<http://files.school-collection.edu.ru>
<http://www.hangebi.ge>
<http://help-me.pp.ua>
<http://historicaldance.spb.ru>
<http://jscottirvine.com>
<http://kamora.by/obzor>
<http://keywordsuggest.org/gallery>
<http://loopy.ru/?def=названия+музыкальных+инструментов>
<http://madam.pp.ua>
http://minusovka.com.ua/fortepiano_royal.php
<http://music-education.ru>
<http://nanoton.su>
<http://nashasreda.ru>
<http://noni.org.ua/dovidnyk>
<http://olddance.org>
<http://patlah.ru>
<http://pianinotrade.ru>
<http://www.riznicasrpska.net>
<http://ru.yamaha.com>
<http://rubakad.com>
<http://seekkazakhstan.com>
<http://sintezatory.poisik-podbor.ru>
<http://slovopedia.org.ua>
<http://term.in.ua>
<http://ukrainsketanes.blogspot.com>
<http://vidpo.net>
<http://www.codaMusic.com.ua>
<http://www.dillonmusic.com>
<http://www.hangebi.ge>
<http://www.mfa.org/collections>
<http://www.novosti.rs>
<https://www.pinterest.com>
<http://www.ta-musica.ru>

ЗМІСТ

Передмова	3
Народ про музику, спів, танці	9
Для тих, хто користуватиметься словником	10
ОСНОВНА ЧАСТИНА (А-Я)	11
ДОДАТКИ	
Музичні терміни іноземними мовами	299
Окремі нотні знаки	306
Український народний танець. Основні рухи	307
Бібліографія	310
Основні джерела	310
Інтернет-ресурси	311

Довідкове видання

Словник музичних термінів

Укладачі:

Василь ТИМКІВ
Олена ПОДРУЧНА

Рецензенти:

Мирон ЧЕРЕПАНИН
доктор мистецтвознавства,
професор, заслужений артист України

Петро ДАЦЕНКО
генеральний директор Житомирської
обласної філармонії ім. С.Ріхтера,
кандидат мистецтвознавства

Музичні редактори-консультанти:

Володимир ПАВЛКОВСЬКИЙ
заслужений діяч мистецтв України
Володимир КУЧИНСЬКИЙ
фронтмен гурту "Ворождень"

Редактори:

Вадим КАРПЕНКО
Роман ДЗУНДЗА
Владислав ТАРАНЮК
Петро ДЕНИСКО

Макетування та коректура:

Вікторія РОЖКО

Художній редактор:

Олексій КАРПЕНКО

Видавець Карпенко Вадим Миколайович

Київ 04210, пр. Героїв Сталінграду 14/44,

тел. 419 89 22, 414 94 93

E-mail: korekta@ukr.net

www.korekta-vk.com

Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта видавничої справи
Серія ДК №518 від 05.07.2001р.

Друк офсетний. Підписано до друку 03.05.2017.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ФОП Гордукова І. Є.

Згідно виписки з ЄДРПОУ від 10.06.2015 р.

м. Кам'янець-Подільський, вул. Привокзальна, 20

тел. 0 38 494 22 50, drukruta@ukr.net